MIHAIL JOLDEA

ȘAMPANIE ȘI ZILE DE MOARTE

CARTEA ROMÂNEASCĂ

MIHAIL JOLDEA

ŞAMPANIE ŞI ZILE DE MOARTE

MIHAIL JOLDEA

Şampanie şi zile de moarte

roman

CARTEA ROMÂNEASCĂ

1983

Coperta de *Vasile Olac*

Casa aceea, nespus de frumoasă, cu stejari și castani bătrîni — cine le mai știe vîrsta! —, cu porți de fier și ferestre zăbrelite, de unde nu se vedea și nu se auzea nici o mișcare, într-una din zile prinse viață.

Cîndva aparținuse unei cămătărese bătrîne, Zulnia Mavrodin, care o vînduse unui oarecare Serafim, venit în țară de nu se știe unde, personaj bizar ce uimise și fermecase saloanele marilor familii bucureștene. Ziarele anului 1877 au povestit cu lux de amănunte cazul unui spion turc amestecat în asasinarea maiorului român Vidrașcu și în dispariția unor documente militare de mare importanță. Acel Serafim, pe numele său adevărat Ali Sabry, fusese prins de un locotenent în rezervă, Iancu Vărășteanu, pe cînd încerca să treacă linia frontului.

Au urmat procesul, condamnarea la moarte și împușcarea spionului. Ceva mai tîrziu, Vărășteanu le mărturisi lui Mateiu Alevra și Mihai Comăneanu, bunii săi prieteni și camarazi de arme, cum că Serafim ar fi fost fratele său vitreg.

Casa fără stăpîn trecu în patrimoniul statului român, rămînînd nelocuită pînă în ajunul primului război mondial. Între timp, ca orice casă nelocuită de zeci de ani, se mai dărăpănase, acoperișul se stricase, apa ploilor scurgîndu-se prin pod în sufragerie. Grădina din spatele casei era numai bălărie, grajdul se surpase aproape de tot, geamurile erau sparte, fațada casei coșcovită, pecetea părăsirii și a morții. Statul o scoase de cîteva ori la licitație, dar fără rezultat. Oamenii nu se grăbeau să cumpere casa spionului, ba chiar o ocoleau, ca pe o piază rea.

În cele din urmă, statul se gîndi să o transforme în orfelinat, dar făcîndu-se niște socoteli s-a ajuns la concluzia că era mai mare daraua decît ocaua. Așa că se luă hotărîrea să fie demolată, cînd se ivi un cumpărător care o luă pe nimica toată, împreună cu toate lucrurile și mobila din ea. Astfel că, într-o dimineață, porțile înțepenite de rugină se deschiseră scrîșnind. În curte intră un bărbat nu prea înalt, cu părul cărunt la tîmple, îmbrăcat neglijent, cu pantalonii necălcați, cu cămașa deschisă la piept. Aducea a măcelar, băcan sau lucrător la binale. Mîinile late, cu degetele scurte și butucănoase, le ținea sprijinite în scobiturile jiletcii atunci cînd se oprea pentru a cîntări cu privirea casa care acum îi aparținea. Avea uitătura mohorîtă, fără strop de lumină în ea. Cînd și cînd trăgea colțul stîng al gurii în jos, închizînd ochii în același timp, ca și cum s-ar fi temut de lovitura cuiva.

Ocoli casa, se învîrti prin grădina părăginită, smulgînd cîte o buruiană, apoi se întoarse grăbit și, descuind marchiza, intră în casă. Se opri în mijlocul unui hol uriaș. Privi o clipă tavanul din lemn de cedru împodobit cu lambriuri aurite, de parcă ar fi așteptat să se desfacă, pentru a lăsa să apară cerul albastru cu înviorările sale tăcute. Înaintă cîțiva pași înspre camera din stînga holului, oprindu-se în fața ei. Apăsă nehotărît pe clanța masivă de bronz lucrată cu mare măiestrie. Se răzgîndi și renunță să o mai deschidă. Porni, cu mîinile ținute la spate, traversă holul al cărui parchet scîrțîia la fiecare pas, străbătu sala de biliard, după ce aruncă o privire mesei de joc cu postav verde acoperit cu un strat de praf, pe care stăteau amorțite, în nemișcarea lor de ani de zile, cele trei bile de fildeș, și trecu în odaia turcească. Canapelele și covoarele erau așa cum le lăsase Serafim. Din toată atmosfera îmbîcsită de praf și mucegai, respira ființa celui împușcat la marginea drumului. Zări, pe peretele din stînga, covorul mare de Ispahan cu desene mari, roșii, ca niște flori de sînge uscat, pe care spînzurau, în cuie speciale, pistoale vechi cu cremene, săbii africane, pumnale egiptene, coifuri arabe, cămăși de zale. Peste toate stăruiau uitarea și nelocuirea. „Cum naiba n-a în-

trat nimeni aici de-atîta amar de vreme ?“ mormăi străinul, lăsîndu-se să cadă pe o canapea akadiană, la căpătîiul căreia se afla o măsuță orientală încrustată cu plăcuțe de sidef. O narghilea cu ciubuc și imamea de chihlimbar îi desăvîrșea întregirea.

Bărbatul rămase așa o bună bucată de vreme, cu ochii pe jumătate închiși, cu palmele sprijinite pe canapeaua pe care se așezase. „Dracu m-a pus să o cumpăr ? gîndi el. Aduce mai mult a cavou decît a casă de locuit !“ O toropeală plăcută îl cuprinse, îndemnîndu-l să se razime de peretele acoperit cu tapet de mătase. Poate că ar fi ațipit, dacă nu l-ar fi făcut să tresară scîrțîitul unei uși ce părea a se deschide încet. Sări speriat în picioare, dar își aduse aminte că apăsase pe clanța unei uși fără să aibă curiozitatea de a intra. Privirea îi lunecă pe peretele cu arme ciudate. Zări la baza covorului o teacă de piele din care lipsea cuțitul. Îi răsări în minte că ziarele vremii pomeneau cum că maiorul Vidrașcu murise înjunghiat. Se grăbi să părăsească odaia turcească, închizînd ușa cu vitralii în urma sa. Străbătu cu pași mari sufrageria, ieșind pe o sălița. O scară interioară de lemn ducea la dormitor. O urcă automat, fără a fi împins de vreo curiozitate. Ajuns în camera de baie, desfăcu repede perdelele de mușama închise în jurul cadei, de parcă ar fi vrut să surprindă pe cineva ascuns acolo. Le închise cu un gest brusc, apoi trecu în dormitor. Storurile de la ferestre erau lăsate pe jumătate. Omul rămase o clipă în prag, pînă cînd ochii i se obișnuiră cu semiîntunericul. Îl izbi un miros de aer închis. Zări patul mare, lat, acoperit cu o cuvertură de mătase în culoarea bronzului. Părea putrezită. Îi fu silă să pună mîna pe ea. Pe noptiera cu tăblie de marmură și picioare de bronz era un pahar gol. Trase de mînerul sertarului, aproape mecanic. Zări un ghemotoc de hîrtie și o țigară scursă pe jumătate. Pe lîngă piciorul bărbatului se tîrî scîrbos o libarcă mare, neagră. Omul se așeză în fotoliul din fața patului, cu dorința de cercetare tihnită. Se gîndi să ridice storurile, dar renunță, simțind nevoia acelui semiîntuneric tainic care îl copleșea. Ridică privirea fără voie. O gheară de fier îi înhață inima. Deasupra patului spînzura portretul în ulei al lui Serafim. Și, deodată, îl zări perfect

pe spion. Nici umbră, nici nălucă. Purta costumul său elegant — culoarea oului de rață —, cu pantalonii aceia „cigarette", cum se purta pe atunci, cu cămașa de un alb strălucitor și cravată închisă, în nodul căreia era înfipt un ac cu gămălia de safir. Omul clipi de cîteva ori ametit, încercă să se ridice din fotoliu, dar privirea de noapte neagră a spionului îl țintui pe loc. Serafim îi zîmbi cu familiaritatea celor morți de mult iviți în coșmarul somnului. Cel din fotoliu făcu o sforțare pentru a se ridica. „Vrei să pleci, Comănene ? De-abia ai venit !" auzi vocea lui Serafim și se înspăimîntă. „La naiba cu prostiile, gîndi Comăneanu. Doar n-am să mă las pradă gîndurilor mele nebune ! Și am atîta treabă..."

O boare dulce, ametitoare îl cuprinse, silindu-l să se reașeze. Oboseala și tristețea odăii veneau parcă de departe, din alte vămi, ale căror cunoașteri erau imposibile. Serafim continua să surîdă larg. Comăneanu îi zări gura ca o tăietură sîngerîndă și umedă. „Doamne ! Ce oboseală !" Revăzu cu ochii minții chipul fermecător al Adinei Vidrașcu, soția maiorului ucis. „Se pare că între ea și Serafim..." Nu-și sfîrși gîndul. Îl lăsă acolo, undeva în creier, ca pe o haină agățată de o cracă. „Da ! Adina a știut... ne-am iubit... Soarta însă a decis altfel..." șopti Serafim și chipul i se întunecă. O tristețe sfîșietoare i se ivi în privire. Comăneanu își duse mîna la fruntea fierbinte. Răceala mîinii îi făcea bine. „Să-ți faci dormitorul aici și să lași tabloul deasupra patului", îl sfătuia privirea de smoală a celui împușcat. „Am să te arunc în foc sau în pod", vorbi Comăneanu și se înfioră, zărind din nou zîmbetul acela în tăietura sîngerîndă și umedă a gurii. „Ar trebui să mă gîndesc la Natali și la copii", își spuse Comăneanu, uitîndu-se în altă parte. Nu avu puterea să nu tragă cu coada ochiului la Serafim. Spionul părea a se fi materializat într-un fel de sticlă, prin care Comăneanu nu vedea decît un gol ușor cețos. „Trebuie să plec, își spuse el și se ridică. Mă costă o mulțime de bani casa asta !" Vorbea tare, pentru a nu se mai gîndi la Serafim. Coborî treptele, după ce închise cu grijă ușile în urma sa, încet, ca pentru a nu trezi pe cineva care dormea de mult, de foarte de mult...

În cîteva luni de zile, Mihai Comăneanu, mare moșier în satul Stoicănești, aduse casa la strălucirea de altădată, ba încă și mai și. Timpul și-l petrecea printre lucrători, zorindu-i și înjurîndu-i. Seara se culca în fostul birou al lui Serafim, pe care îl transformă în dormitor pentru Misi, fata lui. Renunțase să mai doarmă la hotel. Mînca pe apucate, te miri ce. El, mîncăul și pofticiosul de lucruri bune ! Se schimbase mult în ultimii ani. Chefurile de care i se dusese buhul le lăsă baltă. Nici de muieri nu se mai ținea. Cînd și cînd, îl mai apucau poftele lui blestemate, și atunci „agăța" pe cîte una cu care se încuia în vreo cameră de hotel — mîna a treia — cu ploșnițe și gîndaci, unde stătea pînă dimineața, povestindu-i ăleia cîte și mai cîte, căutînd să prindă de la femeia lungită în pat firul roșu pe care să-l poată înnoda cu ceea ce se petrecea în sufletul lui. Cîte una mai sentimentală începea să plîngă și să-l mîngîie stîngaci cu mîinile aspre și înroșite de ger, altele adormeau răpuse de oboseala hoinăritului, în vreme ce Comăneanu vorbea mai mult cu el, întorcînd situațiile pe care le trăise cînd pe o parte, cînd pe alta.

Cobora scările de lemn în mare grabă, de parcă l-ar fi fugărit cineva cînd cîntau cocoșii și miorlăiau pisicile în așteptarea cotoilor cu pași de vată. În stradă îl întîmpina o lume nouă, grăbită, indiferentă, care îl prindea în mijlocul ei ca într-un teasc, storcîndu-i sufletul și gîndurile. Atunci îl apuca un dor nebun de soție, de copii, de Stoicănești.

Odată ajuns acasă, se schimba, făcea un duș rece ca gheața și poruncea șoferului să tragă mașina la scară. De multe ori conducea el. Pe drum mormăia cîte un cîntec atît de fals, încît și cîinii ar fi fugit. Șoferul, un grec, unul Petruțopol, de-i spuneau țăranii „Dom Petruț", stătea în dreapta lui Comăneanu. Ultima oară, aproape de Radomirești, Comăneanu opri mașina și coborî. Se uită peste cîmpuri, stînd crăcănat pe marginea șanțului. Beția liniștii îl cuprinse, înfiorîndu-l de plăcere. Parcă îl pătrundea cîmpul prin toți porii, buimăcindu-l și amețindu-l într-o legănare leneșă, aproape erotică. În bătaia soarelui se zărea turla bisericii din sat. Petruț controla cauciucurile, apoi motorul. Era meticulos din cale-afară.

„Dracu să o ia de şosea, că e numai hîrtoape !“ mormăi Petruţ. Comăneanu nu-i răspunse. Se urcă grăbit în spate. Se plictisise de condus. Maşina demară cu zgomot. Depăşi un car ce se îndrepta alene înspre sat. Norul de praf stîrnit de maşină învălui şi car, şi boi, şi om. La vreo două sute de metri se zări conacul. Petruţ claxonă de cîteva ori, apoi maşina viră spre dreapta, oprindu-se în faţa porţilor de lemn. Un argat se repezi şi le deschise. Maşina, cu viteză redusă, mai parcurse cîţiva metri pe aleea pietruită, apoi se opri. Comăneanu simţi un fior umed strîngîndu-i spatele. În salon cineva zdrăngănea la pian cu un deget. Doi oameni de curte se grăbiră să scoată bagajele şi pachetele din maşină ; borcane cu lacherdă, ţîri uscaţi înşiraţi pe sfoară, cutii cu brînză „Camembert“, vreo douăsprezece sticle cu şampanie fină „Mumm-Extra Dry“, măsline de Volo, cutiuţe cu anchois şi capere, rahat de trandafiri, moartea lui Misi, o cutie cu icre negre ţinută într-un castron cu gheaţă, cuţite de coasă ,cîteva lămpi cu gaz, piroane pentru magazia de cereale, caiele, cumpărate de Comăneanu de la domnul Strul din Obor, un gramofon cu pîlnie, cîteva plăci cu vocile lui Caruso şi Băjenaru, două-trei cărţi poliţiste şi cam atît.

Natali ieşi în pridvor, zorită şi speriată. Auzi vocea lui bărbatu-său înjurînd birjăreşte şi începu să tremure. Nu-i ieşea din cuvînt, spre a avea linişte în casă. Cunoştea toanele şi hachiţele lui Comăneanu. Se obişnuise şi cu ţigăncile pe care le aducea Mihalache noaptea în pridvor, unde îşi pusese un pat sub motiv că nu putea dormi în casă din lipsă de aer, şi cu plecările lui pe negîndite, şi cu urletele lui. Multe înghiţea biata Natali de la năbădăiosul ei de bărbat, pe care îl iubea şi pe care l-a iubit cu înfocare pînă a închis ochii.

Era o femeie mărunţică de stat, frumoasă încă, cu nişte ochi mari, căprui, de culoarea mierii de toamnă, uşor melancolici, prea mari pentru obrazul mic şi fin. Blîndă şi răbdătoare ca un animal de povară, această moldoveancă îl cunoscuse pe Comăneanu într-o seară de toamnă, în casa lui Vîrgolici. Nu-l plăcu de la bun început, ba dimpotrivă, îi era profund antipatic. O nemulţumea vocea lui aspră, uşor răguşită, rîsul vulgar, expresiile deocheate,

aproape triviale, gesturile dezordonate, fața aceea puternică, lată, de bărbat, arsă de soare și de vînt, întreaga lui ființă lipsită de visare și sensibilitate.

Comăneanu nu-i dădu nici o atenție. Se îmbătase ca un diavol și se învîrtea în jurul unei cîntărețe franțuzoaice, una Fanchon. În noaptea aceea, franțuzoaica dansă fără încetare, așa, ca un fel de frenezie senzuală. Dansă un „fandango" pînă i se făcu aproape rău. Își duse mîna la inimă, ca pentru a-i opri bătăile repezi, în vreme ce bărbații aplaudau — minute în șir. Comăneanu se apropie de ea, clătinîndu-se și întinzîndu-i o cupă de șampanie.

— Pentru frumusețea dansului dumitale ! închină Comăneanu paharul.

Fanchon rîse, dezvelindu-și dinții albi de felină prețioasă. Era a naibii de femeie franțuzoaica ! Părul negru-arămiu ce-i acoperea umerii era numai inele, iar ochii, ușor migdalați, de culoarea violetelor imperiale știau să subjuge, să înlănțuie și să fascineze. Tată-său era corsican, iar maică-sa franțuzoaică. Închipuiască-și fiecare ce a putut ieși din asemenea împreunare !

Fanchon zvîrli cupa goală în brațele lui Comăneanu și se avîntă într-un dans nou. Melodia după care dansa era un cîntec madrilian cu stopări, cu pocnete de castaniete, cu zvîcniri de umeri și șolduri, cu luminile unui extaz amețitor în priviri, ce făceau să vibreze pînă și pe cei trecuți de mult de vîrsta senectuții. Bărbații mai tineri aruncau la picioarele dansatoarei portofelele doldora de bani, inele de aur, spre disperarea soțiilor, unele din ele purtătoare de progenituri, înmărmurite și indignate de nerușinarea străinei, venită pe meleagurile valahe pentru a scoate din minți pe bărbații lor a cărora morală ere „neîndoielnică".

Dansul se sfîrși, spre mulțumirea soțiilor ultragiate, care își ciupeau discret soții de braț, zîmbindu-le așa cum zîmbește șarpele, sîsîind din limba veninoasă, la vrabia tîmpită de privirea lui.

Comăneanu, care nu-și luase ochii de la ea, se apropie și îi șopti aproape de ureche cuvinte împletitе, repezi, încărcate de patimă.

— Vrei să vii cu mine ?

— Moi ? Avec vous ? Jamais ! îl repezi fata corsicanului.

Dar Comăneanu nu disperă. Discret, atît cît putea fi el discret, îi arătă portofelul bucşit de bani.

— O la la ! se minună franţuzoaica şi începu să rîdă. Mîndria ei capitulă prompt în faţa bancnotelor nounoute, care o zgîndăriră mai dihai decît acel „fandango" înnebunitor.

— Te umplu de bani, madmoazelo ! Vino ! îi şopti Comăneanu, sfărîmîndu-i ultima ezitare.

După sfîrşitul petrecerii şi după plecarea dansatoarei, madam Vîrgolici aprinse căţui de tămîie în toate camerele, pentru a goni duhul Satanei. Iar cu bărbatu-său nu mai vorbi o săptămînă.

Comăneanu şi Fanchon plecară la Stoicăneşti. Acolo, Mihalache o umplu de cadouri. Trei luni de zile nu mai vru să ştie de nimeni şi de nimic. Umbla după ea ififliu, adulmecîndu-i urmele ca un prepelicar. Se îmbătau împreună, apoi plecau noaptea pe cîmp, pînă ajungeau în pădurea Boianului. Acolo, Fanchon arunca tot de pe ea, rămînînd în pielea goală şi, acompaniindu-se cu chitara, dănţuia pînă i se tăia respiraţia. Părea un puj de ciută fugărit de nişte iele nebune sau de vrăji încărcate de blestem. „Mon amour, se adresa ea lui Mihalache, cînd n-am să mai dansez, n-am să mai cînt şi n-am să mai fac dragoste, am să mor !" Apoi îl înlănţuia cu braţele pe după gît şi rămînea cu ochii mari, deschişi, departe, departe, acolo unde luna îşi trăia fermecătoarea suferinţă a singurătăţii.

De la o vreme, Fanchon începu să se plictisească. Rămînea ore întregi cu privirea dusă, cu gîndurile la ţara ei, la oamenii ei. Viaţa de ţară, plată, fără emoţii, cu ţărani cuviincioşi care se culcă odată cu găinile şi se scoală înainte de a scăpăta luna, nu o mai interesa. Dorea variaţie, musafiri, femei cu bijuterii pe ele, cu bărbaţi eleganţi, care să roiască în jurul ei, cu băuturi scumpe şi tari. Comăneanu se supuse. Nici nu crîcni cînd Fanchon schimbă salonul, transformîndu-l în bar. Începură musafirii. Comăneanu umbla mai toată ziua beat. Cînd logofătul Ştirbu îi prezentă socotelile şi îşi permise să-i atragă atenţia că dăduse de fundul sacului, cum se spune, Comă-

neanu îl dădu afară. Se duseră pe apa sîmbetei vreo treizeci și patru de vagoane de grîu, bașca zeci de mii de lei bani gheață pe zaiafeturi și mosafirlîc. Văzîndu-se la strîmtoare, Comăneanu vîndu restul de grîu unui pezevenghi de cerealist din Caracal, unul Borcescu, care cumpăra pe nimica toată atunci cînd vedea pe om la ananghie și vindea pe preț foarte săltat. Era un omuleț gras ca un porc, cu ochi mici, urduroși și vicleni, cu buze groase și unsuroase, fonfăit și gîngav, păstrînd în colțul gurii un fel de rînjet pe jumătate umil, pe jumătate batjocoritor. Cînd văzu grîul lui Comăneanu îl luă în palmă, îl vîntură suflînd pleava din el, apoi îl puse înapoi în punguța de piele, scuturîndu-și palmele. Tăcu o clipă, prefăcîndu-se că se gîndește.

— Ce-i, Borcescule ? Nu-ți mai place grîul meu ? îl întrebă Comăneanu grăbit și arțăgos.

Borcescu își scărpină chelia gînditor.

— A... are ne... neghină multă, cu... cucoane Mihai ! Co... Corpuri stră... străine, zău așa ! vorbi în cele din urmă Borcescu.

— Da ce moașă-ta vrei ? Grîu de colivă ? Pînă acuma umblai în patru labe după grîul meu, se burzului Comăneanu..

— S-au scumpit toa... toate, coane Mi... Mihai. Eu pe... pe cît să-l... dau ca să-mi sco... scot băni... bănișorii, că doar nu l-oi vi... vinde în... în pagubă !

— Mă Borcescule, îl iei sau nu-l iei ? îl zori Comăneanu.

— Să mă mai gînd... gîndesc, coane Mi... Mihai !

Se făcea că se uită pe fereastră, dar trăgea cu coada ochiului la Mihalache. Comăneanu ieși trîntind ușa. Borcescu surîse privind în urma lui. Știa unde se duce. Va trece strada și va intra la Segall, celălalt cerealist. Lucrurile se petrecură întocmai.

— Ce facem, Segălică ? îl luă repede Comăneanu.

— Cu ce, coane Mihăiță ?

— Am niște grîu de vînzare...

— Cam cît ?

— Vreo treizeci de vagoane, răspunse Comăneanu și scoase punga de piele cu proba.

Segall îl vîntură prin mîini o dată, de două ori, clătină din cap, se mai uită o dată la el, apoi îl puse la loc în pungă fără să spună un cuvînt.

— Ei ? Ce zici ? Aşa-i că-i frumos ? Bob de bob ! se făloşi Comăneanu.

— Parcă eu zic că nu-i frumos ? răspunse Segall cu jumătate de glas.

— Atunci să încheiem tîrgul, se grăbi Comăneanu.

— Parcă eu zic să nu-l încheiem ?

— Păi atunci ce mai stăm ?

— Nu prea am bani, cucoane Mihăiţă... Am avut plăţi mari şi multe...

Segall se lăsa greu. Pe Comăneanu îl apucară toţi dracii.

— Cum n-ai bani, Segălică ?

— De unde să am, cucoane Mihăiţă ? se văita Segall. Nu pot să vînd nici ce am în hambare...

Comăneanu înjură de toţi Dumnezeii, îl făcu pe Segall vampir, jigodie pripăşită pusă să sugă sîngele oamenilor, apoi ieşi şi se întoarse la Borcescu.

— Ai fost la Segălică, coane Mihai ? îl întrebă Borcescu cu un aer nevinovat.

— Dă-l în mă-sa ! Zicea că n-are bani ! Hai să facem o treabă, Borcescule !

Îi trebuiau bani pentru rochiile franţuşcăi şi pentru zaiafeturile pe care avea să le continue. Borcescu făcu nazuri, se jură că pierde la afacerea asta, îşi trase palme, se văicări, dar pînă la urmă cumpără grîul lui Comăneanu pe o nimica toată. Mihalache tranzacţionă scrîşnind, băgă banii în buzunar şi se întoarse la Stoicăneşti. Îi venea să turbeze. Porcul de Borcescu l-a jefuit ca în codru. Pe urmă se gîndi dacă n-ar fi mai bine să se căsătorească urgent cu Fanchon. Nu va mai cheltui atîta şi o va avea lîngă el toată viaţa.

Ajunse acasă pe înserate. O căută prin toate odăile. Îl cuprinse disperarea la gîndul că franţuşca fugise. O luă agale înspre vie. Ştia că ei îi plăcea să se ducă seara în grădina de zarzavat din spatele viei. „Dacă a îndemnat-o dracu să fugă o aduc cu jandarmii", bombăni Comăneanu. Trecu pe lîngă şura de paie şi, deodată, se opri locului. Parcă auzise nişte gemete înăbuşite. Porni înspre

locul de unde se auzeau gemetele sacadate întretăiate de suspine. Se opri, zgîind ochii. O văzu pe Fanchon în brațele lui Daragiu, cosașul de la lucernă. Comăneanu își trase o palmă peste frunte, de parcă ar fi vrut să alunge niște coarne nevăzute. Zărindu-l pe boier, Daragiu o rupse la fugă, sărind peste gardul viei. Fanchon încremeni.

— Ascultă, tîrfa dracului, eu nu te-am adus aici, în plinul meu, ca să-mi saturi țăranii, îi strigă el în față în vreme ce o trăgea după el.

— Oui, chéri, oui, bîigui Fanchon.

— Cheriul mă-tii de știoalfă ! Ei lasă că stăm noi de vorbă !

O duse în casă și se încuie cu ea în dormitor. Acolo o bătu cu picioarele și cu pumnii, se culcă cu ea, apoi o luă din nou la bătaie pînă dimineața. Franțuzoaica răbdă pumnii lui Mihalache fără să scoată un geamăt. După ce o închise în cameră, își văzu de treburile lui, ca și cum nu s-a întîmplat nimic. Se întoarse înspre prînz. Din cameră auzi chitara franțușcăi. Fanchon cînta. Era un cîntec amar, un cîntec auzit de ea pe cînd era copil, de la pescarii marilor și nesfîrșitelor larguri. Nu-l văzu pe Comăneanu sau se făcu că nu-l vede. Comăneanu îi smulse chitara și o sfărîmă cu picioarele. Cîntecul îi făcea rău și își dădea seama că de nu va lua imediat o măsură aspră se va frînge în fața ei acceptînd totul. I se făcu teamă de slăbiciunea lui. „Mai bine o gonesc decît să o omor !“ gîndi el. Îi încărcă toate bulendrele într-un car cu boi, o urcă deasupra boarfelor, scuipă în urma ei, aruncîndu-i în brațe chitara ucisă de el.

— Ce mai stai ? strigă el la țăranul de lîngă boi. Pleacă dracului !

Rămase cu ochii holbați după căruța care se depărta încet cu Fanchon, fata în negru, ce părea o pasăre rănită pe un cuib dărîmat de pietre. Privirea ei era încărcată de o milă uriașă.

În urmă de tot, cînd căruța nu se mai zări, Comăneanu simți în inimă fierbințeala lacrimei.

Peste o lună plecă pe front, după ce pusese mîna pe Aristula, muierea lu Daragiu, smintind-o, acolo la el, în

dormitor. Daragiu îi scăpase. Se înrolase „volontir“ și muri la atacul Smîrdanului.

După război, la o „soarea“ în casa lui Toader Jipa o revăzu pe Natali cea cu ochii mari și nostalgici, copila cuconului Petrache Boldur. Dansă cu ea toată seara. A doua zi îi trimise printr-un comisionar un splendid coș cu flori. A treia zi, se prezentă părinților fetei, cerînd-o de soție. Comăneanu vorbi mult și tare, aproape răstit, după cum îi era obiceiul. Îi ameți și îi intimidă pe toți. Cuconul Petrache, tatăl fetei, fire molcomă moldovenească, încercă să mai tărăgăneze lucrurile.

— Eu zîc să ne mai cunoaștem, domnule Comăneanu, vorbi bătrînul.

— Pe mine mă cunoaște toată țara, domnule Boldur, răspunse Comăneanu înțepat.

— Mă gîndesc să mai așteptăm o lecuță, stărui Boldur.

— N-am vreme de așteptat !

— Mă rog, matali... o zî-două, că nu dau turcii !

Comăneanu le mai dădu un răgaz de trei zile, după care, ori îi dau fata, ori le zvîrle casa în aer. Îngroziți, bătrînii cedară. Natali era pierită de spaimă în fața lui Mihalache, care mai mult răcnea decît vorbea, de felul lui grăbit, de ticul pe care îl avea și cu care se înturnase de pe front, gălăgios și scandalagiu, pentru care simțea totuși o atracție irezistibilă. Nu ținu seama de aventura lui cu franțuzoaica, despre care vuia tot orașul.

Nunta avu loc în saloanele „Automobil Clubului Român“. Acolo, Comăneanu îl cunoscu pe George Donici, boier moldovean, rudă apropiată a familiei Boldur.

— Cum s-ar zice, sîntem neamuri, domnule Donici, spuse Comăneanu, în timp ce îi scutura mîna gata să i-o scoată din umăr.

— Ce putem face, domnule Comăneanu, răspunse Donici cu un aer de martir. Rudele ți le dă Dumnezeu !

— Atunci să încercăm să rămînem prieteni, fiindcă prietenii ți-i alegi singur, zise Comăneanu, în timp ce se posomorî și privirea i se întunecă.

— Drept ai grăit, domnule Comăneanu ! Prietenii ni-i alegem singuri, așa că, rogu-te, îngăduie să mi-i aleg eu !

replică Donici, în vreme ce ochii îi rîdeau plini de o luminiță ironică.

Cîțiva invitați pufniră în rîs. Comăneanu îl privi cu ochi răi. Ironiile lui Donici îl zgîndăreau.

— În general, îmi plac oamenii care îmi știu de frică, mîrîi Comăneanu, văzînd că moldoveanul continuă să zîmbească.

— Regret că nu-ți pot fi pe plac, domnule Comăneanu, răspunse Donici.

Nu-i plăceau ifosele acestui moșier din Bărăgan.

Comăneanu ar fi vrut să-i trîntească una așa cum știa el, dar Jipa îl apucă de braț, trăgîndu-l după el. Se așezară la masă. Natali, micuță și firavă, învăluită în horbote albe de mireasă, părea un bibelou de porțelan căruia un duh nevăzut a suflat asupra lui dîndu-i viață. De emoție era albă la față ca nufărul proaspăt.

Comăneanu mîncă și bău mult. Înghițea pe nemestecate, de parcă n-ar fi mîncat de zile întregi. Din cînd în cînd, arunca priviri furișe lui Donici. Nu-i trecuse supărarea. Plescăia, băga cuțitul în gură după ce tăiase cega, lingea maioneza de pe dosul furculiței, încît Natali se roși toată de rușine. Îi luă cuțitul, cu un gest blînd, și îl puse pe scăunașul lui de argint. Apoi surîse încurcată.

— Ia mai lasă-mă, frate, cu boieriile astea răsuflate! o repezi Comăneanu. N-are voie omul să mănînce cum vrea? De ce e cuțit? Că doar n-oi tăia șampania cu el! spuse Mihalache și, făcînd un gest nervos cu mîna, vărsă paharul cu vin roșu pe fața de masă.

Nataliei îi venea să plîngă. Comăneanu începu să rîdă și, după ce își muie degetele scurte și late în pata roșie, își tamponă fruntea, strigînd înveselit: „Chef!“ Socrușău îl privea cu o milă disprețuitoare.

— Ce, tată socrule? Nu-ți sînt pe plac?

— Deh, ginere! Și Vasile Lupu a dat-o pe fiică-sa Ruxandra după cazacul ceala... Dar știu eu dacă i-o fost pi voie, ori di nevoie?... vorbi cuconul Petrache Boldur, uitîndu-se chiorîș la ginere-său.

Comăneanu nu răspunse. Se puse pe băut. Sparse cîteva pahare, fuma între feluri, arunca țigările fumate pînă la carton în vasele de Gallé, după masă se așeză la

cărți și în cîteva minute își sfeterisi partenerii, lăsîndu-i fără lescaie în buzunar, dansă cu mireasa cu grație de gorilă, apoi își aduse aminte de vorbele lui socru-său, se indispuse și nu mai scoase o vorbă pînă seara, tîrziu.

A treia zi își luă nevasta și plecă cu ea la Paris. Acolo, o instală într-un hotel, iar el începu să bîntuie localurile și damele. Se întorcea acasă mahmur, îndrugîndu-i Nataliei verzi și uscate. O regăsi pe Fanchon într-un local de noapte. Franțuzoaica nu-i purta pică. Se duse cu ea în micul ei apartament, făcură dragoste pînă aproape de ziuă, rîseră, apoi îl apucă plînsul, o bătu zdravăn, îi lăsă pe noptieră un purcoi de bani și se întoarse la hotel pe trei cărări. Duhnea a băutură ca un butoi desfundat. Natali îl aștepta. Văzînd-o trează la ora aceea, Mihalache rămase surprins.

— De ce nu dormi ? o întrebă el, în vreme ce își scotea haina.

Era plin de ruj pe gît și pe gulerul de la cămașă. Natali nu-i răspunse. Avea ochii roșii de plîns. Comăneanu se apropie de ea și încercă să o sărute. Atunci se petrecu ceva nemaivăzut. Blînda, firava, delicata și răbdătoarea Natali îl pălmui zdravăn. Comăneanu rămase cu gura căscată. Nu încasase asemenea palme în viața lui.

— Tu ?... Îndrăznești să dai în mine ? făcu el mirat și se apropie ca să o vadă mai bine, fiindcă Natali se ghemuise înfricoșată în colțul patului, făcîndu-se mică, mică de tot.

Comăneanu se trezi de-a binelea. Îi trecuse beția.

— Să mă duci deîndată acasă, la mămăița și tătăița al meu, ș-apăi n-ai dicît să rămîi cu zaiafeturile și tălăniție matali... Așa să știi ! Fecior di lele ce ești ! strigă ea și se puse pe plîns.

A doua zi se întoarseră în țară. De-atunci au trecut mulți, foarte mulți ani, și cei doi nu s-au mai despărțit. Natali născu doi copii, o fată și un băiat. Pe Dinu și pe Mietta, căreia îi spuneau toți Misi.

Cînd copiii crescuseră mari, Natali îl hotărî pe Mihalache să cumpere casă în București și să nu mai tragă la hotel. Bărbatu-său mîrîi o vreme, dar pînă la urmă o ascultă și cumpără casa lui Serafim. După moartea părinților Nataliei, Mihalache vîndu moșia și casa bătrî-

nească din Moldova. Mai vîndu cîteva moșii răzlețe pe care le moștenise de la părinții lui și cumpără pămînt la Stoicănești. Cîștigă procesul cu moșnenii corbi, care veniră în fața judecății cu înscrisurile lor, prin care făceau dovada drepturilor lor de stăpînire încă de pe vremea lui Mihai Viteazul. Degeaba. Judecata dădu cîștig de cauză lui Comăneanu. Mihalache se liniști, dar nu de tot. Își aduse aminte că între loturile lui se găsea și lotul lui Constantin a lu Pelimon, cel care îi scăpase viața în fața redutei Griviței.

Porunci să-l cheme pe țăran la curte. Rămase pe prispa casei nemișcat, fără nici un chef. Simțea o sfîrșeală în tot corpul, de parcă s-ar fi golit de viață. Se cuibărise dracul în inima lui și nu-i dădea pace. Și iarăși îi veni în minte chipul lui Pelimon. Își aminti și de ziua aceea cețoasă din '907, cînd îl zărise pe Constandin în fruntea țăranilor răsculați, strigînd și înjurînd. Comăneanu îi ieși înainte. Avea la spatele lui un pluton de soldați comandați de un ofițeraș tînăr, unul Mărgineanu.

— La ce veniră ți, bre ? îi întrebă Comăneanu, proțăpindu-se dinaintea lor cu mîinile în șolduri.

Se făcu un moment de tăcere.

— Venirăm după pămînt, cucoane Mihai, vorbi înfipt Pelimon, crăcănîndu-se în fața boierului.

Țăranii începură să murmure și să se agite. Ofițerașul se uita îngrijorat la Comăneanu. Aștepta un semn sau o vorbă. Țăranul și boierul se înfruntau cu privirea.

— N-am luptat pe front unul lîngă altul, măi Pelimoane ? încercă Mihalache să-l liniștească.

— Om fi luptat, cucoane, numai că eu am luptat pentru țară, spuse Pelimon, agitînd ciotul brațului.

— Da eu pentru cine moașă-ta am luptat ?

— Pentru rînduielile dumneavoastră, răspunse țăranul. Cîțiva oameni pufniră în rîs. Că vodă ne zise una, și acum văzurăm că ieși alta ! Că tot dumneavoastră vă dete ! Și spunînd acestea, se repezi în fața soldaților, strigîndu-le : Lăsați-ne, fraților, să împlinim dreptatea !

Soldații rămaseră nemișcați. Comăneanu făcu semn ofițerului. Acesta dădu o comandă scurtă. Soldații întinseră armele, mînuind închizătoarele.

— Du-te în mă-ta, acasă, Pelimoane ! îl avertiză Comăneanu pe țăran.

— Du-te dumneata acasă, cucoane, că noi nu ne-am ridicat ca să ne înturnăm pe vatră, răspunse Pelimon arțăgos.

Ofițerul, înspăimîntat nu mai așteptă semnul lui Comăneanu. O roată de foc îi învălui pe țărani. Unii căzură cu fața în jos, văitîndu-se și încercînd să se ridice. Alții o rupseră la fugă bezmetici, cu spaima morții în priviri.

— Unde fugiți, fraților ? le strigă Pelimon, încercînd să-i oprească.

Unii dintre ei se întoarseră și, punîndu-și cojoacele în cap, se năpustiră asupra soldaților. O nouă salvă trasă în plin le rări rîndurile simțitor. Comăneanu se repezi la Pelimon și, apucîndu-l de reverul mantalei sale de soldat, îi propti țeava revolverului în piept.

— Ce vrei, mă, tîmpitule ? Să te împușc ? îi urlă el în față.

Pelimon auzi declicul revolverului. „Acu mă omoară", gîndi el. Comăneanu se pregătea să apese pe trăgaci. Ca un fulger îi trecu prin fața ochilor scena din fața redutei Grivița. Turcul sărise cu toporul să-l lovească și de bună seamă că l-ar fi ucis, dacă baioneta lui Pelimon nu l-ar fi străpuns pe dușman dintr-o parte în alta. Atunci s-au privit o clipă în ochi, boier și țăran. O clipă doar. Ca apoi fiecare să alerge mai departe. Comăneanu n-a putut uita lucrul ăsta niciodată. Lăsă revolverul în jos. Ceva îi rodea sufletul. Privirea țăranului era nemișcată.

— N-am luptat acolo amîndoi, măi Pelimoane ? N-am suferit ca toți dracii ? bîigui Comăneanu cu vocea aproape rugătoare.

Pelimon nu-i răspunse. Continua să-l privească, cu ochii aceia tulburi, străbătuți de firișoare roșii.

— Ne omorîm între noi ? Spune, mă ? Ne omorîm între noi ?

Mîna îi lunecă de pe reverul mantalei celuilalt. Lunecă fără putere, ca o gînganie uriașă strivită pe zid. Îl prinse o scîrbă de viață, de oameni, de tot. Îi venea să-și lase pămîntul și conacul și să se ducă unde o vedea cu ochii.

— Tu i-ai asmuțit ? îl întrebă Comăneanu, cercetîndu-i cu privirea chipul întunecat, ars de soare.

— Eu, cucoane Mihai !

— De ce, mă ?

— De ce, așa !

— Ei lasă că ai să vezi tu pe dracu !

— Dacă !

Comăneanu zări rînjetul lui Pelimon sfidător și neînfricat și simți că turbează. În jurul lor nu mai era nimeni în afară de soldați. O parte din țărani căzuseră, alții fugiseră.

— Vascrisu mă-tii de catîr ! scrîșni Comăneanu. Vrei pămîntul meu ? Și conacul ? Și ce mai vrei, mă ? Să iei tot ? Tot ?...

— Nu iau decît cît mi se cuvine, cucoane, vorbi Pelimon calm.

— I-auzi ! I se cuvine tîlharului ! Tu l-ai cumpărat ? Tu ai pus ban pe ban ca să-l aduni ? Tu ? Sau eu ? Vii la de-a gata ? La pomană ?

Ofițerul îl lăsă să se liniștească, apoi se apropie de el.

— Cu ăsta ce facem, domnule Comăneanu ? întrebă el, uitîndu-se cu indiferență la Pelimon.

— Luați-l și duceți-l din post în post, cu lanțuri la picioare ! Din post în post ! repetă Comăneanu, ca și cum s-ar fi temut ca ofițerul să nu fi auzit bine.

Apoi se întoarse și plecă grăbit, uitînd să-și mai bage revolverul în tocul lui. Dinspre Călmățui venea o boare de aer cald. În zare cerul era roșu de pojarul focului. Ardea conacul lui Oteteleșanu...

Pelimon fu condamnat la moarte pentru instigare și răscoală. Avocatul lui, un băiat ieșit proaspăt de pe băncile facultății, făcu recurs. I se atrase atenția de către un coleg mai în vîrstă să o lase mai moale dacă vrea să mai rămînă în barou. Tînărul se schimbă la față. Îl angajase Ana, muierea lui Pelimon, după ce vîndu juninca din ogradă. Comăneanu se trezi cu ea la conac.

— La ce venișI, Ano ? o întrebă Comăneanu.

Femeia îi căzu la picioare.

— Scapă-mi omul, cucoane Mihai. Nu mă lăsa !

— Ce mai pot face acuma, femeie ?

— Dumneavoastră puteți orice !

— Înțelege, femeie, că nu eu l-am condamnat, încercă să scape Comăneanu.

— Nu mă lăsa, cucoane Mihai, vai de sufletelul meu, se văita Ana, plîngînd și dîndu-se cu capul de pămînt. Că io singură nu mai poci neam...

— Bine, fă ! Acu du-te în mă-ta, că mi-ai împuiat capul cu omul ăsta al tău. O să văd ce mai pot face ! spuse Mihalache, ca să scape de gura ei.

Ana îi sărută mîna cu de-a sila.

Peste cîteva zile, judecătorul se nimeri să fie partenerul de poker al lui Comăneanu. Mihalache îl lăsă să cîștige, ca să-l dispună. Apoi îi spuse chestiunea cu Pelimon.

— Admite-i, frate, recursul ăluia...

— Nu se poate, cocoane Mihalache ! Ce vrei ? Să-mi aprind paie în cap ? spuse judecătorul, filînd cartea.

— Nici dacă te rog eu ?

Vocea lui Comăneanu deveni ușor amenințătoare. Judecătorul înțelese că Mihalache îl putea zbura de să nu se vadă. Și cine știe în ce tîrg împuțit îl poate arunca. Nu era bine să și-l facă dușman pentru un amărît de țăran.

— Ții dumneata așa mult, coane Mihalache ?

— Mi-a scăpat zilele pe front, mormăi Comăneanu.

— Atunci se schimbă treaba !

— Și vezi... la recurs, fă-l scăpat ! Ne-am înțeles, judecătorule ?

— Ne-am înțeles, coane Mihalache !

— Ei atunci plătește-mi de trei ori potul, spuse Comăneanu înveselit.

Judecătorul se albi la față, plăti și nu mai relansă.

— Ce-ai, judecătorule ?

— Ful de ași, coane Mihalache !

— Vax ! Caré de dame, spuse Comăneanu și adună cu lopata mîinii toți banii de pe masă.

Îl lefteri pe judecător urgent. Juca tare Comăneanu, fără milă...

La recurs Pelimon a fost achitat.

Toate amintirile acestea reveniră în mintea lui Comăneanu în vreme ce îl aștepta pe Pelimon. De ce l-a scăpat atunci ? De ce s-a lăsat înduioșat de Ana ? Știa bine că țăranul îl dușmănea și totuși... „N-am văzut om

care să poată trăi fără diavol lîngă el", bombăni Comăneanu. Din ograda de lîngă bucătărie se auzea cotcodăcitul orătăniilor. Ziua se anunța frumoasă și călduroasă.

Îl zări pe Constandin a lui Pelimon cum venea drept pe mijlocul șoselei, mișcîndu-și ciotul brațului. „Nici nu mi-a mulțumit atunci", își aminti Mihalache, în vreme ce îl urmărea cu privirea pe țăran, care intrase pe poartă și se apăra cu ciomagul de cîinii boierești. Era desculț și labele mari erau negre de praf. Vîntul îi flutura poala cămășii scoasă peste izmenele albe. Mijlocul îi era strîns cu brîu roșu înflorat, peste care era prins chimirul de piele.

— VenișI, Constandine ? îl întrebă Comăneanu, văzîndu-l dinaintea lui. O liniște mare îl cuprinse. Se simți bine alături de dușman.

— Venii, cucoane Mihai ! spuse Pelimon și își scoase căciula.

Părul îi era tuns scurt, numai scări. Ana îl tundea cu foarfeca de oi.

— Stai jos ! îl invită Comăneanu.

— Zăduf rău, zise Pelimon, așezîndu-se.

Comăneanu nu-i răspunse. Îl cercetă cu privirea, constatînd cu mulțumire că dușmanul lui se mai jigărise și începuse să albească.

— Ce-ți face femeia ? întrebă Comăneanu, ca să facă drum vorbei.

— Ce să facă ? Bolește pe cuptor.

— Ce-are, mă ?

— Da știu eu ce are ? Curg sudorile pe ea și tușește întruna. Numa ochii în cap i-a mai rămas...

— O avea oftică, Pelimoane !

— Deh, cucoane Mihai, acu eu ce să mai zic ? O văzu și baba doftoroaia și îi dădu să înghită căcăreze uscate de cîine alb și îi mai dete niște cîrpe muiate în zamă de varză, ca să și le pună pe piept...

— Ce căcăreze, mă ? Moare femeia ! Du-o la doctor...

— Acu, dacă oi vedea că nu răzbește neam cu ce-i dădu baba, o duc și la doctor, spuse Pelimon cu amărăciunea țăranului care nu știa să-și valorifice dragostea și nici să o exprime.

— Am să-ți dau o scrisoare către doctorul Marinescu din Slatina, spuse Comăneanu.

— Bine și așa ! rosti scurt Pelimon.

Tăcură amîndoi. Comăneanu neștiind cum să-l apuce pe țăran,Pelimon așteptînd, cum s-ar spune, să-l apuce pe boier de brăcinari și să-i pună piedică.

— Constandine, noi am crescut împreună aici de ani și ani de zile, începu Comăneanu.

— Deh, cucoane Mihai...

— Ce, mă ? Nu-i așa ?

— Ba așa-i ! Și grîul crește cu neghina împreună, da nu se împacă neam ! zise Pelimon și rînji, dezvelindu-și dinții galbeni.

— Ai fi tu grîul și eu neghina ? spuse Comăneanu și începu să rîdă.

— Io n-am zis așa, cucoane !

— A dracului sămînță de om mai ești, Pelimoane !

— Dacă eram sămînță a dracului, făceam și eu avere ca dumneavoastră...

— Spurcată limbă mai ai !

— Asta mi-o dete Dumnezeu sfîntul ! răspunse Pelimon și își îndesă căciula pe cap.

— Măi Constandine, eu am cumpărat mult pămînt în Stoicănești, intră Mihalache în subiect.

— Așa vorbește lumea în sat...

— L-am adunat ca să fie tot laolaltă... Înțelegi ?

— Înțeleg, da, răspunse Pelimon, bănuind unde bate boierul.

— În mijlocul pămînturilor mele se află lotul tău...

— Dacă s-a înimerit să fie acolo...

— Cum îi facem, Pelimoane ?

— Cum să-i facem, cucoane Mihai ?

— Mă gîndii să facem un schimb... Hai ? Ce zici ?

Pelimon nu răspunse. Sta cu privirea în pămînt și se juca binișor cu ciomagul.

— Ei ? Facem tîrgul ?

— Nu-l dau, cucoane.

— De ce mă ?

— De ce 'șa !

— Cît pămînt ai tu, Pelimoane ?

— Fo patru pogoane.

— Eu îți dau cinci la Drumul oii. E bine așa ?

— Ba !

Comăneanu se aprinse la față. Țăranul continua să se uite în pămînt.

— De ce nu e bine, mă ?

— La Drumul oii pămîntul e sărac, pe cînd acilea pămîntul e gras ca untul.

— Ascultă, Pelimoane ! Cît vrei tu pe lotul ăla al tău ? întrebă Comăneanu, privindu-l pe țăran dintr-o parte.

— Deh ! Știu și eu, boierule ! Cît se cere...

— Și cît se cere ?

— Îmi dați opt pogoane și băgăm furmele.

— Cîtttt ? Opt pogoane ? Pă ce, mă ?

— Păi... cinci pogoane ați spus că mi le dați în schimbul ăstora patru ale mele și trei pogoane pe care mi le-ați juruit pe mormîntul boierului ăl bătrîn, în noaptea aia de prăpăd pe front, cînd era față don sublocotinent Alevra și don locotinent Vărășteanu, Dumnezeu să-i ierte !

— Ce vorbești, mă ? Tu mă iei pe mine pe ce-am spus acum nu știu cîți ani ?

— V-ați juruit, cucoane Mihai !

— M-oi fi jurat. Și ce-i cu asta ? Dar tu mi-ai mulțumit cînd te-am scăpat de la moarte în '907 ?

— A fost schimb pă schimb, cucoane ! Eu v-am scăpat zilișoarele în fața Griviței în '877 și dumneavoastră mi le-ați scăpat pe ale mele. V-ați plătit !

— Măi Pelimoane, de ce nu vrei tu să ne înțelegem cu vorba bună ?

— Ba eu vreau, boierule, dar dacă nu se poate altfel ?

— Ascultă bine la ce îți spun eu, vorbi Comăneanu cu o liniște teribilă. Eu dacă vreau tot ți-l iau ! Cu voia sau fără voia ta ! Înțelesu-m-ai ?

— Ia-l, boierule, dacă așa ți-i voia ! Da-i păcat de conacul ăsta al dumneavoastră !

— Ce-are una cu alta ? întrebă Comăneanu nedumerit.

— Eu îi pun foc ! răspunse liniștit Pelimon.

Ochii îi luceau ca la nebun. Mihalache încremeni. Nu se aștepta la una ca asta. Se roși la față de furie.

— Îi pui foc ? Păi eu pe vorbele astea te bag la pușcărie !

— Asta cred, boierule... da... oi ieși eu și de-acolo...

Şi iară simţi Comăneanu ameninţarea aceea duşmănoasă din glasul lui Pelimon. Moşierul îşi pierdu răbdarea şi calmul. Închise ochii, trăgînd în jos colţul stîng al gurii, de parcă s-ar fi ferit de lovitura cuiva.

— La urma urmei cît vrei tu pe lotul tău, Pelimoane ? O mie ? Două ? Zece ? Douăzeci de mii ?

Se opri, simţind cum îi bat tîmplele. Căuta să-l ameţească pe ţăran cu bănetul ăsta, deşi ştia bine că nu-i va da o lescaie, că doar nu i-o fi luat Dumnezeu minţile !

— Cucoane Mihai, eu nu dau pămîntul meu decît aşa cum am vorbit. Opt pe patru. Altminteri, ba !

Se ridicară amîndoi. Boierul se întinse de-i trosniră oasele.

— D-aia te chemai, Pelimoane, spuse el, încercînd să pară liniştit. Vezi de te mai gîndeşte !

— N-am la ce să mă mai gîndesc, cucoane ! La mine pe unde iese vorba, iese şi sufletul !

Comăneanu simţi aluzia ţăranului la făgăduiala făcută acolo, pe front, şi surîse. Schimbă vorba.

— Aşa, Constandine ! Şi nu mai sta. Ia-ţi femeia şi du-o la doctor. Iar dacă ai nevoie de ceva...

— Oi duce-o, cucoane ! Foarte mulţumesc pentru ajutor !

Ca niciodată, Comăneanu îi întinse mîna. Simţi palma ţăranului aspră şi umedă. Îndată ce Pelimon se întoarse să plece, îşi şterse discret palma pe pantalon. Rămase totuşi cu senzaţia de umezeală călduţă, bolnavă. „La urma urmei, Pelimon e singurul care îmi stă în cale pe faţă“, se gîndi el, uitîndu-se lung după Constandin. „E în stare să pună foc la conac. Şi dacă îl bag în puşcărie cu ce mă aleg ?...“ Îl prinse un fel de zăcere ca lingoarea. Parcă îi muriseră toate poftele. Se căuta în el şi se răscolea, aşa cum ar căuta cineva în nişte sertare, răvăşindu-le şi răsturnîndu-le. „Şi dacă îl bag la puşcărie cu ce mă aleg ?... repetă cuvintele cu glas încet. De unde pofta asta pe mine ?“ Vru să-l cheme pe Constandin înapoi, să-i spună că s-a răzgîndit, că nu-i mai trebuie nimic... „Mîine să mor, n-aş avea nici o părere de rău !“ îşi spuse el şi se lăsă pe scaunul pe care stătuse Pelimon, simţind răceala unui lanţ nevăzut care se tot strîngea în jurul gîtului său ca un juvăţ, celălalt capăt al lanţului fiind prins de

gleznele soției, fetei și băiatului. O sfîrșeală ciudată îl cuprinse. „Să fiu silit să trăiesc pentru alții, ca un ostatec... Să mă ploconesc în fața lui Pelimon, pentru o palmă de pămînt, ca să o las, cui ?“ Juvățul îl sufoca. La capătul lanțului erau toți aceia din neamul lui. Dar erau departe, foarte departe. Și lanțul era lung, de de-abia îi zărea. „Trebuie să-i trag după mine. D-aia sînt obosit ! De-aici vine sfîrșeala, mormăi el. De-aici vin toate.“ O zări pe Natali, mergînd cu pașii ei de copil înspre cotețele orătăniilor, și îl apucă o ură grozavă împotriva ei. Își aminti că nu-l voise de bărbat, că nu-i putea suferi indiferența față de ceilalți oameni, că tremura în fața firii lui iuți, violente. Își mai aminti cum tăbărîse peste ea în noaptea nunții, peste corpul ei ce mustea de feminitate, supunînd-o și umilind-o cu sălbăticia din el. De cînd îi făcuse copiii, se liniștise. Nu o mai căuta înfometat de trupul ei prin toate odăile, nu o mai răsturna pe unde o găsea, bucurîndu-se de slabele ei împotriviri. Își purta însingurarea ca pe o povară grea, de care ar fi vrut și n-ar fi vrut să scape. Pe copii, deși nu i-a dorit, îi iubea totuși. În felul lui. Cînd îl apucau năvîrliile, trîntea și spărgea tot. Atunci se uita cu o bucurie drăcească la chipul îngrozit al Nataliei. Îi striga în față tot felul de cuvinte, unele mai nebune decît altele. „Aș vrea să mor, tîmpito ! Știi tu ce înseamnă să dorești să mori ? Să-ți fie sete de moarte ? Să te destrami, să nu-ți mai pese de greutatea faptelor tale, să nu mai ții seama de ce vrea unul sau altul, să nu mai simți golul din jurul tău ? Tu stai lîngă mine de frică... Numai frica te oprește lîngă mine și numai fizic stai lîngă mine, dar sufletul tău e dus dracului la mii și mii de kilometri... Și odraslele tale îmi dau dreptate tot de frică...“ Așa îi vorbea cînd îl apucau dracii și se bucura grozav de lacrimile ei și de spaimele ei.

O văzu întorcîndu-se cu cîteva ouă în mînă. Scuipă într-o parte cu ciudă. Aproape că nici nu auzi cînd îl rugă jupîneasa să poftească la masă. Se așeză în capul mesei fără să scoată o vorbă. Dinu și Misi tăceau și ei. Natali mînca fără să ridice capul. Comăneanu îi privi pe sub sprîncene. Era furios de încăpățînarea lui Pelimon.

— Nu mai sufla în ciorbă ca țărănoii ! îi strigă el lui Dinu.

Dinu puse lingura jos și nu răspunse. Asta îl înfurie și mai mult.

— Parcă ai fi la cîrciumă ! adăugă Mihalache.

Dinu continua să tacă.

— Am găsit zece ouă proaspete în cuibar, spuse Natali zîmbind. E una roșcată... adăugă ea, încercînd să schimbe atmosfera.

— Pînă nu spui o tîmpenie nu trăiești ! vorbi Comăneanu fără să se uite la ea.

Natali se roși la față, iar ochii i se împăienjeniră. Misi trînti furculița, ridicîndu-se. O scotea din sărite chipul blînd al maică-si, care înghițea toate vexațiunile și umilințele fără să crîcnească. Avea aceeași fire iute, năvalnică și dogoritoare ca a lui taică-său.

— Nu ți-am dat voie să te scoli de la masă ! zbieră Comăneanu, ridicîndu-se și el.

— Nu mai suport ! strigă Misi în obrazul lui Mihalache. Nu e masă ca să nu înghițim cu noduri, adăugă ea, tremurînd de furie.

Comăneanu o plesni peste față, amețind-o. Atunci se ridică Dinu. Ochii aceia blînzi ca ai maică-si se înroșiră. Avea furiile lui tată-su, fără însă să le exteriorizeze. Le măcina în el, nelăsînd să se vadă decît mușchii maxilarelor umflîndu-se în scrîșnetul dinților.

— Dacă mai dai o dată în ea...

— Dinule, isprăviți... Aveți milă de mine, interveni Natali și își acoperi fața cu mîinile.

— Ce-ai spus ? Dacă mai dau o dată în ea, ce faci ? îi strigă Comăneanu, de parcă n-ar fi auzit bine.

— Te dobor ! mîrîi Dinu, uitîndu-se cu ochi răi la tată-său.

— Mă dobori ? Jigodie ! Ei lasă că îți arăt eu ție !

Se întoarse și intră zorit în dormitor. Natali își duse mîna la inimă. Tremura toată, ca iepurele hăituit de vînător.

— Du-te, Dinule, du-te ! se rugă ea. Tata e nervos...

— Și noi avem nervi, vorbi Dinu fără să se clintească.

Comăneanu reveni cu puşca de vînătoare în mînă. Ridică cocoaşele, ochi scurt şi trase. Poate că l-ar fi omorît pe Dinu dacă Misi nu i-ar fi dat cu mîna peste armă, astfel că alicele de lup zburară în sus, ciuruind tavanul. Dinu rămase nemişcat. Era alb la faţă. Natali leşină. Comăneanu lăsă arma. O ridică în braţe, ducînd-o în dormitor. Acolo o stropi cu apă rece, îngenunche lîngă ea, îi sărută mîinile şi picioarele, apoi ieşi grăbit din cameră, trecu pe lîngă Misi şi Dinu fără să se uite la ei, scoase maşina din garaj şi demară scurt. Gonea pe ulîţele satului cu eşapamentul deschis. Călcă o raţă şi un cîine şi nu se opri decît după ce trecu podeţul Sodolului. Acolo coborî din maşină, luînd-o razna peste cîmp. Mergea năuc, golit de gînduri şi de viaţă, ca o nălucă ce îşi tot caută aşezarea şi odihna. Umblă aşa pînă cînd simţi că îi tremură picioarele de oboseală. Atunci se lăsă pe o piatră, prinzîndu-şi capul în mîini. Vinele de la tîmple se zbăteau ca nişte rîme prinse în mîna unui copil. A stat acolo pînă cînd soarele a început să scapete. Liniştea care domnea peste cîmp nu era tulburată decît de orăcăitul broaştelor şi de ţîrîitul greierilor. Se ridică şi porni înspre maşină cu mîinile în buzunare. În depărtare se zărea conacul lui Litzica, aşa, ca o tufă uriaşă în mijlocul unui cîmp ars de soare, cu paie galbene, ţepoase.

Se întoarse noaptea. Trecu pe lîngă conacul lui Litzica, de unde, printre uluci, se zăreau luminiţele lămpilor cu gaz şi cărbunii roşiatici din vatra argaţilor. Ajuns acasă, băgă maşina în garaj. Văzu lumină în camera lui Misi şi intră fără să mai bată la uşă. La vederea lui, fata tresări speriată.

— Nu dormi ? o întrebă el şi se aşeză pe un scaun.

Se simţea foarte bătrîn. Misi nu-i răspunse. Schiţă gestul de a-şi acoperi pieptul cu cămaşa de noapte.

— Misi, cred că e ceva rău cu mine... începu el.

— Te rog, tată... du-te ! Lasă-mă în pace ! Te rog, lasă-mă în pace ! Nu faci decît să ne chinuieşti pe toţi. Nu ştiu ce vrei de la noi ! Nu înţeleg pentru ce ne urăşti ! Pe mama, dacă n-ai iubit-o, nu te-a obligat nimeni să te căsătoreşti cu ea. Pe noi, dacă nu ne-ai dorit, nu te-a obligat nimeni să ne faci. Pentru ce toate astea ? Pentru ce ?

Comăneanu o asculta cuprins de tristețe. Lăsă colțul gurii în jos și închise ochii, de parcă s-ar fi temut de lovitura cuiva.

— Nu e vorba că ce vreau de la voi...

Se opri, încurcat. Ar fi vrut să-i spună tot ce se petrecuse cu el din prima zi de război. Să-i vorbească de Alevra, de Vărășteanu, de Serafim, de atîtea și atîtea spaime și orori adunate în el de-a lungul zilelor de front, dar ochii fetei erau străini și dușmănoși.

— Nu e vorba că ce vreau de la voi, repetă el. Ce să vreau ? Nu vreau nimic. Am trecut prin atîtea... Am înfruntat moartea clipă cu clipă...

— Și ce vină avem noi ? îl întrerupse ea, și ochii ei îl priveau iarăși dușmănoși și străini. Îți făgăduiesc că mă voi culca cu primul venit și voi pleca din casa asta, pe care nu o mai pot suferi...

Comăneanu surîse. Se vedea în ea. Cu furiile lui, cu ieșirile și dracii lui, pe care nu-i putea stăpîni. Se ridică și ieși fără să mai spună o vorbă. Mergea greu, de parcă ar fi avut plumb în picioare. Făcu cîțiva pași pe coridor și o auzi pe Misi răsucind cheia în broască. S-a mai oprit dinaintea odăii lui Dinu. A vrut să treacă mai departe, dar mîna apăsase pe clanță. Băiatul dormea cu fața întoarsă la perete. Pătura alunecase de pe el. Comăneanu privi corpul acela zdravăn cu mușchi puternici. Ascultă o vreme respirația liniștită a lui fiu-său, ridică pledul, îl acoperi și ieși, închizînd ușa binișor, ca să nu facă zgomot. Se trezi în grădină. Era o noapte frumoasă de vară cu cerul plin de stele. Îl năpădi țîrîitul greierilor. Lîngă el se gudura Corbea, dulăul din curte. Mihalache își trecu mîna prin blana de culoarea cenușii a ciinelui. Corbea se întinse pe picioarele de dinainte, căscă lung, apoi se depărtă mișcîndu-și coada. „Parcă nu mai trăiesc de mult, se auzi murmurînd Comăneanu. Ce zăpușeală.“ Începuse să-și facă vînt cu mîna. Se așeză cu fundul pe masa din grădină, bîțîindu-și picioarele. Stătu o vreme așa. Apoi se întinse cît era de lung și rămase cu privirile pierdute în imensitatea stelară. De pe șosea răzbătea scîrțîitul unui car cu boi. „Să te sinucizi este concluzia unei deznădejdi fără de margini, dar să te sinucizi în fiecare zi este ceva înspăimîntător“, spuse el în șoaptă,

de parcă s-ar fi temut să nu-l audă cineva. „Unde sînteți voi, suferințe ascunse? De ce nu urcați necruțătoare spre sîngele meu dornic de spaimă și nimicire? Cine spunea asta? Parcă bietul Alevra! Da, da! Alevra. Mi-aduc bine aminte... Unde sînteți voi, suferințe ascunse?...“

Se ridică, îndreptîndu-se spre casă. Iarba umedă îi udă cizmele. Intră în dormitor fără a face zgomot. Natali dormea ca un copil, ghemuită într-un colț al patului. Din cînd în cînd tresărea și ofta. Comăneanu se băgă în așternut. Deodată simți acel bubuit enervant în timpane și o durere ascuțită în piept, în gît și în urechi. Rămase nemișcat, ascultîndu-și inima, larma ei lăuntrică.

După cele petrecute, Natali, Dinu și Misi nu-i vorbiră zile întregi. Îi auzea cum șușoteau între ei, ca la căpătîiul unui mort. Într-o dimineață, scoase mașina din garaj și porni spre București. Îl prinse dorul de localurile lui, de viața aceea frămîntată, de chefuri cu dame parfumate și elegante, convins fiind că prin toate astea va putea întoarce vîrsta, așa cum ai da acèle ceasornicului înapoi. Găsi un oraș neliniștit și înspăimîntat. Specula era în floare. Prețurile crescuseră simțitor. Totul devenise tranzacție.

Ajuns acasă, făcu un duș bun, își schimbă hainele, apoi se îndreptă agale spre „Automobil Club“. Mergea cu mîinile la spate, trecînd pe lîngă bărbați cu pălării de pai, cu mustățile „în furculiță“ și ofițeri cu chipiuri înalte, franțuzești, foarte mulți ofițeri, pe lîngă femei cu rochiile lor lungi, pe care le țineau discret cu două degete pentru a nu mătura strada cu poalele, surîzătoare, cu voaletele străvezii lăsate peste față prinse de pălăriile mari, ornamentate cu fructe sau păsări. Mihalache trecea, întors în el, ca într-o casă părăsită de mult. Acolo, în întunericul ființei lui, întîlni pe Alevra, pe Serafim, pe Vărășteanu. Vorbea cu ei, se căina, ba începuse să gesticuleze. Cîțiva trecători se opriră mirați, uitîndu-se lung după el.

— Să trăiești, cucoane Mihai! auzi Comăneanu o voce de bas profund chiar în apropierea lui.

Se opri buimac și supărat oarecum pe cel ce îi întrerupse întîlnirea cu prietenii săi morți demult. În fața

lui, bărbierit proaspăt, parfumat, stătea Marcu Birenberg, bancher și angrosist de cereale.

— Aaa ! Dumneata erai ? Nu te-am recunoscut ! Ai să te îmbogățești ! rîse Comăneanu fără chef.

— Să dea Dumnezeu, cucoane Mihăiță ! Ce zici ? Așa o căldură ?! se mira Birenberg cu accentul lui idiș, făcîndu-și vînt cu pălăria.

— Eu ? Ce să zic ? Într-adevăr... răspunse Comăneanu.

Se uita la Birenberg fără să-l vadă. O tristețe apăsătoare îl cuprinse, măcinîndu-l așa cum macină moara boabele de grîu. Chipul uscățiv al lui Birenberg, cu nasul coroiat, urechi blegi și unicul ochi, injectat de sînge, era vesel. Celălalt ochi era acoperit de albeață.

— Ce-i cu matale, cucoane Mihai ? Parcă n-ai fi în toate apele ! Te-au spăriet veștile despre război ? Ei și ce dacă o să fie război ! Parcă n-au mai fost războaie ? Au mai fost ! Și ce ? A pierit pămîntul ? Pacea nu-i decît o stare anormală între două războaie, turui mai departe din gură Birenberg.

— S-ar părea că te bucuri, Marcule ! vorbi Comăneanu cu arțag.

— Pentru ce să mă bucur ? Parcă războiul e un prilej de bucurie ? Ei și dacă am să fiu trist n-are să mai fie război ? Azi-mîine intrăm și noi. Eu mi-am transferat toate acțiunile și banii în străinătate. În cîteva zile am plecat. Matale ce gînduri ai ?

— Nu știu, Marcule ! Deocamdată nu știu nimic.

— Eu în locul matale aș vinde tot, mi-aș lua cucoana și copiii și aș pleca...

— Ușor din gură, Marcule...

— Mă rog ! Fiecare face cum poftește ! Dacă vrei, pun un om de al meu să se ocupe de afacerea asta, bineînțeles contra unui mic comision, așa ca pentru matale...

— Să mai vedem, Marcule ! Să mai vedem ! răspunse Comăneanu apatic.

— Nu mai e timp, cucoane Mihai ! Azi-mîine e gata !

Din colțul străzii se auzi o fanfară militară. Trecea o unitate de infanterie cu drapel și muzică. Oamenii se descoperiră. Unii agitau brațele, strigînd : „Trăiască România ! Trăiască armata română !“ O femeie tînără se

repezi la ofițerul comandant, oferindu-i florile pe care le avea pe braț. Soldații mărșăluiau cu armele pe umăr. Pe fețele aprinse de căldură, de sub caschetele de postav, sudoarea luneca spre bărbii.

— Dumneata nu te descoperi în fața drapelului ? îl apostrofă un cetățean pe Birenberg.

Abia atunci observă Comăneanu că Birenberg era cu pălăria pe cap.

— Mă descopăr, de ce să nu mă descopăr ? răspunse bancherul și își scoase pălăria. Parcă dacă nu mă descopăr nu mai trece drapelul ? adăugă el după ce se depărtase cetățeanul.

— Cîți vor mai rămîne dintre ei ? se pomeni vorbind Comăneanu, uitîndu-se lung după soldați — șir verde care se tot legăna, depărtîndu-se.

— Parcă poți să știi ? Și dacă știi, parcă poți să faci ceva ? mormăi Birenberg. Apăi la bună vedere, cucoane Mihai ! Te rog să dai complimente doamnei și copiilor din partea mea ! Și nu uita, dacă ești dispus să-ți aranjezi situația, dă-mi de veste. Stau la „Capșa". Dar anunță-mă din vreme, cît mai e timp...

Comăneanu nu mai auzi ultimele cuvinte. Porni mai departe, către club. Acolo, la o masă, îi găsi pe Durma, Vaso Lichiardopol, Grădișteanu și George Donici. Paharele cu coniac fin le stăteau dinainte. În mijlocul mesei trona un platou cu o stivă de pateuri cu carne.

— Ehei ! Lume nouă ! făcu Donici, văzîndu-l pe Comăneanu și îl pofti la masa lor cu un gest larg.

Ceilalți întoarseră capetele spre noul venit.

— Nu știam eu ce lipsea din București ! Nenea Mihalache ! spuse Durma cu bucurie.

Comăneanu zîmbi, întinzîndu-le mîna.

— Ce, Mihalache, ai venit să miroși cum stă treaba cu războiul ? vorbi Lichiardopol, întinzîndu-i o mînă grasă și udă de sudoare.

— Am venit să te văd pe unde scoți cămașa, Vasule, spuse Comăneanu în bătaie de joc.

Își trase un scaun și se așeză. Ceilalți continuau să flecărească mai departe. Bineînțeles, tema la ordinea zilei : războiul. Comăneanu îi privea pe fiecare cu ochii

aceia mohoriți, fără strop de lumină. Grădișteanu, elegant ca întotdeauna, de parcă era, cum se spune, „scos din cutie", cu veșnica garoafă roșie la butonieră. Purta un costum „boabe de piper" din cea mai fină stofă englezească. Părul împărțit în două printr-o cărare impecabilă strălucea de briliantină lavandată. Înalt și subțire ca un țipar, cu mîini fine și degete lungi, pe care purta două inele de aur masiv, cu veșnicul său surîs de superioritate și plictis, acuma își privea unghiile frumos lăcuite, suflînd asupra lor și lustruindu-le de rever. Lîngă el stătea Vaso Lichiardopol, mic și îndesat, de parcă era umflat cu țeava, îmbrăcat anapoda, cu părul aspru, tuns scurt, de unde alunecau pe fața lucioasă pîrîiașe de sudoare. Vorbea gîjîit, ca orice om care face abuz de alcool și tutun. Gesticula nervos, înălțînd o mînă mică cu degete scurte și groase ca niște cîrnăciori. Era unul din cei mai bogați armatori din Brăila și Galați.

Privirile lui Comăneanu alunecară asupra lui Donici. Îi zări nasul lung, mustățile tunse scurt, englezește, ochii mici și ironici, cravata cu nodul mare, haina cam prea mult purtată, dar curată. Întoarse privirea înspre Petrică Durma și surîse. Îi plăcea hahalera. Veșnic vesel, veșnic optimist, flecar, mare crai cu un succes teribil la femei, făgăduia marea cu sarea fără a se ține vreodată de cuvînt. Trăia din jocul de bursă, dintr-o moștenire pe care o păpa cumpătat și, după cum vorbea gura lumii, din averea unei babe fabulos de bogată, fosta soție a lui Papa-Hagi, mare bogătaș mort în urma unei congestii cerebrale într-o casă de rendez-vous. Comăneanu își aminti de înmormîntarea lui Papa-Hagi, de perinița cu decorații pe care defunctul le cumpărase din timpul vieții cu bani grei, de ziarele care nu uitară să treacă în anunțul mortuar : „Mort la datorie", de a rîs Bucureștiul o săptămînă ! Să fi fost o greșeală ? O glumă de prost gust ? Sau o mică răzbunare a opoziției ?

— De ce zîmbești, nene Mihalache ? îl întrebă Durma, surprinzîndu-i zîmbetul amintirilor.

— Zîmbesc și eu ca prostul, de ce își aduce aminte, răspunse Comăneanu, privindu-l pe Durma cu un licăr de simpatie.

— Rîdem, nene Mihalache și purceaua e moartă! spuse Durma, în timp ce învîrtea balonul cu coniac între palme pentru a-l încălzi.

— Ce vrei să spui? întrebă Comăneanu, făcînd pe miratul.

— Da pe ce lume trăiești, nene? Cum ce vreau să spun? Războiul...

— Zvonuri, Petrică! Așa e românul. „Am auzit...“ „Mi s-a spus...“ „Se vorbește...“ Mofturi! Nu-i nimic sigur!

Comăneanu credea și nu credea. Cele cîteva gazete care îi cădeau în mînă mai mult le frunzărea decît le citea. Se oprea cu atenție la „Mica publicitate“. Era departe de tot viesparul politic care zumzăia în jurul lui. Războiul din '77 lăsase în el un fel de zaț amar și o apatie neobișnuită. Durma vorbea frumos, curgător, combina acțiunile politice ale guvernului, analiza și interpreta totul în mod logic și inteligent. Comăneanu îl asculta cu indiferență. Donici surîdea cu îngăduință de cîte ori Durma pomenea de „Sfinx“ (Ion Brătianu). Grădișteanu părea preocupat de unghiile sale frumoase și lungi, ca de femeie. Lichiardopol respira greu, se îneca de tuse, dînd impresia că moare sufocat. Din cînd în cînd mormăia ca un intermezzo: „Țe vremuri, fratico! Țe vremuri!“ Comăneanu își sorbi coniacul pe îndelete și se așeză mai bine în scaun. Nici nu mai asculta ce vorbeau ceilalți. Făcea în gînd tot felul de combinații. Dacă va vinde tot și va pleca? Și cine îi garantează că războiul nu va veni după el? Dacă banul se devalorizează și rămîne lefter printre străini? Dacă investește totul în bijuterii? Nimic nu se fură mai simplu ca bijuteriile! Sau acțiuni! Și dacă se dau și alea peste cap?

— Domnilor, Puterile Aliate garantează integritatea teritorială a regatului României în toată întinderea fruntariilor sale actuale, auzi el vocea lui Durma ca prin vis.

„Prostii! Cu ce garantează Puterile Aliate integritatea teritorială a țării? Cu vorbe?“ se întrebă el. Deveni mai atent.

— Pentru asta va trebui să ne asumăm niște obligații, sună vocea plăcută cu accent moldovenesc a lui Donici.

— În afara declarației de război și încetarea oricăror legături economice sau schimburi comerciale cu dușmanii aliaților, îl completă Grădișteanu.

— Nebunie curată, frațico ! Nebunie curată ! sări Lichiardopol. Noi trebuie să rămînem neutri...

— Care „noi", Vasule ? îl întrebă ironic Grădișteanu.

— Noi românii, răspunse Lichiardopol în hazul celorlalți. Asta în cazul că Brătianu nu și-a pierdut mințile, adăugă el și începu să gîfîie ca o locomotivă sub presiune.

— Dragă Vasule, începu Donici, și flăcăruia ironică din priviri i se aprinse. Te înțeleg. Nici n-ai putea gîndi altfel. Ce te leagă pe tine de țara asta ? Nimic.

— Dă-mi voie... sări cu gura Lichiardopol, roșindu-se la față.

— Lasă-mă să termin, îl opri Donici. Cînd ai venit în România, noi isprăviserăm cu un război pe care l-am dus pe umeri, cum se spune, „de la vlădică pînă la opincă". Aveam de scuturat un jug greu de pe grumazul nostru. Acuma pornim pe drumul reîntregirii acestui neam. E legea noastră sfîntă de două mii de ani...

— Vorbim de dragul de a vorbi, dragă Doniți, spuse Lichiardopol aprins la față. Ce lege ? Care lege ?

— Ai dreptate, dragul meu ! Întrebarea ta e cît se poate de firească. Noi însă, fiind născuți și crescuți pe aceste meleaguri, nu ne vom pune niciodată întrebarea : „Ce lege ? Care lege ?" Tu ai venit aici și ai făcut avere... cum-necum, te privește personal...

— Și te dacă am făcut-o ? Trebuie să o pierd pentru criza de patriotism care v-a apucat ? îl întrerupse Lichiardopol, foindu-se pe scaun și aprinzînd o altă țigară.

— Deci după voi, războiul este ca și început, se adresă Comăneanu celorlalți, plictisit de văicărelile lui Lichiardopol.

— Firește. Odată ce convenția politică și militară a fost semnată, nu mai rămîne decît intrarea țării în război alături de aliați, explică Durma lui Mihalache.

— Ține a văzut această convenție, frațico ? sări Lichiardopol.

— Am stat de vorbă cu Scanavy, omul palatului și...

— Cu ține ? Cu grecu ala de Scanavy ? îl întrerupse Lichiardopol pe Durma în hohotele de rîs ale celorlalți.

— Ce face Natali, Mihalache ? se interesă Donici, ca să schimbe discuția.

— E la moșie. Își vede de găini, de ouă...

— Și copiii ?

— Cred că îi voi trimite din țară, pînă trece războiul... Pe băiat, atașat de ambasadă, undeva în Elveția...

— Bine faci, nene Mihalache, rîse Durma. Elvețiencele sînt niște femei... Împreună cele trei degete, ducîndu-le la buze ca pentru a arăta ceva extra. Face Dinu un război cu ele de le curg fulgii...

— Asta înseamnă că vei pleca și tu, Mihalache, nu-i așa ? îl întrebă Grădișteanu fără să ridice privirea.

— Nu știu. Nu cred. Nu m-am gîndit, răspunse Comăneanu.

— E bine că plecăm toți, spuse Donici cu aceeași luminiță ironică în ochi. Țara o vor apăra tot țăranii ! Așa cum a fost întotdeauna. E bine că nu stricăm rînduielile !

— Copilul meu nu va fi carne de tun, răspunse înțepat Comăneanu, simțind ironia lui Donici.

— Bravo, Mihalache ! bătu Lichiardopol din palme. Și eu ași fațe la fel dacă aș avea copii. Adică să mi-i omoare un neamț idiot, iar averea s-o moștenească statul ? Atunci pentru țe m-am zbătut ca să adun tot țe am adunat ?

— Eu cred că e de datoria oricărui român să se înroleze, vorbi Donici într-un tîrziu. Nu avem o armată atît de puternică și instruită, încît să ne putem permite să privim ca niște simpli spectatori sau să fugim...

Spuse toate astea fără a se uita la Comăneanu.

— Cred că Donici are dreptate, vorbi Grădișteanu, potrivindu-și garoafa de la butonieră. Așa e ! Sîntem prea puțini pentru a ne permite luxul de a sta unii deoparte, iar alții să-și dea viața pentru a ne apăra. Am trecut destul de greu printr-un război ca acela din '77, cu sacrificii și suferințe de neînchipuit. Mărturisesc sincer, cu mîna pe inimă, fără rușine, că nu mă pot înrola și nici lupta ! Și nu datorită vîrstei, pentru că, la drept vorbind, nu sînt atît de bătrîn încît să nu pot ține o armă în mînă, dar boala de inimă care probabil că mă va

doborî foarte curînd mă oprește de la orice efort. Dar ca să subscriu orice sumă pentru înzestrarea armatei române, asta o voi face din tot sufletul. Regret amarnic că nu am băiat ! Nici o clipă nu m-aș opune ca să-și facă datoria.

Se opri, pentru a-și trage respirația. Donici observă cum i se cianozară buzele. Peste toți cei de la masă se lăsă o tăcere grea. Mărturisirea lui Grădișteanu nu admitea comentarii. Fusese sinceră și tristă.

— Fiecare cu punctul său de vedere, vorbi Comăneanu ca răspuns la cele spuse de Grădișteanu.

În clipa aceea, prin fața ochilor săi trecură Vărășteanu și Alevra. Făcu un gest cu mîna, ca pentru a alunga vedeniile. O sudoare rece îi broboni fruntea. Și din nou simți gheara aceea de fier care îi sfîșia pieptul. Mîini nevăzute i se strîngeau în jurul gîtului, sufocîndu-l. Se ridică și se îndreptă spre ușă, împleticindu-se.

Ieși, fără a-și mai lua rămas bun.

Seara luă masa la Capșa. Îl văzu pe Durma cu două femei. Comăneanu se așeză lîngă ei. Deodată rămase cu ochii pironiți la ușa de la intrare.

— Ce-ai văzut, nene Mihalache, de-ai rămas tablou ? îl întrebă Durma.

— Tipul care a intrat pe ușă...

— Nu-l cunoști ?

— Nu l-am văzut în viața mea !

— E Sergiu Orghidan. Unul din cei mai interesanți și șarmanți bărbați din București.

— Lasă astea ! Ce învîrtește ? se interesă Comăneanu, fără a-și lua ochii de la noul venit.

— Îi învîrtește pe toți, nene Mihalache, răspunse mucalit Durma. Nimeni nu știe din ce trăiește, dar în orice caz, trăiește bine. Iubăreț, ca să nu zic „pește"...

— Vorbești de funie în casa spînzuratului, Petrică ! îl întrerupse Comăneanu, pe Durma, încît acela roși.

— Veninos ca o viperă, continuă Durma, făcîndu-se că nu a auzit aluzia lui Comăneanu. Filantrop și filozof, gazetar și... cam asta ! completă Durma fișa lui Orghidan. Dacă n-ai nimic împotrivă, îl poftesc la masa noastră, adăugă el.

— De ce nu ? răspunse Comăneanu, deși în adîncul sufletului respingea prezența lui Orghidan.

Poate datorită asemănării cu Serafim sau poate...

— Hai, Petrică, poftește-l la noi la masă, se miorlăiră și cele două fete. Uite, și nenea Mihalache te roagă... adăugă Sabina, care îl găsi pe Orghidan foarte interesant ca prezență și chiar plăcut.

— Bine ! Dar să știți că n-o să vă meargă cu ăsta. E dat dracului ! le avertiză Durma, ridicîndu-se de la masă.

Se întoarse cu Orghidan, după cîteva minute. Făcu prezentările. Comăneanu îi strînse mîna și păli. Într-o clipă, privirea ca o apă neagră a lui Orghidan îl dezbrăcă, lăsîndu-l gol-pușcă. Fetele îl cercetau cu interes, discret, pe sub sprîncene.

— Semănați grozav cu cineva, începu Comăneanu, uitîndu-se țintă la Orghidan.

— Asta înseamnă că am o față comună, domnule Comăneanu, răspunse Orghidan. Și mie nu-mi place să semăn cu nimeni, mai adăugă el.

— Firește, nu-i plăcut să semeni cu cineva, îi cîntă Comăneanu în strună, zbătîndu-se sub privirea lui Orghidan ca pasărea sub fascinanții ochi ai șarpelui.

Tăcu vădit indispus, simțind dintr-o dată superioritatea celuilalt.

— Ți-am spus eu că nu-ți merge, nene Mihalache, jubilă Durma în timp ce mîngîia spinarea Sabinei.

Un chelner se apropie respectuos.

— Serviți masa, coane Sergiule ? întrebă el, în vreme ce Comăneanu răscolea în minte toate cunoștințele. „Dacă ăsta îl ia cu «coane Sergiule», înseamnă că e de-al casei ! Cum dracu se face că nu l-am întîlnit niciodată ?“

— Adu-mi un filé de șalău cu sos Colbert și cu trufe, comandă Orghidan.

— Prea bine, se înclină chelnerul. Și ca băutură ?

— Un demi-sec. Și nu uita să prăjești pîinea !

— Ca de obicei, coane Sergiule, am înțeles, răspunse chelnerul și se depărtă grăbit.

— Pînă îți aduce fileul de șalău, sper că vei bea cu noi un pahar de șampanie, spuse Comăneanu, căutînd amiciția lui Orghidan.

— Facă-se pe voia dumneavoastră, răspunse Orghidan zîmbind.

Comăneanu făcu semn unui chelner. Acesta se apropie plin de respect.

— Ce doriți, cucoane Mihai ?

— Ce șampanie aveți ? întrebă Comăneanu bine dispus.

— Château Yquem, Crême de tête 1858, Château Laffite retour des Indes 1848, Fine Champagne 1825 și 1848 de Caves de l'empereur...

— Mă, nu mă lua tu pe mine cu rahaturile astea ! Mie să-mi aduci pe cea mai scumpă, se răți la el Comăneanu.

Chelnerul se înclină și dispăru, ca să revină după cîteva minute cu două sticle într-o frapieră.

— În sănătatea domnului Orghidan ! toastă Comăneanu, ridicînd cupa.

Ciocniră. Comăneanu se înfierbînță bînd pahar după pahar. Își permise să-l ia pe Orghidan pe după umeri, de parcă ar fi fost prieteni de cînd lumea !

— Cum poți fi prieten cu păcătosul ăsta de Durma, domnule Orghidan ? glumi Comăneanu pe un ton familiar.

— Eu nu sînt prieten cu nimeni, răspunse Orghidan.

Comăneanu simți o răceală în tot corpul. Parcă cineva îl îmbrînci într-o apă înghețată și murdară. Mîna de pe umărul lui Orghidan îi alunecă timidă în jos.

— Cu nimeni ? se miră Comăneanu.

— Cu nimeni, întări Orghidan.

— De ce ?

— Pentru că prietenia presupune un afect puternic, iar eu nu posed un astfel de sentiment, vorbi Orghidan în timp ce tăia cu cuțitul de pește fileul de șalău.

— Și în dragoste judecați tot așa, domnule Orghidan ? stărui Comăneanu.

— Depinde de dragoste, domnule Comăneanu ! Noi numim dragoste și actul fiziologic, și sentimentul acela răscolitor față de femeie, care prinde sufletul, și suferința neîmplinirii și care tot dragoste se cheamă. După cum vedeți, sărăcia de cuvinte ne împiedică să compartimentăm dragostea...

— Cred că dragostea e o chemare a simțurilor, mai mult o beție a lor, vorbi Sabina cu timiditate, lipindu-se de Durma.

— Vă înșelați, domnișoară ! Ceea ce numiți dumneavoastră chemarea simțurilor este actul animalic al împerecherii și nicidecum dragoste, răspunse Orghidan. Dragostea presupune trecerea de la materie la esență, de la nimicnicie la divin... O volatilizare a spiritului care încearcă să depășească acest microcosmos care se numește trupul omenesc sau, mai vulgar, materia...

Roșcata, care rămase cu gura căscată, ridică din umeri, semn că n-a înțeles nimic. Sabina zîmbea făcînd cocoloașe de pîine. Comăneanu rămase cu paharul ridicat și cu ochii țintă la Orghidan. Îl atrăgea omul din fața lui prin fire nevăzute pentru care simțea totuși o repulsie organică. Așa cum o simțise și pentru acel Serafim. Bău pînă se ameți bine. Îi veni deodată pofta să jignească, așa cum era obișnuit să facă cu toți cărora le plătea o masă sau cu cei ce se nevoiau în fața lui.

— Credeți că un om cu astfel de teorii ar putea fi, hai să zicem, întreținutul unei babe, domnule Orghidan ? întrebă Comăneanu cu o figură inocentă. De Durma nu m-aș mira... adăugă el rînjind.

— De ce nu, domnule Comăneanu !? răspunse Orghidan fără cea mai mică tresărire. „Pește“ pentru că asta ați vrut să spuneți, nu-i așa ? înseamnă acel bărbat tînăr și viril care își închiriază grațiile, din bunăvoință sau plictiseală, unei femei mai în vîrstă, așa cum ai închiria cuiva un apartament. Această treabă nu necesită neapărat și existența unui sentiment. O simplă chestiune de afaceri. Cineva dorește un lucru, și altul îl vinde. N-ați avut femei care vi s-au dăruit de dragul banilor dumneavoastră ? Sau din plictiseală ? Sau că nu au avut ceva mai bun de făcut ? Sau ați fost convins că v-au iubit datorită farmecelor dumneavoastră irezistibile ?

Privirea lui Orghidan îl învăluia ca o răceală umedă. Se juca crud cu Comăneanu, așa cum se joacă un motan rău cu un pîrlit de șoarece amețit și aproape mort de frică, înainte de a-l înghiți. Mihalache văzu cu în-

fiorare gura umedă și roșie a strigoiului de Serafim deschizîndu-se într-un surîs batjocoritor și se cutremură în toată ființa lui. Petrică Durma asculta jocul celor doi cu inima sărită. Cunoștea violențele lui Comăneanu și aroganțele lui Orghidan și blestema în gînd ceasul rău cînd l-a adus pe Orghidan la masa lor.

— Ceea ce spui dumneata, domnule Orghidan, se numește escrocherie curată, răspunse Comăneanu aprins la față. „Dacă se înfurie și îmi spune vreo măgărie, îl plesnesc", se gîndi el.

— De ce ? se miră calm celălalt.

— Pentru că e vorba de înșelarea unor sentimente ale partenerului !

— Eroare, domnule Comăneanu ! izbucni Orghidan și rîse ca un copil distrat de tumbele unui bunic ramolit. Escrocii sînt prin excelență acei mari sensibili care detectează pe imbecili. Sînt asemănători unor aparate ultrafine, care descoperă prostia și o exploatează. Deci nu au nimic comun cu „pescăria" de care vorbeați ! Baba care plătește vigoarea unui tînăr sau ramolitul care cumpără grațiile unei fete fermecătoare știu precis că nici tînărul, nici fata nu iubesc, așa cum dumneavoastră știți precis că femeia pe care o remunerați ca să vă satisfacă niște instincte nu simte nimic, chiar dacă simulează perfect sentimentul dăruirii. Este aceasta o escrocherie ? Mă tem că nu !

— Ia mai lăsați fleacurile astea, nene Mihalache, interveni Durma, încercînd să pară serios și să abată discuția. Sînt lucruri mai importante decît afacerile amoroase ale unei babe în călduri. Mai bine spune-ne dacă va fi sau nu va fi război ? i se adresă el lui Orghidan.

Comăneanu, de nervos ce era, începu să facă cocoloașe de pîine, pe care le așeza în piramidă. Simți privirea lui Orghidan ațintită asupra lui și îl cuprinse o amețeală grozavă. „Am băut mult", își spuse el, trecîndu-și palma peste față, ca pentru a-și alunga amețeala. Se uita cu ochi tulburi la Orghidan și i se păru că se destramă într-o ceață albicioasă, ca apoi să se întrupeze în Serafim. „Războiul este inevitabil", auzi el vocea lui Orghidan. O auzi și se înfurie.

— De ce este inevitabil ? izbucni Comăneanu, izbind cu pumnul în masă.

Cîțiva inși din apropiere întoarseră capul. Îl scotea din sărite vocea gravă și calmă a lui Orghidan, care știa totul cu o siguranță înspăimîntătoare.

— Este inevitabil, domnule Comăneanu, fiindcă pe plan moral e vorba de alertarea spiritului uman, iar pe plan material e vorba de hegemonia anumitor state. Iar noi sîntem antrenați în acest carusel al distrugerii, ca acel care, prăbușindu-se într-o prăpastie, te prinde de mînecă, trăgîndu-te după el ! Se opri o clipă, pentru a-și aprinde țigara. Se pare că vă temeți, domnule Comăneanu, vorbi Orghidan și surîse cu blîndețea aceea crudă și batjocoritoare a lui Serafim.

— Eu ? Să mă tem ? Am mai făcut un război...

— Vă temeți pentru averea dumneavoastră...

Se opri, uitîndu-se în ochii Sabinei cu atîta insistență, încît fata lăsă capul în jos.

— Și după părerea dumitale, ce ar fi de făcut, domnule Orghidan ? întrebă Comăneanu căutînd o ieșire onorabilă pentru el și familia sa și o rezolvare pentru averea de care dispunea.

— Vă referiți la război ! întrebă Orghidan.

— La dracu, războiul ! replică ursuz Comăneanu. Mă refer la averea de care ați pomenit...

Orghidan ridică paharul gol, privind în zare prin transparența lui. Îl învîrtea între cele două degete, ținîndu-l la lumină. Peste masă se instală o tăcere tristă. Comăneanu simțea tot mai mult dorința de a nu mai fi. De a nu mai exista. Durma se posomorî și el. Roșcata căsca discret cu gura închisă. Sabina își mîngîia gînditoare dantela de la rochie. Orghidan puse paharul pe masă, prinzînd în întunericul ochilor săi privirea speriată și golită de viață a lui Comăneanu.

— Căutați-mă și vă voi sfătui în ce să investiți averea pentru a nu o pierde, vorbi Orghidan într-un tîrziu. Într-un local cum e „Capșa...

— O cîrciumă ca oricare alta, îl întrerupse Comăneanu.

— Vă înșelați, domnule Comăneanu, spuse Orghidan și în ochi îi luci o lumină nostalgică. Aici, în această

„cîrciumă", cum o numiți dumneavoastră, a rîs Reichenberg, femeia cu cei mai frumoși dinți din lume, Cléo de Mérode, amanta senzuală a lui Leopold al II-lea, Jane Hading cea cu cei mai frumoși umeri din Franța, Blanche Toutain, Suzanne Després, Sarah Bernhardt...

— Niște putori, pufni Comăneanu, aducîndu-și aminte de Fanchon.

— Fiecare cu vederile sale, răspunse rece Orghidan. Dar la o masă cu două grații ca acestea, zise el arătînd pe cele două fete, plus niște amintiri, nu se discută probleme de viață și de moarte!

Fetele zîmbiră ușurate. Parcă amenințarea scandalului ce plutea deasupra lor se volatilizase ca un eter. Orghidan bătu în masă cu inelul de aur masiv, făcînd semn chelnerului să-i prezinte nota de plată.

— Te rog să te consideri invitatul meu, domnule Orghidan, spuse Comăneanu, văzînd gestul lui Orghidan de a-și scoate portofelul.

— Foarte amabil, dar nu-mi place să-mi plătească nimeni masa, domnule Comăneanu! Referitor la ce-am vorbit, să știți că nu veți putea salva tot, zise Orghidan în vreme ce făcea plata.

— Ce vrei să spui cu asta? întrebă Comăneanu, neînțelegînd.

— Vreau să spun că nu puteți salva și averea, și familia. Ori una, ori alta! Rămîne să vă mai gîndiți!

Se ridică și, înclinîndu-se ceremonios, fără a le întinde mîna celor rămași la masă, se depărtă cu pași liniștiți.

— Cine moașă-ta te-a pus să mi-l aduci la masă? se răți Comăneanu la Durma.

— Păi... nene Mihalache... bîigui Durma încurcat și fîstîcit.

Comăneanu izbucni în rîs. Parcă i s-ar fi luat o mare greutate de pe suflet. Continuară să bea zdravăn, de parcă ar fi scăpat cu toții dintr-o primejdie mare. Părăsiră localul ultimii. O birjă îi transportă pe toți patru acasă la Comăneanu. Începură să cînte. Bărbații gros și fals, iar femeile pițigăiat și anapoda.

De-abia nimeriră să intre în casă. Fetele erau amețite bine. Cîntau și rîdeau. Roșcata își scoase rochia și pantofii. Sabina ezita.

— Tu nu te dezbraci ? o întrebă roșcata și, pe negîndite, o prinse în brațe și își înfipse dinții în buzele ei, încît Sabină țipă de durere.

— Cu care vrei să rămîi, nene Mihalache ? îl întrebă Durma îndatoritor.

— Cu nici una. N-am chef de nimic, mormăi Comăneanu indispus brusc. Ascultă, Petrică, i se adresă el lui Durma, de unde îl cunoști pe Orghidan ?

— Nu mai țin minte, dar cred că nu-l cunoaște nimeni...

— Dă-mi adresa lui !

— Nu o știu.

— Ești un idiot, se înfurie Comăneanu și se închise în birou, trîntindu-se îmbrăcat pe canapea.

De dincolo se auzeau rîsetele fetelor și vocea iritată a lui Durma. Comăneanu închise ochii, încercînd să adoarmă. „Nu poți salva tot, domnule Comăneanu ! Și averea, și familia. Ori una, ori alta !“ Cuvintele lui Orghidan îi loveau tîmplele.

Adormi într-un tîrziu, cu senzația unei spaime inexplicabile. Se trezi dimineața cu o durere cruntă de cap. De dincolo nu se mai auzea nici un zgomot. Băgă mîna în buzunar, pentru a-și scoate portțigaretul. Dădu peste o carte de vizită : „Sergiu Orghidan. Str. Visului, Nr. 7“. Comăneanu încremeni.

*

* *

În ziua de 14/27 august, regele convocă la palatul Cotroceni consiliul de coroană, pentru a ratifica hotărîrea luată de guvern în vederea declarării războiului. Erau convocați acolo, în sala mare a palatului, Ion. I. C. Brătianu, Alexandru Constantinescu, Ion. G. Duca, Vasile Morțun, Emil Costinescu, Alexandru Radovici, Constantin Angelescu, Victor Antonescu, Ferechide, Robescu, foștii prim-miniștri Teodor Rosetti, Petre Carp și Titu Maiorescu, șefii de partide Take Ionescu, Nicolae Filipescu și Alexandru Marghiloman.

Regele trăda o vădită emoție dat fiind rezistența pe care o bănuia din partea lui Carp, Maiorescu și Marghiloman, cei care nu doreau intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale.

— Domnilor, începu regele, v-am convocat nu pentru a vă cere sfatul, deoarece hotărîrea mea este luată, dar aș dori să am sprijinul dumneavoastră. După cum ați văzut, neutralitatea nu mai este posibilă. Am stat mult în cumpănă, cîntărind bine situația. Vă cer acuma ajutorul într-un act pe care îl săvîrșesc ca bun român. Mai știu că printre dumneavoastră sînt unii care au alte păreri. I-aș ruga să ia cuvîntul și să le spună...

Se opri, rotindu-și ochii asupra celor din sală.

Carp privea urechile mari și urîte ale regelui și îi venea să rîdă.

— Te rog, domnule Carp, să-mi dai ajutorul dumitale ! i se adresă regele lui Carp, întîlnindu-i privirea.

— Maiestate, nu sînt în măsură ca să vorbesc. Acest lucru îl poate face șeful guvernului. Și-apoi, să-mi fie iertat, Sire, dar aci nu mai poate fi vorba de un consiliu, de vreme ce Maiestatea voastră a luat deja o hotărîre, ci de o adunare al cărei rost nu-l pot pricepe...

Carp a vorbit mușcător, cu aroganța binecunoscută, privindu-l pe rege prin nelipsitu-i monoclu. Regele renunță să-i răspundă. Își întoarse privirea obosită și suferindă către Brătianu. Acesta era palid și tras la față. Bărbuța îi albise aproape de tot.

— Maiestate, începu Brătianu, într-o vîltoare ca aceasta în care harta lumii se preface, o țară ca a noastră, cu aspirațiuni naționale, nu poate rămîne neutră pînă la capăt, fără să-și compromită definitiv tot viitorul...

Titu Maiorescu își mîngîia cioculețul, uitîndu-se pe fereastră complet absent. Marghiloman bătea cu degetele, în brațul fotoliului, tactul unui cîntec. De cît timp vorbea Brătianu cu vocea aceea înceată, dreaptă și egală ? De o oră ? De două ore ? Regele asculta, ținînd ochii întredeschiși. Părea că dormitează sau că bolește.

— Pe de altă parte, continuă Brătianu, avînd drept ideal unitatea națională, sîntem datori să urmărim realizarea lui, căci cine știe dacă în decursul veacurilor se va mai ivi o ocazie atît de prielnică cum e cea de azi...

„Ce vorbăreț a devenit «Sfinxul»“, gîndi Filipescu, zîmbind și trăgînd cu coada ochiului la Marghiloman, care continua să bată tactul în brațul fotoliului.

— Iată de ce nu putem merge decît alături de aliați și în contra Puterilor Centrale ! Atît eu, cît și țara sîntem în ceasul de față angajați. Nu mai putem da înapoi ! sfîrși Brătianu și se așeză.

Regele ascultă cele spuse de primul-ministru în aceeași stare de mișcare și parcă de zăcere. Întîlni din nou privirea lui Carp.

— Ei, domnule Carp, nici acum nu vrei să iei cuvîntul ?

— Sire, rog pe Maiestatea voastră să accepte să ia cuvîntul șefii de partide cărora le revine răspunderea, se eschivă Carp din nou.

Privirea regelui se opri asupra lui Take Ionescu.

— Sire, vorbi Take Ionescu, graseind și imprimînd vocii sale o muzicalitate agreabilă, sînt fericit pentru cuvintele ce le-a rostit Maiestatea voastră ! Am înțeles și durerea prin care ați trecut și pot asigura pe Maiestatea voastră că veți avea cea mai strălucită compensație în dragostea neamului românesc întregit !

Surîse, privindu-și suveranul în ochi.

Carp își trecu degetele peste buze, apoi își scoase monoclul, ștergîndu-l de zor cu batista albă de mătase. „Ce lingău și Tăkiță ăsta ! Nici el nu crede ce spune !“ își spuse bătrînul politician uitîndu-se de sus la Take Ionescu.

— Împreună cu partidul meu, continuă Take Ionescu, vom da regelui și guvernului său un sprijin deplin și necondiționat. Știu că o împrejurare ca aceasta nu vine decît o dată în cursul veacului și că a o pierde ar fi o adevărată monstruozitate...

Ar mai fi vrut să vorbească, dar suveranul îi mulțumi sec, uitîndu-se la Marghiloman. Pe el căuta să-l înfrunte și să-l învingă.

— Poate că domnul Marghiloman ar avea ceva de spus ! îl provocă regele.

Marghiloman se ridică încet. O clipă lăsă privirile să-i alunece pe una din ferestrele mari ce dădeau în curtea

palatului. Nu-l înghițea pe rege și nici politica lui și a lui Brătianu, pe care îl detesta.

— Sire, Maiestatea voastră îmi cere să vorbesc sincer și cu toată seriozitatea... Se opri o clipă, de parcă ar fi așteptat să fie încurajat de rege, dar suveranul tăcu. Îmi pare rău, continuă Marghiloman, că guvernul s-a angajat. Nu putem ști care va fi soarta războiului. Știu că Hindenburg pregătește o mare lovitură împotriva rușilor și noi ar fi trebuit să cunoaștem mai întîi rezultatul acestei lovituri. Așa-zisele idealuri trebuiesc reduse la realitatea lucrurilor. Țara nu este favorabilă războiului...

Regele îl cîntări cu privirea. Îl știa pe Marghiloman atașat nemților și îi cunoștea politica de împotrivire.

— Dacă este să cadă blestemul pe noi ca rușii să se așeze la Constantinopole, atunci cel puțin să nu se facă cu ajutorul nostru, continuă Marghiloman, aprins la față.

— Admițînd că rușii ar fi la Constantinopole, ce e mai bine pentru noi, domnule Marghiloman, să fim prieteni cu ei ori vrăjmași ?

Tulburat, Marghiloman nu răspunse. Ocoli întrebarea cu prudență.

— Sire, spuse el, eu nu pot da concursul unei politici dezastruoase, în care s-a angajat guvernul și nu pot înțelege cum domnul Brătianu a intrat pe o astfel de cale, punînd țara în fața unei fapte împlinite...

N. Filipescu îl întrerupse cu vehemență, spunînd că politica expusă de guvern nu este decît dezvoltarea logică a primului angajament cu Rusia, din septembrie 1914.

— Or, eu știu chiar de la domnul Marghiloman că acest angajament i-a fost adus la cunoștință și dînsul i-a dat aprobarea, spunînd că bine a făcut guvernul... Filipescu vorbea repede, cu bustul aplecat înainte, de parcă ar fi vrut să lovească cu capul pe Marghiloman. În asemenea condiții, continuă el, revendic onoarea pentru partidul meu de a fi inițiat această politică, pe care partidul o susține cu atîta convingere, încît pe cei ce s-au împotrivit i-a dat afară...

Marghiloman își mușcă buzele fără să răspundă. Se așeză privindu-l pe Filipescu mînios și disprețuitor. Cîteva

minute se așternu o liniște grea, apăsătoare. Regele zîmbi ușor, aproape nevăzut. Îi păru bine că îi încăierase pe cei doi. Carp se ridică din nou. Părea că ar fi vrut să ia apărarea lui Marghiloman. Dar el avea o poliță de plătit lui Brătianu. Se făcu că nici nu auzise cele spuse de Marghiloman și Filipescu. Nici cearta celor doi nu-l interesa.

— Toate cele spuse aici de domnul Brătianu, spuse el, mi se par lucruri secundare. Pe domnia sa nu-l interesează cine va învinge, ci cu cine ne comandă onoarea să mergem, chiar dacă am fi învinși. Hegemonia germană e bună pentru noi. Cei trei fii ai mei desigur că se vor bate, pentru că așa e ordinul, dar eu rog pe bunul Dumnezeu ca armata noastră să fie bătută, căci numai așa România va scăpa. Altfel e pierdută. Și...

— Respect opiniile dumneavoastră, domnule Carp, îl întrerupse regele, dar nu pot crede că ultimele dumneavoastră cuvinte vin din inimă. Nu pot fi separate interesele dinastiei de cele ale țării. Și-apoi, dinastia este română, nu germană. Românii n-au adus pe unchiul meu ca să facă o dinastie germană, ci una românească...

I se simțea enervarea din glas, deși căuta să o stăpînească.

— Domnule Carp, interveni Brătianu, dacă așa simțiți în inima dumneavoastră, atunci ar fi mai bine să vi-i retrageți și pe cei trei fii din armată!

Carp nu-i răspunse. Se mulțumi să-l privească pe Brătianu sfidător. Titu Maiorescu se uita la toți cu privirea aceea metalică, bîțîind din picior. Se ridică și, încheindu-și redingota, vorbi mult și complicat. Poate că niciodată cuvintele sale n-au fost mai searbăde ca de data asta. Sfîrși prin a întreba dacă guvernul are angajamente și ce fel de angajamente și dacă nu s-ar putea degaja. „Ar trebui să așteptăm rezultatul victoriei, căci nu se știe încă cine va învinge...“

Brătianu făcea sforțări uriașe pentru a-și stăpîni starea de nervi. Își tot trecea mîna prin păr, sprijinindu-se cînd pe un cot, cînd pe altul.

— Domnule Maiorescu, îl întrerupse el cu brutalitate, țara întreagă e martoră sforțărilor pe care le facem, timp de doi ani, de a păstra neutralitatea și a cruța po-

porul de jertfele războiului, acuma însă orice amînare ne poate fi funestă, deoarece aliații se află într-o astfel de situație, încît dacă România nu va răspunde la apelul lor vor căuta alte puncte de reazem. Nu ne este permis să mai ezităm și să purtăm, în fața istoriei, răspunderea de a fi scăpat cel mai prielnic moment oferit neamului românesc pentru întregirea lui de veacuri dorită și de veacuri așteptată !

Era aprins la față, și vîna de pe frunte se zbătea acolo, sub piele, umflată ca o rîmă.

— Românii de peste Carpați nu vor să se unească cu regatul României, ci vor să rămînă sub habsburgi, își reluă Maiorescu vorba, de parcă nici n-ar fi auzit cele spuse de Brătianu.

Un murmur de indignare se auzi în sală.

— Nu-i adevărat, îl întrerupse din nou Brătianu, nouă ne-au destăinuit din adîncul sufletelor, dar poate că domnului Maiorescu i-au vorbit altfel tocmai fiindcă îi cunoșteau adevăratele sentimente !

Maiorescu surîse cu îngăduință ironică, de parcă Brătianu ar fi spus niște mofturi bune de luat în rîs.

— Nici constituționalicește nu putem declara război, reluă el calm, Camerele actuale avînd un mandat expres ; de a revizui Constituția. Dacă vrem război, trebuie în prealabil noi alegeri asupra acestei chestiuni...

Vorbea grav și prețios ca un elev al colegiului „THERESIANUM“ ce fusese. La această idee năstrușnică, consiliul pufni de rîs. Însuși regele nu se putu abține să nu rîdă.

În seara aceleiași zile (14/27 august 1916) la orele douăzeci și patruzeci și cinci de minute, Edgar Mavrocordat, ministrul României la Viena, înmîna contelui Berchold cancelarul Austro-Ungariei, declarația de război a micii Românii, declarație care exprima cu hotărîre visul secular al tuturor românilor.

*

* *

Doamna Eliza Grădișteanu își primi oaspeții în superba-i casă din strada Maria Rosetti. Trăsurile și mașinile opreau sub portalul intrării, de unde invitații urcau

cele douăsprezece trepte de marmură albă acoperite de un covor lat de culoarea vişinei putrede, prins în bare subţiri de alamă pe fiecare treaptă. Candelabrele de Murano luminau holul cel mare, din care se putea intra în celelalte odăi. Feciorii şi fetele din casă umblau printre invitaţi cu tăvile, pe care erau aşezate cupele cu şampanie fină, franţuzească, bine frapată.

Casa se umplu de invitaţi. Era lumea din înalta societate bucureşteană, cu femei frumoase strălucind de bijuterii, de bărbaţi în fracuri şi redingote, de ofiţeri în mare ţinută, cu dolmane elegante de diferite culori şi cizme de lac, de bancheri şi oameni de afaceri, de politicieni cu relaţii mari pînă sus, la Curte, poftiţi cu toţii pentru a sărbători ziua de naştere a lui Mimi Grădişteanu, care împlinea optsprezece ani în ziua aceea. Printre invitaţi se număra şi Mihai Comăneanu împreună cu familia. După cupele cu şampanie, urmară tăvile cu bulion fierbinte turnat în ceşti de China, în care plutea pateuri mici cu carne.

Tinerii se retraseră în salonul cel mare rezervat pentru dansatori. Cei vîrstnici se răspîndiră în celelalte camere, unii aşezîndu-se la cărţi, alţii la taclale. Ionel Grădişteanu, înalt şi distins, cu nelipsita-i garoafă la butonieră, trecea de la grup la grup, schimbînd cîteva cuvinte amabile cu fiecare invitat, după care se depărta grăbit.

La orele douăzeci şi unu, uşile sufrageriei uriaşe se deschiseră. Eliza Grădişteanu se agita printre femeile de serviciu, dînd ordine cu vocea scăzută, repezind cîte un fecior care se învîrtea fără rost, surîzînd vreunui invitat în vreme ce îşi tampona discret fruntea cu batista mică de mătase, pe care şi-o punea apoi la loc în mîneca rochiei. Pe masa mare, care putea primi cu uşurinţă peste treizeci de persoane, erau rînduite platourile cu cele mai diverse delicatesuri. Salată de icre negre, icre de Manciuria, homari acoperiţi cu maioneză aşezaţi pe foi de salată verde, platouri cu paté de iepure în aspic şi paté de fois-gras, piept de curcan umplut cu trufe, măsline de Volo cu sîmburele scos şi înlocuit cu creier sau pastă de anchois, prinse în scobitori de jumătăţile

de ou frecate cu ficat de gîscă și acoperite cu sos tartar, părînd niște rățuști în miniatură, salată de andive amestecate cu piept de pasăre, delicatele Vol-au-vant-uri umplute cu șuncă, ciuperci și ficat de pasăre peste care se turna sosul fierbinte de Madera. Pe o masă alăturată, ceva mai mică, așezată în colțul sufrageriei, stăteau tăvile de cristal cu tot soiul de brînzeturi : Cammembert, Rokfort, Gruyer, Qurgael, telemeaua românească și cașcavalul de Penteleu.

Eliza Grădișteanu, mereu surîzătoare, pofti la masă mai întîi pe cei vîrstnici, cei tineri rămînînd să se așeze ceva mai tîrziu. De altfel, tinerilor nici nu le ardea de masă. Flirtau, cochetau, rîdeau sau dansau. Jucau gajurile, iar cel care cîștiga avea voie să sărute mîna fetei pe care o plăcea. Numai cîte unul dintre ei mai mîncău se amesteca printre cei bătrîni, în sufragerie, ciupind de ici, de colo.

Comăneanu se așeză pe un fotoliu, stăpînindu-și căscatul. Refuzase invitația de a se așeza la masă cu cei mai bătrîni. Nu-l mai distra această lume împopoțonată, ușor ridicolă. Și nici petrecerile. O zări pe nevastă-sa între niște doamne care povesteau ceva și rîdeau. Natali, fire tăcută și blajină, privea, cu ochii aceia mari, mult prea mari pentru obrazul ei micuț, ușor mirați, în jurul ei, răspunzînd cu timiditate doamnei Blank, sau Mavrocordat, ca imediat să-l caute cu privirea pe bărbatu-său de care nu se prea dezlipea. Comăneanu nu o scotea în lume, astfel că Natali, lipsită de rutină, se simțea stingheră, ba chiar obosită. Doamna Mitilineu înfiripă cu ea o discuție banală, luînd-o pe după talie și îndreptîndu-se cu Natali înspre sufragerie. După cîteva pahare de vin, Natali deveni vorbăreață și obrajii i se colorară.

Pe cît era Natali de timidă, pe atît era Misi de înfiptă și degajată. Comăneanu își zări fata, rîzînd cu poftă la brațul unui ofițer de roșiori. Apoi cei doi trecură în salon. Comăneanu se uită lung după ei. Figura tînărului i se păru cunoscută. „Numai un tîrîie-sabie îmi lipsea mie din familie", mormăi el. Întoarse capul și îl zări pe Dinu stînd deoparte, singur, răzimat de șemineul din hol. „Și el se plictisește ca mine, gîndi Comăneanu. Parcă n-ar fi fiu-meu ! Păi eu, la vîrsta lui, sminteam

toate cucoșmețele astea", își spuse el. Dinu privea distrat peste invitați, cu un surîs vag pe buze. Cei din salon începură să danseze. O mică orchestră cînta nezgomotos, așezată într-un colț al salonului, lîngă fereastră. Lîngă Dinu se opri Mimi Grădișteanu, micuță de statură, oacheșă și frumușică. Părea un bibelou pe care ți-e teamă să pui mîna, ca nu cumva să se spargă. Se înclină comic în fața lui Dinu, în timp ce își făcea vînt cu evantaiul.

— Mata nu dansezi ? întrebă ea pe Dinu, uitîndu-se la el pe sub genele lungi, cu ochii aceia negri, ușor migdalați.

— Nu știu să dansez, răspunse Dinu și se roși.

Fata rîse ușor. De pe fotoliu, Comăneanu privea scena vădit nemulțumit. „În loc să pună mîna pe ea, să o ducă într-o cameră și să desfunde canapeaua cu ea, fiu-meu se roșește ca mireasa la iatac", mormăi el.

— Vrei să-ți fiu profesoară de dans ? întrebă Mimi pe Dinu și rîse iar, arătîndu-și dințișorii mici și albi.

Îl plăcea de mult pe Dinu, dar sălbăticia lui o făcuse să stea retrasă.

— Dacă n-ai ceva mai bun de făcut, ți-aș fi recunoscător, îi răspunse el și amîndoi intrară în salon.

Misi dansa cu ofițerul de roșiori, fiul lui Tudor Buhuși. Cînd îl văzu pe Dinu dansînd cu Mimi ca un urs, o pufni rîsul și își ascunse capul la pieptul ofițerului. Era frumoasă fata Comăneanului. Avea feminitatea maică-si, împletită cu zvăpăiala lui taică-său. Buhuși o strînse ușor la piept, apropiindu-și gura de urechea ei, așa, ca din întîmplare. Misi simți cum i se zburlește puful de păr de pe ceafă. O supără gestul lui Buhuși.

— Fără chestii d-astea, Radule, spuse Misi și se trase ceva mai înapoi.

— Nu-i voie ? o întrebă Buhuși și rîse.

— Nu e voie.

— De ce ? insistă el.

— D-aia !

— D-aia nu-i un argument.

— Atunci să-ți argumentez. Nu te plac. Scurt !

— Ei, atunci se schimbă treaba, spuse tînărul și se posomorî.

— Dacă te-aș place, n-ai mai avea nevoie să mă săruți tu. Te-aș băga într-o cameră și te-aș mozoli ca pe dracu!

Acum era Comăneanu pe picioare. Asmuțea și atița bărbații, bătîndu-și joc de ei. Îi lăsa să se apropie de ea atît cît să-și piardă mințile. Atunci cînd îi vedea încinși bine, dispărea, lăsîndu-i cu sufletul pustiit și cu poftele zăvorîte în ființa lor materială de carne și sînge. La moșie, ea ducea iepele la montă. Acolo privea la împerecherea lor sălbatecă, pînă cînd simțea sîngele arzînd în ea, după care îi venea un fel de leșin, ca o istovire dulce, fără de sfîrșit...

Pe Radu Buhuși îl simțea cum tremură pe cînd dansa cu el. Iar cînd i-a spus „că dacă l-ar plăcea, l-ar mozoli ca pe dracu", a făcut-o cu intenția de a-l întărîta și mai mult, încît bietul băiat s-a dus drept la bufet, dînd pe gît pahar după pahar, ca să se mai răcorească și să stingă focul ce-l cuprinsese. Misi rămase lîngă pian, privind distrată la dansatorii care începură un nou dans. Mimi Grădișteanu dansa strîns lipită de Dinu. Îi ajungea cu capul la umăr.

— Îți place să dansezi cu mine? îl întrebă ea mai mult în șoaptă, fără să ridice privirea. Dinu zîmbi, fără să răspundă. De ce nu-mi răspunzi? insistă fata.

— Trebuie neapărat să stăm îmbrățișați aici? întrebă el.

— Da unde? îndrăzni să întrebe ea și roși.

— Oriunde, fără spectatori, răspunse el privind-o în ochi.

Fata rîse ușor. Se strecurară ușor printre dansatori și ieșiră în grădină. Trecură printre copaci ca niște năluci, ținîndu-se de mîini, fără să-și vorbească. Deodată Dinu se întoarse, prinzînd-o pe Mimi în brațe. Fata nu opuse nici o rezistență. Se lăsă moale în brațele lui. Simți mîna bărbatului mîngîindu-i sînii, apoi coapsele, după care mîna alunecă mai jos, pe pulpe. Mimi îi îndepărtă mîna cu un gest nehotărît. Tremura toată.

— Nu aici, Dinule! Nu acuma! bîiguia ea, apărîndu-se din ce în ce mai slab de atacul brutal al bărbatului, fără a se desclești de el...

În salonul cel mic, George Donici vorbea molcom celor din jur, privindu-i cu ochii săi vii și pătrunzători.

— E de la sine înțeles, spunea el, că nu moartea e soluționara marilor disperări ale ființei omenești, ci viața, care poate și trebuie să rezolve totul...

Spuse asta ca răspuns lui Ghiță Farcașiu, căpitanul de artilerie, care susținea că numai prin moarte se poate lămuri totul, desființînd problemele care stăpînesc pe om cu marile lui defecte și cu cele cîteva calități.

— Domnule Donici, iată, războiul bate la ușă! Gîndiți-vă că moartea va secera odată cu omul și ura, și zavistia, și specula, și lăcomia, și invidia, și megalomania, într-un cuvînt tot răul din om, vorbi Farcașiu, potrivindu-și ochelarii ce-i alunecau mereu pe nas în jos.

— Ne jucăm cu vorbele, domnule Farcașiu, îl întrerupse Donici. Moartea nu purifică. Desființează totul. Viața însă purifică. Ea poate izgoni din om toate defectele de care vorbeai mata, fără însă să-l piardă!

— Draguța, interveni Lichiardopol, adresîndu-se lui Farcașiu, nu pentru asta urîm moartea, ci pentru faptul că distruge toate bunurile adunate de om, neîngăduind nimănui să ia ceva cu el. Asta, frațico, e cea mai mare nenorocire. Restul nu contează... Rrestul, mă înțelegi, e rahat! Ce-mi pasă mie dacă mor ca un erou sau ca un vagabond, de vreme ce intru în pămînt în c... gol! Eu, frațico, căpitane, am o teorie: banul încuie și descuie și d-aia moartea nu te lasă să-l iei cu tine, ca să nu umbli cu sperțul pe lumea cealaltă, că atunți s-a dus dracului sfințenia!

— Cine crezi tu că te primește pe tine în rai? îl întrebă Grădișteanu pe Lichiardopol.

— Păi eu ți spun, frațico? Dacă vin ca un golan, nu se uită la mine. Da ia să vin eu cu gologani! Să vezi atunci ce de ploconeli! Ba se mai apropie și cîte un sfîntuleț mai mic și îți șoptește la ureche: „Cît dai, frațico, să te trec în rîndul sfinților?“ Și cum am dat paraua, cum mă văd în calendar: „Sfîntul martir Lichiardopol“, iar tu, Grădiștene, vii la biserică și îmi pupi mîna cu care am pipăit atîtea dame... Ehe! Știu eu ce știu!

Tăcu, apucat de tuse. Toți din salon izbucniră în rîs, în afară de Comăneanu, care îi privea absent pe toți. Se întorsese în adîncul ființei lui, zăvorîndu-se ca într-o cetate. O vreme îi părăsi pe toți, mînat de gîndurile lui. Îl auzi pe Donici susținînd necesitatea războiului. Singura șansă a țării de a exista. De a mai exista.

— Războiul va fi binevenit numai dacă vom merge alături de nemți, spuse Ștefan Viforeanu, om cu avere mare și cu pămînt undeva prin Teleorman.

Comăneanu continua să-i privească pe toți fără nici un chef. Se așternu peste cei de-acolo o tăcere bolnavă. Fiecare din ei luptînd cu singurătățile sale, una mai sălbatecă decît alta.

— Trebuie să ne facem datoria acolo unde țara ne-o va cere, spuse Filiti, comandantul escadronului trei din Regimentul 9 roșiori. Restul sînt vorbe goale, de prisos. Nu va mai interesa pe nimeni nici moartea, nici viața, ci numai salvarea patriei...

— Eu nu-mi voi lăsa copilul să fie sfîșiat de schijele unor demenți, îl întrerupse Comăneanu ; se trezise în el furia împotriva războiului.

— Dacă ați fi departe de țară ați mai urî acest război ? îl întrebă Filiți pe Comăneanu. Grădișteanu surîse răutăcios.

— Atunci mi-ar fi perfect egal, căpitane, răspunse Comăneanu.

Filiti îl privi cu o milă încărcată de dispreț. Se aștepta la un astfel de răspuns.

— Și dacă am judeca toți așa, unde am ajunge, domnule Comăneanu ? insistă Filiti.

— Nu-mi pasă !

Răspunsul lui Comăneanu căzu ca un fier înroșit pe inima căpitanului.

— Ba trebuie să-ți pese, Mihalache, de vreme ce faci parte din nația asta oropsită, spuse Donici, întunecîndu-se la față.

Comăneanu văzu ochii celorlalți ațintiți asupra lui. Se enervă, închizînd ochii și trăgînd colțul gurii în jos.

— Nu-mi pasă ! repetă el. Copilul meu trebuie să trăiască ! Voi interveni peste tot. Voi ajunge pînă la Vodă. Sînt destui care se vor duce să lupte de dragul unor tinichele

agățate de piept. Pentru cine m-am zbătut o viață întreagă ? Pentru un viitor hoit băgat în pămînt și o perniță cu decorații ?

Filiti continuă să-l privească cu aceeași milă disprețuitoare. Din salonul mare se auzi melodia unui vals de Strauss.

— Domnilor, vorbi Donici, poate că am face mai bine dacă am invita doamnele la dans, considerînd că cele spuse de Mihalache sînt niște vorbe fără nici o noimă, ce nu merită a fi luate în serios !

Îi ardeau ochii de mînie și revoltă. Comăneanu rămase buimăcit. Niciodată nu-și permisese cineva să-l înfrunte așa cum făcuse Donici.

— Domnule, i se adresă el lui Donici, pentru cuvintele astea îmi vei da satisfacție !

— Cu mare plăcere, dragă Mihalache, îi răspunse Donici amuzat. Dar tare mă tem că nu ne potrivim în arme, continuă el. Eu știu să mă lupt cu sabia și tu cu parul. Mă rog ! Fiecare după cum a învățat.

— Mai du-te dracului ! spuse Comăneanu și izbucni în rîs.

Își dădu seama de ridicolul situației și o schimbă pe glumă.

— Bună seara ! le ură cineva din ușă.

Era Sergiu Orghidan. Comăneanu tresări. Îi păru nespus de bine că îl vedea pe Orghidan fără să-și explice de ce, dar în același timp sufletul i se strînse ca o stridie vie pe care storci lămîie. În momentul de față avea nevoie de prezența lui, deși ar fi fost foarte mulțumit să nu-l fi cunoscut. Orghidan purta un smoking impecabil, cu reverele atît de negre, încît băteau în ape albastre.

— Nici nu-ți dai seama ce plăcere îmi face prezența dumitale, se trezi vorbind Comăneanu.

Orghidan surîse, înclinîndu-se.

— Cunoști pe toată lumea de-aici, nu-i așa, dragă Sergiule ? îl întrebă îndatoritor Grădișteanu.

— În afară de domnul căpitan, zise Sergiu, întinzînd mîna lui Farcașu.

— Te mai e nou, fratico ? îl întrebă Lichiardopol pe Orghidan.

Sergiu se așeză studiat pe un fotoliu, scoase portțigaretul și își aprinse țigara fără să răspundă. Trase cîteva fumuri, privindu-l pe grec cu un surîs crud.

— Ce-ai vrea să afli, coane Vasule ? îl întrebă Orghidan așezîndu-se mai bine în fotoliu.

— Ma rog, tot te e în legătură cu situația politică.

— Facă-ți-se pe voie ! Află că România a declarat război Puterilor Centrale, spuse Orghidan cu un calm exasperant.

— Cuuum ?

Toți îl priveau pe Sergiu ametiți de știrea aflată. Știau că războiul bate la ușă și totuși nu le venea a crede.

— Peste o oră, două vor apărea edițiile speciale, completă Orghidan vestea, privind amuzat figurile încremenite ale celor din jur.

Singurii care nu păreau surprinși de această veste erau Donici și căpitanul Filiti. Grădișteanu se ridică și ieși grăbit din salon. Ajuns în holul mare, făcu semn muzicii să înceteze.

— Doamnelor și domnilor, anunță Grădișteanu cu vocea tremurînd de emoție, România a declarat război Puterilor Centrale !

Preț de un minut, se așternu o tăcere de moarte. Oamenii nu-și reveniră. Apoi cîțiva invitați începură să aplaude. Tineretul vocifera și aplauda, strigînd „Trăiască România ! Trăiască armata română !“ O voce ascuțită de femeie se auzi din sufragerie : „Șampanie ! Aduceți șampanie !“ Dopurile pocneau, cupele se umpleau, invitații deveniră gălăgioși, comentau, rîdeau, ciocneau paharele. Natali, de emoție, începu să plîngă.

— Numai Brătianu l-a îndemnat pe Vodă să declare război nemților ! strigă furios Lichiardopol, apoi începu să tușească pînă se înecă.

— În sfîrșit, venit-a timpul să luăm înapoi ce avem de luat, vorbi Donici, și ochii îi străluceau de bucurie.

Își freca mîinile, spre a le încălzi, i se răciseră din cauza emoției. Din salonul tinerilor se auzi un cor de bărbați cîntînd puternic : „La arme !“ Apoi aplauze puternice, rîsete. Mica orchestră atacă : „Hora Unirii“. Parchetul duduia de tropăituri. Printre rîsete și chiuituri

răzbăteau de afară vocile vînzătorilor de ziare : „Ediția specială ! România a declarat război Puterilor Centrale... Ediția Specială !... România..."

— Te ne fațem, fratico ? se văicărea Lichiardopol lui Orghidan, de parcă de acesta ar fi depins soarta războiului.

— Ce să facem, coane Vasule ? Dumneata te întorci în țara dumitale, iar noi ne vom vedea de treburile noastre, îi răspunse Orghidan, în mijlocul veseliei generale.

— Și averea ? insistă grecul.

— Care avere ? întrebă comic Orghidan.

— Averea mea ! Munțită de mine.

— O lași aici.

— Cum s-o las, draguța ? Ai înnebunit ?

— Atunci ia-o cu dumneata.

— Cum s-o iau ?

— Atunci lasă-mă pe mine să ți-o administrez și ne vedem după război, spuse Orghidan în hazul celorlalți.

— Te-i de rîs aiți ? spuse Lichiardopol și de disperare își desfăcu nasturele de la cămașa scrobită a fracului. O mînă nevăzută i se înfipse în gît nemailăsîndu-l să respire. Fața i se congestionă, încît deveni vînătă. Simți zvîcnetul inimii în urechi, așa, ca un bubuit surd.

— Am munțit toată viața ca un rob, am renunțat la toate plățerile, nu m-am însurat ca să nu o apuțe strechia și să-mi pape banii, ca acuma să mă văd saracu, lipitu pamîntului... se văita Lichiardopol.

— Gol ai venit, gol pleci, dragă Vasule ! zise Grădișteanu și începu să rîdă.

— Te gol ? Te gol ? Am venitu dacă vrei să știi cu capital de la tata... Capitanul Barba Vanghele a fost tatu-meu ! Și ma rogu, de te să plec gol ?

— Așa spune Biblia, îl necăji mai departe Grădișteanu pe grec.

— Te-mi pasă mie de Biblie ? O să mă ducu la Bratianu, la Vodă, am să mă rog, am să plîng, am să... Trebuie să plecu imediat ! spuse Vasu și se ridică.

— Nu știai că va veni războiul ? îl întrebă Grădișteanu, de data asta vorbindu-i serios.

— Știam, cum să nu știu, da porcu ala de ministru de la război mi-a spus: „Stai liniștit, Coane Vasule! Războiul e departe!“ Și am stat!

— Domnule Lichiardopol, dumneata te temi pentru averea dumitale, vorbi Filiti și privirea îi deveni aspră și întunecată. Nu te gîndești nici o clipă că în curînd sute de mii de români își vor da viața pentru ființa neamului...

— Ființa neamului, de care vorbești dumneata, fratico, nu mi-a dat nici o lețcaie! răspunse furios Lichiardopol.

— Vasule, nu uita că pe spinarea acestui neam ți-ai făcut averea, tună Donici.

Lichiardopol îl privi cu ochii injectați de sînge și ieși fără să răspundă.

— Dacă nu era în casa dumitale, îl arestam, domnule Grădișteanu, spuse Filiti.

Grădișteanu se mulțumi să bîiguie ceva neînțeles.

— La ce te gîndești, coane Jorj? îl întrebă Orghidan pe Donici, văzîndu-l îngîndurat.

— Mă gîndesc că în vreme ce noi, aici, am sărbătorit intrarea României în război cu șampanie și urale, oamenii de rînd, care vor duce greul războiului, vor întîmpina știrea cu lacrimi și suferință! vorbi Donici și privirea i se întunecă.

Orghidan îl bătu prietenește pe mîna rece, care nu mai era tînără.

Dinu și Mimi Grădișteanu ascultară îmbrățișați strigătele vînzătorilor de ziare. Erau copleșiți de acea oboseală plăcută, mai mult o toropeală, care li se scurgea prin vine.

— Nu-i așa că tu nu vei pleca? îl întrebă Mimi.

Dinu nu răspunse imediat. O stare de liniște se instală în toată ființa lui. Parcă se așezau niște lucruri pentru mai multă vreme.

— Va trebui să plec, răspunse el, sărutînd fruntea fetei.

Mimi simți buzele lui Dinu care ardeau.

— Tu nu trebuie să pleci! Nu vreau să pleci! Plecatul ăsta duce înspre moarte!

Începu să plîngă. Îl iubea pe Dinu cu furia celor optsprezece ani, violent și sexual, romantic și aventuros, neîngăduind nimănui să i-l ia, nici chiar morții. Ființa aceasta mică, firavă, lipsită de forță, devenise dintr-o dată puternică și acaparatoare. Dinu o mîngîie ca pe un copil.

— Războiul ăsta va descătușa multe tristeți, spuse el mai mult șoptit.

— Nu te înțeleg ! Ce vrei să spui ? Ce fel de tristeți ? Ale cui ? Ale noastre ? Noi ne bucurăm de viață, de tinerețe... Ce avem de-a face cu acest măcel care ne pîndește ?

Fata vorbea grăbit, de parcă s-ar fi temut de cineva care îi va interzice de a-și mai spune gîndurile. Cu aceeași grabă îl sărută pe Dinu pe ochi, pe gură, pe obraz.

— Voi vorbi cu tata, continuă ea, ne vom căsători și în aceeași zi vom pleca din țară... Vom pleca toți ! Tata are relații mari și multe ! Odată plecați, am scăpat !

Toate aceste hotărîri luate fără avizul său îl făcură pe Dinu să surîdă. Ce căuta el lîngă prostuța asta a lui Grădișteanu ? Un duh rău se cuibări în sufletul lui. O îndepărtă pe Mimi, ușor, fără grabă.

— Nu vei vorbi cu nimeni, Mimi ! Ai înțeles ? Cu nimeni !

Dinu avea un ton aspru, poruncitor, aproape răutăcios. Mimi îl privi ametită.

— Ce ciudate sînteți voi femeile ! continuă el ceva mai liniștit. Dăruiți cîteva clipe de dragoste, apoi pretindeți totul. Și viață, și demnitate, și orgoliu, lăsîndu-l pe bărbatul pe care spuneți că îl iubiți mai sărac decît toți săracii lumii și numai după aceea îl părăsiți. Nu-l mai placeți ! Pentru că nu mai are demnitate și orgoliu, și bărbăție... Cum îți permiți tu să iei hotărîri în numele meu ? Și de unde știi că eu vreau să mă căsătoresc cu tine ? Și ce te face să crezi că eu vreau să fug acuma din țară ? Tocmai acuma ?!

Vorbea răstit, fără pauze, bîlbîindu-se de furie. Fata închise ochii, neînțelegînd nimic.

— Tu nu mă iubești ? îngăimă ea.

— Iubirea nu are nimic comun cu niște acte de stare civilă. Nu este nici contract de vînzare-cumpărare, nici legat testamentar, nici poliță de scadență mai apropiată sau mai îndepărtată. Iubirea este o explozie în lanț a adîncurilor omenești. Nimeni nu poate și nu are dreptul să o îngrădească cu acte și dispoziții. Iubirea poate să țină cîteva minute și să arză cu intensitatea unui veac. Nu poate fi nici drămuită și nici cîntărită. Ea face parte din sfera divinului! Dacă poți înțelege ceva din toate cele ce ți-am spus, atunci e bine. Dacă nu, consideră că un bărbat și o femeie s-au înlănțuit pentru o criză de evacuare fiziologică...

— Dinule!

Vocea fetei era încărcată de reproșuri amare.

— Mîine plec din București, spuse Dinu liniștit.

— Pleci din București? Unde?

— Nu știu. Dar trebuie să plec.

— Și mie nu-mi poți spune? E secret?

— Ți-am spus că nu știu. În orice caz, undeva, cu iarbă multă și mătăsoasă, unde stejarii curg ca niște rîuri, unde soarele aurește norii, dîndu-le aspect de balauri, unde voi putea fi mai aproape de cer, unde dimineața răsuflă prin toate frunzele pădurii. Trebuie să plec și să mă pregătesc pentru marea plecare... Altfel înnebunesc sau mă spînzur!

— Ești nebun! spuse ea cu o voce placidă de om care nu a înțeles nimic din fiorul celui de lîngă ea.

Se întoarseră în casă. El copleșit de sentimentul unei singurătăți devastatoare, ea cu senzația pierderii de timp și cu regretul unei dăruiri precipitate și necalculate. Păreau doi străini, care abia s-au cunoscut. În hol se despărțiră fără nici un cuvînt. Ea se îndreptă înspre salonul mare, iar el se strecură discret printre invitați, fără a-și mai lua rămas bun de la gazdă. În treacăt, îl zări pe tată-său stînd cu mîinile în buzunare și vorbind cu un bărbat înalt cu cioculeț, o figură interesantă, care purta un smoking superb. Ieși în stradă, respirînd adînc. Deși soarele apusese de mult, făcînd loc nopții, era mai cald decît fusese în plină după amiază. Dinu își scoase haina, și-o puse pe umeri, făcîndu-și vînt cu canotiera. Depărtîndu-se de zidul adumbrit de arbori al casei lui

Grădișteanu, regăsi căldura încinsă a caldarîmului și mirosul de praf și asfalt topit. Umbla abătut, cu umerii căzuți, cu privirile risipite înaintea lui...

În salonul în care dansau cei tineri și unde se mai rătăcea și cîte o pereche ceva mai vîrstnică, Horia Misirliu, fiul arhitectului Misirliu, student la Drept, se lăuda în fața cîtorva domnișoare că pînă nu va curăța cîțiva nemți nu va avea liniște. Deși foarte miop, era simpatic, frumușel și plin de vervă. Nu-i tăcea gura o clipă. Fetele rîdeau cu poftă. Una din ele, Pușa Mavrodin, îl privea cu ochi extatici. Era ametită de șampanie și de dans. Misirliu se înclină comic în fața ei, cu mîna pe inimă, și o invită la dans.

— De-ai ști ce frumusețe mortuară are războiul, vorbi el la urechea fetei, în vreme ce se învîrtea cu ea prin salon în ritmul muzicii. E măreț prin cavalerismul lui impunător, net superior vieții banale de toate zilele. Te răscolește, te frămîntă, îți dă fiorul aventurii, al puterii și al stăpînirii! Nu crezi? o întrebă el pe față.

Pușa dansa cu capul culcat pe pieptul lui. Horia simți în nări parfumul superfin de verveină amăruie ce se degaja din corpul ei.

— Și numai cu nemții vrei să te războiești? îl provocă ea senzual.

Misirliu o strînse la piept. O plăcea, ba chiar începuse să o iubească. O sărută discret pe păr. Ca răspuns, corpul fetei se lipi strîns de el. Misirliu simți așa, ca o flacără, invadîndu-i sîngele.

— Vrei să ieșim pe terasă sau în grădină, să ne mai răcorim! Aici e o căldură înăbușitoare!

Îi tremura toată carnea. Pușa surîse, înțelegînd. Se strecură afară mai înainte de a se termina muzica.

Misi se trezi în salon aproape singură. Nu mai erau decît vreo două perechi care dansau. Lampa cea mare din tavan cu ciucuri de cristal și becuri multe era stinsă. Încăperea nu mai era luminată decît de niște lămpi mici, arabe, cu beculețe de diferite culori, care dădeau o lumină roșie-verzuie, erotică. Mica orchestră de îndată ce isprăvi cîntecul părăsi salonul, împreună cu

cele două perechi de dansatori. Fata lui Comăneanu se așează pe una din canapelele împinse lîngă pereții tapetați, jucîndu-se nervos cu ciucurii de mătase ai cuverturii. Din sufragerie, Misi auzi vocea lui tată-său, răstită, aspră, poruncitoare. „Nimeni nu-i cunoaște pe țărani, spunea el. Iar acel ce spune că îi cunoaște, se înșeală amarnic! Sînt hoți, mincinoși, vicleni și beți! Țăranul nu va fi nici liberal, nici conservator, ci țăran. Niște brute! Dau dreptate la toți și fac tot cum știu ei. Aștia sînt! Mă rog! N-avem alții..."

Misi și-l închipuia pe tată-său cum închide ochii și trage colțul buzei în jos, de parcă s-ar teme de cineva să nu-l lovească. Așa făcea de cîte ori se enerva. Apoi desluși vocea lui Jorj Donici. Blîndă, molcomă, îndulcită de accentul moldovenesc. „E bine că țăranul nu-i nici liberal, nici conservator. El e țăran. Și nu va face niciodată politică, decît pe aceea care îi va conveni, cînd va fi și dacă va fi! vorbea el. Că sînt hoți? Se poate! Dar din a cui cauză sînt hoți? Poți să-mi spui, dragă Mihalache?" „Așa le este structura", răspundea Comăneanu. „Greșești, Mihalache! Nu structura lor e de vină, ci noi, care i-am sărăcit! Noi, care i-am furat, noi care i-am înghesuit, luîndu-le peticele de pămînt cu japca! Ei nu fac decît să se apere. Sînt vicleni, zici? Apăi, dragă Mihalache, ai vrea să vină cu sufletul pe tavă și să-ți spună: «Ia-l și pe ăsta, boierule, și fă ce vrei cu el!» Dar cine i-a viclenit, învățîndu-i să fie vicleni? Cine i-a înșelat, tîrîndu-i prin judecăți nedrepte, cu hîrtii falsificate? Nu noi? Le partage du lion, tout d'un côté et rien de l'autre! Spui că sînt mincinoși? Dar cine i-a mințit mai mult, făgăduindu-le marea cu sarea? Nu noi? Brute, spui, Mihalache? Dar a căutat cineva să-i lumineze? Să-i învețe carte? Nimeni. De ce? Pentru că nu ne convenea să știe prea multe. Deveneau periculoși! La '907, cînd n-au mai putut răbda și s-au sculat, ce-am făcut noi? Ne-am pus cu tunurile pe ei. Apăi, dragă Mihalache, cînd semeni vînt nu poți culege făină de păpușoi. Culegi furtună, după dreptate! „Tare aș vrea să știu, măi Jorj, îl auzi Misi pe tată-său, ce ispravă ai făcut tu, dîndu-le parcele de pămînt, bani

și locuri de casă ?“ „Iaca pe mine nici nu m-au mințit, nici nu m-au furat, nici nu m-au viclenit. Și-apoi, dragă Mihalache, să-ți mai fie cu voie și s-o auzi și pe aiasta : nobleța țării o poartă țăranul, cel care este aici de două mii de ani. Cel care nu e nici liberal, nici conservator, ci țăran, cum bine ai zis ! Noi am venit, am plecat, ne-am amestecat cu fel de fel de neamuri, cum s-ar spune, ne-am corcit, pe cînd țăranul nu și-a amestecat sîngele cu al nimănui. El e adevăratul boier, dacă vrei să știi !“ „Astea-s povești moldovenești“, spuse Comăneanu cu glas iritat. „Ba defel, Mihalache dragă ! Poveștile le scornim noi, făcîndu-l pe țăran de două parale. Că e așa, că-i pe dincolo... Dar la greu tot pe ei îi băgăm. În război tot în ei ne este nădejdea.“ „Noi sîntem puțini“, mîrîi glasul lui Comăneanu. „Așa ? Ei, atunci, frate Mihalache, dacă sîntem o minoritate, facem gura mai mică, deh ! Că noi sîntem pe pămîntul lor, nu ei pe-al nostru ! Tare aș vrea să te văd ce-ai face dacă ar veni peste tine o minoritate, de nu știu unde, te-ar anghiola, ți-ar lua tot, ba te-ar mai face și dobitoc pe deasupra ! Ți-ar place ?“ „Boierii au fost aici de cînd e țara. Basarabii și Mușatinii n-au venit de nu știu unde“, îl întrerupse brutal glasul lui Comăneanu. „Așa e, Mihalache, așa e ! Dar să nu uităm că Basarabii și Mușatinii tot din sînge țărănesc se trag !“ Vocea lui Donici suna tot blîndă și molcomă. „Nu-mi plac vederile tale“, răsună vocea arțăgoasă a lui Comăneanu. „Atîta pagubă ! Da pe mine m-ai întrebat dacă vederile tale îmi plac ?“ răspunse mucalit Donici.

Misi auzi risetele celorlalți și zîmbi. „L-a pus pe tata cu botul pe labe“, își spuse ea și se bucură. Peste rîsete se auzi vocea de bas a lui Oțeteleșanu. „Ia mai lăsați-i pe țărani și pe boieri în pace ! S-or descurca fiecare cum o putea. Mai bine am ciocni un pahar de șampanie pentru armata română, și ca să-i fac plăcere lui Donici, să închinăm pentru armata de țărani care va lupta pentru țară...“ „Bine spus, Oteteleșene, se auzi vocea lui Donici. Pentru prima oară aud ieșind din gura ta ceva mai de Doamne-ajută !“ Din sufragerie se auzea rîsul ascuțit al Elizei Grădișteanu, larma vocilor, clinchetul paharelor, totul venit ca de

la o mare distanță. Sau poate așa i se părea lui Misi. Nici n-a observat cînd a intrat în salon un bărbat elegant, înalt, cu cioculeț, care se apropie de pian. Rămas în picioare, Orghidan apăsă ușor pe clape. Misi tresări surprinsă. De-abia atunci o observă și el. Văzînd chipul mirat al fetei, se înclină zîmbind.

— Sper că nu v-am speriat, domnișoară ! spuse Orghidan cu timbrul acela plăcut al vocii, care impunea și fermeca.

— Ba, ca să fiu sinceră, m-am speriat, răspunse Misi. Apariția dumitale mi-a dat senzația unei umbre venită din altă lume...

— N-ar fi exclus ! glumi Orghidan.

— Și-apoi, luminile acestea...

— Da. Luminile acestea, repetă el. Îngăduiți-mi să mă prezint ! Sergiu Orghidan ! După cum ați auzit, un prinț rus scăpătat și un nume de negustor evreu. Dar n-am de-a face nici cu unul, nici cu altul !

Misi rîse și se prezentă, întinzîndu-i mîna. Orghidan se plecă ceremonios, sărutînd ușor vîrful degetelor reci și catifelate cu unghii trandafirii. În clipa aceea o izbi în nări un miros vag de ambră și de flori veștede. O cuprinse aceeași istovire dulce ca atunci cînd privea împerecherea iepelor cu armăsarii.

— Nu păreți deloc o căutătoare a singurătății, spuse el și surîse. Mai degrabă o fetiță ascunsă după ușă, ascultînd la vorba celor mari...

— De ce ați venit în salon ? îl întrebă Misi, simțind în ea aroganța lui tată-său.

Vorbea înfiptă, privindu-l pe Orghidan în ochi. În scurt timp, însă, lăsă ochii în jos. O apucă o ușoară durere de cap. Și totuși, dacă bărbatul s-ar fi sculat în clipa aceea și ar fi părăsit salonul, Misi ar fi început să plîngă sau să lovească cu pumnii în canapea.

— De ce ați rămas în salon ? o întrebă el la rîndul său.

— Mă simțeam obosită.

— Iar eu mă plictiseam de moarte.

— De ce ați venit, dacă știați că vă veți plictisi de moarte ?

— Asta e, că nu știam, răspunse el mucalit. Plictiseala e foarte perfidă. Te atacă în timp, nu imediat...

— Uitați, desigur, domnule Orghidan, că printre lumea asta care vă plictisește de moarte se află și tatăl, și mama mea...

— Știu ! Dar asta nu schimbă cu nimic fața lucrurilor, răspunse el liniștit.

Pe Misi o enervă acest calm arogant și ironic al lui Sergiu.

— Se spune că la Paris există o lume foarte bine crescută, spuse ea înțepată.

— Și la noi ar putea să fie, răspunse el, continuînd să o privească surîzînd.

— Probabil că n-ați vizitat Parisul, îi plăti ea polița.

— Vedeți dumneavoastră, domnișoară, voiajurile nu sînt făcute pentru a învăța manierele elegante. Treaba asta o puteți face și aici. Rostul lor e altul. Bunăoară, eu am vizitat India și n-aș putea spune că acolo am văzut oameni bine crescuți... Or fi fost, dar nu asta mă interesa pe mine...

Se opri, privind lumina roșie-verzuie a micilor lămpi arabe. Misi căscă cu gura închisă. „Ce tip anost", gîndi ea.

— Da. Și ?... întrebă ea cu indiferență.

— M-am dus acolo în scopul de a vedea cum poate sta un om, ca și mine și ca dumneata, îngropat în pămînt zile întregi, silindu-și inima să asculte de ordinele voinței sale... M-am dus acolo să văd transmutația sufletului în alt corp, reactualizarea unor evenimente petrecute cu zeci de ani în urmă, forța hipnotică a omului și atîtea lucruri de neînțeles nouă, europenilor, și mărturisesc cu mîna pe inimă că erau mult mai interesante decît eleganța unor maniere cu care te naști, nu le înveți ! spuse el și se ridică, pipăindu-și papionul, spre a constata dacă nu cumva s-a deranjat.

— Plecați ? tresări ea și pentru prima oară roși.

— De vreme ce nu îndeplinesc condițiile societății din care faceți parte, nu văd rostul prezenței mele, spuse el cu același ton ironic și cuceritor.

— Am vrut, bîigui ea, mai bine spus, am încercat

să iau apărarea unei lumi pe care dumneavoastră o detestați atît de mult!

Spuse toate astea cu un ton de școlăriță care se scuză pentru o năzbîtie făcută, încît Orghidan începu să rîdă.

Se așeză din nou lîngă ea și, luîndu-i mîinile reci ca gheața în mîinile sale, o privi stăruitor în ochi. Misi nu avu tăria să se împotrivească. Clipi de cîteva ori ametită, simțind aceeași istovire dulce care îi ardea sîngele. Nu-și trase mîinile. Le lăsă în mîinile lui. Orghidan îi vorbi mult despre India, despre acei oameni ciudați, posesori ai unei voințe de fier, despre lucruri și semne care o făceau să se înspăimînte, înăsprindu-i pielea, sau să șoptească: „Nu se poate! Nu se poate!" Nu-și putea da seama ce se întîmplă cu ea. Zgomotul din sufragerie, vocile, larma, totul murise. În sufletul ei se făcuse o liniște mare. Lumina roșie-verzuie dădea feței lui Orghidan străluciri de bronz. „De n-ar pleca! Numai de n-ar pleca", murmură ea în gînd, în vreme ce mîinile ei strîngeau cu spasm mîinile bărbatului.

Radu Buhuși și Horia Misirliu intrară în salon bine aghezmuiți, ținîndu-se pe după talie.

— Mehr Licht! Parcă așa a spus ăla... cum îl cheamă? vorbi Buhuși cu limba împleticită. N-auzi, studentule? Cum îl cheamă? E neamț...

— Goethe, cavaleristule!

— Așa e! Goethe! Măăăă, se miră el, da cult mai ești! bombăni el și aprinse lumina mare.

Ochii lui Misi învățați cu luminile lămpilor arabe se închiseră.

— Dacă deranjez... rînji Buhuși la vederea lui Misi și a lui Orghidan, eu mă retrag. Ne retragem, studentule?

Misirliu nu-i răspunse. Dansa și cînta de unul singur.

— Deranjul vă aparține, stimate domnule locotenent, răspunse Orghidan și în ochi îi luci o flăcăruie ironică.

Pe Misi o cuprinse o furie grozavă. Se simțise atît de bine și de fericită pînă atunci, și iată că doi nătărăi, beți criță, sfărîmau tot...

— Misi, i se adresă Buhuși fetei, ți-am spus-o pe aia cu ovreiul și căruța ? Începu să rîdă. E nemaiauzită ! Și, fără să mai aștepte încuviințarea lui Misi, începu să spună anecdota care n-avea nici un haz. Misirliu și Buhuși se prăpădeau de rîs. Misi și Orghidan nici nu surîseră măcar, pentru simplu motiv că gîndurile lor călătoreau în locuri unde glasul lui Buhuși nu putea pătrunde decît ca o șopotire de sunete fără de înțeles.

— Cred că nu mai are nici un sens să stăm unul lîngă altul, de vreme ce nu mai sîntem singuri. Ar însemna o impietate față de ființa noastră, vorbi Orghidan și se ridică.

Privirea lui o învălui pe Misi cu o căldură binefăcătoare. Muzicanții reintrară în salon. Începu dansul. Încăperea se umplu de perechi.

— Dansați ? o întrebă Orghidan, înclinîndu-se.

Misi simți mîna caldă a lui Sergiu cuprinzîndu-i talia. Se lipi de el, dar de data asta nu cum făcea cu toți bărbații, cu gîndul de a-i înnebuni, dar Orghidan o îndepărtă ușor. Mai încercă o dată, cu senzația că ființa ei se dezagregă, integrîndu-se total în ființa lui. Dar și de data asta, Sergiu o îndepărtă politicos.

— România a intrat în război, nu-i așa, domnule Orghidan ? întrebă ea cu un interes exagerat, pentru a șterge impresia neplăcută pe care credea că o făcuse lui Orghidan.

— Întocmai, răspunse el scurt.

— Ai să pleci și dumneata în război ? îl întrebă ea, și inima i se strînse de teamă.

— Depinde de dumneata. Poate că da, poate că nu ! răspunse el.

Misi îi zări în ochi aceeași flăcăruie ironică.

— Nu vă înțeleg, domnule Orghidan, cum să depindă de mine plecarea dumneavoastră în război ?

— Dacă veți fi cuminte, nu voi pleca, dacă nu, voi pleca !

Îi vorbea ca unui copil pe care îl amenințî cu luarea jucăriei dragi dacă face vreo trăsnaie. Inima lui Misi începu să bată repede de tot. Se înveseli brusc. „El mă iubește, asta e sigur, altfel n-ar suporta atmosfera asta plicticoasă. Numai cînd iubești ți-e indiferent locul în

care stai cu persoana iubită", își spuse ea. Se gîndea la un mic apartament, cu un pat curat, cu o bibliotecă interesantă, cu un șemineu dinaintea căruia ar sta amîndoi. „Am stinge lumina, și flăcările ne-ar juca pe față... Cîte n-am avea să ne spunem ! Pe urmă ne-am mîngîia chipurile cu smerenie, privindu-ne în ochi pînă la sfîrșitul sfîrșitului !" Gîndurile lui Misi se frînseră, lăsînd în locul lor ceva imprecis și neplăcut. Muzica încetase. Vocile celor din jur năvăleau de pretutindeni în încăpere, ca o apă tulbure, mocirloasă. O cuprinse o lîncezeală, ca înainte de a adormi. Gîndea cu febrilitate, așa cum i se întîmpla întotdeauna cînd era pe punctul să adoarmă, conturîndu-și diferite scene, în cazul de față Orghidan deținînd rolul principal. Se vedea cu el peste tot, străbătînd țări și mări, el rămînînd pentru ea la fel de enigmatic și luminos.

Muzica începu din nou. Melodia era un fel de valsboston, tristă, încărcată de nostalgie. Fără să vrea, Misi ridică privirea înspre tavan și i se păru că acolo, sus, o ființă mare, diformă, învestmîntată toată în negru, valsează singură deasupra lor. Lăsă ochii în jos, înfricoșată. Tocmai cînd se pregătea să danseze cu Sergiu, se apropie de ei Grădișteanu.

— Unde umbli, frate, că te caut de o oră, i se adresă Grădișteanu lui Orghidan. Lasă-i pe tineri să se distreze în voia lor și hai cu mine. Niște doamne vor să te cunoască !

Și îl luă de braț posesiv.

— Iartă-mă, se scuză Orghidan față de Misi și se înclină.

Fata citi în ochii lui Sergiu o mare părere de rău și se bucură în sufletul ei. De-abia se depărtă Orghidan, cînd Radu Buhuși se opri în fața ei, invitînd-o la dans. Se trezise din beție. Misi se gîndi să-l refuze, dar bucuria de a-l fi cunoscut pe Sergiu o împiedică. Dansa cu indiferență, cu toate gîndurile îndreptate spre bărbatul care o ameți se. Uitîndu-se peste umărul lui Buhuși, o zări pe Misi Grădișteanu dansînd cu Mateiu Romalo. Avea fața plînsă și privirea încărcată de o tristețe mare.

— Îți place tipul? auzi Misi la urechea ei vocea răgușită de băutură a lui Buhuși.

— Grozav! răspunse ea cu răutate.

— Și dacă am să-l provoc la duel? spuse el fără să se uite la ea.

— Mă faci să rîd! Tu, în fața lui Sergiu? O muscă în fața leului!

Radu Buhuși primi jignirea fetei fără să crîcnească. O iubea pe Misi de mult, cu răbdare și înțelegere, suferindu-i toate hachițele și toanele. Se gîndi și la bărbatul acela interesant care era Orghidan și care îl spulberase din fața lui Misi ca pe o pleavă. Regreta amarnic că simțurile lui tocite nu-i mai îngăduiau o iubire curată, platonică, ci numai satisfacții brutale, consumate la repezeală în vreo cameră sordidă de hotel, cu mucegai pe pereți și iz infect de hipermanganat și formol.

— Și dacă am să-l omor? auzi Misi din nou vocea răgușită a lui Buhuși.

— Știi ceva, Radule? Nu-ți stă bine să faci pe Othelo cu mine!

Spuse astea și îl lăsă în mijlocul salonului, ca pe un caraghios.

— Ce, cavaleristule, te-a părăsit madmoazela? auzi Buhuși vocea lui Horică Misirliu, care încă nu se trezise bine din beție.

— Femeia e ca umbra, studentule, rînji Buhuși. Cînd alergi după ea, fuge de tine, cînd fugi de ea, aleargă după tine!

— Hai că îmi place filosofia asta a ta de doi bani jumate, rîse Misirliu, depărtîndu-se cu Pușa Mavrodin în brațe, cu care dansa.

Misi ieși în hol, căutîndu-l cu privirea pe Orghidan. Cînd îl zări între bărbați, respiră ușurată. „Bine că nu l-a cărat nerodul de Grădișteanu la iepele alea cu nasul pe sus", își spuse ea. Se apropie de salonul mic, oprindu-se ca din întîmplare lîngă ușă. Îi zări pe toți ceilalți ascultînd cu viu interes cele ce spunea Orghidan. Inima i se umplu de o mare fericire. Bărbatul pe care îl iubea impunea prin distincție și prin inteligența sa vie. Prima ei dragoste!

— Nu, domnilor, spunea Sergiu, războiul nu este un moratoriu care șterge tot, ca apoi să o ia de la început. Este un act crud, barbar, distrugător de valori și de bunuri spirituale pe care omenirea le-a adunat cu trudă și fantezie sute și sute de ani...

— După cît se pare, dumneavoastră, domnule Orghidan, negați utilitatea intrării României în război, spuse căpitanul Filiti.

— M-ați înțeles greșit, domnule căpitan ! Nu neg utilitatea intrării României în război, răspunse Orghidan, ci războiul ca fapt în sine, ca fapt brutal, primar și instinctual. Desigur, o țară ca a noastră, pusă în situația de a pierde totul prin pasivitatea ei, este îndemnată să ia calea armelor. Eu însă mă rezum la esența acestui factor odios de a se rezolva litigiile dintre popoare. Doresc, ca român, ca bun român, accentuă el, ca acest război, care va costa sute de mii de vieți, să aducă țării noastre victoria și granițele care îi aparțin de drept și de fapt, care de veacuri au aparținut acestei națiii...

Orghidan vorbea cu înflăcărare, cu vocea aceea metalică, dură, anulînd orice replică. Comăneanu își zări fata și îi făcu semn cu capul, pentru a veni și a se așeza lîngă el. Misi îi mulțumi în gînd. Străbătu intimidată micul salon. Pînă să ajungă lîngă tată-său, timpul i se păru o veșnicie. Ceilalți nu-i dădură nici o atenție, considerînd-o o fetișoară al cărei loc era printre cei tineri. Misi căută privirea lui Orghidan, dar acesta nu o văzu, sau se făcea că nu o vede.

— Știu, continuă Orghidan, că trupele noastre nu sînt pregătite. Că nu sînt suficient înarmate. Că vor avea de înfruntat un inamic puternic, înarmat, pînă în dinți. Mai știu că ostașii noștri, acei oameni care fac haz de necaz și care în loc să plîngă și să se vaite iau totul în glumă și în rîs n-au nici un fel de echipament cu care să facă față asprimii iernii, că sînt dezbrăcați și nehrăniți...

— Așa au fost și în '77, îl întrerupse Comăneanu.

— Cunosc, domnule Comăneanu, dar asta nu scuză nimic. În curînd, și e firesc lucrul acesta, își vor face apariția păduchii și implicit tifosul și alte necazuri, în vreme ce alții vor sta la căldură, numărîndu-și avutul

făcut din speculă și din suferința celor mînați să-și dea viața pentru țară. Toate astea le intuiesc, așa cum și dumneavoastră intuiți, la fel ca mine. Dar așa cum sînt convins de toate acestea, tot așa sînt convins de victoria finală a acestui neam atît de chinuit și nedreptățit...

Căpitanul Filiti se ridică și aplaudă. Acest militar integru, dur, lipsit de sentimentalisme, îndrăgostit pînă la moarte de patria sa nu se mai putu stăpîni. Îi dădu dreptate deplină lui Orghidan.

— Nu știu ce grad aveți în armată, domnule Orghidan, dar dacă aș putea aș face imposibilul ca să vă aduc în escadronul meu.

— Sînt locotenent de rezervă și fac parte din arma infanteriei. Uneori îmi face plăcere să privesc lumea de jos în sus și nu de pe cal, răspunse Orghidan, și ochii îi luceau veseli ca atunci cînd ținuse mîinile lui Misi în mîinile sale.

Cîțiva începură să rîdă. Zîmbi și Comăneanu.

— Și ce propuneri aveți, domnule Orghidan ? îl ispiti consilierul Bașotă.

— Cum ce fel de propuneri ? spuse Orghidan, neînțelegînd.

— Devreme ce vă pricepeți atît de bine în ale războiului, probabil că aveți și niște propuneri de făcut, spuse Bașotă ironic.

— Domnule Bașotă, eu pot să constat că un ou este stricat, fără a fi obligat să fac ouă ! spuse Orghidan cu aceeași veselie ironică în priviri.

Ceilalți pufniră în rîs. Bașotă se roși de necaz. Misi rîdea ca un copil. Nu-l mai putea suferi pe urîciosul de Bașotă, care încercase să fie ironic cu dragostea ei.

— Cum se face că încă nu sînteți în uniformă militară, domnule Orghidan ? Dumneata, care pari a fi atît de războinic ! întrebă veninos Bașotă.

— Bănuiesc că pentru același motiv pentru care nici dumneavoastră nu sînteți în uniformă, domnule Bașotă ! Nu am primit încă ordinul de chemare, răspunse Orghidan.

— Ah, nu vă referiți la persoana mea, răspunse Bașotă. Sînt bărbați mult mai tineri ca mine, care ar

trebui să se înroleze. Nu-i așa, domnule Romalo? îl întrebă Bașotă pe Mateiu, care nu era chiar atît de tînăr pe cît părea. Împlinise 39 de ani.

Mateiu Romalo se aprinse la față. Aluzia lui Bașotă era directă și grosolană. Lui Misi i se făcu milă de Romalo, acest băiat serios și delicat. De ce nu-l pune la punct pe acest porc de Bașotă?

— Domnule consilier, sînt surprins de felul dumneavoastră... începu Romalo, dar Comăneanu îl întrerupse.

— Ce tot te scuzi, Mateiu? vorbi Comăneanu. Ascultă, Bașotă, i se adresă el consilierului, nu înțeleg aluzia ta destul de inteligentă și nedelicată...

— Vai de mine, dragă Mihalache, începu Bașotă să dea înapoi.

— Lasă-mă să termin și pe urmă poți să te văicărești cît poftești, îl repezi Comăneanu. Mateiu Romalo este fiul camaradului meu de arme Mateiu Alevra, care a căzut ca un erou pe cîmpul de onoare. Este și nepotul altui erou, locotenentul Vărășteanu. Deci o familie cu vechi tradiții de luptători. În schimb n-am auzit ca vreun Bașotă să-și fi dat viața pentru țară! Dacă nu mă înșel, taică-tău, în vremea războiului, făcea afaceri cu cereale și cu cai. Ce tot înțepi cînd pe unul cînd pe altul? Domnul Orghidan te-a pus la punct într-un mod inteligent. Băiatul ăsta ți-a înghițit mojicia, considerîndu-te mai mare ca el, te-a respectat...

Misiei îi venea să-l sărute pe tată-său. Orghidan prinse privirea fetei și surîse. Ceilalți tăcură, încurcați.

— Regret, spuse Bașotă, că Mihalache, vechiul meu prieten, la care țin atît de mult, s-a supărat pe mine. Aveți cuvîntul meu că nici o clipă nu m-am gîndit să acuz persoana tînărului nostru prieten, domnul Mateiu Romalo...

— Scuzele dumneavoastră, domnule Bașotă, recunosc o greșeală de tact de care ați dat dovadă, spuse deodată Orghidan tăios.

— Domnilor, nu este cazul să ne spunem cuvinte grele în aceste momente, interveni împăciuitor Grădișteanu.

Din stradă, pe sub ferestre, se auzi vocea răgușită a unui bărbat: „Și ce, fă, dacă am să mor? D-aia ne

naștem, ca să murim!“ îi răspunse un plîns ascuțit de femeie.

Petrecerea luă sfîrșit aproape de zori. Plecară toți invitații. Misi se apropie de Orghidan, în vreme ce ai ei își luau rămas bun de la gazde.

— Domnule Orghidan, cînd v-aș mai putea vedea? îl întrebă ea, frecîndu-și mîinile nervos și roșindu-se.

Trecuse peste rușine ca peste un șanț. Nu mai ținu seama de nimic.

— Cînd veți simți nevoia de a mă vedea, domnișoară! spuse Orghidan și surîse, fără să mai adauge ceva.

Comăneanu și Natali coborîră. Misi porni după ei fără grabă și cu un mare regret în suflet. Orghidan mai rămase cîteva clipe în capul scării, uitîndu-se peste oraș. „Sfîrșit de bal... Dansatorii se îndreaptă obosiți înspre somn!“ murmurau buzele lui.

— Ai spus ceva, Sergiule? îl întrebă Grădișteanu.

— Nu. Nimic!

Femeile de serviciu moțăiau trudite și biruite de oboseală. Luminile se stinseră în fiecare încăpere. Peste casa princiară a Grădișteanului se așternu o tăcere grea ca o pîndă.

*

* *

Satul înghițit de noapte se liniștise. Ziua ce trecuse nu adusese cu ea decît o căldură uscată, pîcloasă, și ordine de chemare. Șeful de post umbla din casă în casă cu biletele împărțitoare de moarte. Chirăitul femeilor se auzi pînă seara, tîrziu. Jeleau ca după mort, urlau cîinii, plîngeau țîncii lăsați în plata lor pe cîte o margine de șanț, lîngă vreo balegă și mărăcini. Nimeni nu avea vreme să se țină de capul lor. Femeile alergau să pregătească lădița de lemn, în care să pună cîte ceva de-ale gurii, ceva primeneală, vreo bucată-două de săpun, în vreme ce bărbații posomoriți și încruntați mai rostuiau una, alta prin gospodării, știind că, odată plecați, ce făcea mîna de bărbat nu făcea mîna femeii.

Stoicănești-enii se culcară tîrziu în noaptea aceea, prinzînd la chimir boare de stele și iz de lună nouă. Se învălătuceau norii — căprioare fugare — întunecînd

fața lunii, aducînd cu ei suluri de fluiere din mătase albă. Pe laviţe, bărbaţii îşi prindeau muierile în braţe, căutînd saţ în trupul lor obosit de muncă şi dăruitor de plăceri fierbinţi. În odăile joase, acolo, pe întuneric, cu plînsul tăcut în suflet şi lacrimi îngheţate pe obraz, femeile se dăruiau binefăcătoare bărbatului sau ibovnicului ce trebuia să ajungă mîine seară la regiment.

Ilarion Iuliu Şarga, învăţătorul satului, suflă în lampă, încercînd să adoarmă. O auzi pe Axinia, nevastă-sa, cum se foia prin somn. Rămase cu mîna dreaptă sub cap şi cu ochii mari deschişi pironiţi în grinda tavanului. Trecutul i se înfăţişă dinainte, fără să-l fi chemat amintirile. Se văzu în Ardeal, de unde era de fel şi unde era tot învăţător, apoi ofiţer în armata austro-ungară. A urmat fuga, în noaptea aceea de groază, cînd şi-a părăsit părinţii fără să se gîndească nici o clipă ce se va întîmpla. Se întoarse să iasă din casă şi se lovi de maică-sa. „Mamă, trebuie să fug!“ îi spuse el mai înainte ca ea să-i spună ceva. „Dacă aşa te mînă sufletul, fugi, Ilarie!“ i-a răspuns bătrîna. Ilarion îi zări bărbia cum tremură a plîns. O strînse la piept grăbit şi ieşi în fugă. Dezertase.

Reuşi să se strecoare printre pichetele de grăniceri, predîndu-se autorităţilor româneşti. Românii îl primiră cu dragoste frăţească. Îşi reluă vechea profesiune de învăţător în satul Stoicăneşti. Acolo cunoscu pe viitoarea lui soţie, pe Axinia, fata fostului primar. Autorităţile austro-ungare îl condamnară la moarte în contumacie. Aflase de condamnarea lui de la un văr, care îi scrisese...

Trecutul dispăru încet ca un abur. În locul lui apăru prezentul. Revăzu şcoala, curtea şcolii, clasele cu bănci mici scrijelate de briceag, podelele vopsite în roşu, tabla neagră, pe care scria liniştit cu creta „Domnia lui Ştefan cel Mare“. Simţi în nări mirosul de cerneală violetă cu care veneau la şcoală copiii, purtînd sticluţa cu dop de hîrtie în desaga de cînepă, lîngă cartea de cetire şi cele cîteva caiete. Un gînd brutal reteză ca un brici imaginea, instalîndu-se în creierul înfierbîntat al lui Ilarion Iuliu Şarga. „Mîine plec! Mîine va trebui să plec!“ Primise ordinul de chemare pe la orele prînzului. Axinia plîngea, în vreme ce-i făcea bagajul. Privi sca-

unul pe care era așezată uniforma de sublocotenent de rezervă. O privea fără a fi îngrijorat sau neliniștit. Ca și cum nu i-ar aparține lui, ci altcuiva, care trebuie să vină și s-o îmbrace. Repetă de cîteva ori, fără să-și dea seama, cuvîntul „Război". Poate că de nu era ofițer de rezervă... Oare ?... Oare ?... Ce dracu, oare ? Se temu să sfîrșească gîndul. „Dacă aș fi fost o gînganie oarecare, scăpam !" Se vedea licurici sau greiere și zîmbi copilărește, amintindu-și de vremea cînd era copil. Înainte de a adormi, în fiecare seară își spunea : „Ziceam că sînt furnică !" Și deodată se simțea mic de tot, ferindu-se din calea broaștelor spre a nu fi înghițit. „Și dacă sîntem niște biete furnici, iar tunurile niște bețe goale de trestie prin care cineva suflă cu boabe de fasole !..."

Se răsuci în așternut, izgonind din minte joaca gîndurilor. Căuta în suflet liniștea lui, dar nu găsea decît liniștile altora. „S-ar putea să mor, gîndi el. Nu este exclus. Axinia va găsi un alt bărbat... E firesc ! Se va întinde în patul lui, se va drăgosti cu ea... în vreme ce el va putrezi undeva, într-o groapă oarecare... Și gospodăria lui o va rostui altul, îi va sudui copilul sau îl va bate, fiindcă nu-i sîngele lui, nici sufletul lui... E firesc !" Cuvîntul „firesc" îi revenea mereu în minte, ca un refren. „Oare pentru ce simte lumea nevoia de a se chinui singură ? Pentru ce caută răul cu atîta înverșunare ? Și distrugerea ? Ca imediat după cataclism să refacă tot ce a sfărîmat cu bună știință ! Cui folosește moartea mea și a altora ? Lumea, această zeitate magnifică și superbă, care se devorează pe sine cu bună știință..."

Se întoarse cu fața spre Axinia. Luna lumina fața femeii, dîndu-i o strălucire albă, ireală. O mîngîie ușor pe păr cu toată palma, apoi îi sărută încet ochii închiși. „Ce dor îmi va fi de tine... și de copil... și de casă..." Gîndurile devastatoare se întoarseră în el. „La ce bun toate ? Am muncit cu trudă, agonisind ce bruma era de agonisit, și deodată cineva mare și tare te smulge din liniștea ta, la care ai dreptul, ca orice cetățean al planetei, și te aruncă în foc ! Poate că eu nici n-am vrut să mă nasc... Poate că acum nu vreau să mor..." Se liniști, udîndu-și buzele uscate cu limba. „De bună seamă

că am să mor !“ Încet, încet, îl prinse somnul, învăluindu-l în plasa lui de farmece și visare. Cît a dormit ? O minută ? O oră ? Două ? Tresări, auzind clampa porții și pe Corbu, dulăul curții, dîndu-se la om. Se ridică în capul oaselor, ascultînd cu atenție. Un glas gros de bărbat îl striga. Se sculă și îmbrăcă haina militară peste cămașa de noapte. Ieși în prag, alungînd cîinele care lătra fără încetare.

— Care ești acolo ?

— Eu-s, domnu învățător ! Eu, Constandin a lu Pelimon !

— Ce-i, Constandine ? Ce s-a întîmplat ?

— Domnu învățător, mi-e că-mi moare muierea !

Vocea lui Pelimon era speriată și rugătoare.

— Iacă, vin ! Numai să îmbrac ceva pe mine, spuse Ilarion și intră în casă.

De multe ori îl chemau țăranii pe la miezul nopții, știind că făcuse doi ani de medicină ; din lipsă de bani, necesari taxelor, renunțase.

Porni cu Pelimon spre casa acestuia. O știa pe Ana, soția lui Pelimon, și se tot mira de faptul că femeia se topea văzînd cu ochii. Tot drumul nu-și vorbiră nimic. Ilarion Iuliu Șarga mergea mecanic, fără oboseală. Parcă mergea altul în locul lui, el mulțumindu-se să privească. Pelimon îl urma posomorît, bălăngănindu-și ciotul brațului. Intrară în ogradă, unde țăranul goni cîinii cu ciomagul și cu înjurăturile. Cînd intră în odaia Anei, Ilarion fu izbit de un miros de trup încins și de pămînt coclit. Lumina opaițului se clătină de cîteva ori cînd se deschise ușa. Ana respira greu, mai mult ca un șuierat. Nici nu băgă de seamă prezența învățătorului și a lui bărbatu-său. Privea undeva înspre vatră cu ochi cețoși, nemișcați. Chipul îi era ascuțit și vînăt. Din cînd în cînd își trecea limba peste buzele uscate. Lîngă perete, pe niște scăunele cu trei picioare, stăteau Ghiță și Varvara, fiul și nora Anei. Ceva mai departe, sora Anei, Catarina beteaga, morfolea colțul basmalei plîngînd încetișor. La vederea lui Ilarion, cele două femei și băiatul se sculară în picioare. Ilarion nici nu-i văzu. Se apropie de pat și, prinzînd mîna bolnavei, îi cercetă pulsul. De-abia atunci Ana întoarse spre el ochii arși de vă-

paie. Nu-l recunoscu, sau poate că îl recunoscu, dar lenea sfîrșitului nu-i îngădui să schițeze vreun gest. Ilarion îi lăsă mîna, plecîndu-se și lipindu-și urechea de pieptul bolnavei. Ascultă un timp, apoi se îndreptă. O privi lung, în vreme ce ochii Anei se închideau încet, de parcă era cuprinsă de somn căruia nu i se putea împotrivi.

— Cine sînt eu, Ană ? o întrebă Ilarion.

— Nu știu, șopti Ana de-abia mișcînd buzele.

Apoi își opri privirea pe fiu-său. Acesta se apropie de pat, aplecîndu-și urechea de buzele ei. Plîngea inima în el, fără să-i lase o lacrimă în ochi. Varvara rămase lipită de perete. Era o țărancă trupeșă, cu păr negru ca pana corbului, de o frumusețe robustă, senzuală.

— Constandine, nu mai e nimic de făcut, îi șopti Șarga lui Pelimon. Constandin rămăsese cu ochii la nevastă-sa, de parcă n-ar fi auzit nimic. Mă auzi, Constandine ?

— Vă aud, domnu învățător.

Ghiță se trase de lîngă patul maică-si și ieși repede din odaie, ca un om căruia îi vine să verse. Catarina beteaga începu să jelească, scheunînd ca un cîine. Pelimon se apropie de pat. Văzu broboanele de sudoare de pe fruntea Anei, ca niște nasturi albi de sidef. Scoase din buzunarul nădragilor o batistă mare cît o basma și îi șterse fața. Apoi se lăsă încet pe pat, apucînd mîna Anei, de parcă ar fi vrut să o țină lîngă el fără a-i da voie să plece în lumea în care se pregătea să intre. Îi ținea mîna așa, legănînd-o ușor. Ce se petrecea în mintea și în sufletul lui ? Deodată, Ana începu să respire grăbit. Deschise ochii mari. Varvara sări de lîngă perete și ieși în ogradă. Ilarion o auzi, strigînd cu voce puternică : „Săi, Ghiță, că moare mama !...“

Se întoarseră amîndoi în casă. Băiatul, alb la față, tremura. Moartea Anei veni tîrziu, mult după miezul nopții. Și Ana o văzu intrînd. Numai ea o văzu și îi zîmbi ca unei cunoștințe vechi. Ceilalți simțiră așa, ceva ca o boare ușoară de vînt rece, care trecu pe lîngă ei. Buzele Anei se mișcară ușor. Pelimon o întrebă, fără să se miște și fără să se ridice de lîngă ea : „Vrei ceva, Ană ?“ Îl cuprinse o sfîrșeală amară ca o beție. Ana

nu-i răspunse. Nu vorbea cu el, ci cu moartea ei. „Să mergem, Ană!“ îi zise moartea cu blîndețe și îi apucă mîna. Ana se ridică din pat, ușoară ca fulgul. Îi privi pe cei din odaie, apoi patul în care zăcuse, și se zări întinsă, urîtă și bătrînă. Se cutremură de scîrbă. Ieși, ținîndu-se de mîna morții ei ca un copil scos la plimbare. Varvara prinse a jeli. Pelimon aprinse lumînarea cea mare, iar Catarina coborî icoana din perete, punînd-o pe pieptul moartei. „Așa voi muri și eu, își spuse Ilarion. Dar unde? În ce groapă? Pe ce pat de spital?“ Întrebările erau idioate, de-a dreptul idioate, dar nu și le putea goni din minte. Se apropie de Pelimon, cu gîndul de a-i spune o vorbă bună. Nu putu să îngaime nici un cuvînt. Se grăbi să iasă pe ușă, de parcă l-ar fi gonit cineva. În urma lui auzi bocetele Catarinei și ale Varvarei. Ajuns acasă, se trînti pe pat așa cum era, îmbrăcat, și adormi imediat. Îl trezi Axinia. Îi pregătise valiza, neuitînd să pună în ea fotografia ei și a lui Codruț, băiatul lor, apoi așeză masa de dimineață.

Șarga mîncă fără nici un chef. Axinia îl servea fără să spună o vorbă. Această tăcere îi făcea bine. La sfîrșitul mesei, în timp ce se ridica, se întoarse spre Axinia. Femeia strîngea masa.

— A murit Ana! vorbi Ilarion.

— Care Ana? întrebă Axinia, fără să se oprească din treabă.

— A lui Pelimon.

— Aha! Dumnezeu să-i dea odihnă! Era bolnavă rău, săraca de ea.

— M-a chemat bărbatu-său azi-noapte. M-am dus cu el. Ce era să fac?

— Ai făcut bine, Ilarioane! Să știi că ți-am pus în valiză toate de cîte ai tu nevoie, se luă ea cu altă vorbă. La cărți nu mă bag. Alea ți le alegi tu!

Ilarion zîmbi cu amărăciune. Oare ce credea Axinia? Că pleacă în vilegiatură? Că va mai avea timp să citească? Se feri să-i spună gîndurile lui întunecate, ca să nu o amărască. Îmbrăcă uniforma, apoi intră în camera băiatului. Codruț mai dormea. Tată-său nu-l trezi. Se plecă peste pat, sărutîndu-l ușor pe păr și pe obraz. Ieși în vîrful picioarelor, după ce se mai întoarse o

dată pentru a privi odaia și pe copil. Trecu în tindă și își ridică valiza, după care, luînd-o pe Axinia pe după talie, ieși cu ea în curte. Puse valiza lîngă poartă, așteptînd căruța ce avea să-l ia. O ținea pe Axinia strîns lipită de el, fără să vorbească. Pe drum se scurgeau căruțele cu cei chemați la arme. Într-una din ele îl zări pe Ghiță Pelimon. Varvara mîna caii. „L-au chemat și pe el, își spuse Ilarion cu părere de rău. Nu a putut rămîne nici la înmormîntarea maică-sii !"

În căruțe bărbații rîdeau, iar femeile plîngeau și se boceau. Ba cîte unul mai îndrăcit tocmise și lăutari, care cîntau din cobză sau din vioară, sprijiniți de roțile căruței.

„Foaie verde de trifoi
Pleacă Dediu la război, măi !...
Foaie verde iasomie,
Se duce la bătălie..."

Și chiuiau, și strigau cît îi ținea gura, de parcă plecau la nuntă, nu la moarte.

— Axinie, vezi să ai grijă de copil și de gospodărie, vorbi Ilarion cu o liniște nefirească în asemenea cazuri.

— Cînd ai să te întorci tu... începu ea, apoi tăcu.

Vru să spună că va găsi totul frumos și îngrijit, dar o podidi plînsul. Un plîns amar, disperat, din adîncul ființei ei.

— Taci, Axinie, taci ! căută el să o liniștească, mîngîindu-i umerii zguduiți de plîns. Desigur că am să mă întorc. Ce crezi tu ? Că rămîn pe-acolo ? Nu s-a făcut încă glonțul pe care să scrie numele meu !

Rîse dînd capul pe spate, dar rîsul îi suna fals, forțat. Scoase ceasul din buzunar, cercetîndu-l neliniștit. Ce naiba întîrzie și Mitriță ăsta ? Îl cuprinse o grabă ciudată de a pleca mai repede.

— Să-ți aduc o sticlă cu apă proaspătă, că pe drum, cu căldura asta...

Și Axinia fără să mai aștepte răspunsul lui Ilarion, plecă să umple sticla de la fîntînă. Șarga auzi scîrțîitul roții și simți deodată o mare bucurie. I se păru că totul

n-a fost decît o glumă, că nu e nici un război, că Axinia scotea apă pentru vite. Auzi și mugetul vacii din grajd și surîse. Aproape că nici n-a auzit căruța oprindu-se în fața porții.

— Gata, domnu învățător, putem pleca, spuse Mitriță, trăgînd hățurile.

Ilarion ridică zorit valiza, așezînd-o în căruță, pe fîn.

— Axinie, haide, că am plecat! o strigă Ilarion.

Femeia veni în grabă, aducînd cu ea o sticlă mare, aburită de răceala apei.

— Acuma plec, vorbi el. Vezi Axinie, vezi, ai grijă... bolborosi bărbatul și i se strînse sufletul. Se mira că Axinia se stăpînește atît de bine. Dacă o fi să se întîmple ceva... Vreau să zic că oamenii mai cad prizonieri... Să mă aștepți...

— Să te ferești, Ilarioane, spuse ea și, închinîndu-l repede, îl sărută apăsat pe gură de cîteva ori.

Apoi se trase îndărăt, în vreme ce Ilarion se urcă în căruță, așezîndu-se pe o scîndură cu scoabele de fier prinse de loitre ce servea drept scaun.

— Săru mîna, coană Axinie, își luă rămas bun Mitriță, salutînd cu pălăria decolorată de soare. Azi-mîine vine și domnu învățător înapoi, adăugă el o încurajare. Hi-ha! Hi-ha! chiui el la cai, învîrtind biciul deasupra lor.

Căruța porni și Șarga se ținu de loitră, pentru a nu cădea pe spate. Întoarse capul, agitînd brațul ridicat în sus. Axinia se făcea din ce în ce mai mică și odată cu ea și gospodăria învățătorului Ilarion Iuliu Șarga.

Cînd căruța nu se mai zări din norul de praf stîrnit de ea, Axinia intră în casă și, trîntindu-se pe pat, izbucni într-un plîns disperat, fără oprire.

În livada cu pruni din spatele casei, culcat pe iarbă, cu fața în sus, băiatul lui Ghiță Pelimon sta de vorbă cu băiatul lui Tutunaru. Moțul auriu de pe fruntea lui Tudor se zburlise și soarele îl presăra cu raze verzui.

— Măi Tudore, oare cum e cînd mori? întreba feciorul lui Tutunaru pe băiatul lui Ghiță.

— Moșu meu mi-a spus că-i așa ca un fel de somn, răspunse Tudor, continuînd să privească cerul.

— Oare și noi o să murim ? îl mai întrebă feciorul lui Tutunaru.

— Nu. Noi n-o să murim niciodată, vorbi Tudor foarte convins. Numai bunicii mor !

— Ești sigur ?

— Sigur, mă ! N-ai văzut că la noi acasă n-a murit decît bunica Ana...

— Atunci nici părinții noștri nu mor.

— Nu mor decît după ce ajung bunici.

— Eu n-am să mă fac bunic niciodată, zise Tutunaru.

— Nici eu, răspunse Tudor, îndepărtîndu-și moțul de pe frunte.

Din casă se auzeau bocitoarele, care o jeleau pe Ana. Aerul mirosea a praf și a încins. Cîinele lui Pelimon lingea o piatră în dosul apei. Șoseaua cu bălării și mărăcini pe margine părea că se mișcă, alunecînd într-o vale nevăzută. Sus, pe deal, bisericuța satului aducea cu o jucărie de cretă. Nori alburii coborau ca niște berbeci uriași dinspre apus și, tot rostogolindu-se, acoperiră soarele, făcîndu-se din alb-vineți aproape negri. Tudor zări un uliu dînd roată livezii, apoi se lăsă ca o săgeată la pămînt, ca să se înalțe iar cu un șoarece în gheare.

— Începe furtuna, spuse băiatul lui Ghiță Pelimon.

Tutunaru aprobă dînd din cap.

— Vino în casă, îl invită Tudor.

— Ba, că mă tem de morți. Mama spune că se fac moroi și vin noaptea pe la geamurile copiilor și le sug sîngele, răspunse Tutunaru, luînd-o la fugă prin livadă.

La lumina unui fulger, Tudor îl zări sărind gardul. Urmă tunetul, care făcu să hăuie toată valea. Ploaia se năpusti din vinețiа cerului ca un torent zgomotos de munte. Tudor intră în casă în clipa cînd ploaia se înteți zdravăn. Bunicu-său, Constandin, sta pe prispă, nemișcat, în vreme ce din casă se auzeau bocitoarele jelind : „Cum de plecași și ne lăsași, Ană, fată mîndră..."

*

* *

Ghiță Pop își privi ceasul. Se ridică de la birou, încheindu-și surtucul. Isprăvise serviciul pe ziua aceea. Era funcționar la vamă și își îndeplinea serviciul cu o conștiinciozitate devenită aproape mecanică. Nu întîrzia cu un minut la sosire, nu întîrzia cu un minut la plecare. Era de o integritate aproape bolnavă. N-ar fi primit în ruptul capului vreo „atenție" sau vreun ban, care nu i se cuvenea. Pe un director de la minister l-a dat afară pentru că și-a permis să-i lase pe birou, așa, ca un mic „cadou", un plic cu o sumă de bani. Nu făcea nici un fel de politică, cu toate că nu de puține ori era îndemnat de prieteni și cunoscuți să se înscrie în vreunul din partidele vremii. Refuza cu încăpățînare orice ofertă făcută în privința asta. Leafa era destul de mică, dar mulțumită Luizii, soția sa, se putea chivernisi în așa fel, încît să facă față tuturor greutăților, deși viața se scumpise simțitor, lefurile rămînînd aceleași. Crescură chiriile, alimentele erau dosite și vîndute la „negru", speculanții apărură ca ciupercile după ploaie, băncile nu mai ofereau nici o garanție, directorii fugind nu arareori cu banii deponenților în străinătate.

Toate astea le privea Ghiță Pop cu un calm bolnăvicios. În ziua aceea, Ghiță ieși pe poartă salutat de portar și o luă agale înspre Calea Victoriei. Acolo se oprea de obicei fie la băcănia lui Ciobanu, fie la „Tripcovici" sau la „Dragomir".

În drum, își cumpără gazeta, apoi intră la „Ciobanu", unde se așeză la o masă, comandîndu-și sfertul lui de vin roșu. Desfăcu gazeta cu aceeași voluptate de fiecare zi. Citi primul comunicat oficial al Marelui Cartier general român : „În noaptea de 14/27, 15/28 august, trupele noastre au atacat frontiera austro-ungară..." Mai citi o dată comunicatul, de parcă n-ar fi înțeles bine despre ce era vorba. „Va să zică a început!" Întoarse pagina, parcurgînd foaia cu aceeași indiferență. Își opri privirea pe reclame. „Frații A. și J. Roller — Str. Smîrdan —, lanțuri de aur, ultimele creațiuni. Ceasornice și bijuterii En gros și En Detail. Briliante și diamante."

„«Café de Paris», cel mai elegant local din Capitală. Restaurant de rangul I. Dineuri cu preț fix (inclusiv vin și cafea)...“ Se opri din citit, sorbindu-și vinul din pahar pe îndelete. „Dacă îmi mărește leafa, așa cum se aude, se gîndi el, o duc și pe Luiza la «Café de Paris», că doar n-o fi foc!“ Căscă alene, bătîndu-se ușor peste gură. Rămase cu ochii duși pe fereastră. Forfota străzii parcă era mai accentuată decît în alte zile. Așa i se păru lui. Despături ziarul din nou, citind titlurile unor filme fără să le dea nici o atenție. Cinema Venus — „Copilul din flori“, zguduitoare dramă socială în două acte, Cinema Splendid — „Trădătoarea“, tragedie din epoca romanilor... Își aduse aminte că ultima oară cînd s-a dus cu Luiza la cinematograf l-a găsit închis. I s-a spus că fata care cînta la pian a murit de oftică și încă n-au găsit pe alta, să-i ia locul.

Ochii parcurgeau rîndurile fără interes. Se opriră asupra cîtorva rînduri: „Știri politice. Avem plăcerea să anunțăm pe această cale că domnul Mihai Comăneanu, mare moșier, s-a înscris în partidul liberal...“ „Cine naiba o mai fi și ăsta?“ se întrebă Ghiță, împăturind gazeta cu gesturi leneșe. Se trezi murmurînd: „Va să zică a început!“ Probabil că spusese tare, fiindcă băiatul care îl servea de multă vreme întrebă îndatoritor: „Ați spus ceva, coane Ghiță?“ Pop îl privi ca trezit din somn, fără să-i răspundă. Făcu plata și se ridică, plecînd spre casă. Coborî pe Bulevardul Elisabeta, în drum se opri la o farmacie, de unde cumpără niște bomboane de eucalipt pentru bronșita tabagică de care suferea de mai mulți ani, apoi o porni alene pe stradă. Absent. Total absent. Se trezi că îl trage cineva de mînecă. În fața lui, surîzător, stătea un coleg de birou, Ion Coman. Era îmbrăcat în uniformă de sublocotenent, cu chipiul franțuzesc lăsat strengărește pe o sprînceană. Pop îl privi năuc. De unde pînă unde Coman militar? E drept că în ultimele zile nu l-a mai văzut la birou, dar și-a închipuit că e bolnav sau că are vreun necaz în familie.

— Tot civil, Ghiță, tot civil? îl întrebă Coman zîmbind.

— Deocamdată, răspunse Pop și se roși de rușine. Dar tu? Te-au chemat?

— După cum vezi ! Plec la noapte. Şi tu ?... Coman îl privi cu un surîs uşor, foarte uşor ironic. Mi se pare că pe tine te lasă la vatră, ca fiind singur la nevastă ! Să ne vedem cu bine !

Îi strînse mîna lui Pop şi se depărtă, rîzînd. Ghiţă privi lung în urma lui. „Dacă l-au chemat pe Coman, probabil că mă vor chema şi pe mine într-o zi două !“ Se grăbi spre casă. Locuia la mansardă, într-un apartament destul de arătos şi spaţios. Îşi lăsă canotiera în cuierul din hol şi intră în camera lui. Luiza veni din bucătărie, ştergîndu-şi mîinile pe şorţ. Era o femeie tînără şi frumoasă, cu un păr ondulat natural, castaniu deschis, cu ochi mici, căprui, plini de vioiciune, mereu rîzători, un nas mic uşor ridicat în sus, atît cît trebuie să-i stea bine unei femei, gura puţin cam mare, cu buze cărnoase, corp suplu, cu picioare lungi şi coapse puternice.

— Spală-te pe mîini şi aşează-te la masă, îi spuse ea.

Mîncară în tăcere, ferindu-se să se privească. De cînd îl zărise pe Coman militar, lui Ghiţă îi trecuse cheful de orice.

— Crezi că te vor chema şi pe tine ? îl întrebă Luiza, de parcă i-ar fi ghicit gîndurile.

— Tot ce se poate ! răspunse Ghiţă, ştergîndu-şi gura şi mustăţile cu şervetul, ca apoi să-l împăturească cu multă grijă.

— Cum ne vom descurca ? vorbi Luiza îngrijorată. Pînă acuma am dus-o cum s-a putut...

Se opri, privindu-şi bărbatul întrebător. Ghiţă nu-i răspunse. Se făcu că nu o aude. Într-un tîrziu, ridică ochii din farfuria murdară de sos. Se uita peste umărul Luizei, undeva, în perete.

— Vezi tu, Luizo, noi de cînd ne naştem, în special noi cei săraci, semnăm o poliţă în alb. Şi viaţa o tot încarcă, tot adaugă dobînzi, apoi dobînzi la dobînzi şi într-o zi te somează s-o onorezi. Cu ce dracu s-o onorezi, te întreb pe tine ? Cu viaţa, cu mizeria, cu lipsurile zilnice, cu umilinţele... Cui îi pasă de noi ?

— N-am înţeles, răspunse Luiza şi se ridică, strîngînd farfuriile.

— Trebuie să murim, Luiza, vorbi el foarte resemnat.

Îl enervase prezența lui Coman îmbrăcat militar, zîmbetul disprețuitor, gluma nesărată — că pe Pop nu-l cheamă fiind singur la nevastă.

— Să murim ? întrebă Luiza mirată, așezînd farfuriile peste castronul de supă. De ce să murim ? Cine are drept să dispună de viața noastră ?

Ghiță o privi atent, apoi, sărutînd-o pe frunte, izbucni în rîs și se întoarse la el în cameră. Acolo se trînti pe pat, așa îmbrăcat cum era. Începu să se gîndească mai serios la război. Din bucătărie răzbătea tusea Luizei. „Trebuie să o vadă un doctor", își spuse Ghiță. Luiza reveni lîngă el de îndată ce își isprăvi treaba la bucătărie. Se așeză pe marginea patului, cu mîinile în poală. Tăcură o bucată de vreme, simțind amîndoi aceeași apăsare a gîndurilor.

— Trebuie să te vadă un doctor, vorbi Ghiță, privindu-și mîinile.

— Pentru ce ? N-am nimic. O răceală simplă, care o să treacă. E drept că aici, la mansardă, nu prea e aer... Poate că ar fi bine să ne mutăm, spuse Luiza. Și-apoi, dacă ne mutăm, continuă ea, nu vor ști adresa și nu vor avea de unde să te cheme...

Ghiță făcu un gest cu mîna, de parcă ar fi vrut să fie lăsat în pace.

— A plecat și Coman, spuse el, uitîndu-se la soba de teracotă în care Luiza depozita borcanele cu dulceață vara.

— Ar trebui ca lumea să facă ceva... Să nu pună nimeni mîna pe arme... Fie nemți, sau ruși, sau francezi... Să așeze armele jos, pe pămînt, și să-și bage mîinile în buzunare. Ce s-ar întîmpla ? S-ar bate cei mari între ei ?

Luiza izbucni în rîs. Ghiță o privi mirat. Ce-o fi de rîs ?

— Să-l vezi pe Kaizerul burtos și mustăcios, încăierîndu-se cu țarul și trăgîndu-se de păr... continuă ea, începînd din nou să rîdă.

— Nimeni nu înțelege sensul războiului, vorbi el, nici adîncurile acestei dihănii nesățioase. Și atunci se caută pretexte, motive, care par logice. Oamenii urlă

pe străzi : „Vrem război !“, se strîng în brațe, aruncă cu flori în cei ce merg la moarte, cuprinși de un entuziasm delirant, ca după un an-doi de război, aceiași oameni să urle pe străzi : „Vrem pace !“ și să arunce cu flori în cei întorși de pe front, schilozi, năuciți de păduchi și de foame, cu sufletele sfărîmate, tîrîndu-și cioturile pe străzi, cerșetorii de mai tîrziu sau sinucigașii. Ca îndată după cîțiva ani de pace, lumea să simtă iarăși gustul sîngelui și fiorul uciderii... Și din nou urlete : „Vrem război !“...

Pop vorbi mult, halucinant, fără să-și ia privirea de pe soba de teracotă.

Peste noapte avu un vis ciudat. Se făcea că mergea printr-un întuneric ce părea să nu mai aibă sfîrșit. Deodată se împiedică și se rostogoli de cîteva ori. Cînd să se ridice, băgă de seamă că se schimbase într-un cîine jigărit. Simți cum îl loveau și cum îl huiduiau. Mai mult mort de spaimă, o luă la goană, urmărit de pietrele și țipetele unora, pe care nu-i vedea. O sudoare rece îi năclăi trupul rîios. Undeva, departe, văzu un punct luminos. O luă într-acolo. Alerga cu limba scoasă, schelălăind de durere. „Omorîți-l !“ auzi el în urma lui. O piatră îl lovi în cap mai înainte de a ajunge la marea lumină pe care o zărea ca o făgăduință și spre care alerga disperat. Lumina dispăru, și el nu-și mai dădu seama de nimic. Se trezi iar om, numai că era legat de o podea, undeva în aer liber. Părea mai mult o scenă ridicată din scînduri în vreun bîlci. Reuși să ridice capul și văzu cu uimire niște soldați cu sulițe lungi ce înconjurau scena. În spatele lor o masă de oameni urla și se frămînta. Cineva i se adresă într-o limbă străină, butucănoasă, pe care el totuși o înțelegea. „Vasile Ursu Nicola, zis Horia...“ Văzu călăul cum ridică roata și se trezi din somn, urlînd. Luiza aprinse lampa, speriată. Ghiță răsufla greu, mai mult gemea. Parcă cineva înghesuise în el, ca într-un sac, toate suferințele acestui neam, întinzîndu-i pielea pînă cînd începu să plesnească. Se ridică în capul oaselor, cu fruntea brobonită de sudoare. Luiza îl privi speriată. Era încă buimacă de somn.

— Ce ai ? îl întrebă ea.

— Nu știu. Am visat ceva îngrozitor! M-au prins și m-au chinuit. Spuneau că eu sînt Horia și că mă vor frînge pe roată...

— Vrei să las lampa aprinsă? îl mai întrebă ea.

— Nu vreau. Stinge-o!

Pop nu mai adormi pînă dimineața. Se ridică din pat amețit de nesomn și plecă la birou. Portarul îl salută cu același respect de totdeauna, dar lui Pop îi făcu impresia că portarul a surîs, ca și Coman. Intră în birou, trîntind ușa. Mormăi un „bună dimineața" și se apucă de lucru. Fără voie, ridică privirea și observă cu mirare că era singur în toată camera. „Ce naiba se întîmplă aici? Nu e nici Stănescu, nici Grosu. Mă rog! Coman a fost concentrat. Dar ceilalți doi?" Ridică din umeri și se aplecă asupra hîrtiilor din fața sa. „Ce-mi pasă mie de ceilalți!" Tot atunci intră pe ușă omul de serviciu. Aduse un dosar voluminos, pe care îl puse pe biroul lui Pop.

— Acu o să aveți mult de lucru, domnu Pop, spuse omul și se pregăti să plece.

— Unde-i Stănescu? îl întrebă Pop.

— L-au chemat la oaste, răspunse acesta. Și pe domnul Grosu l-au chemat...

— Bine. Poți pleca!

Plopșor, așa se numea omul de serviciu, porni înspre ușă. Se opri și se întoarse, de parcă ar fi uitat ceva.

— Ce mai e, Plopșor?

— Domnu Pop, se aude că ai noștri au pierderi mari, că...

— Plopșor, să știi de la mine că războiul nu-i nici cumetrie și nici bal, i-o reteză Pop nervos.

Aștepta ca omul de serviciu să plece și să-l lase în pace.

— Scrie în gazetă numele primilor domni ofițeri care au căzut în luptă... stărui Plopșor.

— Se poate! Or să mai cadă mulți, foarte mulți... Acuma lasă-mă că am de lucru, spuse Pop, apoi, ca să reteze discuția, își vîrî capul în hîrtii, prefăcîndu-se că lucrează.

Plopșor ieși în vîrful picioarelor. Nu înțelegea ce avea domnu Pop de era atît de posomorît și încruntat,

cum nu-l văzuse niciodată. Cum a ieșit omul de serviciu, Pop, contrar obiceiului de a desface ziarul la bodegă, îl frunzări nerăbdător. „Unde o fi văzut dobitocul ăsta lista primilor ofițeri căzuți?“ Întoarse pagina, și ochii i se opriră pe anunțul mortuar : „În această întîie noapte a războiului nostru, au căzut vitejește pe cîmpul de onoare : Lt. colonel Poenaru Bordea G. Comandantul regimentului 30 Muscel, lovit de un glonte dușman în trecătoarea Branului și locotenentul Macarie N. din regimentul 13 Ștefan cel Mare, în trecătoarea Oituzului...“ Ziarul mai scria despre eroismul acestor ofițeri, dar Pop nu citi mai departe. Nu-l mai interesa. Împături ziarul, băgîndu-l în buzunarul hainei. „Va să zică au început să moară...“

Se întoarse la hîrtiile lui de pe birou. Încercă să lucreze, dar mintea refuză să-l ajute. Un singur gînd îi stăruia în creier : „Va să zică au început să moară! Așa vor muri și Coman, și Stănescu, și Grosu, și...“ Îl cuprinse o spaimă mare. Gîndul refuza incert existența răniților. „Nu sînt răniți. Nu pot fi decît morți.“ I se păru că rănirea este o fază intermediară între viață și moarte, că rana nu poate fi decît un pretext al morții. „Oare cum or fi murit cei doi ofițeri? Ce-au simțit în clipa marii treceri? E ca și cum ai zbura peste o prăpastie îngrozitoare, ale cărei adîncuri nu le poți vedea și, deodată, de undeva... De undeva, ce? Ah, da! De undeva o forță nevăzută te lovește peste aripi și tu cazi... cazi la nesfîrșit! Iar oprirea, de bună seamă, se face prin sfărîmarea sufletului odată cu trupul... Nu! Nu poate fi așa! Cum au murit cei doi? De ce îi numește lumea eroi? Oare nu mor zilnic oameni, și tot nevinovați? Dar pe ăștia nu-i numește nimeni eroi. Aa, firește, și-au dat viața pentru țară... dar atîția muncitori și funcționari pîrliți, ca mine sau ca alții ca mine, nu mor roși de tuberculoză? Și țăranii secerați de pelagră?... Ei nu mor pentru țară? Pentru cine muncesc și își storc vlaga, pînă la epuizare? Da, dar aceștia nu se duc la moarte cu bună știință... Mor întîmplător! Absurd! De-a dreptul absurd!“

Pop rumega în minte o filosofie ușoară, ridicolă, fără să înțeleagă sau să prindă esența marelui sfîrșit.

Din stradă se auzi o fanfară militară și răpăitul bocancilor. Uralele nu mai conteneau. Pop sări de pe scaun și se repezi la fereastră. În fruntea unei unități de infanterie călărea comandantul, și gloata, în rînduri strînse, venea în urma lui. Pop zări chipurile soldaților arse de soare, transpirate, cu privirile absente. „Viitorii morți, gîndi Pop. Cînd au căzut cei doi ofițeri, n-au căzut și soldați ? De ce n-au scris nimic ziarele despre ei ?...“

Se retrase încet de la fereastră, tîrîndu-se pînă la birou ca o rîmă. „Nu pot să înțeleg nimic ! Și eu asta vreau să înțeleg... Să înțeleg acest mecanism, această mașinărie grandioasă a morții, care îl face pe om să se înspăimînte, cînd de fapt existența omului, cu nedreptățile și suferințele ei, este cu mult mai înspăimîntătoare !...“ bombăni Pop posomorît. Gîndurile îl năpădeau din toate părțile. Cînd încercă să-și lucreze hîrțoagele lui, se pomeni cu un dor de moarte cum n-a avut și cum n-a simțit niciodată. „Odată ce simt dorul ăsta în mine, înseamnă că nu mai aparțin nici vieții, nici morții... Numai acest dor îți poate da fiorul voluptății supreme...“.

Gîndurile îl părăsiră ca un stol de păsări gonite, și Pop se trezi în fața lucrărilor sale. Constată o mulțime de greșeli, săvîrșite de el în clipa spasmului delirant de care încercase să se elibereze. Rupse hîrtie după hîrtie, înghesuindu-le în coșul de la capătul biroului. Încercă să se gîndească la cu totul altceva. Obrajii îi ardeau, de parcă ar fi avut febră. Își aprinse o țigară și, fără voia sa, întoarse capul spre birourile celor plecați. O vreme reuși să facă ordine în creierul său înfierbîntat. Lucră pînă la ora plecării, detașat de tot ce îl înconjura. „Nu cred să mă cheme... sînt subofițer... vor pleca mulți pînă să-mi vină mie rîndul !“ Cineva cuibărit în creierul lui își bătu joc de el. „Și vor muri mulți, Ghiță Pop ! Vor muri mulți ! După care îți va veni rîndul...“

Trecură zile întregi, și Pop își vedea liniștit de treabă. Nici vorbă de chemare. Reuși să se mute cu Luiza într-o căsuță vagon, cu un petic de curte, pe lîngă Arhivele Statului. Luiza sădi flori de tot felul, iar în spatele casei, pe un loc pe care creșteau bălării, după

ce îl curăți bine, puse tot felul de zarzavaturi și verdețuri.

Pop nu mai ieșea pe stradă decît atîta cît era nevoie. Adică la serviciu și acasă. Nu mai citea ziarele, iar acolo unde vedea vreun grup de bărbați discutînd, se ferea, ocolindu-l. Era convins că nemaidînd nici o atenție evenimentelor, va scăpa de teroarea dezlănțuită în toată ființa lui. Începuse să se simtă iarăși bine. Parcă cercul acela nevăzut care se tot strîngea în jurul său, se rupse. Luizei îi interzise să vorbească sau chiar să pomenească ceva de război.

Într-o după-amiază, pe cînd uda florile și fluiera bine dispus, se trezi cu Coman la el acasă. Venise într-o permisie scurtă. Hainele militare cam jucau pe el. Era tras la față și ochii îi luceau ca de febră. Pe Pop vizita asta îl descumpăni, deși se arăta foarte bucuros de vizita colegului său. Pop simți din nou acel cerc nevăzut, strîngîndu-se în jurul lui și de care de-abia reușise să scape. Coman vorbea mult și repede. Îi vorbi despre Armata întîia de sub comanda generalului Culcer, armată ce se întindea de la Vîrciorova pînă la izvoarele Argeșului, de Divizia întîia din valea Cernei, care se găsea în fața Orșovei, apoi începu să povestească viața de tranșee, de gustul amar al suferinței omenești și tot așa, vreo două ore încheiate. Pop tăcea. „De ce mi le spune mie toate astea ?“ se întreba el. Totuși, la un moment dat a vrut să-l întrebe de Stănescu și de Grosu, dar se opri, de parcă l-ar fi curentat cineva. În schimb, pe cît era Pop de tăcut și de rezervat, pe atît era de vorbăreață Luiza. Trăncănea toată vremea, punîndu-i lui Coman tot felul de întrebări. Dacă războiul va ține mult, dacă e adevărat că armata austro-ungară este comandată de un sas din împrejurimile Sibiului, generalul Arz von Strausenberg, dacă soldații români sînt prost înarmați și plini de păduchi și așa mai departe. Ghiță îi tot căuta privirea, spre a-i face semn să înceteze odată.

În momentul cînd Coman s-a ridicat să plece, Pop a simțit o ușurare grozavă.

— Domnule Coman, nu vrei să cinezi cu noi ? îl invită Luiza cu ochii la Ghiță, pentru a primi aprobarea lui tacită.

Asta puse vîrf la toate. Ghiță se făcu că n-aude.

— Stimată doamnă, mi-ar fi făcut o deosebită plăcere, dar timpul meu e foarte scurt. Trebuie să stau și cu soția mea. Gîndiți-vă, nu am decît trei zile, după aia... înapoi pe front. Dumneavoastră aveți sotul aici... spuse Coman, și Pop simți din nou înțepătura disprețuitoare a colegului.

Ghiță îi mulțumi din tot sufletul lui Coman pentru gîndul cel bun de a pleca și de a nu primi invitația. Îl conduse pînă la poartă. Coman îl îmbrățișă grăbit.

— Poate că voi veni și eu, spuse Ghiță ca un fel de scuză.

Coman îl privi amuzat și surprins. Își dădu chipiul pe ceafă și începu să rîdă.

— Ce să cauți tu, măi Ghiță, acolo ? îl întrebă Coman cu milă ironică.

Pop simți din nou căldura aceea invadîndu-i fața și ochii, ca atunci cînd s-au întîlnit pe stradă.

— Cine vrei tu să stea cu doamna Luiza, măi Ghiță ? rîse Coman mai tare.

— S-o găsi cineva, Ioane, răspunse Ghiță și începu să rîdă și el. Era mai mult rînjet și otravă decît rîs.

— Lasă, Ghiță... Nu-i războiul de tine !

— Adică ce vrei să spui, Ioane ? se burzului Pop. Că sînt un laș și un ambuscat, iar tu ești un erou ? Asta vrei să spui ?

— Nici nu mi-a trecut prin minte așa ceva ! Nici eu nu sînt erou, nici tu nu ești un laș. Nu poate omul să mai glumească cu tine ?

Spuse toate astea cu o liniște amară. Apoi brusc îl îmbrățișă pe Pop, sărutîndu-l pe amîndoi obrajii.

— Apăi, să auzim de bine și să ne vedem sănătoși ! îi ură Coman.

— Să te întorci cu bine, Ioane, că au rămas lucrările de la birou în urmă, îi întoarse urarea Ghiță.

Zîmbiră amîndoi, Pop cu senzația neputinciosului lăsat la vatră, celălalt cu nesiguranța întoarcerii. Pop îl urmări cu privirea pînă ce Coman traversă strada și dispăru după colț. Rămase răzimat de poartă, de parcă îl părăsiră toate puterile. Nu se trezi din amorțeală decît atunci

cînd îl strigă Luiza să vină la masă. Ghiță străbătu curtea cu capul în jos, ca un condamnat la veșnicia spaimei. „Poate că ar trebui să cer să plec și eu. Să fim acolo cu toții.“ Alungă însă imediat acest gînd. Încercă să-și imagineze cîmpul de luptă, cu pămîntul ars de proiectile, cu rețele de sîrmă ghimpată, cu tranșeele pline de apă și noroi, cu șuierul gloanțelor... „Brrr ! De o parte ei, de cealaltă ai noștri. Cît timp se pîndesc unii pe alții spre a se omorî ? O oră ? O zi ? O veșnicie ?“ Dintr-o curte alăturată se auzi lătratul gros al unui cîine. Intră în casă, așezîndu-se indecis pe un scaun, cu palmele împreunate între genunchi. Luiza așezase masa. Bărbatu-său îi privi picioarele lungi și coapsele bogate. „De-aș fi avut măcar un copil“, gîndi el.

— Bărbatul vecinei a plecat azi-dimineață, vorbi Luiza așezîndu-se.

— Care bărbat ? Al cui ? o întrebă Ghiță total neatent.

— Al vecinei noastre. Ăla înalt și blond...

— Și de ce a plecat ? mai întrebă el tot atît de absent.

— Cum de ce ? L-au chemat. A plecat, ca orice bărbat...

— Așa e. A plecat ca orice bărbat, repetă el mecanic. „Poate că eu nu mai sînt bărbat ! Poate că într-o zi, Ion portarul îmi va spune : «Săru mîna, doamnă Pop !»“ își spuse Ghiță. Luă vreo două linguri de ciorbă, după care împinse farfuria.

— De ce nu mănînci ? Nu-ți place ? îl întrebă Luiza.

— Nu mi-e foame, răspunse el.

— Crezi că am putea lua o servitoare ? îl întrebă ea.

— Servitoare ? Ghiță o privi mirat. Pentru ce ?

— Ca să nu fiu singură.

— Nu pricep. De ce să fii singură ? o întrebă el din ce în ce mai mirat. Eu nu sînt aici ? Sau unde naiba sînt ? Poate că eu nu mai exist pentru tine...

— N-am spus asta. M-am gîndit că s-ar putea...

Se opri, uitîndu-se la bărbatu-său.

— Ce s-ar putea ? Să mă cheme și pe mine, nu-i așa ? Asta aștepți. Să mă cheme. Să rămîi singură, de capul tău ! Spune ! E mai cinstit să fii sinceră.

— Ai înnebunit! Asta e. Ai înnebunit! De cînd cu războiul ăsta, parcă nu mai ești tu. Nu e firesc să te cheme? Nu ești bărbat?

Se ridică de la masă, strîngînd farfuriile. Ieși, împingînd ușa cu piciorul. Pe Ghiță îl cuprinse o bucurie fără margini. Deci s-ar putea să-l cheme și pe el. Va să zică Luiza îi acordă girul bărbăției și al virilității! Ghiță se trezi fredonînd valsul din opera „Faust". Dirija cu furculița. Oare de cîtă vreme nu s-a mai dus la operă?

Din păcate se auzi tusea uscată, spartă, ruptă din coșul pieptului, a Luizei.

Chiar de a doua zi, începu să cumpere ziare, să iasă pe stradă, să facă vizite împreună cu Luiza. Îi dispăruse teama aceea bolnavă de care fusese stăpînit atîta vreme. Intra în discuții cu necunoscuții de prin bodegi, făcînd strategie pe mesele din local. Comunicatele nu-l mai înfricoșau, ba dimpotrivă. Le căuta nerăbdător în ziare. Nu-l mai interesa nimic decît mersul războiului. La birou se ducea fără nici un chef, neuitînd să-l întrebe pe Plopșor, omul de serviciu, dacă n-a venit ceva pe adresa lui. Acel „ceva" era ordinul de chemare. La un moment dat se gîndi dacă nu ar fi bine să se prezinte voluntar, dar rămășița de prudență și de teamă îl opri. „De ce să o caut cu lumînarea? își spunea el. Cînd o fi, o fi!" Cerceta cu înfrigurare listele celor morți, răniți sau dispăruți, căutînd pe Coman, Stănescu sau Grosu. Nu-i găsi și se bucură. „Dacă ei n-au căzut, de ce aș cădea eu!" Avu impresia că cineva îi șoptește la ureche: „Ai văzut? Nu mor toți cîți se duc pe front!" Vocea avea o blîndețe de femeie care de-abia așteaptă să te înhațe în gheare. Ceva din miorlăitul motanului înainte de a sări să-și sfîșie prada. Dar Pop nu sesiză asta. Se îndreptă spre casă, fluierînd. „Ce-ar fi să găsesc ordinul acasă?" se întreba el cu bucuria copilului în așteptarea jucăriei dorite. Pe stradă se ciocni de un bărbat înalt, impunător, cu bărbuță ascuțită, îmbrăcat după ultima modă. Spuse un „pardon" apăsat, asemănător mai degrabă unei înjurături decît unei scuze. Ar fi trecut mai departe dacă n-ar fi recunoscut în bărbatul din fața lui

pe fostul său coleg de școală Sergiu Orghidan. Nu-l mai văzuse de cînd terminase liceul.

— Iertați-mă, dacă nu mă înșel, nu sînteți dumneavoastră Sergiu Orghidan ? întrebă el nefiind sigur.

— Întocmai, domnule ! Sînt Sergiu Orghidan ! Cu cine am onoarea ? îl întrebă Orghidan pe omul din fața lui, măsurîndu-l cu privirea.

— Ghiță Pop, se prezentă scurt Ghiță, intimidat de răceala celuilalt și de nesiguranța sa.

— Ghiță Pop ? Fostul meu coleg ?

— Da.

— Gata-gata să nu te mai recunosc ! spuse Sergiu, lăsîndu-se îmbrățișat de Ghiță.

Îl cercetă discret cu privirea. Hainele cam cu lustru, cămașa roasă ușor la guler, pantofii scîlciați...

— A trecut o viață de cînd nu te-am mai văzut ! spuse Ghiță, uitîndu-se cu dragostea revederii la fostul său coleg.

Sergiu îl luă prietenos de braț. Pe lîngă ei trecură doi bărbați, care se descoperiră cu respect în fața lui Orghidan.

— Ghiță, pariez că duci o viață de șobolan. Te ascunzi prin găuri de nu te mai vede nimeni, vorbi Sergiu și începu să rîdă.

— N-ai prea greșit, Sergiule ! Funcționarii, prin excelență, duc o viață de șobolan sau de cîrtiță. Cine naiba se uită la noi ?

— Unde lucrezi ? îl întrebă Sergiu cu o ușoară compătimire în glas.

— La vama poștei. Șef de birou. Muncă multă, leafă puțină, șefi peste șefi... Dar tu ?

— Eu nu am un salariu fix. Cum s-ar spune, n-am stăpîn. Dispun de mine cum vreau...

— Fericitule !

— Sînt acționar la cîteva societăți mari din țară, întrețin relații cu oamenii politici, fac gazetărie ca să mă distrez, citesc mult, voiajez mult și... cam asta !

— Ești căsătorit ? îl întrebă Ghiță, și vocea îi deveni respectuoasă.

— Căsătoria, dragul meu, presupune maturitate în gîndire, sentimente sincere, lucruri de care nu dispun încă, spuse Sergiu rîzînd.

Ajunseră în fața restaurantului „Capșa". Orghidan scoase din buzunar ceasul de aur, privindu-l.

— Dacă te grăbești... vru să se retragă Pop.

— Dimpotrivă. Aș vrea să-ți fac o propunere ! Hai să intrăm la „Capșa", să luăm un aperitiv sau chiar masa, dacă vrei, și să mai depănăm anii copilăriei, să ne mai amintim de foștii colegi...

— Să vezi... Cum să-ți spun, se fîstîci Ghiță. Îi era rușine să intre la unul din cele mai elegante localuri îmbrăcat ca vai de lume ! Știi, eu sînt căsătorit și soția mea...

— Nu te lasă ? rîse Orghidan. Îți dau o carte de vizită în care voi scrie că îmi asum toată răspunderea față de doamna...

Și fără să mai aștepte încuviințarea lui Ghiță, îl trase de braț înăuntru. Se așezară la o masă, lîngă fereastră. Fața de masă și șervețelele de olandă îl puseră în dificultate pe Pop, care nu știa unde să-și pună mîinile. Sergiu se salută cu cîteva figuri simandicoase, dintre care, pe unele, Ghiță le văzuse în fotografiile din ziar. Se feri însă să-și întrebe colegul, pentru a nu face o impresie proastă. Orghidan se lăsă, degajat, pe spătarul scaunului. Ghiță stătea pe marginea scaunului, cu mîinile adunate în poală. Se așezase de parcă s-ar fi temut să nu cadă cu scaunul. Un chelner se repezi îndatoritor, curbîndu-se dinaintea lui Sergiu.

— Să trăiți, coane Sergiule ! Cu ce vă putem servi ? întrebă el.

Lui Ghiță nu-i dădu nici o atenție.

— Ce-aveți bun azi, Costache ?

Orghidan desfăcu șervetul, prinzîndu-i un colț între nasturii jiletcii.

— Păi, coane Sergiule, să vă aduc lista...

— Lasă lista ! Spune-mi ce-mi recomanzi ?

— Un Vol-au-vent cu ciuperci, ficăței de pasăre, piept de curcan, cu sos blanche... Sparanghel făcut în sos bordeloise...

— Ce te tentează, Ghiță dragă ? îl întrebă Sergiu.

— Păi... Rămase o clipă indecis ; habar n-avea de Vol-au-vent.

— Îmi permit să recomand domnului sparanghel cu sos bordeloise, spuse chelnerul respectuos, uitîndu-se la hainele jigărite ale lui Ghiță.

— Da, da ! Cum de nu m-am gîndit, spuse Ghiță ; nu mîncase în viața lui sparanghel.

— Bine ! Mie îmi aduci o salată de icre negre, comandă Sergiu. Apoi lui Ghiță : te sfătuiesc să iei și tu o salată de icre...

— Fie, răspunse Ghiță cu tonul celui ce face hatîrul celuilalt.

— Și mai îmi aduci un morun cu trufe, mai comandă Sergiu.

— Ce doriți de băut ?

— Un Château-Laffite.

Îndată ce s-a depărtat chelnerul, Orghidan își rezemă coatele pe masă, cu mîinile adunate sub bărbie, privindu-și colegul cu simpatia amintirilor.

— Așa ! Acum ia spune-mi, Ghiță, cum se desfășoară viața ta ?

— Ce-aș avea de spus ? Funcționărie, leafă de mizerie, așa cum ți-am mai spus, nici un orizont, totul întunecat și tern...

Ghiță vorbi mult. Aproape cu ură, amintindu-și că în fiecare an era premiant. I se dădea un teanc de cărți, o cunună de flori și gata ! Fiul unei văduve de mic funcționar ce-ar fi putut ajunge altceva decît tot funcționar, continuînd destinul tot atît de sumbru și de mediocru ca al tatălui său. Orghidan nu fusese premiant. Învăța bine, dar fără să ia premiu. Ce a ajuns unul și ce a ajuns celălalt !

— La ce te gîndești, Ghiță ? îl întrebă Sergiu, văzînd că Ghiță nu mai scoate o vorbă.

— Mă gîndesc cît e de ticăloasă viața cu unii...

— Greșești, Ghiță ! Viața e frumoasă, cînd știi să-i scotocești adîncurile. Cînd știi să găsești mulțumirea nu numai în satisfacțiile altoite pe instincte...

— Ușor de spus ! Cînd nu-ți lipsește nimic și totul ți se pune la dispoziție, cînd îți poți păstra nealterată dem-

nitatea, desigur că viața e foarte frumoasă, răspunse Pop, fără ca ura din el să se topească.

Orghidan ridică paharul, fără să răspundă. Își dădea seama că e aproape imposibil să schimbi mentalitatea unuia încrîncenat în ură și suferință. Ciocniră, fără să spună nici unul, nici altul vreun cuvînt. Șampania bine frapată și ușor pișcătoare la limbă îl făcu pe Ghiță să-i mai treacă năduful. Se simțea mai degajat. Rîdea tare, amintindu-și de isprăvile colegilor din liceu, spuse și o anecdotă, fără nici un haz. Orghidan zîmbi politicos. Nu savura anecdotele, nefiind șuetar și anecdotar.

Costache servi sparanghelul, după ce puse pe masă niște tacîmuri speciale. Ghiță se roși tot. Nu știa cum se mănîncă sparanghelul ăsta blestemat. Apucă furculița aceea ciudată, uitîndu-se disperat în jurul său, ca să vadă cum procedează ceilalți de la alte mese.

— Dragă Ghiță, sparanghelul și puiul nu merită să fie consumat decît cu mîna. Ăștia vin cu tot felul de farafastîcuri, îl scăpă Sergiu din încurcătură.

Ghiță rîse degajat, ca și cum toată viața lui n-ar fi mîncat decît sparanghel. Apucă leguma cu mîna și, muind-o în sosul pus separat într-o sosieră de argint, începu să mănînce. Simți un gust amar, neplăcut. „Ce dracu le-or fi plăcînd bețele astea ?“ se întreba el. Mîncă totuși. Orghidan zîmbi în sinea lui, văzînd pe Ghiță cum mînca cotoarele amare în loc să mănînce vîrfurile fragede și dulci. Termină de mîncat, ștergîndu-și gura cu șervețelul de olandă, după care goli o cupă cu șampanie.

— A fost delicios, minți Ghiță. Mie îmi place sparanghelul cu sos de usturoi. Ai mîncat vreodată ?

— N-am mîncat niciodată, spuse Orghidan.

— Nu știi ce e bun, dragul meu, făcu Ghiță și îl bătu pe mînă condescendent pe Orghidan. Îl mai ții minte pe Bărbulescu ? îl întrebă Ghiță, sărind de la una la alta. Al de i-am pus eu un șarpe în pupitru ?

Rîdea bătîndu-și palmele. Orghidan îl privea zîmbind, studiindu-l ca pe o gînganie la microscop. „Ce viață de cîrtiță !“ gîndi Sergiu, în timp ce se silea să zîmbească.

— Bărbulescu ? Nu era unul mic, negricios, care stătea în banca a șasea lîngă Mateiu Romalo ? căută să-și amintească Orghidan ?

— Așa, așa, aprobă Ghiță, încîntat că Orghidan își aduce aminte.

— Ce-a mai devenit ?

— A ajuns medic veterinar. S-a însurat cu o farmacistă. În orice caz, o duce bine... Sergiule !

— Da, Ghiță !

— Dacă mă iubești, fă-mi un hatîr...

— Cu dragă inimă ! răspunse Sergiu și, văzînd că Ghiță se codește, îl îndemnă. Ei ? Hai ? Ce hatîr ?

— Vreau să vii cu mine...

— Unde ?

— La mine acasă. Să-mi cunoști soția. Mi-ar face mare plăcere !

Se uită rugător și umil în ochii lui Sergiu.

— Bine, Ghiță !

— Ești un înger, Sergiule !

Orghidan achită nota de plată, comandă un carton cu douăsprezece prăjituri, două sticle de șampanie fină, cerînd să i se aducă o birjă. În drum, Sergiu opri la o florărie cu toată opunerea lui Ghiță. În birjă, Ghiță își lăsă capul pe umărul lui Orghidan. Se ameți se.

— Tot așa bun ai rămas, Sergiule, ca în copilărie, vorbi Ghiță și începu să plîngă încet.

Îl durea sărăcia lui și mărinimia celuilalt, ce i se părea disprețuitoare.

Ajuns acasă, Pop sări din birjă, deschise poarta și îi făcu loc lui Orghidan să treacă.

— Iată și reședința lui Ghiță Pop, glumi Ghiță.

O pisică jigărită ca un pumn de cenușă le ieși în cale, tîrcolind și miorlăind încet. Curtea îngustă, pavată cu pietre de rîu și cișmea, îi primi ca o mahalagioaică, cu cotcodăcit de păsări și cu rufe puse pe frînghie. Orghidan privea totul cu înțelegerea aceea îngăduitoare a omului care dispune de o soartă mai bună. Pop deschise grăbit ușa de la intrarea din față, pentru a nu-l face pe Orghidan să aștepte. Intrară într-o sălită mică, apoi într-un holișor, de unde Ghiță îl pofti pe Sergiu într-o odaie mai mult dreptunghiulară, cu dușumeaua vopsită în

roșu, peste care era așternut un covoraș cam uzat, cu cîteva scaune și o măsuță acoperită cu un macramé lucrat de Luiza. Orghidan își roti ochii prin cameră. Curățenia era desăvîrșită.

— Sărăcie ! se scuză Ghiță, glumind, de parcă ar fi ghicit gîndurile lui Orghidan. Ce să-i faci, Sergiule ? Nu se nasc toți într-o zodie fericită. Și-apoi, noi săracii sîntem temelia lumii !

Spuse astea și, deschizînd ușa, își strigă soția. Luiza veni repede, neștiind că Ghiță venise cu cineva. Intră, ștergîndu-și mîinile cu șorțul. La vederea lui Orghidan dădu un mic țipăt de surpriză și se roși toată. Vru să se retragă, dar Sergiu se apropie de ea, înclinîndu-se.

— Prietenul și colegul meu de școală, domnul Sergiu Orghidan, îl prezentă Pop.

Orghidan îi sărută Luizei vîrful degetelor, deși Luiza încercă să-și retragă mîna, rușinată. Sergiu simți un ușor miros de ceapă.

— Vă rog să mă iertați, se scuză ea, dar Ghiță nu mă anunță niciodată cînd vine cu cineva, așa că...

— Stimată doamnă, fostul meu coleg este un om admirabil, căruia i se poate trece cu vederea o mică lipsă, îl scuză Sergiu.

Luizei îi plăcu înfățișarea impunătoare a bărbatului din fața ei, eleganța lui vestimentară, felul de a vorbi, prețios, cu vocea aceea metalică și totuși caldă.

— Am să vă cer îngăduința de a lipsi cîteva minute, spuse ea, plecînd ochii sub privirea dogoritoare a lui Sergiu.

Vru să iasă, dar Sergiu îi prinse mîinile. Luiza simți o căldură puternică străbătîndu-i corpul. Le abandonase în mîinile puternice și fine ale lui Orghidan, fără să încerce să și le retragă. O cuprinse o senzație de mare fericire.

— Scumpă doamnă, rogu-vă, rămîneți cu noi.

— Doar ca să pun un tacîm în plus, îmi permiteți ? rîse Luiza cu cochetăria oricărei femei care se știe plăcută, fără să-și retragă mîinile.

— Dacă e vorba doar de atît, vă eliberez din prizonierat, răspunse Sergiu zîmbind.

— Uite, spuse Ghiță, arătînd Luizei cartonul cu prăjituri, Sergiu le-a cumpărat de la „Capșa". O groază de parale...

Luiza se roși toată. Acel „o groază de parale" i se păru de o vulgaritate și umilință extremă.

— Nu trebuia, domnule Orghidan, spuse ea pentru a-l scuza pe Ghiță.

— Uite și două sticle de șampanie „Extra Dry", vorbi Ghiță cu un ton mulțumit, fără să ia în seamă scuzele femeii. Pune-le în baie sau într-un lighean, la cișmea, să se răcească mai repede.

În timp ce Luiza ieșea, Orghidan îi admiră discret talia zveltă și pulpele lungi, pe care i le ghicea sub rochie.

— Ia loc, Sergiule, îl invită Ghiță cu familiaritate. Astăzi e o mare sărbătoare în casa mea, vorbi Pop. Prezența ta mă face să cred că nu sînt zvîrlit la periferia societății, că cineva, așa ca tine, îmi vorbește fără să poruncească, fără să strige, fără să mă amenințe cu darea afară din serviciu... Într-un cuvînt, că încă pot purta titlul acela pe care mulți îl poartă fără să-l merite, acela de „OM".

Părea tulburat și nervos. Sergiu îl privi cîteva clipe, legănîndu-și piciorul așezat peste celălalt.

— De ce te smerești atîta, măi Ghiță ? îl întrebă Sergiu, încercînd să-l facă să creadă că în ierarhia socială a vremurilor nu este nici o diferență între el și Pop.

— Pentru că trăim într-o lume în care valoarea individului se socotește după avere, răspunse Ghiță întunecat.

— De fapt, ție ce-ți lipsește, Ghiță ? îl întrebă Orghidan, scoțînd tabacherea plată, de aur, din care trase o țigară, pe care o bătu cu un capăt de capac, pentru a o mai muia.

— Nu știu ! Nu știu cum să-ți spun ! Cum să-ți explic ! E ceva care mă înfățișează invalid în fața lumii întregi...

Orghidan vru să-i răspundă, dar tocmai atunci intră Luiza și îi pofti la masă. Le servi un borș cu perișoare,

delicios, și un fricandeu de vițel la tavă, cu piure de cartofi.

— Stimată doamnă, spuse Orghidan, nu credeți că sînteți o acaparatoare de virtuți ?

— Nu vă înțeleg, răspunse Luiza, deși înțelesese foarte bine.

— Vreau să spun că Creatorul, în dărnicia lui, a făcut risipă de daruri în ceea ce vă privește ! Nu a fost suficient că v-a înzestrat cu un fizic încîntător, dar v-a mai dăruit și talentul gastronomic, care face din orice bărbat un sclav încătușat pe viață...

Luiza roși de plăcere. Ghiță rîdea peste poate de mulțumit.

— Asta nu-i nimic, spuse el, dar să vezi ce iahnie de fasole cu ciolan de porc face ! Grozăvie, nu altceva !

„Ghiță ăsta trăncănește vrute și nevrute", își spuse Luiza în timp ce-i zîmbea lui Orghidan. Băură, ciocniră în sănătatea Luizei.

Rămași singuri, Orghidan zări un tablou pe perete. Ghiță îi urmări privirea.

— Îți place ? întrebă el pe Sergiu. E de la Emil Lăzărescu.

— Foarte bine lucrat, aprecie Orghidan.

— Dacă îți place, te rog să-mi dai voie să ți-l ofer !

— Nu se poate, Ghiță, refuză Orghidan.

— Te rog, nu mă refuza.Am vrut să-l vînd, dar prefer să ți-l fac cadou, în amintirea prieteniei care ne leagă...

Orghidan zîmbi în el. Nu e prost Ghiță ăsta ! Avea în el viclenia firească a omului nevoiaș. Pop se ridică să ia tabloul. Sergiu îl opri.

— Să știi, Sergiule, că mă supăr, spuse Pop.

— Și de ce ai vrut să-l vinzi ? întrebă Sergiu.

— Tu nu știi de ce ? Viața s-a scumpit de nu știu cîte ori. Nu se mai găsește nimic. Toate se vînd pe sub mînă, la negru. Dintr-o simbrie de amploiat...

— Doamna lucrează undeva ? se interesă Sergiu.

— A lucrat. A fost profesoară.

— A fost ? Și de ce nu mai e, dacă îmi permiți să întreb ?

— E o poveste lungă. N-a vrut să accepte unele lucruri...

Orghidan nu insistă. Își închipuia el ce fel de lucruri nu le-a acceptat.

— Ascultă, Ghiță, iau tabloul cu o singură condiție...

— Care anume ?

— Tu voiai să vinzi tabloul. Decît să-l vinzi unui străin, mai bine ți-l cumpăr eu. Altfel nu discut !

Și Orghidan scoase din portvizit trei mii de lei. Ghiță încremeni. Asta era leafa lui pe mai multe luni de zile.

— Sergiule, mă obligi prea mult, spuse Pop, nerevenindu-și. Știi... dacă n-ar fi greutățile...

Luă banii.

— Spui că nu l-ai mai văzut pe Bărbulescu ? întrebă Sergiu ca să schimbe vorba.

— Nu. Dar dacă vrei mă pot interesa.

— Nu-i nevoie, răspunse Sergiu.

Discuția se diluă, devenind apoasă, searbădă. Luiza intră. Își schimbase rochia și se fardase.

— Știi, Luiza, că Sergiu a cumpărat tabloul lui Lăzărescu. L-a plătit și...

— Și trebuia să i-l faci cadou, i-o reteză Luiza tăios.

— Am vrut, dar Sergiu nu a vrut să accepte.

— Atunci nu trebuia să-l vinzi, spuse ea și surîse către Sergiu.

— Doamnă, de obicei condițiile sînt fixate de cumpărător, interveni Sergiu. Ghiță nu a făcut decît să se conformeze !

Se uită la Luiza zîmbind și își dădu seama că mîndria ei fusese înjosită. La plecare, Luiza îi aminti lui Ghiță că trebuie să împacheteze tabloul.

— Scumpă doamnă, credeți-mă că îmi vine greu să mă plimb cu tabloul sub braț, rîse Sergiu. Rămîne în custodia dumneavoastră !

— De ce, Sergiule ? Ți-l duc eu pînă acasă, spuse Ghiță cu tonul acela umilit de slujbaș obișnuit cu jignirile.

Luiza îi aruncă o privire rea. Rămaşi singuri, pe Luiza o podidiră lacrimile. Ruşinea aceea a umilinţei îi cuprinse toată fiinţa.

— Ştii cît mi-a dat pe el ?

— Ţi-a dat banii de milă ! De pomană ! Te-ai văitat, probabil, ca de obicei, şi omul, delicat...

— Luiza ! Ce înseamnă asta ? îi spuse Ghiţă, apucînd-o de braţ.

— Lasă-mă ! se smulse ea. Am crezut că îmi crapă obrazul de ruşine !

Pop asculta, cu capul plecat, potopul de vorbe grele. Încerca să spună ceva, ridicînd braţele. Ceva absurd şi trist se căscă între ei ca o prăpastie.

— Ce era să fac ? izbucni el. Tu ştii cît mai e pînă la leafă ! Proprietarul mi-a trimis somaţie, băcanul şi măcelarul nu ne mai dă pe datorie pînă nu achităm ce datorăm...

— N-are importanţă ! Ne mulţumeam cu ce aveam. Te rog mîine să-i trimiţi tabloul acasă ! Şi altă dată să nu te mai pretezi la astfel de cerşetorii deghizate. Mai mare ruşinea !

Luiza ieşi, trîntind uşa. Pop ieşi în curte. Rămase lîngă poartă nehotărît. Băgă mîna în buzunar şi şi-o retrase repede. Simţi ghemotocul de bani ai lui Sergiu. Zări în curtea vecină pe soţia bărbatului blond şi înalt. O salută politicos, înclinînd capul. Femeia parcă nici nu-l văzu.

— Sărut mîna, madam Zamfirescu ! Ce veşti aveţi de la domnul Zamfirescu ? o întrebă el îndatoritor.

Femeia întoarse spre el o figură răvăşită şi absentă. Ghiţă îi văzu ochii roşii şi umflaţi de plîns.

— A murit, domnule Pop ! A murit, ca să poată trăi alţii liniştiţi şi liberi, spuse femeia cu ură în glas.

Pop se cutremură şi, bîiguind nişte scuze neroade, se grăbi să intre în casă. O găsi pe Luiza în bucătărie.

— Tu ştii că a murit Zamfirescu ? o întrebă el.

— Ştiu de azi-dimineaţă ! Nenorocita de ea...

— Ce să-i faci, Luizo ! Aşta-i războiul ! Unul cade, altul scapă... spuse el bucuros că a putut să schimbe atmosfera ce se instalase în casă în urma discuţiei avute.

Luiza începu să plîngă din nou.

— Liniștește-te, draga mea! Și mie îmi pare rău de bietul om...

— Ghiță... a venit...

Se opri, cu un nod în gît. Pop se uita la ea neînțelegînd.

— Ce-a venit?

— Ordinul de chemare. Trebuie să pleci! N-am vrut să-ți spun cît era Orghidan aici...

— Mie? Mi-a venit ordinul de chemare? întrebă el atît de mirat, de parcă ar fi fost intangibil. Unde e?

Curajul din el se topi ca o lumînărică de ceară. Luiza arătă cu capul înspre dormitor. Pop se repezi în odaie. Nu-i venea să creadă. De ce tocmai pe el? De ce tocmai acum? Citi ordinul de vreo trei ori. Poate că e vreo greșeală. Poate că mai există un Pop Gheorghe pe strada asta, tot subofițer. Silueta doamnei Zamfirescu îi trecu prin fața ochilor. Ba nu era a ei. Era a Luizei. „A murit, domnule Pop, ca să trăiască alții...“

— Nu poți să faci nimic? auzi el în spatele lui vocea Luizei.

Ghiță o privi năuc. Se lăsă încet pe pat, de parcă s-ar fi temut să nu cadă. Dacă acest ordin nu s-ar fi nimerit odată cu moartea lui Zamfirescu, poate că efectul n-ar fi fost atît de cumplit. Dar așa...

— Cred că trebuie să mă prezint, vorbi el, uitîndu-se la Luiza, de parcă de ea ar fi depins totul.

— Da, Ghiță. Va trebui să te prezinți... Scrie acolo, pe ordin.

— Luiza, dacă o fi să mor...

Se opri brusc și își trase două palme. Idiot! De trei ori idiot! S-au întors atîția din război! Din orice război se întorc suficient de mulți, ca să mai plece o dată în alt război... Ca să mai moară o dată! Începu să rîdă scrîșnit.

— Ție nu ți-e frică? îl întrebă Luiza.

— Frică? De ce? La urma urmei toți ne naștem cu condamnarea dată. Numai termenele diferă...

Începu să fluiere, ca și cum toată povestea asta cu chemarea lui nu-l afecta cu nimic. Soneria din față începu să sune. Luiza ieși să vadă cine este. Rămas singur, Ghiță simți un frig în tot corpul și începu să

tremure. Își auzi dinții clănțănind. Strînse gura, ca să-i oprească, dar clănțănitul suna ca țăcănitul îndepărtat al unei mitraliere. Se trezi bolborosind fără nici un rost: „Doamne-Dumnezeule, Tu, cel fără de moarte, nu mă lăsa !...“

Luiza deschise ușa atît de brutal, încît Pop tresări speriat.

— Cine a fost ? îngăimă el.

— Nimeni. N-am văzut pe nimeni.

*

* *

Studentul Horia Misirliu ajunse pe poziție în noaptea de 25 septembrie. Acolo, la sud-est de Sibiu, pe dealul Gușteriței, își găsi unitatea. Fusese instruit în grabă și înaintat la gradul de elev plutonier, apoi luă drumul frontului. Tată-său, arhitectul Misirliu, făcu eforturi disperate ca să-l oprească la București. Ceruse audiență la ministru, implorîndu-l aproape. Ministrul îl ascultă pînă la capăt, apoi izbucni furios. I se părea de necrezut.

— Cum, domnule Misirliu ? O mulțime de tineri se prezintă sub arme la cerere, și dumneata îmi pretinzi să-ți opresc băiatul aici ? E o rușine !

— Domnule ministru... se fîstîci arhitectul, văzînd chipul înroșit de furie al ministrului.

— Bună ziua, domnule ! Am încheiat discuția ! îl concedie ministrul după care, îndată ce ieși Misirliu, puse mîna pe telefon și ordonă ca elevul plutonier Misirliu să fie trimis pe front neîntîrziat.

Ajuns acasă, arhitectul Misirliu povesti soției eșecul și refuzul ministrului. Doamna Misirliu făcu o criză de nervi. Începu să țipe și să plîngă, acuzîndu-l pe bărbatu-său de toată nenorocirea. Numai el era de vină, fiindcă făcea parte din partidul conservator, pe cînd ministrul era liberal. În cele din urmă se potoli, cu vreo treizeci de picături de valeriană.

La gară, Horia Misirliu zări trenul tras, gîfîind din toate supapele. Oamenii erau cocoțați pe acoperiș, unii stăteau între tampoane, alții pe scară. Pe chipurile lor se citea o mare oboseală o mocneală de vite duse la tăiere, idiotizate, absente. Un soldat ținea strîns în brațe

o fată îmbrobodită cu un șal negru care plîngea cu lacrimi egale, continui, fără suspine, fără să-și șteargă lacrimele. Soldatul o lăsă o clipă din brațe, plecîndu-se să-și lege moletiera care i se desfăcuse. Bocancii îi erau scorojiți și rupți. Se ridică, luînd fata din nou în brațe. Nu-și vorbeau și nu se sărutau. Stăteau neclintiți, privindu-și parcă gîndurile lor secătuite de vlagă ; Misirliu păși peste soldații culcați pe jos, în ploaie, trecu pe lîngă răniți întinși cu fața în sus, cu obrajii palizi și buze vinete. Începuse să se lase seară. O seară murdară și grea. Prin ea gesticulau umbre ori numai păreri. Doamna Misirliu își urma fiul cu o figură speriată. Aproape de sfîrșitul peronului, Horia își găsi vagonul. De-abia reuși să se urce pe scară. Cîțiva soldați se strînseră pentru a-i face loc. Vocile strigau, unele se pierdeau în țipete și hohote de plîns, altele căutau sau întrebau. O femeie se repezi la bărbatu-său și, îmbrățișîndu-l disperat, hohoti : „Să te ții bine, Tănase ! Să nu te dai... Să nu te lași !“ Omul o privea zîmbind prostește, aprobînd din cap. „Care ești mă din 15 Războieni ?“ se auzi o voce gravă îngroșată de tutun. Oamenii se îmbrînceau, își căutau locuri, înjurau, trecînd peste linii.

Horia reuși să pătrundă în compartiment, unde se mai găseau doi ofițeri, o doamnă și cîțiva civili. Salută regulamentar, apoi se ușură de raniță și chipiu. Zări prin fereastră pe maică-sa cum sta pe peron, pierdută, cu batista la gură, susținută de braț de arhitectul Misirliu. Se plecă peste fereastră și întinse mîna. Maică-sa îi apucă mîna și i-o sărută.

— Să te ferești de răceală, Horică, îl sfătui ea. Să nu stai dezbrăcat în curent și...

Vru să mai spună ceva, dar o năpădi plînsul. Unul din cei doi ofițeri din compartiment zîmbi, auzind sfatul dat de doamna Misirliu lui fiu-său. Domnul Misirliu îi surîdea încurajator. O clipă, Horia își aminti de petrecerea din casa doamnei Grădișteanu, atunci cînd se îmbătase strașnic cu Radu Buhuși. Oare unde o mai fi cavaleristul ? Își mai aminti cum se lăuda acolo, în salon, că odată ajuns pe front nu se va lăsa pînă nu va curăți cîțiva nemți. Îl cuprinse o liniște plăcută. Pînă la front

mai are atîta drum ! Auzi fluieratul locomotivei şi atunci parcă se trezi dintr-un somn adînc.

Trenul se puse în mişcare, încet, cu pufăituri. Aburii de la locomotivă îi învăluiră părinţii, făcîndu-i să dispară din faţa lui. Apoi o pală de vînt spulberă aburii. Părinţii mergeau încet pe lîngă tren, tăcuţi şi preocupaţi. Trenul îşi luă viteză. Bătrînii rămaseră pe loc, ca nişte păpuşi de care păpuşarul nu se mai ocupa. Îi mai zări agitînd braţele, făcîndu-se mici, din ce în ce mai mici, pînă cînd se pierdură proiectaţi parcă undeva în trecut. Îi veni să plîngă cu hohote, dar îi fu ruşine. Mai rămase cîteva minute la geam, ca să i se zbicească lacrimile pe care nu îndrăznea să le şteargă cu mîna. Se aşeză cuminte pe locul lui şi închise ochii. Nu pentru că i-ar fi fost somn, dar aducerile aminte sînt mai încîntătoare cînd le rechemi cu ochii închişi. Cu asta te rupi oarecum de realitatea brutală, nedorită întotdeauna.

Revăzu prin minte silueta de statuie a Puşei Mavrodin, fata cu care se sărutase în noaptea aceea. Dansaseră mult împreună şi erau ameţiţi de şampanie. Îşi aminti că au ieşit pe terasa din spatele casei. Noaptea cu răcoarea ei stelară îi privea complice. Nu vorbeau nimic sau aproape nimic. Şi deodată a simţit mîna fierbinte a fetei apucîndu-i mîna. Un fior puternic îi scutură tot corpul. Sărutul a fost lung, ameţitor, cu suspine şi gemete uşoare. Îi prinse în palmă sînul mic şi tremurător, strîngîndu-l uşor. Şi din nou sărutul îi făcu să se lipească strîns unul de celălalt, şi din nou auzi Horia geamătul acela pătimaş, aproape icnit, al fetei, simţind mîna ei cum îi strînge pulpa, şi mai sus de pulpă, căutînd înfrigurată. Tremurînd tot, Horia avu senzaţia corpului cotropit de explozia firească a vîrstei. „Tu ai simţit ceva ?“ o întrebase el atunci pe Puşa, în vreme ce obrajii îi ardeau ca focul. Fata nu-i răspunse imediat. Se lipi de el ca o iederă şi mîinile ei, care îi înconjurară grumazul, erau reci ca gheaţa. „Nu ştiu ce s-a întîmplat cu mine, bîigui ea atunci, dar am avut senzaţia unui trăsnet ce se năpusteşte asupra mea. Apoi...“ Se oprise, înroşindu-se. „Apoi, ce ?“ „Nu pot să spun. Mi-e ruşine ! Probabil că aşa e cînd faci dragoste.“

Trenul zdroncăni la macaz, trezindu-l din visare. Deschise ochii. Doamna din fața lui citea o revistă, civilii moțăiau, iar cei doi ofițeri vorbeau între ei foarte încet, pentru că Horia nu putu prinde nici o vorbă. Închise ochii din nou, cu gîndul de a reînnoda firul visului pe care trenul îl rupsese atît de brutal. Nu a mai reușit. Pușa se pierdea în aburul locomotivei ca și părinții lui. Încercă să-i deslușească chipul în minte, dar îi fu imposibil. Numai vocea i-o auzea în urechi, mai mult suspin decît vorbă, mai mult geamăt...

Ajunse la comandament, unde un subofițer tînăr ca și el îl îndrumă înspre unitate. Porni urmat încă de doi soldați, unul tînăr, iar celălalt ceva mai în vîrstă. Tot drumul nu scoase o vorbă. Își auzi baioneta cum lovește ritmic lopata de campanie și pașii, pe care încercă să și-i numere : Unu... Doi... Trei... Patru...

Cei doi mergeau în urma sa, sporovăduind în șoaptă. De la o vreme începu să obosească. Sufla greu, ștergîndu-și sudoarea ce-i aluneca pe față, gîdilindu-i umed obrazul.

— Domnu ilev, e adevărat că nemții nu fac prizonieri ? auzi Misirliu vocea unuia din soldați.

— De unde vrei să știu eu ? răspunse Horia, supărat că nerodul ăla din urma lui îi răvășise gîndurile pe care de-abia reușise să și le închege.

Pușa Mavrodin ! O căutase înainte de a pleca, dar n-a mai găsit-o. I s-a spus că părăsise țara cu părinții, dar că va reveni în scurtă vreme. „Nu-i nimic, își spuse el, o voi aștepta și ne vom căsători..." Îl cuprinse o fericire mare, ca o lumină binefăcătoare peste întunericul din suflet și de afară. Nu-l mai trezi din visare decît vocea santinelei, care îl somă : „Stai ! Cine-i ?..." Tresări buimac și toată lumina din ființa lui se stinse, lăsîndu-l din nou în întunericul din care se zbătea să iasă...

Se prezentă comandantului său de pluton, un ofițer tinerel, cu mustăcioară mică, răsucită în furculiță. Acesta îl cercetă, zîmbind. Apoi îi întinse mîna, prezentîndu-se scurt : „Sublocotenent Damian !" Purta chipiu înalt, franțuzesc, cu însemnele regimentului.

De la bun început îi spuse lui Misirliu pe nume, căutînd să și-l apropie prin familiaritatea lui.

— Misirliule, s-ar putea să avem distracție în noaptea asta, spuse Damian și rîse ; Horia observă o dantură regulată și albă de toată frumusețea. Ai mai fost pe front ? îl întrebă el pe Misirliu.

— Nu, domnule sublocotenent !

— Bobocel ! rîse Damian. Ei, atunci caută să te obișnuiești... Ai să fii încheietorul meu de pluton. Fostul încheietor s-a curățat.

Spuse toate astea cu un ton firesc, liniștit, fără nici o emoție.

— Am înțeles, domnule sublocotenent !

— Dacă mă curăț eu, iei tu comanda plutonului, dacă te cureți tu, va trebui să-mi caut alt încheietor. Și rîse iar. Vezi că oamenii sînt foarte buni și... Se opri, răzgîndindu-se să mai continue. Ce ești în viața civilă ? se interesă Damian.

— Student.

— Ce vorbești, colega ? se miră Damian. Ce facultate ?

— Facultatea de Drept ?

— Clănțău ? Eu urmez politehnica.

Se priviră amîndoi cu prietenie, de parcă faptul de a fi colegi i-ar fi păzit de orice pericol. Stătură mult de vorbă. Își găsiră cunoștințe comune, apoi Misirliu i se spovedi, povestindu-i dragostea lui pentru Pușa Mavrodin, intențiile de căsătorie, planurile. Damian scoase din buzunarul tunicii fotografia unei fete drăguțe, cu trăsături cam vulgare și ochi superbi. „Pisicuța mea", glumi Damian. Lui Misirliu îi păru rău că n-avea o fotografie de a Pușei.

Ațipiră unul lîngă altul, în vreme ce, din cînd în cînd, se auzeau vocile santinelelor : „Stai ! Cine-i ?" Ordonanța lui Damian, soldatul Firoiu Vasile, îi înveli pe amîndoi cu mantaua. „Frig al naibii ! bombăni el, și don sublocotenent doarme, de parcă ar fi vară..." Se dădu mai la o parte, se chinci pe vine și își răsuci o țigară. Stelele începură să apună. Îl prinse tot felul de gînduri. Nici nu auzi cînd se apropie de el soldatul Fătu, consăteanul lui.

— Nu dormi, Fătule ? îl întrebă Firoiu.

— Ba ! Nu'ş ce am că nu poci închide ochii neam !

— Cum dracu să dormi tot cu moartea lîngă ţine, zise Firoiu şi trase cu sete din ţigară.

— Plecai şi îmi lăsai toată munca pe cîmp, vorbi Fătu şi se ciuci lîngă Firoiu. O ţine mult blestematul ăsta de război ? Hai ? Ce zici, nea Firoiule ?

— D-apăi numai Dumnezeu Sfîntul ştie ! Că d-abia începu ! Şi pînă s-or înţelege domnii, acolo, la mesele lor, mai trece apă pe Dunăre !

Tăcură un timp amîndoi. Firoiu trase din ţigară pînă îl arse la degete. De sub manta se auzi un sforăit subţire. Cei doi ţărani se uitară unul la altul şi începură să rîdă.

— Sforăie don sublocotenent al meu ca o domnişoară, spuse Firoiu.

— Ba parcă-i capra lui moş Pricu, rîse Fătu. Sau poate că sforăie don ilev cel nou... Rămase pe gînduri. Ce ne-om face noi cu copiii ăştia, nea Firoiule ?

— Apăi dacă-s ofiţeri au carte, bre Fătule !

— Şi ce dacă au carte ? Parcă moartea alege ? Cînd e să te ia, nu te întreabă cîtă carte ai ! răspunse Fătu.

— O fi şi aşa cum zici tu !

— Aici îţi trebuie isperenţă, nu carte, adăugă Fătu. Ce-mi ţine mie de cald că am carte multă, dacă nu ştiu să mă păzesc de glonţ !

O voce şoptită se tîrî pe lîngă ei.

— Care eşti, mă, din plutonul trei ? Cel ce îi întrebă era un soldat înalt şi voinic.

— Aici e plotonul doi al lu don sublocotinent Damian, spuse Firoiu.

Înaltul se depărtă în grabă, fără să răspundă.

— Umblăm ca chiorii, întrebînd unul de altul. Parcă pe tot întinsul pămîntului n-au mai rămas decît cîteva plotoane, bombăni Fătu nemulţumit.

Deodată se auzi un fîlfîit ca de aripi grele, apoi o bufnitură. Cei doi simţiră cum se cutremură pămîntul cu ei. Urmară alte bufnituri. Săriră cu toţii în picioare. Cerul era roşu de focul exploziilor. De la plutoanele alăturate se auzeau comenzi scurte, repezite, nervoase. Pămîntul părea o minge trîntită de caldarîm.

— Ce dracu îi apucă pe ăştia, acu, în mijlocul nopţii ! spuse Damian şi mutrişoara de fată se încruntă.

Misirliu se albi la faţă. Era pentru prima oară cînd auzea un bombardament. Toată linia românească începu să se mişte. Boaf ! Boaf ! Boaf ! Bombele cădeau la nimereală, scurmînd pămîntul şi cutremurîndu-l. Oamenii se tîrau ca rîmele, căutînd în grabă o groapă în care să se ascundă. O fluierătură subţire, apoi aerul se mişcă repede, ca nişte pleoape care se închid şi se deschid peste nişte ochi miraţi. Explozia făcu o gaură de se putea intra cu carul în ea. Se auzeau voci speriate, înjurături.

Sublocotenentul Damian îşi duse binoclul la ochi, fără să vadă ceva. Spre dimineaţă, bombardamentul german se înteţi. Grupul de atac german trăgea din toate cele cincizeci şi patru de baterii de care dispunea. După un cîrd de vreme, au început să tragă şi cele şaisprezece baterii româneşti. Trăgeau şi nu prea. Românii nu dispuneau de artilerie grea, pe cînd duşmanul avea patruzeci şi două de piese, dintre care douăsprezece mortiere de 21 de cm. În ajutorul românilor mai sosiră vreo opt tunuri, care n-au făcut nici o brînză, deoarece închizătoarele erau defecte, iar ofiţerii de rezervă nu erau instruiţi.

— Ce fac ăia de la tunuri ? Ne lasă să ne omoare ca pe nişte ciini ? înjură Damian, ameninţînd cu pumnul înspre artileria română.

Misirliu se dădu ceva mai la o parte şi urină mult. Cînd să se încheie la pantaloni, zări pe marginea unei gropi de obuz nişte picioare albe ca hîrtia. N-aveau nădragi, doar bocanci. Se apropie, făcînd ochii mari. Picioarele nu aveau stăpîn. Erau smulse din şolduri. I se făcu rău şi, icnind, vomă tot. O luă la fugă înspre Damian, tremurînd din tot corpul. Se luminase bine de ziuă.

Bombardamentul încetă. Damian observă prin binoclu linia de trăgători inamici pornind la atac. Erau trupe bine instruite din brigada austro-ungară Thyl, întărite cu un regiment de Hessa din Divizia 76 germană. Misirliu îi văzu acum bine. Erau tineri, sprinteni, cu aer de sportivi.

— Puneți baionetele, pregătiți grenadele, ordonă Damian fără a-și lua ochii de la dușman.

Misirliu încercă să pună baioneta la armă, dar nu reuși. Îi tremurau mîinile grozav.

— Dați-o încoace, don ilev, spuse un soldat mai bătrîn. Nu vă cunoaște. Iacă așa !

— Nu trage nimeni fără ordinul meu ! spuse Damian, dîndu-și chipiul pe ceafă.

Acuma atacatorii se vedeau bine de tot. Purtau uniforme cenușii, de parcă erau îmbrăcați în piei de șoarece. Pe cap aveau căștile mari, de fier, cu cornițe. Veneau cu armele întinse sărind peste gropi. Unii dintre ei rîdeau. Din linia românească nu pornea nici un foc de armă. O sută de metri... Șaptezeci... Cincizeci... Patruzeci... Soldații, cuprinși de nerăbdare, se uitau îngrijorați la Damian.

Misirliu își simți mîinile ude de o sudoare rece. Și le șterse pe manta, ținînd arma între picioare. În ce zi s-a lăudat el că va curăța cîțiva nemți ? Și unde se lăudase ? Stomacul i se zbătea prins de spasmele fricii. Îi veni să-și facă nevoile, dar îi era rușine. N-auzi ordinul lui Damian și nici grenadele nu le auzi. Parcă nu mai era acolo. Văzu așa, ca din întîmplare, un soldat român încleștîndu-se cu unul german, rostogolindu-se amîndoi. De-abia atunci auzi urletele, horcăielile și exploziile. „Au și ajuns, își spuse el cu o indiferență totală. Acuma va trebui să omor", se gîndi Misirliu și ridică arma. Se trezi în față cu un neamț tînăr, blond, cu ochi albaștri ca de gîscă. Se încăierară. Arma îi scăpă din mînă și Misirliu căzu pe spate, cu neamțul peste el. Mîinile înghețate și umede ale dușmanului îl apucară de grumaz. Degetele mari îi apăsau beregata. Ochii îi ieșiră din orbite. Strigă horcăit : „Mă omoară !" încercînd să-l împingă pe neamț de pe el. Deodată, dușmanul dădu un strigăt ascuțit ca de femeie. Își descleștă mîinile de pe gîtul lui Misirliu și se făcu greu, nespus de greu. Capul îi căzu peste fața lui Horia în așa fel, încît obrajii se lipiră ca într-o îmbrățișare prietenească. Un soldat negricios la față se căznea să tragă baioneta dintre omoplații neamțului. Misirliu îl împinse pe mort, sărind în picioare. Cel ce-i scăpase viața era Firoiu Vasile, ordo-

nanța lui Damian. Îl zări alergînd mai departe cu pași mari. Oamenii se încolăceau, se rostogoleau, răcnind ca niște fiare. De undeva, din stînga, vîntul aducea zgomotul răpăitului de mitraliere. Misirliu ținea arma în mîna dreaptă, iar cu stînga făcea semn la ai lui să înainteze. Curios! Îi clănțăneau dinții în gură, fără să-i mai fie frică. Lîngă piciorul lui auzi un fîșîit, ca atunci cînd calci pe frunze moarte. Zări grenada cu coada lungă și o azvîrli cu piciorul, ca pe o minge, apoi se trînti la pămînt. Grenada explodă ceva mai departe. „Oare am scăpat?“ se auzi el murmurînd.

— Heiii! Înapoi! Înapoi! auzi el vocea lui Damian.

Întoarse capul, mirat. Soldații se retrăgeau. „Pentru ce ne retragem?“ se întrebă Misirliu. Porni în fugă după ei. Ziua era de o frumusețe solemnă. Toamna se așternuse peste dealuri și văi, slobozind aburi ce miroseau a frunze veștede și a praf de pușcă.

Din postul său de comandă, mareșalul Falkenhayn ordonă atacul general îndreptat înspre pozițiile din aripa stîngă românească. Înspre acolo își aruncă mareșalul german toată Divizia 187 susținută de artilerie. La centru și la aripa stîngă a grupului de atac, inamicul reușise să-și instaleze pe înălțimile de nord-est de Sibiu artileria sa, fără să-i poată scoate pe români din pozițiile lor. Grupul dușman Schmettow, susținut de artileria grea, trecu Oltul și strecură, printre Avrig și Porumbacu, Divizia a 3-a de cavalerie germană. În partea de sud, dușmanul se apropia de Turnu-Roșu, ocupînd poziții de luptă la Boița, la gara Turnu-Roșu, la Rîul Vadului și la Cîineni. Pericolul devenise de neînlăturat. Dacă dușmanul va reuși să închidă trecătoarea, românii vor fi pierduți. Catastrofa va fi inevitabilă.

În acele clipe grele pentru armata română, generalul Popovici trimise în grabă rezerva Corpului Olt, Regimentul 48, ca să curăță defileul de inamic.

Căpitanul Ghiță Farcașiu se înapoia de la Craiova cu corespondența secretă la Cartierul Corpului. Începuse să plouă și drumul devenise noroios. Mașina înainta cu greu. La Cîineni, Farcașiu se pomeni cu o rafală de mitralieră. Și alta, și alta... Trăgeau mitralierele germane

ce ocupaseră poziții pe dealul Vladului și la Lunci. Opri mașina și, dîndu-se jos din ea, observă patrulele dușmane înaintînd prin defileu către podul de peste Olt spre Cîinenii de Argeș. Începu să înjure de mama focului. „Dacă ăștia intră în defileu sîntem rași!" Se strecură în sat, unde dădu peste un sergent de jandarmi și unul de pontonieri. Satul părea pustiu.

— Ce faceți aici? îi întrebă Farcașiu.

Cei doi săriră în picioare, încheindu-și tunicile.

— Să trăiți, don căpitan, vrem să ne tragem îndărăt, dar nu putem neam din cauza inamicului, spuse jandarmul.

— Cîți oameni sînt în sat, sergent?

— Cine îi mai știe, don căpitan, că au fugitără cu toții.

Umblară din casă în casă și reușiră să adune vreo treisprezece țărani între cincizeci și șaizeci de ani. Farcașiu îi puse pe un rînd și începu să le vorbească. Oamenii ascultau îngîndurați, cu fețele întunecate.

— Fraților, dacă dușmanul pătrunde în defileu sîntem pierduți, li se adresă Farcașiu. Și eu sînt fiu de țăran, oameni buni... Să apărăm pămîntul nostru de cotropitorii care vor să ne robească...

Se opri privindu-i cîntărind posibilitățile. Oamenii ascultau indiferenți. Vorbele lui Farcașiu treceau peste ei ca apa pe pana gîștii. Sau cel puțin așa i se păru lui.

— Cu ce să ne batem, don căpitan? întrebă unul din ei, care părea mai tînăr.

— Sînt niște arme la primărie, interveni sergentul.

O luară în pas alergător înspre primărie. Acolo, într-o odaie, găsiră vreo patruzeci de carabine și muniție destulă. Sergentul de jandarmi împărți armele și muniția. Se opri pe loc, aducîndu-și aminte de ceva.

— Să trăiți, don căpitan, să dea fiecare o țidulă scrisă că a primit pușcă și gloanțe...

— Dă-o în mă-sa de țidulă! De asta ne arde nouă?

Farcașiu îi instală pe țărani în tranșeele de pe dealul Malului, la vest de podul Oltului, așezîndu-i la distanțe mari unul de altul. Patrulele germane ce se iveau pe defileu se pomeniră întîmpinate cu un foc viu. Se

retraseră în grabă, crezînd că au în față o poziție înarmată puternic. Alpinii germani se opriră pe loc.

Timp de trei ore încheiate, Farcașiu reuși să țină în loc puhoiul dușman. Bătrînii trăgeau al dracului de bine.

— Trage, Stane, trage ! îi îndemna Farcașiu, luînd linia de ochire.

Le spunea la toți „Stan".

— N-om fi toți „Stan", don' căpitan, spuse unul mai mucalit, încărcîndu-și arma, om mai fi și „Merin".

Farcașiu începu să rîdă. Se ridică pe crenel, uitîndu-se cu băgare de seamă. Nimeni. Ploaia se înteți. Țăranii își trăgeau picioarele încălțate cu opinci din glodul cleios.

— Ce-i facem, don căpitan, că nu mai avem „amuniție", spuse unul dintre ei.

— O să murim, Stane, dacă așa ne e soarta, vorbi Farcașiu.

— Apăi om muri, dacă trebuie, răspunse țăranul cu calmul acela bărbătesc al țăranului român.

Pe la orele șaisprezece apărură două companii românești și o baterie de obuziere. Țăranii fură scoși din tranșee și puși să apere podul din jos de Ciineni. Se organiză apărarea. Farcașiu află de la niște prizonieri nemți că cei treisprezece țărani au avut cinstea de a opri pe loc trei ore regimentul de gardă bavarez proaspăt sosit de la Verdun, sub comanda directă a prințului Henric de Bavaria. „Măi, tu-i para mă-sii !" fluieră Farcașiu mirat, dîndu-și chipiul pe ceafă. Chestia asta i se păru grozavă. Aproape că nu-i venea să creadă.

— Ați auzit, fraților, cu cine v-ați luptat ?

— Cu dracu ! Cu neamțul. Cu cine era să ne luptăm !

— Ce neamț, bă Stane ? V-ați luptat cu regimentul prințului de Bavaria...

— Apăi dacă-i prinț bavarez, ce mă-sa căuta în sărăcia noastră ! spuse unul mustăcios și întunecat la față.

Rîseră cu toții. De departe începură tunurile. Ziua se stingea încet. Căpitanul Farcașiu se mai uită la chipurile țăranilor, ca pentru a și le întipări bine în minte. Și cum stăteau așa în ploaia rece de toamnă, ca niște pietre albe, i se păru lui Farcașiu că sînt plăieșii din Cetatea Neamțului. Se apropie și îi sărută pe rînd pe obrajii țepoși, cu evlavia cu care săruți mîna părintelui.

Ploaia încetase. Apărură și cîteva stele. Farcașiu plecă spre mașină. Mai întoarse o dată capul. Acolo, pe pod, țăranii stăteau neclintiți, ca marile tăceri pe care nu le vezi, dar care știi că există.

*

* *

Jorj Donici isprăvi de cusut surtucul. Rupse ața cu dinții, înfigînd acul în perniță cu ace, apoi se apucă să mătură, după ce deschise ferestrele, pentru a lăsa să intre în casă aerul proaspăt al dimineții de toamnă. Rămase cu ochii mari, uitîndu-se peste orașul capitală care, din cauza soarelui, prinse culoarea mierii. Din curte, Donici auzi hămăitul Fetiței. Își aminti că nu i-a dat pînă la ora aceea nimic de mîncare. Era o cățea jigărită, care se pripășise la casa bătrînului boier moldovean. Donici îi construi un fel de coteț din scînduri acoperit cu tablă, înăuntru așeză paie, și peste paie puse niște flanele vechi de ale lui.

Își cumpărase căsuța asta în București cu ani în urmă, îndată ce a vîndut tot din Valea Seacă. Părea o casă de funcționar modest sau pensionar. Un hol mărișor, apoi, în dreapta și în stînga lui, cîte o cameră. Baie, bucătărie și cam atît. Curtea, străjuită la poartă de doi plopi mari și bătrîni, al căror foșnet de frunze mîngîiate de vînt dădea impresia unui șopot continuu de izvor de munte, mai avea în fund o mică grădină cu cîțiva pomi fructiferi, din care Donici nu se înfruptase niciodată, datorită copiilor din mahala.

Așezată pe una din străzile liniștite și mai retrase ale Bucureștiului, casa mai dispunea de un beci răcoros în care Jorj Donici își ținea vinul și țuica, o cămară care se umplea toamna cu toate, golindu-se tocmai spre sfîrșitul verii următoare.

Nefiind căsătorit, Donici prepara totul cu mîna lui. Dulcețurile de tot felul ocupau raftul de sus și de mijloc al cămării, apoi, pe niște bețe lungi, atîrnau cîrnații, toba, lebărvuștul, șuncile și slăninuțele cu puțin miez de carne, pe care tot el le prepara cu pricepere și meticulozitate.

De sărbători, își frămînta singur cozonacii, sculîndu-se cu noaptea în cap. Nu primea sub nici o formă ajutorul

dezinteresat al gospodinelor din cartier. Nu se ducea nicăieri în ajunul Crăciunului sau în noaptea Anului Nou. Refuza toate invitațiile rudelor și cunoscuților cu aceeași amabilitate moștenită de la coana Zinca Donici, maică-sa. Nu închidea poarta și ușile niciodată. Celui care îi atrăgea atenția asupra acestui lucru, Donici îi răspundea zîmbind :

— Sînt prea bogat în sărăcie ca să mă fure cineva !

În noaptea de Ajun, aprindea lumînărelele din pom, gîndindu-se la toți ai lui, părinți, camarazi de arme, care de mult nu mai erau decît umbre și tăcere. Pe la șapte seara se iveau în ferestre năsucurile colindătorilor. Erau copii din cartier, copii de oameni nevoiași care veneau în fiecare an să-i ureze lui „nenea Jorj" sănătate și viață lungă. Donici le făcea semn să intre. Cîte un nichipercea, mai mare căciula decît el, cînta mai avan decît toți ceilalți, cu vocea subțirică și cristalină de prunc nespurcat de mocirla vieții. Atunci, în sfîrîitul lumînărilor, Donici îl ridica în brațe, sărutîndu-l pe amîndoi obrajii înghețați, roșii de ger, după care cînta laolaltă cu copiii toate colindele. Masa din mijlocul sufrageriei era încărcată cu fel de fel de bunătăți. Cozonaci înalți moldovenești, pască, plăcinte, turtă dulce, bomboane. Copiii priveau cu ochii măriți de poftă „minunile" așezate pe fața de masă și, fără a mai aștepta invitația lui „nenea Jorj", se repezeau la ele. Donici sta în picioare, răzimat de sobă, uitîndu-se la ei, și inima îi rîdea de mulțumire. După ce se ghiftuiau bine, Donici se așeza pe un scaun între ei și prindea a povesti. Le vorbea de Ștefan cel Mare, Mircea voievod, de Mihai Viteazul, de stejarul din Borzești, și tot așa. Copiii ascultau cu respirația oprită de emoție.

La plecare, nu uita să le umple trăistuțele cu nuci, cu mere, cu covrigi, dîndu-i fiecăruia cîțiva bănuți și conducîndu-i pînă la poartă împreună cu Fetița, care se gudura pe lîngă copii cu chef de joacă.

În prima zi de Crăciun, întindea masă mare pentru rude și prieteni. Atunci își desfășura „nenea Jorj" toată măiestria sa în arta culinară. Pe masa mare erau așezate platourile cu gustări ; felii roze de șuncă peste care era presărat aspic făcut din bulion de vacă și picioare de

viței, colorat cu zahăr ars, cîrnăciori subțiri cît degetul sfîrîind în grăsimea lor, tobă afumată, chișcă moldovenească, măsline umplute cu icre de știucă, felioare de slăninuță, toate fiind străjuite de gogoșari și morcovi murați. Urma apoi caltabosul umplut cu fleicuțe și început de gușă hrentuite cu satîrul, amestecate cu puțin orez bob de bob și cu stafide, caltabosul fiind ținut ostatec în zeama lui, ajutat cu hrean și muștar preparat cu mustuleț și ulei, după care, invitații avea un răgaz preț de vreun sfert de ceas pentru a răsufla, ca după aceea să simtă în nări mirosul binecuvîntat și atițător al sarmalelor mici, cît ai înghiți o dată, lăsate să folfăiască pe vatră, în chip de lut, fierte în vin negru, aromite în cuptor cu vreo două zile înainte. Lîngă sarmale, pe talgere de lemn, era așezată mămăliga fierbinte, astfel că așa potriveală nici că se putea. În pahare de cristal pîndea vinul roz de Uricani. Rubin topit, nu altceva!

După o liniștire a pîntecului, soseau fructele și brînzeturile de tot felul. Încheierea o făcea o tortă mare de nuci bine trampată cu rom mult și dulciuri de tot soiul, escortată de cafele negre și coniacuri din cele mai fine.

Noaptea Anului Nou și-o petrecea tot singur. Pînă la douăsprezece noaptea făcea bilanțul acțiunilor sale pe anul ce a trecut. Cît bine a făcut, cît rău a săvîrșit. Apoi, cînd clopotele prindeau să sune vestind oamenilor petrecerea vechiului an și nașterea celui nou, Donici aprindea lumînări pentru sufletele marilor români căzuți în războiul din '77, la care luase și el parte, pentru Valter Mărăcineanu, Șonțu, Ene, pentru toți ostașii știuți sau neștiuți de el. În picioare, cu fața spre răsărit, făcîndu-și o cruce mare, înălța rugăciunea către Cel din Ceruri: „Doamne, Dumnezeule, ocrotește-mi Țara și națiа română de lifte și de alte răle!...“ După care își umplea paharul, avea un fel de pocal de cristal de Boemia din care numai el bea și pe care erau cioplite stihurile lui Horațiu: „Nec vivere carmina possunt, Quae scribuntur aquae potoribus. Ridicîndu-l la înălțimea frunții, închina în sănătatea și celor buni și a celor răi.

Acest omuleț ciudat prin felul lui de a fi și de a se comporta era fiul lui Iancu și al Zincăi Donici, neam ce se trăgea din „Donici cel dintîi“, după cum spuneau

biografii și arătau documentele de arhivă. Acel „Donici cel dintîi" ar fi fost nepotul unui oarecare Neagotă și strănepot al lui Murgu, aflați probabil pe timpul Descălecatului. Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, apare un Nicoară Donici pîrcălab de Orhei, pe la 1607, apoi un Nicolae Donici mare logofăt și Darie Donici fiul său, mare vornic, atestați în secolul al XVIII-lea. Din această stirpe se trăgeau și Andronache Donici pravilistul și Alexandru Donici fabulistul. Părinții lui Gheorghe Donici, murind, îi rămase acestuia drept moștenire o sfoară de moșie la Valea Seacă, moșie încărcată de datorii. Tînărul se apucă de treabă. Își dădea seama că numai muncind va putea scoate roade din pămîntul sărăcăcios pe care îl avea. Lucra cot la cot cu țăranii, apăsînd vîrtos fierul plugului în țarină. Se apropiase de țărani cu trup și suflet, ajutîndu-i pe fiecare după puteri. Oamenii îl iubeau pentru felul lui vesel, glumeț, veșnic cu surîsul pe buze și cu flori în inimă. În războiul din '77 se înrolase „voluntir", bătîndu-se cu un eroism nebun. Războiul din 1916 îl găsi cam în jur de șaptezeci de ani.

Acuma, în 1918, de mai multă vreme adresase o cerere către ministrul de război pentru a fi primit în cadrele armatei ca voluntar. Nu primi nici un răspuns. Plecă de-acasă îngîndurat, pornind agale pe stradă. Ziua se anunța călduroasă. Se gîndi să treacă și pe la vară-sa, Natali Comăneanu, pe care n-o mai văzuse de mult, și cu ocazia asta să-l roage pe Mihalache să intervină pentru el la ministru. Dracii de copii de îndată ce-l văzură fugiră din curți, ieșindu-i înainte. O fetiță de vreo trei-patru ani, murdară pe față, îmbrăcată într-o cămășoaie lungă, îl trăgea de pantalon. Donici se opri și, lăsîndu-se pe vine, înconjură talia fetei.

— Tu ce vrei ? o întrebă el, mîngîindu-i părul blond.

Fetița se uită lung la el. Întinse mîna, apucîndu-l de mustață.

— Cum te cheamă pe tine ? o întrebă Donici.

— Mădălina. Și am trei ani...

Se opri, băgîndu-și degetul în nas. Era o fetiță frumoasă, cu ochii albaștri, cu un păr bălai, de parcă îl aurise soarele. Burta îi era umflată și picioarele îi erau strîmbe.

— Și ce vrei tu, Mădălino ?

— Dai dulceață...

Se uita de jos în sus la Donici, care se ridicase. Un băiețaș ceva mai mare o apucă de mînă, trăgînd-o după el.

— Tu ești fratele ei ?

— Eu, nene Jorj.

— Păi să vii cu ea la mine să vă dau dulceață de care poftiți !

Fetița se depărtă împreună cu frate-său. Donici rămase pe loc, simțind un fior de milă izvorît exploziv din inima lui. O femeie ieși din casă cu un lighean de rufe spălate.

— Nu-ți mai pune mintea cu ei, cucoane Jorj, că ăștia îți mănîncă și urechile, rîse ea cînd îl văzu pe Donici înconjurat de copiii mahalagiilor.

— Or mînca și ei cît o fi ! răspunse Donici cu același glas blînd și liniștit de totdeauna, pornind mai departe.

Doi copii mai mărișori se țineau scai după el.

— Voi ce vreți ? îi întrebă Donici, întorcîndu-se înspre ei.

— Să ne spui povestea aia cu balaurul și zîna zînelor... îndrăzni cel mai mititel.

— Vă voi spune-o, măi tololoi, dar nu acuma...

Porni mai departe cu copiii după el. Femeia cu rufele îl urmări cu privirea : „Ce fel de om o mai fi și ăsta, Doamne ? se minună ea. Donici nu scăpă de ei decît după ce le făgădui că îi așteaptă, după-amiază, la el acasă. Căci avea moldoveanul ăsta un dar al povestirii ca nimeni altul. Imita vocile tuturor eroilor din poveste. Și răi, și buni, și nepăsători, și milostivi. Ba chiar și vocile lui Dumnezeu și sfîntul Petru le imagina, imitîndu-i. Astfel că cei doi stăpîni ai celor văzute și nevăzute vorbeau într-o dulce limbă moldovenească de țară, în șoapte. Șoapte atît de tainice, încît urechile copiilor se lungeau să prindă tot ce povestea „nenea Jorj".

Mulți îl socoteau pe Donici cam într-o ureche, căci nimeni nu-și putea închipui pentru ce acest bărbat scund și slăbuț se lasă de multe ori pe el, ajutînd pe aceia care îi cereau sprijinul.

De cînd împărțise pămîntul în parcele, dăruindu-l țăranilor, moșierii din împrejurimi lansară zvonul că „bietul Donici“ s-a scrîntit, fiind apucat de un acces de milostenie suspectă. Mai ales că veniturile lui erau destul de reduse, fiindcă după ce plătea oamenilor tot ce li se cuvenea și după ce mai trimitea unor nepoți ceva bani, nu-și oprea pentru el decît atît cît să-și cumpere un kilogram de cafea, douăsprezece kilograme de zahăr, tutun clasa a treia, hîrtie de țigări și patruzeci de cutii de chibrituri. Asta era tot ce oprea pentru el. Soră-sa îi trimitea un porc pe iarnă și fructe, din care își făcea dulcețurile de care aproape că nici nu se atingea. Le împărțea copiilor.

Acuma mergea încet pe stradă, ca un om fără o țintă precisă. Gîndurile i se învîrteau în jurul cererii sale, pe care o trimisese ministrului de război. De ce nu i-a răspuns ? Sau pentru care motiv nu a fost primit ca voluntar ? O birjă trecu pe lîngă el în trapul liniștit al cailor. Birjarul cu caftan lung de catifea, decolorat de soare, încins peste mijloc cu un brîu lat bătut cu ținte de alamă, moțăia pe capră. Din cînd atingea caii cu sfîrcul biciului, mormăind cîte un : „Iep ! Iepa !“ Două doamne tinere traversau strada, ținîndu-și cu mîna rochiile lungi, ca pentru a nu mătura strada cu ele. Multe magazine aveau obloanele trase. De undeva se auzea un cîntec metalic de flașnetă. Donici trecu strada, apoi o luă la dreapta. La cîțiva pași de el, zări casa lui Comăneanu. Trebuia să vorbească neapărat cu el, știindu-l prieten cu ministrul de război.

Îi deschise ușa Victoria, fata din casă. În hol fu întîmpinat de Natali, cu chipul ei de copil speriat. I se citea pe față bucuria de a-l revedea.

— Unde să scriu că ți-ai mai adus aminte și de noi ? îl mustră ea, îmbrățișîndu-l cu dragoste. Și fără a-i da răgazul să răspundă, adăugă : Sper că rămîi la noi, la masă ?

— Apăi, oi rămîne, cu voia matale ! Da Mihalache pe unde-i ?

— Mihalache e dus la bursă, pe la samsarii lui. Dar trebuie să sosească din clipă în clipă.

— Și copiii ? mai întrebă el.

— Sînt prea mari ca să-i mai întreb unde se duc, zîmbi Natali.

Donici observă că în vreme ce zîmbea, ochii lui vară-sa se înăspriră pentru o clipă. Părea o privire bolnavă, halucinantă. Donici nu dădu atenție. Natali îl pofti în odaia turcească. Se așezară pe canapele, învăluiți de o răcoare plăcută. Printre draperiile grele, întredeschise, Donici zări masa de biliard și tapetul odăii de culoare vernil cu valuri de argint.

— E adevărat că se fac concentrări masive ? îl întrebă Natali, și fruntea i se încreți ușor. De la Mihalache nu pot afla nimic. Pe zi ce trece crește în mine o teamă grozavă...

— Tu crezi că un război se poate face fără concentrări ? răspunse el, zîmbind.

O știa pe vară-sa foarte receptivă, încît orice veste, cît de neînsemnată, lua proporții de catastrofă.

— Și mă rog, matale, la ce îți folosește să știi dacă se fac sau nu se fac concentrări ? mai întrebă Donici cu blîndețe.

— Mă tem pentru Dinu... Se opri, de parcă i s-ar fi tăiat respirația. Nu vreau să-mi pierd copilul !

Glasul ei avea în el ceva nervos, metalic. Și din nou, Donici observă privirea aceea bolnavă, halucinantă.

— Nici o mamă nu vrea să-și piardă copilul, Natali... Te înțeleg !

— Nu-i așa ?

— Așa-i ! Dar nu-ți dau dreptate.

Natali îl privi mirată. Nu se aștepta la un astfel de răspuns din partea lui Donici.

— Cum adică nu-mi dai dreptate ? M-am chinuit ani de zile ca să-l cresc zdravăn și sănătos, și într-o clipă să nu...

Gîndul i se frînse înfricoșat. Nu cuteză să-și ducă fraza pînă la capăt. Se uită la văru-său aproape cu ură. Pentru ce nu o înțelegea ?...

— Orice părinte își crește copilul cu dragoste și sacrificiu, investind în el un capital spiritual din ființa lui. Desigur că plecarea copilului lasă o rană deschisă în sufletul mamei, mai ales cînd nu există siguranța întoarcerii, în cazul de față, războiul, vorbi Donici de parcă

ar fi ghicit gîndurile Nataliei, dar acum, în aceste momente grele prin care trece țara, nu ai dreptul să judeci atît de egoist. Sînt zeci sau sute de mii de mame care în clipa de față își petrec copiii la gară, purtîndu-le lada de campanie, stăpînindu-și lacrimile...

— Sînt țărănci, răspunse Natali, chircindu-se în ea ca o mîță lovită cu piciorul în pîntece.

— Și țărăncile n-au aceleași sentimente de mamă cum le ai și matale ? Sau dacă sînt țărănci trebuie să le considerăm niște animale obligate să sufere în tăcere și să rabde ? Oare nu-s construite la fel ca tine ? Nu urlați de durere la naștere și cucoană, și țărancă ? De unde ai mai scos gogomăniile astea, Natali ?

— Ce vrei ? Să-mi las copilul la moarte fără să mișc un deget ? răspunse ea.

Calmul lui Donici o înnebunise.

— Să-ți lași copilul să fie mai întîi al țării și pe urmă al tău, vorbi Donici.

— Numai cineva care n-are copii poate vorbi așa ! spuse Natali și ochii i se încețoșară de lacrimi.

Acum îi păru rău că îl oprise la masă.

— Poate că ai dreptate, răspunse el și chipul i se întristă.

— Iartă-mă, se scuză ea și se înroși la față.

Nu dorise să-l jignească, dar nu se mai putuse stăpîni. O vreme tăcură amîndoi stînjeniți.

— Știi că Mihalache s-a înscris la liberali, spuse ea pentru a trece discuția pe un teren neutru, aplanînd încordarea. Eu l-am îndemnat, adăugă ea. M-am gîndit că copiii sînt mari, au nevoie de ocrotire și relații...

Donici nu o mai asculta. Se gîndea la sutele de mii de copii care n-aveau nici ocrotire, nici relații. Îl mira faptul că Natali, buna și blînda Natali devenise un alt om. Un egoism crud pusese stăpînire pe ființa ei. O cunoscuse altfel. Cu totul altfel. Și dintr-o dată...

Se uită la ea cum s-ar uita la un străin, care se nimerește să fie lîngă el, în tramvai sau în tren...

— N-am făcut bine ? îl întrebă ea, văzînd că Donici nu spune nimic.

— Ba da, răspunse el cu indiferență. Apoi, după un timp, adăugă : Te-ai schimbat mult, Natali ! Glasul îi suna uscat și trist.

— În ce sens ? întrebă ea, fără să înțeleagă.

— În sensul lipsei tale de înțelegere. Poate că nu e vina ta. Dar sînt momente în viața acestei planete care ridică problema existenței sau dispariției unui popor. Acest lucru trebuie să vrei să-l înțelegi...

— Nu știu ce vrei să spui, dar o mamă care își iubește copiii și bărbatul nu poate fi acuzată de egoism...

— Atîta vreme cît gîndurile ei se îngrădesc în perimetrul familiei, poate fi acuzată totuși...

Natali vru să răspundă, dar din curte se auzi vocea lui Comăneanu înjurînd și bodogănind.

— A venit Mihalache, tresări ea și se ridică speriată de pe canapea.

Se auziră niște uși trîntite și niște geamuri zăngănind. Comăneanu intră în casă ca o furtună. La vederea lui Donici se opri surprins.

— Ehei ! Lume nouă ! spuse el scuturînd mîna lui Donici cu putere.

— L-am oprit pe Jorj la masă, spuse ea ca pentru a cere încuviințarea lui bărbatu-său.

— Foarte bine, spuse Comăneanu grăbit. Nu mîncăm ? Că mi-e o foame de nu văd înaintea ochilor !

— Îndată, Mihalache ! răspunse Natali, grăbindu-se spre ușă.

— L-am ars pe porcul de Finkel cu acțiunile lui de i-au sărit ochii din cap, vorbi el frecîndu-și mîinile bucuros.

— Foarte bine i-ai făcut, spuse din ușă Natali, deși habar n-avea de jocul de bursă.

Donici o privi compătimitor. Comăneanu își zvîrli haina de pe el, rămînînd în jiletcă și cămașă. Începuse să fluiere.

— Ia spune, Jorj, ce milostenii ai mai făcut ? îl luă el pe Donici peste picior, în vreme ce își desfăcea nasturele de la gît.

— Milostenii nu, poate obligații, răspunse Donici.

— La dracu, obligații ! Față de cine ? De niște copii de mahalagii sau de niște amăriți care cer toată ziua-bună

ziua ? Ehei ! N-ai să faci niciodată avere, Jorj băiete !

— Nici n-am căutat să fac avere vreodată, răspunse Donici, răsucindu-şi o ţigară.

— Fleacuri. Vorbe goale. Averea deschide toate porţile.

— Depinde de ce porţi e vorba, răspunse Donici zîmbind.

— Indiferent. Şi poarta iadului o deschide, dacă vrei să ştii !

— Tot ce se poate, dacă ţii neapărat să ajungi acolo, spuse Donici mucalit.

Comăneanu izbucni în rîs. De cîte ori se întîlneau amîndoi, se ciondăneau.

— Jorj dragă, am impresia că tu ai rămas un copil mare, spuse Comăneanu cu milă ironică.

— Decît un om mic e de preferat un copil mare, răspunse Donici.

— Mă, tu arunci cu pietre în grădina mea !

— De ce ? Am vorbit cumva de funie în casa spînzuratului ?

Tocmai cînd se hîrjoneau ei aşa, năvăli pe uşă Misi. Exact ca şi tată-său.

— Nenea Jorj ! exclamă ea bucuroasă, sărutîndu-l pe amîndoi obrajii.

— Ia să te văd, fetiţo ! Pe zi ce trece te faci tot mai frumoasă, spuse Donici.

Misi se răsuci pe călcîie.

— Nu-i mai băga prostii în cap ! N-o vezi ? Parcă-i un buldog cu nasul ăla cîrn şi buzele groase, interveni Comăneanu pus pe glumă.

— Ai vrea, răspunse Misi. Şi-apoi, dacă vrei să ştii, n-am nevoie de aprecierile tale adăugă ea uitîndu-se la tată-său cu ciudă.

— Află că e foarte frumoasă fata, Mihalache. Aproape că nu-mi vine să cred că e fata ta ! rîse Donici. Mîine-poimîine o să se mărite şi ai să rămîi cu buzele umflate, adăugă el.

— Urîta asta să se mărite ? Ţi-ai găsit ! Mă rog, s-o afla vreun dobitoc care să o ia, vorbi Mihalache încîntat că poate să o irite pe fie-sa.

— Dacă vrei să știi, m-a cerut în căsătorie Radu Buhuși, sări Misi cu gura.

— Ce să zic! Sabia și pintenii de el, răspunse Comăneanu.

— Și Mateiu Romalo, minți Misi.

— Ăla e mai răsărit, dar sentimental și naiv ca tatăsău, bietul Alevra... El era plecat pe front și Luiza, dumnezeu să o ierte... Cine știe cu cine l-o fi făcut pe băiat...

— Cum poți vorbi așa despre o femeie și mai ales de femeia camaradului tău de arme? vorbi Donici cu asprime.

— Puah! Toate sînt la fel, măi Jorj. Niște curviține!

— Și mama e una din acelea de care spui tu? îl încolți Misi.

— Eh! Maică-ta! Maică-ta e altceva, răspunse Comăneanu încurcat.

Nu-i ardea de ceartă fiind bine dispus. Era fericit că îl lichidase pe Finkel evreul. Donici se simțea prost trupește. Ca în unele vise, cînd ai senzația că îți lipsește ceva, dar nu știi ce, deși acel ceva e ireparabil.

Cîteodată îl amuza Mihalache, dar altă dată îl apuca dezgustul numai la vederea lui.

Dinu intră pe ușă aproape neauzit. Pășea ca maică-sa, fără zgomot.

— Iată și cavalerul rozelor, rîse ironic Mihalache la vederea lui fiu-său.

Dinu se apropie de Donici și, aplecîndu-se ușor, îl sărută cu dragoste.

— De ce vii atît de rar pe la noi, unchiule? îl întrebă Dinu.

— Poate că ar fi cazul să te întreb eu pe tine, de ce nu vii niciodată pe la mine? îl întrebă Donici, zîmbind.

— E ocupat cu damele, răspunse Mihalache în locul lui Dinu.

Își freca umerii peste care simțea iar aceeași greutate apăsătoare. Apoi durerea i se ridică în gît și în urechi, ca să cedeze după un minut.

Natali deschise ușa, poftindu-i la masă. Se strînseră cu toții.

Mihalache se așează în capul mesei. Fură aduse aperitivele : țuică, măsline, brînză telemea, roșii, după care urmă o ciorbă de perișoare acrită cu zeamă de varză care îl făcu pe Comăneanu să scoată oftaturi de plăcere, apoi apărură sărmăluțele în foi de viță cu iaurtul respectiv, jigoul de berbec cu garnitură de iahnie de fasole, după care se făcu o pauză. Masa se încheie cu fructe de sezon și o tortă de ciocolată cu frișcă.

Donici mîncă puțin, cumpătat. În schimb Mihalache băga în el ca un spart. Mai dete vreo cîteva șprițuri peste cap, după care, răsuflînd satisfăcut, se instală mai bine în scaun. Cînd Donici deschise discuția despre război, Mihalache i-o reteză scurt.

— Să știi, Jorj, că e o chestiune pe care nu o discut la mine în casă. E ceva care nu mă interesează, mai bine spus, nu vreau să mă intereseze, vorbi Comăneanu, după care își aprinse țigara suflînd fumul în sus.

— Dar e o problemă de ordin general, stărui Donici timid.

— O fi ! Dar pe mine nu mă interesează. Nu intră în sfera mea de preocupări. Și-apoi războiul nici nu va ține mult. Într-o lună-două vom fi ocupați de nemți. Ce putem opune noi mașinii de război germane ? Niște prăpădiți fără armament, fără ofițeri instruiți, fără...

— Ajunge !

Donici bătu cu pumnul în masă. Pentru prima dată moldoveanul blînd și răbdător își ieși din răbdări. Comăneanu se opri, privindu-l mirat. Nu mai spuse nimic. Natali înlemni. Dinu și Misi zîmbeau.

— Vă rog să mă scuzați, rosti Donici și se ridică. Tremura de enervare. Ceea ce ai spus tu acuma, Mihalache, este asemănător cu isprava unui dement care își face nevoile pe un mormînt sfînt ! adăugă el.

— Nu trebuia, Jorj ! Nu trebuia ! spuse Natali înfricoșată, uitîndu-se la Mihalache.

Acesta se scobea în dinți, mormăind o melodie. Din cînd în cînd, trăgea colțul gurii în jos, închizînd ochii.

— Te rog să mă ierți, Mihalache, se scuză Donici, văzînd atmosfera care se crease din cauza lui. N-a dorit așa ceva, dar nu s-a mai putut stăpîni.

— Ce să iert, Jorj ? Ce am de iertat ? izbucni Comăneanu. Faptul că nu mi-e îngăduit să vorbesc în casa mea despre ce vreau ? N-am voie să am păreri ? Fac ceva pe războiul ăsta ! Auzi ? Pînă a nu veni această nenorocire pe capul nostru, totul era bine. S-a găsit domnul Hohenzollern, tu-i mama lui de neamț cu urechile alea blegi, să se facă mai român decît toți românii ! Să vedem ce veți face voi, toți acești războinici de operetă, cînd veți vedea și auzi cizma prusacă pe Calea Victoriei... Atunci să vă văd ! În ceea ce mă privește, eu știu să-mi fac afacerile și cu dracu...

— Tata are dreptate, spuse Misi, încît Comăneanu o privi surprins. Ce ne pasă nouă că mor mii de oameni pe front, că lumea suferă, că țara e așa cum e, că spitalele sînt pline... Dacă ne merg afacerile, totul e bine și frumos...

Tonul lui Misi era iritat și ironic.

— I-ascultă madmoazelo ! Faci cu mine pe Jana d'Arc ? Cine mă-ta îți dă să mănînci ? Cine te îmbracă ? Aștia care au dezlănțuit războiul sau eu ? Ai început să ridici pliscul ? Ia vezi !

— N-am făcut decît să susțin teoriile tale. Pentru ce te superi ?

— Lasă că am văzut eu cum le susții ! Îți bați joc de mine ?

— Trebuie să fiu de acord cu vederile tale ? întrebă Misi.

— Trebuie ! Atîta vreme cît ești în casa mea...

— Încetați odată, pentru numele lui Dumnezeu ! se ruga Natali. Să trecem dincolo, să bem coniacul, adăugă ea și se ridică. Donici îi observă din nou, o clipă, aceeași privire bolnavă, halucinantă. Se mutară în odaia turcească. Mihalache simți un val de sînge, năvălindu-i în cap. În urechi îi bubuia ceva ritmic teribil de dezagreabil. Lucrurile păreau că se liniștesc. Mihalache își aprinse o altă țigară.

— Nu-i prea mult, Mihalache ? îndrăzni Natali. E a treia...

— Ia mai lasă-mă în pace ! Ce îmi numeri și țigările acuma ? o repezi Comăneanu.

— Îmi pare rău, Mihalache, că din cauza mea... De altfel, eu venisem să te rog ceva... Şi dacă se poate să mă ajuţi...

— Să te ajut ? Eu pe tine ? Nu văd... spuse Comăneanu, dînd drumul unui nor de fum în tavan.

— Depinde de tine, dacă vrei...

— Despre ce e vorba ?

— Tu îl cunoşti pe ministrul de război, nu ?

— Îl cunosc, dă-l în mă-sa ! Un idiot ! mormăi Comăneanu.

— N-ar fi singurul, spuse Donici muşcător.

Dinu surîse, iar Misi se înecă cu coniacul.

— Spune-mi ce pot face pentru tine ? îl zori Comăneanu.

— E vorba de o cerere a mea...

— Ce fel de cerere ?

— Am rugat să mă primească voluntar...

— Ce faceece ? se miră Comăneanu, de parcă Donici i-ar fi cerut să intervină să plece în lună.

Ceilalţi se uitară la Donici ca la un om din altă planetă.

— L-am rugat să mă primească voluntar, repetă Donici.

— Voluntar ? Tu ? La vîrsta asta ?

Comăneanu se uita la el nevenindu-i să creadă.

— Domnul ministru nu mi-a răspuns, continuă Donici, fără să ţină seama de surprinderea lui Mihalache.

— Cred şi eu că nu ţi-a răspuns, zise Comăneanu. Ia uite, domnule, că nu-i chiar atît de idiot pe cît pare ! Şi zi aşa ! Vrei să pleci pe front, să mori pentru patrie...

— Nu-i neapărată nevoie să mor, răspunse Donici serios.

Comăneanu nu-l mai asculta. Rîdea în hohote. Se lăsase pe speteaza canapelei, bătîndu-şi pulpele cu palmele.

— Poate doreşti să fii primit şi la cavalerie ? întrebă Mihalache batjocoritor.

— Dacă se poate... răspunse Donici tot atît de serios.

— Am să vorbesc cu ministrul. Ohoho ! Şi am să cer să-ţi dea şi o mîrţoagă. Ohoho ! Şi o lance. Ohoho ! Don Quichote pe picioare ! De ce să nu avem şi noi

românii un Don Quichote al nostru, spuse el, continuînd să rîdă.

Dar văzînd privirea dezaprobatoare a lui Dinu, se opri. Donici ascultă pînă la cap jignirile lui Comăneanu, fără o tresărire.

— Ce te hlizești așa la mine ? Nu-i de rîs ? se adresă Comăneanu lui fiu-său.

— Din păcate, de rîs ești dumneata. Dacă poți face haz de sentimentele nobile ale unui om, vreau să spun, ale unui OM adevărat, nu faci decît să te murdărești pe dumneata ! spuse Dinu fără să se uite la tată-său.

— Iote, mă ! Nu mai poate omul să glumească... Te-ai supărat, Jorj ?

— De asta te-am deranjat, Mihalache, vorbi Donici calm, de parcă nici n-ar fi auzit glumele nesărate ale lui Comăneanu.

Se ridică uitîndu-se la ceas.

— Ce faci ? Pleci ? îl întrebă Comăneanu.

— Da. Am o întîlnire la mine acasă și n-aș vrea să întîrzii !

— Vreo damă ? întrebă Mihalache glumind.

— Nu. Cu niște copii, cărora le-am făgăduit să le spun niște povești, răspunse Donici foarte serios.

— Măi, Jorj, ce fel de om ești tu ? îl întrebă Mihalache, de data asta fără nici o ironie.

— Nu te obosi, Mihalache, să mă înțelegi. Fiecare cu structura lui ! răspunse Donici.

Sătură mîna Nataliei, îi sărută pe copii, iar pe Mihalache îl bătu prietenos pe umăr.

— Am să vorbesc, Jorj ! Să știi că am să vorbesc cu ministrul.

Donici nu-i răspunse. Se îndreptă spre ușă. Dinu se ridică venind după el.

— Te conduc cîțiva pași, unchiule, spuse Dinu.

Ieșiră cu toții în curte. Cerul era curat, plin de albastru, doar cîțiva nori alburii mai stăruiau ici și colo. Ajunși la poartă, auziră clopotele.

— De ce mă-sa bat clopotele ? Că doar n-o fi murit Vodă ! se întrebă Comăneanu cu glas tare.

Un cetățean alerga pe strada aproape pustie, ținîndu-și pălăria în mînă. Îi văzu pe toți strînși grămadă în poartă și le strigă din fugă : „Alarmă aeriană !“

— Rahat ! spuse Comăneanu și scuipă într-o parte.

Din înaltul cerului se auzea uruit de motoare, ca de niște fiare hodorogite. Peste drum, într-un fel de grădiniță, se fugăreau niște copii. Deasupra orașului apărură cinci avioane nemțești de tipul „Taub“. Erau negre ca niște gîngănii uriașe ce se tîrau pe liniștea cerului, scoțînd suluri de fum alb. Ceva mai încolo de casa lui Comăneanu, cîțiva cetățeni se uitau la cer cu mîinile făcute streașină, vorbind și comentînd între ei. Deodată se auzi explozia. Geamurile vibrau și pămîntul se cutremura. Urmă o altă explozie, și alta, și alta...

Din văzduh se desprinse unul din cele cinci avioane. Se lăsă în picaj, zvîrlind un snop de grenade. Explozia sparse geamurile unei locuințe, apoi pe ferestre țîșniră limbi de foc. Din casa incendiată se auziră țipete de femei.

Aviatorul german coborî din nou în picaj. Donici observă cu groază cum venea deasupra grădiniței. Gloanțele de mitralieră măturară locul. Copiii fugiră țipînd și plîngînd. Avionul luă înălțime. De-abia atunci observă Donici o fetiță și un băiețel trîntiți pe caldarîm. Se repezi pe poartă afară, urmat de Dinu.

— Unde alergați, mă ? Sînteți nebuni ? le strigă Comăneanu, care se trîntise jos, lîngă poartă, trăgînd-o pe Natali după el.

Și nu făcu nici o mișcare pentru a-i opri. Natali plîngea cu hohote. Misi, care rămase în picioare, încremenită, își simțea inima bătîndu-i nebunește. Își masă sînul, unde dădu din întîmplare peste ceva tare, așa ca o pietricică. Nu dădu nici o atenție. Îi tremurau picioarele, iar dinții îi clănțăneau.

Donici și Dinu ajunseră lîngă copii, lăsîndu-se în genunchi. Exploziile începură iar. Natali se zbătea să iasă de sub încleștarea brațului lui Comăneanu. Bărbatul o strîngea zdravăn, înjurînd și strigînd.

— Dinuleeee ! striga ea cu disperare.

Simțea cum i se strînge viața în piept.

Donici ridică fetița. Era lovită drept în inimă. Chipul golit de sînge era alb ca hîrtia. Ochii îi erau mari, deschiși, mirați parcă. O lumină stelară, peste care se așternuse noaptea cețurilor veșnice. O așeză ușor pe pămînt. Mînuța copilului mai strîngea pietricelele cu care se jucase cu cîteva minute mai înainte. Nu mai era nimic de făcut. Băiatul era lovit în burtă și în picior. Sîngera puternic, horcăind și plîngînd de durere. Avioanele se depărtară. Teutonii își făcură datoria către patrie pe ziua aceea.

Se auzeau trăsurile pompierilor și ale Salvării. Oamenii alergau năuci pe străzi. Din curtea unei case apropiate de grădiniță țîșniră în fugă un bărbat și o femeie. La vederea fetiței, femeia dădu un urlet și leșină. Bărbatul se lăsase în genunchi lîngă fată, dînd mereu din cap, ca și cum ar fi spus că așa ceva este imposibil. Că nu e adevărat. Apoi se repezi la Donici luîndu-i copilul din brațe. Băiatul urlă de durere. Donici era murdar de sînge de sus pînă jos. Se întoarse în curte. Comăneanu era livid la față. Natali plîngea isteric, ghemuită la pieptul lui.

— A...

Se opri, privindu-l întrebător pe Donici.

— A murit, răspunse Jorj, întunecat.

— N-aș fi crezut ! bîigui Comăneanu.

— Ce n-ai fi crezut ? îl întrebă Donici, în vreme ce fata din casă îi ștergea sîngele de pe haină cu o cîrpă umedă.

— Că ăștia vor face așa ceva...

— După cum vezi, fac și așa ceva !

Mihalache vru să mai spună ceva, dar o simți pe Natali, lăsîndu-se moale la pămînt. O luă în brațe, ducînd-o în casă. Din nou îl prinse durerea aceea crîncenă în susul pieptului, în gît și în urechi. O așeză pe Natali pe pat, începînd să-i frece mîinile. Misi îi puse maică-si o compresă pe frunte și alta pe inimă. Tîrziu de tot, Natali își reveni. Începu din nou să plîngă, de data asta liniștit, cuprinsă de o mare durere. Comăneanu stătea ghemuit pe un scaun, lîngă ea, cu mîinile în poală, cu privirile în pămînt.

Donici plecă împreună cu Dinu. Mergeau unul lîngă altul, tăcuți și abătuți. Trecură pe lîngă o casă al cărei perete dinspre stradă se năruise complet. În casă se vedeau mobile sfărîmate, oglinda de perete făcută cioburi, un pat dat peste cap... Din dărîmături se ridica praful de cărămidă și zidărie sfărîmată. Cîțiva civili împreună cu pompierii scoteau niște tărgi, acoperite cu cearceafuri, pe care se ghiceau niște trupuri.

Cei doi nu se opriră. Mergeau cu sufletele pustiite mai departe.

— Am cerut să plec pe front pentru a curma răul cît mai degrabă, vorbi într-un tîrziu Donici. Desigur că nu eu, prin prezența mea, voi stăvili războiul, dar dacă ne vom strînge toți la un loc...

— Unchiule, pentru mine reprezinți tot ce are țara asta mai frumos și mai cinstit, vorbi Dinu. Dar totuși, pentru vîrsta matale...

— Dinule, aș vrea să-mi răspunzi la o întrebare... Dacă un tîlhar îți intră în casă cu gîndul să te prade, ce faci ? Te aperi ? Sau spui că la vîrsta ta la ce bun să te mai aperi ?...

Dinu nu răspunse. Înțelese și tăcu. Se mira că Donici nu-l întreabă nimic despre situația lui militară. Că nu-i venise încă ordinul de chemare. Majoritatea cunoscuților săi plecaseră pe front. Radu Buhuși, Todicel Iliescu, Mateiu Romalo, Horia Misirliu... Îl cuprinse o greață fizică de toată ființa lui.

— Unchiule, mie nu mi-a venit încă ordinul de chemare... vorbi Dinu, ca pentru a se scuza.

— Ție nici nu o să-ți vină ordin de chemare, rosti Donici, mergînd cu capul în pămînt.

— De ce crezi asta ? îl întrebă Dinu mirat.

— Fiindcă pe lume mai există și oameni neînțelegători !

— Unchiule, nu știu cum să-ți spun, dar ceva se întîmplă cu sufletul meu, vorbi Dinu și îl apucă pe Donici de braț, ca pentru a se sprijini.

În ochii lui unchiu-său licări o lumină plină de dragoste și înțelegere.

— Cînd ai suflet e firesc să se întîmple întotdeauna ceva. Cînd nu-l ai, n-are ce să se întîmple. Asta-i tot! Războiul...

— Nu cred în această siluire a ființei umane care se cheamă război, îl întrerupse Dinu. Nu vreau să cred. Nu pot să cred. Noblețea omului este construită de o forță spirituală care sălășluiește în om și, deodată, ceva hidos și teluric silnicește această noblețe. Cine permite această silnicire ?...

— Omul în altă variantă, răspunse Donici. Sîntem îngrădiți în niște canoane, ca într-o carapace... Noi ne-am îngrădit cu bună știință. Noi sîntem proprii noștri siluitori, noi ne căutăm grumazurile pentru a ni le tăia, în virtutea unor adevăruri scornite de mințile noastre bolnave...

— Deci pentru a trăi, trebuie să omori... spuse Dinu.

— Așa glăsuie legea războiului, dragul meu!

Se despărțiră aproape de casa lui Donici. Acesta îl pofti pe Dinu în casă, dar Dinu refuză. Se întoarse plecînd grăbit, de parcă ar fi întîrziat la o mare întîlnire. Donici privi din poarta casei silueta lui Dinu, care se depărta... Se tot depărta. Un oltean cu coșurile agățate de cobilița din spinare striga de pe celălalt trotuar: „Hai la roșii... Roșioarele!...“

În ziua aceea, copiii nu l-au mai căutat pe Donici. I se păru că viața, rușinată de ce a putut să ofere cu cîteva ore înainte, căuta să ascundă totul sub o mască de liniște aparentă. Donici intră în casă, zgribulindu-se într-o singurătate amară. Pe urmă veni seara și noaptea, și somnul, și...

*

* *

Gică Năvodaru scoase scara de unde o ascunsese, proptind-o de fereastra podului. Urcă treptele intrînd în pod. Locuia acolo de mai multă vreme. La el „mai multă vreme“ însemna o săptămînă-două. Casa nu era locuită. Poate că stăpînii ei plecaseră din cauza războiului sau din alte motive. Gică nu avea îndrăzneala de a intra în casă. Se temea să nu-l vadă cineva, mai ales în timpurile acelea de război, și să nu o pățească. În

pod însă era altceva. El considera vina mai mică. Acolo găsise o rețea de sîrmă pe care o făcu somieră după ce o așeză pe patru cărămizi. Mai descoperi într-un colț al podului niște trențe de lînă și o plapumă spartă. Avea și o lampă cu gaz care îi servea și de sobă și de lumină.

Fugise de acasă de multă vreme, pentru a scăpa de bătăile lui tată-său, un bețiv înscris într-o sectă religioasă, care în așteptarea celei de a doua veniri a lui Isus pe pămînt se deda la tot soiul de blestemății. Mamă-sa murise pe cînd avea el vreo șapte ani.

Gică nu apucă să învețe carte multă. Avea cîteva clase și un suflet de visător. Cu toate protestele învățătorilor, tată-său îl retrase de la școală pentru „a sluji Domnului".

Într-o noapte, înnebunit de bătăi și de mizerie, de urletele bețivului de tată-său și de sărăcia și frigul din casă, fugi fără să se mai uite înapoi. Urmă o perioadă de hoinăreală, cu dormit prin ganguri sau pe sub poduri, cu zile de nemîncare, cu angajamente de o zi-două, cu patroni care îl puneau să muncească într-o zi cît munceau alții într-o săptămînă. Un cîrciumar îl angajase să spele butoaiele din pivniță și să aducă vin mușteriilor. Pentru asta îi dădea o mîncare nenorocită și un culcuș, unde să-și pună capul.

Din nefericire, într-o bună zi, patronul îl trimise să scoată vin din pivniță. Acolo, Gică puse cana de o vadră la cep și dădu drumul vinului, apoi se așeză pe o piatră. Nedormit și obosit, adormi.

Patronul îl găsi adormit într-o baltă de vin. L-a bătut pînă ce copilul a leșinat. A fugit și de-acolo, angajîndu-se la un saltelar. Muncea cîte cincisprezece ore pe zi, după care mai trebuia să legene și copilul stăpînului. Cînd adormea răpus de oboseală, stăpînă-sa îl trezea, înțepîndu-l cu sula de lucru. Pe urmă a ajuns la o biserică. Stingea lumînările și mătura. Într-o zi au dispărut banii din cutia milelor. Popa l-a dat pe mîna poliției. A mîncat o bătaie zdravănă, ca pînă la urmă să se descopere adevăratul făptaș. Un țîrcovnic. Pe urmă se făcu hamal în gară, unde nu făcu prea mulți purici. Începu să scrie poezii cu duiumul și să bea tot ce-i cădea în mînă ca alcool. Vreo două reviste din capitală îi publicară

versurile. Mai scria și „răvașe de plăcintă“ pentru care încasa cîțiva bănuți. Îi plăcea să citească, dar cum nu avea bani pentru cărți, le fura. Găsise în pod un stelaj șchiop și îl făcu bibliotecă. Pentru a-l umple cu cărți, intra prin librării sau anticariate și cînd vedea că nu e observat, băga cartea sub haină și o ștergea. Mai fura cărți și de prin case, unde era chemat să mute vreo mobilă, sau cînd ducea coșnița vreunei cuconițe de la piață acasă. Acolo se prefăcea că i s-a făcut rău și cerea un pahar cu apă. Pînă să i-l aducă gospodina, înșfăca cîte o carte mai arătoasă, dosind-o în brăcinari. Reușise să fure un „Shakespeare“ legat în piele de vițel cu catarame aurite.

Nu cunoștea nici o limbă străină, dar seara, cînd se urca în pod, băgîndu-se sub plapuma zdrențuită, deschidea cartea cu sentimentul cărturarului care se pregătește pentru lectura de seară. Privea literele necunoscute cu mirare copilărească, intuind cîteodată înțelesul vreuneia din ele. „Ce-o fi vrînd să spună autorul aici ?“ se întreba el și se frămînta, înlocuind cele scrise de Shakespeare cu altele gîndite de el. Atunci îl cuprindea o bucurie nebună, avînd senzația că a înțeles totul și e perfect. Apoi, apucat de o frenezie teribilă, începea să scrie versuri cu un ciot de creion, neuitînd să sublinieze rînduri întregi din carte, ca să-i întărească convingerea că a cetit cartea și a înțeles-o. Iar pe pagina de gardă scria mare și strîmb : „Din cărțile mele“. Și se iscălea dedesubt.

Avea o uitătură tristă, sfîșietoare, de cîine bătut și alungat. Ochii căprui purtau niște lumini, dovada unei purități sufletești aproape de necrezut. Chiar și atunci cînd înșfăca vreo carte, privea atît de senin pe vînzător, încît acela nici nu băga de seamă furtișagul. Într-o zi însă i s-a înfundat. Un librar ceva mai vigilent a observat cînd dosea cartea. Era un volum legat superb, pe care scria „Goethes Werke“. Năvodaru se întoarse să plece, cînd se simți înhățat de guler.

— Scoate cartea pe care ai furat-o, îl somă librarul.

— Care carte ? îl întrebă Gică atît de nevinovat, încît librarul șovăi.

Totuși, mai repede decît se aștepta Gică, omul îi băgă mîna în sîn și scoase volumul.

— Hoțule ! îl apostrofă librarul. Te dau pe mîna poliției.

— Cum să vă explic...

— Ce să-mi explici ? Ai furat-o sau nu ?

— N-am furat-o...

— Atunci ?

— Doamne Dumnezeule ! se văită Gică. Dumneavoastră sînteți cel mai însemnat librar din țară... așa știu... și...

— De ce n-ai cumpărat-o ? îl întrebă librarul flatat.

— N-am avut bani... Mi-a fost rușine...

Și Gică se puse pe plîns. Se strînseră oamenii.

— Hai du-te, și altă dată... Bagă de seamă ! îl amenință librarul.

Atunci Gică îi luă mîna și i-o sărută. Mărinimos, librarul îi lăsă cartea. Văzîndu-se în stradă, Gică răsuflă ușurat. Scăpase de poliție. Avea o frică nebună de autorități. Nu uitase bătaia aceea încasată pe nedrept. Cînd își amintea de scena cu librarul îl pufnea rîsul.

Acum se angajă cărător de piatră la un negustor de pompe funebre. Ăla avea o prăvălie după cimitirul Belu. Gică muncea toată ziua. Învățase să spargă piatra cu dalta și ciocanul, să fixeze fotografiile răposaților în locașul de piatră, să sape literele și să le vopsească cu bronz. Cîteodată mai dădea o mînă de ajutor și groparilor, bineînțeles, contra unui mic cîștig.

Se învățase ca, după lucru, să se dezmorțească „o leacă“ la crîșma lui „nea Pandele“, vizavi de cimitir. „Magazinul de delicatesuri și mezelicuri“, cum scria pe firmă, era o hală mare, cu pămînt, nepodoită, cu cîteva mese și scaune. Iarna, o sobă de tuci întreținea căldura, mai mult fum decît căldură. Aburii alcoolului și fumul de țigară se puteau tăia cu cuțitul. Oamenii cîntau zbierînd, rîdeau gălăgios, înjurau ca la ușa cortului, scuipau pe jos și din cînd în cînd se încăierau din te miri ce ! Un lăutar, unul Dincă, cam tuciuriu la față, cu părul și mustățile albe, „tomnit de don' Pandele“, zdrăngănea la un pian dezacordat. Cînd oamenii se încăierau cu creierii arși de alcool, Dincă nu înceta să cînte. Numai

că romanța pe care o „zicea“ o schimba cu cîteva note din „Cavaleria ușoară“. Așa că cei din stradă, îndată ce auzeau muzica săltăreață, știau că înăuntru, în crîșmă, își mutau fălcile cîțiva. Îndată ce încăierarea se termina, „don' Pandele“, voinic ca un taur, scund și lat, cu niște mustăți de arnăut, îi arunca în stradă și pe învins, și pe învingător, ca pe niște fleoarțe, neavînd chef de „bîlci“, cum spunea el. Atunci Dincă intra în normal, reluîndu-și romanța, pe care o cînta fără întrerupere : „De ziua nunții tale îți scriu“...

Don' Pandele nu servea nici vin, nici băuturi alese. Iarna avea rachiu și covrigi uscați, iar vara o da pe bere și țîri.

Venea acolo tot felul de lume. Gropari, pietrari, actori ratați, poeți nebuni, aventurieri, pungași de buzunare, femei de moravuri ușoare roase de tuberculoză și de sifilis, cerșetori care ziua stăteau prin cimitir văicărindu-se, făcîndu-și cruci peste cruci de îndată ce zăreau pe cineva apropiindu-se, adunînd colivă, cozonac, ouă, salam, pîine, înghesuindu-le de-a valma în traistele rupte și slinoase. Erau haidamaci buni de muncă, plesnind de sănătate, mînuitori abili ai cuțitului, care băteau aleile cimitirului, în așteptarea pomenilor. Seara, veneau în crîșma lui don' Pandele, lepădînd într-un sac mare al crîșmarului tot ce adunaseră în timpul zilei, bineînțeles, pe rachiu. Fiindcă don' Pandele creștea porci. Doi pentru casă și patru-cinci pentru vînzare.

Toată liota asta de oameni gălăgioși și însetați era servită doar de don' Pandele și de un băiețaș cam de vreo cincisprezece ani, un fel de nepot pe care îl altoia de cîte ori îl vedea moțăind în dosul tejghelei. După ce lua gologanii la oameni, don' Pandele trimitea băiatul cu băutura cerută la masa respectivă, apoi se așeza pe un scaun în dosul tejghelei, răsfoind ziarul sub becul chior ce spînzura deasupra. Îl interesau grozav sinuciderile din amor, dramele pasionale și spărgătorii. Peste comunicatele de război trecea ușor, mormăind cîte un „hm ! !, iar ne-au datără ăia înapoi !“ Cînd îl auzea pe Dincă zdrăngănind „Cavaleria ușoară“, ridica privirea atent. Știa precis că miroase a încăierare. Atunci lăsa ziarul pe tejghea și, înjurînd strașnic, îi apuca pe beți-

vani de guler și, după ce mai întîi îi izbea cap în cap ca să se trezească, îi zvîrlea în stradă. De îndată ce îl auzea pe Dincă luînd de-a capu : „De ziua nunții tale îți scriu...“ se așeza liniștit la tejghea, reluîndu-și lectura.

Între acele rebuturi omenești se învățase Gică Năvodaru să vină seară de seară. Cînd se întorcea spre casă, se oprea în dreptul restaurantului „Capșa“. Privea de-afară, din stradă, înăuntru, la mesele frumos așezate, la doamnele elegante, la domnii veseli și rumeni la față, fără părere de rău, fără invidie. „Există două lumi ! Fiecare cu aia a mă-sii !“ își spunea el, mergînd spre casă.

La crîșma lui don' Pandele, asista la încăierări, făcînd loc celor ce se încăierau, ca simplu spectator, fără emoție, fără participare. Primea la masa lui cîte o femeie de moravuri ușoare, care peste pometii roșii de boală își mai dădea cu fard. Aia nu știu ce-i zicea, iar Gică da neatent din cap. Cîte unele îl invitau pe aleile cimitirului, contra cîtorva gologani, făgăduindu-i momente de plăcere. Gică privea mirat în ochii duși în fundul capului ai femeii, scuturîndu-se cu scîrbă. Tot acolo îl cunoscuse pe „Amiralul“, un tip cam la vreo treizeci și opt-patruzeci de ani. Se așezase la masa lui Gică, de parcă nici nu l-ar fi văzut, punîndu-și picior peste picior. Gică observă că omul n-avea ciorapi. Surtucul era cusut pe alocurea cu sfoară, iar manșetele erau ferfeniță. În schimb avea pe cap un joben nou-nouț, și la butonieră o floare. După ce își comandă rachiul, „Amiralul“ îl învrednici pe Gică, aruncîndu-i o privire fugară. Gică surîse timid, ca dama căreia i se aruncă o ocheadă. Zărind pachetul de țigări al lui Gică, pus pe masă, „Amiralul“ întinse laba cu unghii mari, murdare.

— Permetez ?...

Și, fără să mai aștepte răspunsul, sfeterisi o țigară. După ce trase cîteva fumuri, se uită lung la Gică cu o privire distantă.

— Îmi dai voie... Mi se spune Amiralul ! Și îi întinse mîna.

— Gică Năvodaru, poet, publicist și sculptor în piatră, se prezentă Gică.

— Încîntat să cunosc pe cineva din lumea noastră de intelectuali, spuse „Amiralul“.

Gică surîse flatat. Îi plăcea tipul.

— Cînd am fost la Paris... continuă „Amiralul". Gică făcu ochii mari.

— Aţi fost la Paris ?

— Paris ? Un moft ! Pînă acolo mă duceam doar să mă p... Dar pe unde n-am fost, prietene ? Londra, Veneţia, Roma, Geneva, America...

Începu să vorbească repede, spunînd nişte poveşti care îl făcură pe Gică să rămînă cu gura căscată. Pe lîngă Amiral trecu o namilă de om, murdar de pămînt, cu ciorapi de lînă albă traşi peste pantalonii negri şi peticiţi.

— Mă jigodia dracului, cînd ai de gînd să-mi dai polul ? îl întrebă acela pe Amiral, apucîndu-l de guler.

— Permetez-moi ? se scuză Amiralul, făcînd pe miratul.

— Du-te în mă-ta ! Nu mă lua pe mine cu păsărească ta ! Mie să-mi spui cînd îmi dai gologanii ! Apoi, plecîndu-se asupra Amiralului care o sfeclise, îi scrîşni la ureche : Dacă mîine seară nu-mi vii cu banii în dinţi, să ştii că te tai !

Îi dete o palmă peste joben de i-l înfundă pe cap pînă la urechi, apoi se depărtă.

— Ca să vezi, mon cher, între ce oameni sîntem obligaţi să trăim, spuse Amiralul oftînd şi potrivindu-şi jobenul. Ce vrei ? Astea sînt timpurile, poete ! Clasa noastră, a intelectualilor, a decăzut, şi decăderea asta a început odată cu blestemata aia de revoluţie franceză. Ne-am amestecat cu toate ţoapele şi iată unde am ajuns ! Este ? Îţi vine orice amărît, căruia i-ai făcut cinstea în vreo seară să-i adresezi un cuvînt, şi te bate pe umăr. Te trage de centură, îţi spune pe nume... Ca să vezi ! Iar decăderea mea a început de cînd l-am contrazis pe Brătianu. El o ţinea pe a lui, iar eu pe a mea ! I-am spus : „Ioane, nu faci bine ce faci ! Duci ţara de rîpă". Ei bine, am crezut că i se face rău ! S-a îngăbenit la faţă şi mi-a strigat : „Cum ? Tocmai tu îmi spui astea ? Tu, în care mi-am pus toate nădejdile ?" Şi de-atunci, pînă nu m-a distrus nu s-a lăsat ! Am vrut să mă întorc la Paris, unde am o mulţime de prieteni, dar nu mi-a dat drumul. Îmi punea tot felul de beţe în roate. Într-un cu-

vînt, m-a lăsat în sapă de lemn! Bătu nervos în masă.

— Ce vrei, Amirale? îl întrebă Pandele, apropiindu-se leneș.

— Două rachiuri, comandă Amiralul.

— Dă gologanii!

— Ce naiba, mon cher! N-am credit de cîțiva bănuți?

— Lasă-te de astea, Amirale! Ai bani, bei. N-ai, te uiți! îi răspunse Pandele, întorcîndu-i spatele.

Gică se simți obligat să facă cinste. Amiralul se învioră. Fuma din țigările lui Gică, sorbind cu nesaț rachiul lui Pandele.

— Ascultă-mă pe mine, dragul meu, prăbușirea lumii a început de la Napoleon... începu Amiralul, potrivindu-și jobenul pe o sprînceană.

Pe lîngă ei trecu namila care îl amenințase pe Amiral, urmată de o femeie mărunțică, fardată violent. Ieșiră, îndreptîndu-se spre cimitir. Se strecură printr-o spărtură de zid, luînd-o pe una din aleile mai lăturalnice. În spatele unui cavou, femeia se opri, lăsîndu-se pe spate. Bărbatul se repezi peste ea, morfolindu-i buzele. Aproape de sfîrșit, femeia lăsă să-i scape un țipăt ascuțit. Namila se trezi stropit pe față de ceva cald și lipicios. Vru să o plesnească peste mutră.

— Ce moașă-ta ai, fă? Mă stuchești în față?

Se ridică de pe ea, ștergîndu-și obrazul. Femeia nu răspunse. Rămase întinsă, cu ochii deschiși. Bărbatul îi trase poalele rochiei peste pulpele palide, descoperite impudic. Al dracului ghinion! mormăi bărbatul. Să moară tocmai sub mine! O luă la fugă, ieșind prin „Valea Plîngerii".

Începuse să plouă mărunt. La crîșma lui don' Pandele, Amiralul se ridică anevoie de pe scaun. Porni spre ieșire, ținîndu-l pe Gică de braț. Năvodaru îl invită la el în pod să-și petreacă noaptea.

A doua zi, cînd se trezi Gică, constată lipsa Amiralului împreună cu cei cîțiva gologani și a pachetului de țigări. Îl pufni rîsul. Își aminti de felul grav și prețios cu care îi vorbise Amiralul cu o noapte înainte și gestul de a-l fura ca ultimul găinar. Nu-l înjură și nici nu-i purtă pică. Căută să-l înțeleagă, așa cum nu făcură oamenii cu el. Se apucă să șteargă praful de pe „biblio-

tecă", apoi strînse patul. Căută prin buzunare să vadă dacă nu mai găsește vreun bănuț pentru țigări. Deodată, zări în cadrul ferestrei jobenul Amiralului.

— Bonjour, poete! zise Amiralul, intrînd în pod și mergînd aplecat, fiind înalt și deșirat, în vreme ce Gică era scund ca un copil oprit din creștere.

Amiralul scoase din buzunarul surtucului o sticlă de rachiu, pe care o puse pe podea, apoi desfăcu un pachet cu mezeluri. Din celălalt buzunar scoase o pîine caldă. Gică îl privea năucit. Nu și-ar fi închipuit în ruptul capului că Amiralul se va mai întoarce. „Asta-i bună!" mormăi Gică și se dispuse.

— Ce e bună, poete? întrebă Amiralul curios, scoțînd din buzunarul pantalonilor un pachet de țigări.

— Ca să fiu sincer, am crezut că ai fugit, după ce m-ai buzunărit, rîse Gică.

— Eu? Cum poți să gîndești așa ceva despre mine? se indignă Amiralul. Să știi că m-ai jignit adînc! spuse el și, încercînd să se ridice pentru a fi mai impunător, se izbi cu capul de o bîrnă.

— Eu, ca să-ți spun drept, n-am furat în viața mea! Detest furtul ca pe ceva ce umilește noțiunea de om! Furtul este dovada incapacității individului de a arăta ce poate. Hoțul, după mine, este un fel de paralitic moral...

Gică se abținu să nu rîdă. Amiralul îl văzu cum se stăpînește și îl privi mirat, aproape supărat.

— Nu-ți vine să crezi?

— Mă gîndeam la huiduma aia de aseară care te-a amenințat că te taie dacă nu-i dai polul, spuse Gică.

— Nu i-am luat și nu mi-a dat nici un pol, respinse Amiralul acuzarea adusă.

— Atunci? Pentru că e greu de crezut că un oarecare vine din sfîntul senin și te amenință, cerîndu-ți bani...

— Dihania aia nerușinată a încercat să fure poșeta unei femei. L-am strigat, văzîndu-i gestul. De-atunci îmi poartă pică, cerîndu-mi un pol drept pedeapsă că nu l-am lăsat să fure. Mi-l cere de cîte ori se îmbată. Asta-i tot! Ție îți datorez niște țigări. E drept! Cu banii pe

care ți i-am luat din buzunar, am cumpărat tot ce vezi.

Gică se uita la el mai crezînd, mai necrezînd. Un surîs de îndoială îi rămase întipărit pe față.

— Ceva nu-i în regulă, Amirale, spuse Gică.

— Ce nu-i în regulă ? îl întrebă Amiralul, ocupat cu scoaterea dopului.

— De furat zici că nu furi...

— Nu fur.

— De muncit nu muncești... Atunci din ce trăiești ?

— Te întrebi din ce trăiesc, nu-i așa ?

— Așa !

— Ești sigur că nu muncesc ? îl întrebă Amiralul, posomorîndu-se.

— Nu știu. Dar dacă ai munci, n-ai umbla zdrențăros, răspunse Gică.

Era convins că Amiralul minte de spurcă. Dar de ce să-l mintă pe el. Tocmai pe el ! Care îl tratase, care îi oferise apartamentul lui ! Care îi vorbea respectuos și nu-l lua ca alții cu sictireli și cu „jigodie".

— Măi băiete, răspunse Amiralul, cel ce muncește cinstit n-are vreme să se îmbogățească. Asta să o știi de la mine ! Eu fac de toate. Muncesc oriunde sînt chemat. Fac și pe hamalul, văruiesc, spăl rufe, duc coșnița, cunosc dulgherie, mă pricep și la mecanică puțin. Cînd e nevoie, fac și pe groparul. Bărbieresc morții. Într-un cuvînt, sînt bun la toate !

— Dacă știi atîtea meserii, de ce nu-ți găsești o slujbă ?

— Pentru că nu-mi plac patronii. Mie îmi place să fiu liber. Liber ca pasărea cerului ! Eu lucrez cu ziua. Muncesc de dimineață pînă seara, cînd vin la amărîtul de Pandele pentru a-i face cinstea de a-i bea rachiul ăla împuțit. Tu, parcă așa mi-ai spus, lucrezi la unul care are pietrărie, nu-i așa ? Da ăla ce-ți mai cere în afara muncii tale de salahor ?

— Îl mai ajut la gospodărie, răspunse Gică.

— Cum adică ?

— Îi mai fac piața, îi mai plimb copilul... O dată pe lună îl ajut la curățenie, că nevastă-sa bolește mereu...

— Și cît îți dă pentru treaba asta ?

— Nimic. Așa... pentru că sînt angajat la el.

— Va să zică ești angajatul lui ca lucrător și servitor pe gratis ! Nu te supăra, dar n-ai demnitate ! D-aia eu nu mă pot băga la nimeni. Eu lucrez azi și dacă mi s-a spus o vorbă care nu-i pe placul meu, bună ziua ! De oase rupte nu mă vait ! Eu sînt propriul meu patron. Asta da ! Îmi surîde. Cînd am chef, îmi spun : „Amirale, pleci în concediu !“ „Cîte zile, don' șef“ mă întreb eu. „Cîte vrei !“ Îmi plătesc deplasările, umblu pe munți, dorm pe la stîne, le povestesc ciobanilor tot felul de povești pe care le inventez, iar ei, pentru asta, îmi dau locuință și hrană. Cum s-ar spune, și în concediu depun o muncă destul de grea. Aceea de a gîndi. Toamna și iarna mă întorc la patron, adică la mine, și mă apuc vîrtos de muncă. Atunci patronul, adică eu, mă întreb : „Ai petrecut bine, Amirale ? „Minunat, patroane !“ „Ei, acum să ne vedem de treabă !“ Așa da ! Așa stau la patron. Mă întrebi de ce sînt jerpelit de vreme ce cîștig ? Am să-ți spun, dar mai întîi așează-te și îmbucă ceva. Nu e bine să asculți povești nemîncat și setos ! vorbi Amiralul, după ce trase o dușcă bună de rachiu.

Gică se așeză pe pat. Începu să mănînce cam fără chef. Nici băutura nu avea trecere la el în acel moment. Își aprinse țigara. Aia da ! Aia mai marge !

— Vrei să știi de ce sînt jerpelit ? repetă Amiralul. Pentru că sînt orgolios. Mă înțelegi, poete ? Pentru că sînt demn ! Ce te zgîiești așa la mine ? Nu-ți vine a crede ? Măăă, eu dacă vreau sparg porțile cerului cu capul !

Gică îl privea cu gura căscată. Amiralul îl zăpăcise. Acum i se părea o rîmă, acum cît un munte.

— Măi băiete, reîncepu Amiralul, eu sînt fiul unui spălătorese de prin părțile Brăilei. Mama m-a făcut cu un negustor la care ea spăla rufe. Ăsta era văduv. Îi murise femeia. De mic copil am cunoscut gustul usturător al biciului. De obicei, copiii fără personalitate se cuminţesc de frica bătăii. Dar ce ajung în viață ? Niște lași. Niște denunțători. Niște javre fără caracter. Să știi de la mine ; biciul sfărîmă sufletul ! Asta e mai rău ca orice. Eu am avut personalitatea mea. Cu cît mă bătea, cu atît eram mai al dracului ! Pentru că nu avea cu ce să mă țină, mama m-a dat la prăvălia tatii, care se fă-

cea că nu știe al cui sînt. Acolo îmi dădea o dată mîncare și de trei ori bătaie. Cînd mă lăsa acasă, o dată pe lună, mă juram că n-am să mă mai întorc. Plîngeam în brațele mamei pînă mi se făcea rău. Ea, nenorocita, cfta și îmi spunea : „Rabdă, fiule, că răbdarea este singura bogăție pe care a dat-o Dumnezeu săracilor !“ Și iar mă întorceam. Dormeam așa cum dormi tu, într-un pod. Dar podul tău este palat pe lîngă ăla. Mă mîncau ploșnițele și purecii, de eram numai bășici. Acolo, la prăvălia lui taică-meu, veneau tot soiul de oameni. Într-o zi a venit unul Barba Spiros, căpitan de vas. Că acolo, cum are un grec o barcă, își spune „căpitan“. Vorbea cu alții de la masă, în timp ce muia cu mînerul cuțitului spinarea țîrîlor. Dar despre ce nu trăncănea acest Barba Spiros ?! Despre America, despre Egipt, despre dracu mai știe ce ! Povestea despre viața de acolo, de bogățiile care îți ieșeau în cale la tot pasul. N-am putut închide ochii toată noaptea. Mintea mea de copil se frămînta nebună. Cum să fac, cum să dreg, s-o șterg ! Dis-de-dimineață am măturat prăvălia, am spălat paharele, am stropit pe jos, cu ochii la ușă. Mă gîndeam că dacă mai vine Barba Spiros, să-l rog să mă ia cu el. N-a mai venit. În schimb a venit unul care nu știu ce-i tot șoptea tatei la ureche, uitîndu-se la mine. După ce a plecat omul, tata mă chemă la tejghea și mă mîngîie pe creștet, fără să spună o vorbă. Am încremenit ! Pînă atunci nu mă mîngîiase nimeni. Nici chiar mama, deși știam și simțeam că mă iubea din tot sufletul. Apoi tata îmi dădu niște bani. Bani mulți, așa mi s-a părut mie, după care m-a învoit să plec acasă fără să-mi mai spună ceva. Am plecat într-un suflet. Cînd am ajuns acasă, mama era întinsă între lumînări. La căpătîiul ei jeleau cîteva vecine. Văzîndu-mă, una din ele m-a îmbrățișat și mi-a spus plîngînd : „Offf, nenorocitul de tine !“ Pe urmă a intrat în odaie o fată frumoasă, dar jerpelită, care m-a îmbrățișat și mi-a spus că e soru-mea. N-am știut pînă atunci că mama mai avea un copil. Mama a fost o femeie nemaivăzut de bună, oftă Amiralul, dar tare nefericită ! N-a știut nici să lupte, nici să se apere. O ființă care părea că nici n-a existat. Vreau să spun că n-a lăsat nici un semn care să-i facă cunoscută trecerea ei prin viață...

Amiralul tăcu o vreme, năpădit de amintiri. Gică îl privi cu milă și înțelegere. Nici viața lui nu fusese mai brează. Și așa cum stăteau, unul lîngă altul, păreau doi oameni bătrîni, care nu mai așteptau nimic de la viață.

— Chiar în ziua aceea, am îngropat-o, reîncepu Amiralul. Seara, după ce au plecat vecinele, am rămas în odaia mamei numai eu și soră-mea. Mi-a spus că o cheamă Dida și că e servitoare la o cucoană. N-avea leafă. Muncea pe mîncare și locuință. M-a întrebat ce vreau să fac. Mie îmi plăcea că vorbea cu mine, de parcă aș fi fost un om mare. I-am spus că vreau să plec în lume, să-mi fac un rost. Aveam aproape doisprezece ani, iar ea să tot fi avut vreo paisprezece ani. N-a spus nimic cînd a auzit planul meu. Stătea pe patul mamei, parcă o văd și acuma, cu mîinile adunate în poală. Lîngă perina mamei rămăsese o floare de cîmp care începuse să se veștejească. Soru-mea o luă și o mirosi fără să-și dea seama. Pe urmă mă întrebă dacă vreau să iau ceva din lucrurile mamei. Ce era să iau? Niște cîrpe? Niște trențe de rochii? Niște pantofi scîlciați, bărbătești? Cele cîteva farfurii? I-am spus că i le las toate ei. Că eu mă voi îmbogăți și îi voi trimite bani. S-a bucurat. Nu știa carte. N-a învățat niciodată. Am stat de vorbă fără să închidem ochii toată noaptea. I-am spus unde lucram și unde nu mai vroiam să mă întorc. Îmi rămăsese ceva bani de la înmormîntare. Dimineața, soră-mea mi-a făcut un pachet cu ceva de mîncare. M-am mai uitat o dată spre patul mamei. Era numai cearceaful și perina. Mi-am adus aminte cum mă ținea lîngă ea, acolo, înspre perete, cînd eram mic de tot. Mă legăna și îmi spunea niște lucruri pe care nu le înțelegeam. Îmi povestea ceva? Sau... Nu mai știu, fiindcă adormeam foarte repede în brațele ei. În dimineața aceea m-am despărțit de sora-mea și am plecat direct spre chei. Acolo m-am interesat ce vapor pleacă și am făcut ce-am făcut de m-am furișat în magazia cu cărbuni. Îmi găsisem chiar un loc bun. M-au descoperit după ce vasul părăsise portul de mult. Cel care m-a găsit era un zdrahon cît toate zilele. Văzîndu-mă, și-a pus mîinile în șolduri și a început să rîdă. „Vino încoace, șobolane!“ îmi spuse el, fără să se miște din loc. Drept răspuns am ridicat lopata. N-am apucat să

dau că mi-a smuls-o din mînă. Apoi m-a prins de turul pantalonilor și m-a scos la lumină. Degeaba dădeam din picioare și îl loveam cu pumnii. Omul nici nu se sinchisea. Mă duse în fața căpitanului. „L-am găsit în magazia cu cărbuni", explică marinarul. „Al cui ești, băiete ? mă întrebă căpitanul. „Al nimănui", răspunsei eu și începui să plîng. „Cum al nimănui, mă ? Că doar n-ăi fi apărut pe pămîntul ăsta din bălării ! rîse căpitanul. Te-a făcut mă-ta cu cineva !" Nu știam ce să-i răspund. „Mama a murit", am spus eu. „Ce facem cu el, don' căpitan ?" întrebă vlăjganul care mă găsise în magazie. „O să-l predăm", spuse căpitanul și îmi întoarse spatele. Marinarul îmi dădu drumul de braț și se depărtă. Am rămas singur pe punte. Vaporul spinteca valurile, legănîndu-se ușor. Spre norocul meu, trecu pe lîngă mine un marinar mai bătrîn. „Ce-i cu tine, flăcăule ?" mă întrebă el. Nu știu de ce, omul acela mi-a inspirat încredere. I-am spus tot, de la început pînă la sfîrșit. Bătrînul mă ascultă gînditor apoi mă luă cu el. Am băgat cărbuni în mașină pînă am făcut bășici în palme. Căpitanul uitase de mine. Cînd m-a zărit, s-a încruntat. „Am spus să fie trimis înapoi, în țară, cu formele făcute", se răsti el la bătrînul care mă ascunsese. „Lăsați-l, don' căpitan ! Face și el treabă pe-aici ! Bagă și cărbuni..." Eu am înlemnit. Căpitanul mai m-a privit o dată, apoi a mormăit un : „Hm ! Hm ! Lua-v-ar dracu de pușlamale !" După care și-a văzut de treburile lui. Pe căpitanul acela ursuz și încruntat, nu știu cum îl cheamă, și pe marinarul care m-a ascuns i-am iubit foarte mult.

M-am trezit într-o lume străină, dușmănoasă, crudă. Nimeni nu mă întreba nimic. Oamenii treceau pe lîngă mine fără să mă bage în seamă. Parcă nu existam. Ceva bani mai îmi dăduse și marinarul meu, așa că puteam cumpăra o pîine pe zi. Dar cîtă vreme ? Cîte zile ? Spre norocul meu, m-am angajat la o bodegă spălător de pahare și de farfurii. Nu cunoșteam limba, așa că mă înțelegeam cu patronul mai mult prin semne. Într-o zi, a intrat în bodegă un boșorog bătrîn, care de îndată ce m-a zărit nu-și mai lua ochii de pe mine. Nu știu ce a vorbit cu stăpînu-meu, dar eu am înțeles că vrea să mă cumpere. Presimțeam ceva rău, astfel că m-a apucat o

frică grozavă. Bătrînul mi-a făcut semn să vin lîngă el, mi-a dat un ban de aur, apoi a început să mă mîngîie și să mă ciupească de obraz. Patronul m-a vîndut pe nu știu ce sumă. Am văzut cînd bătrînul i-a dat banii. Eu am ieșit puțin pe la bucătărie, de-acolo pe scara de serviciu și dus am fost ! Dormeam pe unde apucam. Pe sub poduri, prin gări, prin case părăsite. Ba mă mai și înhăitasem cu niște vagabonzi, care îmi cereau să cerșesc și să împărțim cîștigul. Treaba asta nu mi-a plăcut. Pentru că i-am refuzat, m-au pîndit într-o seară și m-au bătut de am zăcut o săptămînă. Ajunsesem să cotrobăi prin guncaie, să găsesc ceva de mîncare. După puțină vreme, mi-am găsit un serviciu la o fabrică de mobilă. Începusem să învăț limba și mă descurcam binișor. Acolo, la fabrică, am învățat meserie și tot un lucrător m-a învățat carte. Amiralul se opri ca să-și aprindă o altă țigară. În fiecare zi, reluă el, după orele de lucru, meșterul meu mă lua cu el acasă, învățîndu-mă să scriu și să citesc. Mă făcusem și eu un băiat, pot spune, frumușel, mă mai împlinisem, nu mai eram jigărit ca o mîță și aveam un păr castaniu buclat. Într-o zi, meșterul mă luă cu el acasă la patron. Nu știu ce avea de făcut acolo. Directorul nu era acasă. Ne întîmpină nevastă-sa. O aia grasă și urîtă, fără să fie bătrînă. La plecare, mi-a strecurat niște bani. De la început nu și-a mai luat ochii de pe mine. Eu îmi vedeam de treabă, fără să înțeleg ce vrea să însemne privirea urîtei. Ne tratâ ca pe niște oameni, dîndu-ne gustare și băutură. Nu mult după asta, mă trezesc că mă cheamă patronul la el în birou. Camera era... cît să-ți spun eu ? Cam de patruzeci-cincizeci de metri. O masă lungă, sculptată, îi servea de birou. Omul avea o uitătură piezișă, metalică. M-a ținut lîngă ușă o vreme, pînă a semnat nu știu ce hîrtii. Apoi, fără să ridice privirea, a mormăit de la masa lui : „Te duci la mine acasă. Nu știu ce treabă are soția mea !“ Și îmi făcu semn să ies. La ieșire, secretara lui m-a întrebat pentru ce m-a chemat. I-am spus. Iar ea mi-a răspuns : „Vezi că nevastă-sa e o scroafă !“ N-am prea înțeles ce vrea să spună cu asta. Nici n-am dat atenție. Cînd am ajuns acolo, urîta m-a dus în dormitorul ei, arătîndu-mi patul. Mă puse să-i lustruiesc tăblia. Fără

să vreau îmi aruncai ochii la ea. Purta un capot străveziu, iar pe dedesubt nimic. Mă înțelegi ? Nimic. I-am zărit burta, care îi cădea peste chestie ca un șorț de piele și m-am cutremurat de scîrbă. Am început să lucrez. Ea îmi dădea tîrcoale, întrebîndu-mă ba de una, ba de alta. De unde sînt ? Cîți ani am ? Dacă n-aș vrea să cîștig mai bine... Și dă-i, și spune, apoi a ieșit, ca să se întoarcă după cîteva minute cu o tavă încărcată cu fel de fel de gustări. Mi-a dat să beau. Pe urmă mi-a prins în jurul gîtului un lănțișor de aur cu o iconiță, chipurile să mă păzească de rău. S-a mai învîrtit pe lîngă mine, după care s-a așezat pe pat, chemîndu-mă lîngă ea. Era roșie la față și gîfîia. Nu am vrut să mă așed. Îmi era rușine. Deodată o văd că se ridică, mă prinde în brațe și, descheindu-și capotul la piept, îmi șuieră la ureche : „Sărută-mi sînii !“ Mi s-a făcut o greață, care mi-a întors stomacul pe dos. Am îmbrîncit-o și am fugit. După cîteva ore eram arestat, acuzat de furt și încercare de viol. M-au bătut de m-au uscat. Găsiseră iconița și lănțișorul la mine. O dovadă mai bună împotriva mea nici că se putea ! Am recunoscut tot. Cred că dacă mi s-ar fi cerut să recunosc că l-am omorît pe tata, n-aș fi ezitat o clipă ! M-am ales cu trei ani de pușcărie pe care i-am făcut în întregime. Nici o zi mai mult, nici una mai puțin. Cînd am ieșit, absolvisem toată școala pungașilor. Eram expert în materie de spargeri, evadări, buzunăreli, mă rog, cum s-ar spune eram reeducat. Nu m-am folosit niciodată de cunoștințele mele. Le-am învățat așa, de dragul de a-mi completa cultura ! Amiralul se opri pentru a mai trage o dușcă de rachiu și a înfuleca o bucată de pîine cu salam.

— Ești umblat, Amirale ! spuse Gică admirativ.

— Asta așa e ! Nu mă pot plînge. Unde am rămas ? întrebă Amiralul, după ce își aprinse o țigară.

— La școala pungașilor.

— Așa. Pe urmă mi-am găsit un serviciu într-un circ. Îngrijeam animale. Le dădeam să mănînce și să bea, le curățam, le culcam și aveam grijă să nu uit vreo cușcă deschisă. Știi ce era interesant la aceste dihănii ? Aveau o superbie sufletească aproape de dumnezeire ! Erau mult mai presus ca omul. Știau să fie recunoscă-

toare. Acest lucru lipseşte omului. Nu voiau să primească mîncare de la nimeni în afară de mine. Mi-aduc aminte că odată am zăcut bolnav două zile. Două zile n-au mîncat. Stăteau triste şi abătute. Cînd m-au văzut s-au liniştit. Într-o zi am vrut să le dau drumul la toate. Mi se părea nedemn să sileşti un biet animal să se dea peste cap sau să meargă pe butoaie, bătîndu-l pentru asta cu biciul, numai ca să se distreze oamenii. Într-o zi, circul a angajat o dresoare tînără. Nu cred să fi avut mai mult de douăzeci de ani. Copilă de circari. Pe fata aceea am iubit-o cu înflăcărare. Dacă nu o vedeam o zi, simţeam că înnebunesc. Mă iubea şi ea, am simţit lucrul ăsta, în felul ei timid şi cuviincios. De cîte ori o vedeam intrînd în cuşca animalelor, mi se oprea inima pe loc. Era inconştient de curajoasă. Fiarele o ascultau, uneori îşi mai arătau colţii, dar pînă la urmă făceau tot ce le poruncea ea. Cînd se termina numărul, răsuflam uşurat. Asta a durat cîteva luni de zile. Într-o bună zi, au adus un tigru de la un circ ce dăduse faliment. Era un animal crud, cu ochii galbeni şi răi. Un tigru bengalez. Ea lucra foarte greu cu el. Era îndărătnic şi încăpăţînat. Mi-aduc aminte că trecuse iarna. Ne-am înţeles, eu cu ea, să ne căsătorim. Visam un cămin, eu, care niciodată nu mă bucurasem de aşa ceva. Ultima reprezentaţie avu loc la sfîrşitul verii. Era o seară frumoasă şi Nora, aşa o chema pe fată, era de o veselie cum nu o mai văzusem vreodată. Mă săruta şi îmi spunea tot felul de fleacuri vesele. Proiectam să deschidem un mic comerţ cu banii ce-i strînsesem eu şi cu banii ei. Soneria ne-a trezit din visare. În arenă s-au aprins luminile. Publicul rîdea, fluiera, aplauda. Mai întîi a fost un număr de clovnerie. Pe urmă o dresură de cai, apoi un triplu salt-mortal. Pe urmă a venit rîndul ei. Tigrii au intrat leneşi în arenă, aşezîndu-se fiecare pe scăunelul său. Nora a intrat în arenă, în aplauzele furtunoase ale publicului. Era îmbrăcată cu o bluză verde de mătase şi pantaloni bufanţi. Peste mijloc purta centura cu revolverul. Îşi începu numărul. Nu ştiu de ce, dar în seara aceea eram foarte liniştit. Ştiam că era ultima ei reprezentaţie. Biciul şuiera prin aer şi tigrii săreau unul peste altul, stăteau în două labe, mîrîiau,

apoi se așezau pe scaune. Întoarsă cu spatele la tigrul cel nou, Nora lucra cu cei doi tigri din fața ei. Dădu foc unui cerc spînzurat în mijlocul arenei, apoi îndemnă animalele să sară. Lumea aplauda. Cînd veni rîndul tigrului străin, acesta mîrîi cumplit. Nora îl atinse cu biciul. Fiara nu se mișcă. Nora se apropie de el. Pentru ce ? Dumnezeu știe ! O clipă mai tîrziu, răgind, fiara se dezlănțui. O doborî pe Nora, care încerca să scoată revolverul. Femeile țipau. M-am repezit în arenă înarmat cu o furcă. Prea tîrziu. Fiara îmi sfărîmase cel mai frumos capitol din viața mea. Am mai văzut capul cu păr bălai al Norei bălăbănindu-se, în vreme ce o cărau doi oameni. Era plină de sînge ! Pe urmă am plecat pe străzi fără nici o țintă, fără nici un rost. Treceam de pe un trotuar pe altul, prin fața trăsurilor și a mașinilor, fără să iau în seamă fluieratul polițiștilor. Am nimerit într-o crîșmă și am cerut de băut. Țin minte că la masa mea s-au așezat doi inși. Unul din ei m-a întrebat : „Șomer ?“ Nu știu ce am răspuns sau dacă am răspuns ceva. Mi-au dat să beau pînă n-am mai știut de mine. M-am trezit în cala unui vapor alături de alți nenorociți. De la ei am aflat că am căzut pe mîna unor traficanți de sclavi. Am vrut să protestez, dar biciul unui supraveghetor m-a făcut să tac. Am fost vîndut la o plantație de cafea undeva, prin America Latină. Munceam ca o vită de dimineața pînă seara. Mîncarea, cîțiva cartofi putreziți și un fel de terci, Dumnezeu știe din ce era ! Am încercat să fug. M-au prins cu cîinii. M-au biciuit de am crezut că mor, apoi drept pedeapsă m-au închis într-un fel de carceră. Dimineața mă scoteau la lucru. Atunci am făcut o conspirație cu ceilalți tovarăși. Le-am spus că mai întîi e bine să scăpăm de paznici. O zi-două ne-am văzut de treabă, ca să nu dăm de bănuit. Apoi, într-o dimineață, acolo la lucru, am tăbărît peste ei. I-am ucis și le-am luat armele. Am dat foc fermei, iar pe proprietar l-am spînzurat cu capul în jos. Am alergat cu gîndul să-i eliberăm și pe ceilalți, de la fermele învecinate. N-am mai putut. Cineva dăduse alarma. Armata pornise în urmărirea noastră. Ne vînau ca pe iepuri. Nici nu ne mai somau. Trăgeau în noi direct. Din toți, cîți eram, cred că am scăpat cu și

încă vreo doi. Restul s-a făcut pulbere. După multe peripeții, m-am întors în țară, sărac, mai sărac decît am plecat, umilit, cu convingerea că dreptatea nu o are decît cel mai tare. Mai bine spus, cred că dreptatea nu există. Sau e o scorneală de a oamenilor, ca să nu se spună că astfel de... Cum să-i dau o definiție ?... Amiralul tăcu încurcat. Apoi, cuprins de revoltă, strigă : Dreptatea n-a existat niciodată ! Mă c... pe ea și pe cei ce susțin că omul poate face dreptate !

— Și pe urmă ? întrebă Gică, după ce îl lăsă pe Amiral să se liniștească.

— Pe urmă ? Am început să muncesc din greu, ferindu-mă de patroni ca de dracu ! Și fiindcă îi făgăduisem soră-mi că voi deveni bogat și că o voi ajuta, îi trimit lunar cîte un mandat poștal. Ea mă crede, sărăcuța, în America...

— Păi nu vede mandatul ?

— Ți-am spus că nu știe carte.

— Ai mai văzut-o ?

— Nu. Mi-a fost rușine să mă vadă învins. Chestie de orgoliu ! Îi trimit aproape tot ce cîștig, și ea desigur că spune la toți că are un frate bogat în America, și asta mă bucură din cale-afară. Vreau să rămînă cu această idee. Așa cum, atunci cînd iubești grozav pe cineva și acela moare, e bine să nu-l vezi. Să-l păstrezi în minte și în inimă așa cum era...

Din ziua aceea, Gică Năvodaru și Amiralul, pe numele lui Niță Salcie, nu s-au mai despărțit pînă la moarte. Au rămas împreună în podul acela de casă părăsită, muncind, hoinărind și îmbătîndu-se prin Bucureștiul acelor ani. Noaptea se adunau de pe drumuri, tăifăsuind acolo, în pat, despre rostul lucrurilor și al oamenilor. Asta, pînă într-o noapte, cînd Amiralul, încins de alcool, începu să plîngă, mărturisind lui Gică dorința sa arzătoare de a pleca din nou în lumea largă. Gică rămase cu gura căscată. La așa ceva nu se aștepta. Încercă să-l convingă pe Amiral să renunțe, dar n-a fost chip. Pînă la urmă, l-a convins Amiralul pe Gică să plece cu el. Bietul Gică n-avea nimic de aventurier în el, dar fie că Salcie avea o influență puternică asupra lui, fie că îl scormonise, trezindu-i dorința de a vedea lumea, fapt

e că în noaptea aceea s-au hotărît să plece. Erau făcuți criță și puși pe fapte mari.

— Înțelegi, poete ? îi spuse Amiralul. Vreau să pun o floare pe mormîntul Norei. Deși în fiecare seară aprind o candelă în sufletul meu pentru ea, adăugă el.

Năvodaru căzu pe gînduri.

— La vreme de război, Amirale ?

— La vreme de război. Ce ? N-au mai fost războaie ?

— Ba au fost.

— Vezi ? Și n-au mai umblat oamenii ?

— Ba au umblat.

— Atunci de ce ți-e frică ? Planeta asta a noastră e făcută să o călcăm noi cu piciorul desculț. Sîntem ori nu cetățeni ai planetei, înainte de a fi români sau turci, sau mai știu eu ce ?

— Sîntem, Amirale ! aprobă Gică plin de elan, numai că în fața lui se căsca o prăpastie înspăimîntătoare.

— Punem flori pe mormîntul Norei, apoi ne întoarcem, spuse Amiralul cu un ton atît de liniștit de parcă ar fi fost vorba să treacă drumul și să cumpere o pîine.

Îl bătu pe umăr protector pe Gică și îi surîse.

— Și acolo din ce trăim, Amirale ?

— Doamne ! Băiete, mă dezamăgești ! Dar din ce naiba trăiesc o mulțime de oameni ? Crezi că vom fi singurii pe pămînt în situația asta ? Și-apoi ce se poate întîmpla ? În cel mai rău caz, să mori ! Dar poți muri și în podul ăsta, nu ? Sau în palat. Sau în biserică, devreme ce avem moartea în noi. Vom trece peste mări și țări și vom fi ca Dumnezeu și sfîntul Petru pe pămînt ! Și vom face semn asupra unuia și a altuia și vor înmărmuri și se vor face stane de piatră și vom căuta drumul spre viață chiar de va fi nevoie să trecem prin țara morții...

Gică rîdea isteric, în vreme ce lacrimile îi curgeau șiroaie.

— Spune, Amirale, mai departe, îl îndemna Gică.

— Vom fi frații luminii și ne vom arăta oamenilor în vinețiа cerului, la vremi de mare urgie. Vom zbura ca doi vulturi peste munți, vom pluti în cercuri din ce în ce mai mici peste pădurile care se învecinează cu soarele și cu dragostea !

Amiralul se dezlănțuise. Gică se trîntise pe pat și începuse să cînte, bătîndu-se cu pumnii în cap.

— Să plecăm, Amirale, trebuie neapărat să plecăm! Există ceva mai frumos decît plecarea? întrebă Gică și, ridicîndu-se de pe pat, se îndreptă clătinîndu-se spre Amiral.

Nu-i mai era teamă de nimeni și de nimic. Toate stările lui omenești de ezitare, spaimă, neîncredere se topiră într-un potir nevăzut.

— Blestemat să fie, el și pruncii lui, acel ce nu crede în plecare. Fie ea și Marea Plecare! întări Amiralul vorbele lui Gică. Ce vom răspunde în fața judecății, cînd vom fi întrebați dacă am trăit? Pentru că cine nu umblă nu trăiește. Înșeală viața, pe care a primit-o nouă-nouță! Stă în găoacea lui, ca melcul, nici măcar tîrîndu-se...

Amiralul se repezi la fereastră, deschizînd-o larg. Gică se întoarse la pat, trîntindu-se pe el și dînd din mîini a lehamite.

— Doamne! Frumoase mai sînteți voi, stelelor! vorbi Amiralul cu ochii înălțați spre cer. În care din voi am să locuiesc cînd voi părăsi pămîntul? Și dacă nu mă veți primi, așa cum nici oamenii nu m-au primit, au nu mă voi face pulbere cu inima și cu sufletul meu cu tot? Sînt sigur că așa va fi, dar lasă-mi, Doamne, credința că nu va fi așa. Că nici pulbere netrebuitoare nu mă voi face și că mă vei primi lîngă tine, fiindcă merit! Și-apoi, tu ai mai stat între doi tîlhari... Ești învățat cu oameni de teapa mea! Se opri și se adresă lui Gică, fără să se întoarcă: Auzi, bă, Gică? Omul are ceva din măreția soarelui. Ai văzut tu cum răsare el peste ocean? N-ai văzut! Păi ce dracu să vezi, săracu de tine, de-aici, din podul ăsta păduchios? Se ridică ușor peste ape, apoi apune, dispărînd în ape. Așa face și omul, frate Gică. Răsare deasupra pămîntului, care este tot o apă solidificată, apoi apune, ca să dispară în pămînt. Mă întreb de multe ori dacă nu cumva omul este un soare, fără să-și dea seama cîtă măreție are în el! M-auzi, poete?

Năvodaru nu-i răspunse. Sforăia liniștit, răpus de băutură. Salcie vorbi cu noaptea mult timp, șoptindu-i,

așa ca și cum s-ar fi rugat. Vîntul se înteți̦se. Peste drum, într-o casă cu etaj, cineva stinse lampa. „Se-apropie pustiul de mine sau alerg eu înspre el?“ se întrebă Amiralul. Prinse în urechi zgomotul unor pași pe caldarîm. Pași de bărbat, puternici, apăsați...

*

* *

Cîmpul era uscat și negru. Cît cuprindeai cu ochii, nu se zărea decît o întindere moartă de pămînt asemănătoare unei planete pe care nu exista viață.

Cînd sublocotenentul Mateiu Romalo intră în dispozitivul de luptă cu plutonul său, începuse o ploaie mărunță și rece. Se stîrnise și vîntul. Soldații stăteau răzimați de pereții cleioși ai tranșeei. Armele întinse pe crenel erau ude. De undeva, din apropiere, se auzea așa, ca un fel de țurluit al apei care picură pe un jgheab de tinichea.

Nu vorbea nimeni. Era o tăcere grea, necunoscută parcă. Pe urmă, unii dintre soldați începură a vorbi în șoaptă, deși nimeni nu dăduse ordin de a nu se vorbi sau de a se vorbi în șoaptă.

Mateiu Romalo împreună cu plutonul său din cadrul Diviziei a 3-a mărșăluise cu greu toată noaptea pe drumuri noroioase, desfundate, cu podețe stricate de roțile tunurilor grele. Își simțea mantaua udă în spate și, din cînd în cînd, se scutura de frig. Aruncă o privire fugară soldaților. Erau palizi de oboseală, nedormiți, cu mantăile ude, cu bocancii chiftind de apă și noroi. Intrară pe poziție ca o turmă gonită din urmă. Tineri și vîrstnici, adunați de-a valma, așteptau înfricoșați apariția inamicului.

Tranșeea se întindea parcă la nesfîrșit. Văzută de sus, părea un șarpe negru, uriaș, unduind peste pămînt. Romalo privea departe, unde nu se vedea nimic și nu se auzea nimic. Stătu o vreme golit de gînduri. Apoi se întoarse pe călcîie, pornind către celălalt capăt al plutonului. Cizmele i se înfundau în noroiul care încerca să-l țină pe loc. Aproape de capătul plutonului său, tranșeea făcea o buclă scurtă. Romalo zări chipurile necunoscute ale soldaților din celelalte plutoane. Făcu dru-

mul înapoi, scormonind cu un beţişor noroiul peste care călca. Aşa, ca adus de vînt, îi răsări în faţa ochilor chipul părintelui său Mateiu Alevra. Nu-l cunoscuse decît din fotografii. Oare unde a căzut ? La Plevna ? La Grivița ? Se forța să-şi aducă aminte de cele povestite de maică-sa, Luiza Romalo. „Probabil că oamenii simt mai puţin nevoia de pace decît pe aceea de război", mormăi el. Apoi îşi aminti că lăsase nişte procese baltă. Se opri locului, răzimîndu-se de peretele tranşeei. Simţea cum i se închid ochii. „Numai o clipă. Numai cîteva clipe !" îşi spuse el, doborît de oboseala marşului de noapte. Revăzu chipul arogant al lui Başotă. „Sînt alţii mai tineri ca mine, care ar trebui să plece pe front, nu-i aşa, domnule Romalo ?" Mateiu auzi foarte clar vocea lui Başotă. Încercă să deschidă ochii, dar parcă cineva îi puse palma pe pleoape, împiedicîndu-le. Aburi groşi se încolăceau în jurul lui, zdrenţuindu-se şi alcătuindu-se la loc. Apoi se topiră într-o umbră nedesluşită bine. Un ţignal răsună undeva foarte departe, prelung, dureros. „Ce caut eu în gara asta ?" se întreba Romalo. Văzu locomotiva pufăind nervos. Cineva îi făcea semn să urce, bătîndu-l pe umăr. Romalo îl privi buimac. Dinaintea lui stătea un tînăr, care îl privea plin de bunăvoinţă. Părea a fi un funcţionar de bancă sau învăţător. Pe Mateiu îl izbi paloarea feţei necunoscutului.

— Am venit ! îi spuse tînărul. Nu trebuie să-ţi fie teamă ! Ne vom înţelege foarte bine, adăugă el şi glasul părea că vine de departe, de foarte departe.

— Mie nu mi-e frică de dumneata, răspunse Romalo şi nu te rog să stai lîngă mine ! adăugă el.

Necunoscutul zîmbi cu tristeţe.

— Nu mă iubeşti, domnule Romalo, spuse el.

Mateiu încercă să alunge oboseala grozavă care îi prinse toată fiinţa.

— Ba cred că uneori te iubesc. Chiar te şi aşteptam... De mult te aşteptam... Odată, lîngă Cristur, apoi în defileul păduros de la Readeş, atunci cînd ne-au atacat cu infanterie şi artilerie... Atunci te simţeam lîngă mine. Uneori mi se părea că te ating cu cotul şi mă prinde un îngheţ pe toată şira spinării... Se opri, privindu-l pe

străinul care îi zîmbea cu bonomie. Ceea ce nu-mi explic, continuă Romalo, este prezența mea în această gară necunoscută. Și ploaia asta, care nu mai contenește, spuse Mateiu enervat.

Necunoscutul rîse înceţișor. Romalo îl privi dintr-o parte. Pantalonii și pantofii străinului erau curați și uscați, de parcă n-ar fi stat și el în același noroi. Lucrul ăsta îl miră groza pe Mateiu.

— Vrei să ne suim ? îl invită necunoscutul cu un gest larg.

— Dar nu văd nici un mecanic pe locomotiva asta și nici un vagon de călători, spuse Mateiu și se înfricoșă deodată.

Străinul rîse înveselit.

— Voi conduce eu locomotiva, bineînțeles, dacă vrei să te urci ! Dacă nu, vei rămîne în gara asta și mă vei ruga să vin să te iau...

Romalo vru să răspundă, dar auzi deodată niște troznete înfundate.

— La urma urmei, dumneata crezi că ești veșnic ? îl întrebă necunoscutul apucîndu-l de braț și scuturîndu-l.

Mateiu simți o răceală de gheață strecurîndu-i-se în tot corpul. Senzația nu-i era neplăcută. Necunoscutul îi făcu din ochi, șmechereşte. Romalo îl privi cu sfială.

— Mi se pare că eu te cunosc pe dumneata, spuse Mateiu.

— Poate ! răspunse străinul.

Romalo privi cu pleoapele închise pămîntul cu atîta încordare, încît i se păru că îl sfredelește.

— Vrei să pleci ? auzi el vocea necunoscutului.

Romalo nu răspunse. Ploaia se înteţise. Parcă pornea de pretutindeni. Peronul acelei gări nu se mai zărea. Romalo auzi strigăte și izbituri. O mînă îl scutură zdravăn. Îl văzu pe străin cum se urcă pe locomotivă. Vru să-l strige să-l aștepte, dar locomotiva dispăru odată cu aburii și cu gara. Romalo se trezi într-un bombardament cumplit.

— Ne omoară, don' sublocotinent, auzi Mateiu vocea unui soldat.

Îl apucă o durere crîncenă de cap. Ar fi vrut să se tîrască undeva sau să intre în pămînt ca rîma. Artileria

dușmană bătea violent, răscolind pămîntul. Soldații îl priveau întrebători. Așteptau de la el salvarea, care să-i mîntuiască de grozăvia exploziilor. Le făcu semn cu mîna. Parcă nu putea vorbi. Ceva mai departe, în stînga lui, proiectilele zvîrliră afară din tranșee resturi de oameni. I se strînse inima. Pe la orele două după-amiază, bombardamentul slăbi în intensitate, apoi încetă cu desăvîrșire. Un ordin, venit din om în om, suna ca nimeni să nu se miște din șanțuri. O nervozitate puternică cuprinse pe soldați. Romalo privi cu binoclul înspre locul unde bănuia că s-ar fi cuibărit inamicul. La început nu zări nimic. Decepționat, lăsă binoclul în jos. Dar imediat îl duse din nou la ochi. I se păruse că mișcase ceva. Și într-adevăr, germanii generalului Lütwitz porniră la atac.

Mateiu ordonă soldaților săi să pună baionetele, apoi își scoase revolverul din tocul de piele. Desfăcu piedica. Șirul dușman se apropia. Mateiu zări cum cei din stînga și dreapta lui sar din adăposturi într-un iureș năpraznic. Undeva suna o goarnă. Romalo sări peste taluz cu revolverul în mînă — „Înainte!". Strigătele de „Ura" îi acoperiră glasul. Cîțiva soldați din plutonul lui îl depășiră. Alergau aplecați înainte, cu mîinile strînse pe armă, cu privirile încrîncenate. Soldații celor două armate se încăierară. Romalo își descărcă revolverul în pieptul primului dușman ieșit în cale. Pe urmă nu se mai simți în siguranță numai cu revolverul. Văzu o carabină cu baioneta pusă. O ridică în grabă, silindu-se să-și ajungă oamenii. Trăgea din mers. Îi ieși în față un subofițer german. Avu vreme să-i zărească ochii încărcați de ură ridicolă, albaștri spălăciți, pometii mari și o bărbie neverosimil de ascuțită. Lupta dură puțin. Mateiu se făcu că se ferește spre stînga, lovind în dreapta. Izbit în stomac, subofițerul se prăbuși cu un vaiet de moarte. „Înainte! Înainte!" Goarnele sunau fără încetare. Un soldat german umbla buimac peste cîmp, cu fața prinsă în mîini, despicată de o lopată de campanie. Urla ceva în limba lui. Un glonț îl doborî curmîndu-i durerile. Romalo zări nu departe un ofițer român înalt și slăbuț încolțit de doi germani. Trase în primul, doborîndu-l. Celălalt se întoarse să fugă, dar căzu străpuns de glon-

țul ofițerului. Soldații răcneau, întorcînd armele ca pe niște ciomege. Mateiu îl zări pe Voicu, un soldat din plutonul lui, făcînd un salt spectaculos în cîrca unui german cu care se prăbuși la pămînt. Mîinile dușmanului se chirciră pe gulerul mantalei lui Voicu, apoi deveniră moi, lunecînd într-o parte. Românul își ridică arma, alergînd înainte. Deodată Mateiu observă un fel de abur cu contur de femeie ce încerca să ridice pe brațe de fum un soldat român căzut cu fața în jos. „O fi moartea lui", gîndi Romalo fără să se uite. Imaginea se rostogoli în adîncul ființei lui, dispărînd cu desăvîrșire, lăsîndu-i dinaintea ochilor doar cîmpul de bătaie, negru, mocirlos, acoperit de morți și răniți. „Fug, măăă, fug!" auzi el strigătul vesel al cuiva. Într-adevăr, germanii se întoarseră luînd-o la fugă. Românii începură urmărirea pe toată linia. Ajuns la Dumbrava, la cota 706, inamicul încercă să se replieze. Cîteva pușți mitraliere căutau să oprească pe atacatul devenit atacator. Fără rezultat. Parcă soldații se schimbară în vijelii cu șuierat și plesnete de crivăț. Degeaba strigau ofițerii germani, căutînd să-și îmbărbăteze oamenii. Zadarnic. Cota 706 căzu în mîinile românilor. Pe cer, norii se adunară din ce în ce mai groși. Romalo se opri din fugă. Din cauza ploii care creștea mereu, nu auzi fișiitul omorîtor al grenadei. Explozia îl cuprinse în brațele ei de foc și de schije. Nu mai văzu nimic. O durere neînchipuită i se înfipse în ochi și în creier, ca un cuțit. Bîjbîi cu mîinile întinse, ca o nălucă sau ca un strigoi. Avu tăria să nu urle și să nu se prăbușească. Pe obraji îi curgeau lacrimi calde de sînge. Se împiedică, prăbușindu-se într-o groapă de obuz. Germanul ascuns acolo, așteptînd lăsarea serii, se ridică binișor, fără zgomot. Mateiu, orb și sfîșiat de dureri, se ridică cu greu. Dușmanul scoase cuțitul. Romalo simți lovitura în piept o dată, de două ori și se prăbuși. Lîngă el se opri civilul acela tînăr cu chip de funcționar sau învățător. Mateiu surîse ca la vederea unei vechi cunoștințe.

— Acuma mergem? îl întrebă necunoscutul, întinzîndu-i mîna și zîmbindu-i prietenos.

Romalo înclină din cap. Era prea obosit ca să-i mai răspundă. Curios, mîna necunoscutului nu-i mai dădea

fiori de gheață. I se păru fierbinte, foarte fierbinte. Plecară amîndoi peste cîmpuri, alergînd parcă...

Românii renunțară la urmărire. Erau rupți de oboseală, de nesomn, murdari de noroi și de sînge, cu fețele trase, cu ochii lucind de o febră nervoasă. Nu mai aveau decît o singură dorință : să doarmă oricum, oriunde, numai să doarmă ! Cineva strigă în mijlocul serii care se lăsase : „Măi, care l-ai văzut pe don' sublocotinent Romalo ?"

Înaintat la gradul de sublocotenent, Horia Misirliu căpătă o permisie de cîteva zile. O obținu îndată după avansare. Luptase cu îndîrjire, apucat de un curaj nebun. Fusese decorat de două ori, citat pe ordin de zi, așa că permisia îi fu aprobată fără nici o greutate. Își lăsase mustață, ca și Damian, fostul său comandant și prieten, pe care, la plecare îl sărută pe amîndoi obrajii. Își luă rămas bun și de la soldații lui, strîngîndu-le mîinile, urîndu-le să-i găsească sănătoși și grabnica terminare a războiului.

Călători toată noaptea într-un compartiment cu geamul spart, împreună cu niște negustori și cîteva femei. Tot timpul drumului nu se gîndea decît la Pușa Mavrodin. Era decis să o ceară de soție de îndată ce va ajunge acasă. O liniște binefăcătoare îl cuprinse, ameținîndu-l aproape. Închise ochii și încercă să doarmă. Dar somnul nu se lipea de el. Rămase așa, făcînd planuri, închipuindu-și căminul, soția, copiii... Apoi gîndurile îi aduseră înainte chipuri de soldați, cîmpuri de luptă, prizonierii. Căută să alunge imaginile, dar nu reuși. Văzu ochii mari, deschiși, sticloși ai ofițerului dușman pe care îl împușcase în gît într-o încăierare de patrule și ochii aceia străini îl priveau stăruitor, cerîndu-i socoteală. „Dacă nu trăgeam eu, trăgea el", își căută Misirliu justificare în gînd. Reuși cu greu să alunge imaginea nefericirii omului, aducînd dinaintea ochilor închiși trupul Pușei. Dar ca un joc dezmățat al unui fotograf nebun, fotografiile erau trucate. Văzu corpul Pușei, gol, cu sînii superbi, dar capul era al ofițerului german. Gemu ușor, cuprins de oroare. Deschise ochii, uitîndu-se la ceas. Mai avea puțin și ajungea în București. Oare cum va

arăta orașul ? I se păru că plecase din el de zeci și zeci de ani. Se uită la ceilalți călători. Dormeau cu toții cu capetele răzimate de spătarul canapelei. Unul din ei sforăia îngrozitor. O femeie își scoase pantofii, rămînînd în ciorapi. Avea niște labe mici și subțiri. Misirliu îi cercetă chipul. Nu era urîtă. Un oval delicat, nasul ușor ridicat în sus, o gură micuță și niște bucle blonde ce se iveau de sub pălărie. Nu părea să aibă mai mult de douăzeci și cinci de ani.

Horia își căută tabachera. Învățase să fumeze. Întîlni răceala decorațiilor. Trenul își încetini mersul, apoi se opri gîfîind în dreptul peronului. Misirliu coborî grăbit. Cîțiva soldați îl salutară, luînd poziția de drepți. Sări într-o birjă și spuse adresa. Era o zi superbă, așa cum numai toamna știe să o picteze. Horia se bucura din tot sufletul. Respiră adînc, ca și cum ar fi vrut să se hrănească cu acest aer al orașului pe care îl părăsise nu de mult.

În fața casei, birja se opri. Intră în curte, pe care o străbătu cu pași repezi. Nu a vrut să sune în față. Urcă cele cîteva trepte. „Cine-i acolo ?“ auzi el vocea mamă-si. Horia nu răspunse. Își lăsă sabia și chipiul în hol, pe care îl străbătu cu cîțiva pași, dînd buzna în dormitorul părinților. La vederea lui, doamna Misirliu rămase o clipă fără grai, apoi dădu un țipăt de bucurie. Tatăl se ridică în capul oaselor, privindu-l năuc. Nu-i venea a crede. Apoi toată casa, ca la un semnal de alarmă, se puse în picioare. Întrebările cădeau potop pe capul bietului băiat. „Cum a fost ?“ „Unde a luptat ?“ „Ce va fi ?“ „Cum a fost decorat ?“

Pentru a scăpa, Horia minți că trebuie să se ducă de urgență la comandament, pentru a-și viza hîrtiile.

— Sper că vii la masă ? îl întrebă tată-său.

— Ce vorbă e asta ? Sigur că vine la masă, răspunse maică-sa în locul lui. Pui și tu niște întrebări...

— Ne vedem la masă, spuse Horia și, după ce îi sărută, o zbughi pe ușă.

— Nu vrei să te schimbi ? îl mai întrebă maică-sa înainte de a ieși.

— N-am timp, minți Horia.

Îi plăcea să umble militar, cu decorațiile prinse la piept. Resturi de copilărie.

— Rade-ți, frate, mustața! spuse doamna Misirliu. Te îmbătrînește.

— Lasă-l, dragă, dacă așa îi place băiatului, îi luă apărarea tatăl.

Tocmai atunci intră pe ușă Iulișca, bucătăreasa, care era în slujba familiei Misirliu de douăzeci și cinci de ani. Era o ardeleancă scundă și grasă, cu niște ochi mici și jucăuși ca de gîndac de bucătărie. La vederea lui Horia, dădu un țipăt de bucurie, aidoma unui guițat.

— Ioi! Domnișorul nost'! Cocoană, mintenaș să tăiem gîsca...

— Mai încet cu gîsca, Iuli, rîse Horia. Stăm de vorbă cînd mă întorc, spuse el și țîșni pe ușă mai înainte ca Iuli să se dezmeticească.

— Repede, Iuli! N-avem timp, o trezi doamna Misirliu pe bucătăreasă, care rămăsese cu mîna la gură, uitîndu-se după Horia. Trebuie să pregătim o masă ca pe vremuri! Tu, i se adresă ea lui Misirliu, du-te la Lăzărești și la Angela. Poftește-i la masă! Spune-le că a venit băiatul. Ba nu! Mai bine nu le spune nimic! Să fie surpriză! Da nu-mi place cum îi stă mustața aia, se răsfăță ea fericită.

— Ba îi șade fain! Parcă-i un honvez de-l mîndru! își dădu cu părerea Iuli.

— Ia mai lăsați mustața băiatului în pace, că avem destulă treabă, curmă arhitectul discuția.

Horia se opri la un lustragiu, care îi făcu cizmele lună. Discret, Horia își șterse cu mîna decorațiile. Umbla bățos pe străzi, răspunzînd cu bunăvoință superioară salutului inferiorilor. Deși era cam răcoare, Horia nu-și luase mantaua pentru a i se vedea decorațiile. Gîndindu-se ce-i va spune Pușei și cum va decurge vizita, nu observă pe un căpitan de intendență care trecu pe lîngă el. Acela îl opri după cîțiva pași. Horia se opri, luînd poziția de drepți.

— După cîte știu eu, domnule sublocotenent, gradele inferioare salută pe cele superioare. Se pare că rolurile încă nu s-au inversat.

Era un omuleț gras, cu gușă, scund, cu ochi veseli, verzi ca marea.

— Domnule căpitan, am onoarea să mă prezint: sublocotenent Misirliu Horia din Regimentul 61, compania 2-a. Vă rog să mă iertați! M-am întors de pe front acum o oră. Credeți-mă că nu mi-am revenit!

Se scuzase exagerat, ca nu cumva căpitanul să facă scandal, punîndu-l să-și piardă timpul pe la Comenduire în loc să o strîngă pe Pușa în brațe. Căpitanul continua să-l privească amuzat, cu un zîmbet bonom în colțul gurii.

— Nu cumva ești fiul arhitectului Misirliu?

— Întocmai, domnule căpitan.

— Ei, bată-te să te bată! Păi eu cu tată-tău am fost colegi de școală.

— Mă bucur, domnule căpitan, spuse Horia, respirînd ușurat.

— Și cum îi pe front, măi copile? întrebă căpitanul, pregătindu-se să asculte, ca unul care n-are altceva mai bun de făcut.

— Cum să fie! Ca pe front. Lupte, morți, răniți...

Căpitanul îl prinse familiar de braț, făcînd cîțiva pași împreună spre desperarea lui Horia.

— Sînt fericit, domnule căpitan, să cunosc un coleg de-al tatălui meu. Aș fi vrut să stau mai mult cu dumneavoastră de vorbă, dar trebuie să mă prezint la Comandament...

— Stai, bre, că nu dau turcii! spuse căpitanul calm, în vreme ce Horia fierbea de nerăbdare. Știi matale de cînd nu l-am mai văzut pe Misirliu? Se opri pe loc, privindu-l pe Horia întrebător.

— Nu știu, domnule căpitan, răspunse Horia, blestemîndu-și ceasul cînd l-a întîlnit pe tîrîe-brîul ăsta.

— De cincisprezece ani! Fă-ți idee! Nu-i comedie mare? Doi colegi să nu se vadă de atîta vreme!

După vreo jumătate de oră, care i se păru lui Horia un an, căpitanul îl eliberă, cu condiția de a-i spune lui taică-său că l-a întîlnit pe căpitanul Băcanu, fostul lui coleg.

Ajunse la Pușa cu sufletul la gură. În fața ușii, simți cum îi galopează inima. Ținea buchetul de flori

în mîna stîngă, iar cu dreapta își potrivea ținuta. „Ce emoție idioată", gîndi el în vreme ce apăsa pe sonerie. Respira greu, de parcă alergase zeci de kilometri. După cîteva clipe, îi deschise ușa o fată tînără cu șorț dinainte și tîrlici în picioare.

— Cine sînteți dumneavoastră ? îl chestionă fata, fără să-i dea drumul înăuntru.

— Sublocotenentul Horia Misirliu ! Domnișoara Pușa...

— Așteptați puțin să văz dacă-i acasă...

— Ascultă, fetico, pe mine nu mă ții la ușă ca pe zarzavagii ! Ai înțeles ? spuse furios Horia și, făcîndu-și loc, urcă scara urmat de servitoarea care tăcu intimidată.

— Duduia mă ceartă dacă las să intre oricine, spuse ea în timp ce urca scara în urma lui Misirliu.

— Eu nu sînt oricine.

— Apăi faceți cum doriți, spuse fata dezarmată.

La zgomotul pașilor și al vocilor, Pușa apăru din dormitor. De-abia se sculase. Strălucea de frumusețe. Purta o rochie lungă, de casă, pe care o aruncase în grabă peste ea.

— Domnișoară, dumnealui... începu fata să se scuze.

— Du-te ! o expedie Pușa.

Fata ieși repede.

— Sărut mîna ! spuse Misirliu, înclinîndu-se. Se simțea atît de caraghios cu buchetul de flori în mînă, încît îi venea să o ia la fugă pe scări.

— Cine sînteți și ce doriți ? îl întrebă Pușa, cîntărindu-l cu privirea.

Horia înlemni. Să-l fi uitat atît de repede ?

— Într-adevăr, nu mai știi cine sînt, Pușa ? o întrebă el mirat și întristat.

— Eu cunosc atîția oameni, încît nu-i pot ține minte pe toți care mă caută, vorbi ea cu înfumurare, nerecunoscîndu-l sau făcîndu-se că nu-l recunoaște. Și pe urmă, continuă ea, după cîte știu, o vizită se anunță.

— Pușa, cred că glumești ! rîse forțat Misirliu.

— Nu glumesc deloc, domnule sublocotenent, răspunse fata cu răceală. Și-apoi faptul că îmi spuneți pe nume...

— Pușa, izbucni Horia, ce înseamnă teatrul ăsta ? Doar te-am ținut în brațe, ne-am sărutat, ne-am făgă-

duit unul altuia... Nu mai ții minte ? Acolo, în casa lui Grădișteanu... În seara aceea... Am ieșit amîndoi pe terasă... Ai uitat ?...

— Nu-mi amintesc ! Dar hai să zicem că mi-aș fi amintit. Că într-o seară, la o petrecere, amețită de băutură, m-am sărutat cu un bărbat ! Asta înseamnă că m-am obligat cu ceva ?

— Mi-ai spus că mă iubești, șopti amețit Horia și se rușină de timiditatea de licean care îl cuprinse.

— La un pahar de șampanie, ăsta e un lucru foarte firesc, răspunse ea !

— Nu știu ce-mi rămîne de făcut, vorbi el complet dezorientat.

Spuse astea cu un ton de copil nefericit. Pușa zîmbi ușor ironic.

— Să-ți ceri scuze și să pleci !

— Să plec ?... Ascultă, Pușa, tu știi bine că sînt Horia Misirliu.

— Horia Misirliu ? Horia Misirliu ? spuse ea, căutînd să-și reamintească.

Horia o privea cu ochii încărcați de furie. Un tremur nervos îl cuprinse. „Asta își bate joc de mine !“ se gîndi el.

— Hai să spunem că mi-am amintit de nume și că m-aș fi sărutat cu dumneata, așa cum spui, deși nu-mi amintesc. De-atunci a trecut un timp, iar eu m-am mai sărutat și cu alții. E firesc, nu ? spuse ea cu cinism. Deodată, privirea i se încălzi. Îl chinuise destul. Își aminti că îl ținuse în picioare de cînd venise. Prin ușa întredeschisă, Horia văzu patul desfăcut și storurile lăsate.

— Ia loc, îl invită ea.

Misirliu se așeză cu senzația unei mari umilințe. „Unde sînt soldații mei să mă vadă ? se întrebă el. Cred că m-ar scuipa cu toții în obraz !“

— Pușa, începu el, n-am încetat o clipă să te iubesc. Chiar și în încleștarea aceea îngrozitoare de pe front, gîndul meu era numai la tine. Te purtam în suflet ca pe o apărare împotriva morții... Vorbea și de emoție i se aburiră ochelarii.

— Vezi că am fost și eu bună la ceva ? rîse fata, apoi se apropie de el și, apucînd decorațiile în palmă le cîntări. Sînt de aur ? mai întrebă ea cu interes.

— Nu, răspunse el. Pușa le dădu drumul din mînă, dezamăgită. Sînt de briliante, adăugă el iritat. Fiecare zi de război este un briliant pus pe pieptul unui luptător !

— Și de ce strigi așa ? Crezi că nu aud ?

— Cred că nu înțelegi ! Că nu poți înțelege...

— Horia, vorbi ea pe un ton nervos, trebuie să-ți intre în cap că nu mă voi mărita cu tine niciodată. Ce-mi poți oferi tu ? O lefușoară amărîtă și atît. Trăiesc cu un om care cîștigă serios. Înțelegi ? Cîștigă mult de tot ! Face niște afaceri nemaivăzute ! Învîrtește sute de mii de lei. Ce vrei ? Să-i dau cu piciorul pentru tine ? Vezi mobila din casa asta ? Și covoarele ? Și luxul ? Sînt cumpărate de el pentru mine ! Și pe ai mei îi ține tot el. Pe papa îl umple de bani ca să aibă să joace cărți, vechea lui patimă, mamei îi face toalete de la cele mai mari case de mode. Nevastă-sa nu va mai trăi mult. E bolnavă. După aia... Se opri, văzîndu-l pe Misirliu ridicîndu-se. Nu o mai asculta. Se ridică și ea. Dacă te găsește aici, totul s-a terminat !

— Serios ? o întrebă Horia, batjocoritor. S-a terminat ?

Îl apucă un rîs nervos ce părea să nu mai aibă sfîrșit. Pușa îl privea mirată. Deodată, Horia se întoarse brusc și o prinse în brațe. Începu să o sărute pe ochi, pe gît, pe gură, cu furie, înnebunit de parfumul trupului ei. Pușa se zbătea, căutînd să-l îndepărteze. Simți cum o ridică în brațe, purtînd-o înspre dormitor.

— Lasă-mă ! Ești nebun ? Ce vrei ?...

— Ce vrea orice bărbat în astfel de momente, șuieră el.

— Să știi că strig, îl amenință ea.

— N-ai decît !

Devenise rece, lucid, dușmănos.

Pușa se trezi pe pat, cu Horia peste ea. Încercă să-și înfigă unghiile în obrazul lui, dar el îi imobiliză brațele, mușcîndu-i sînii. Apoi îi smulse capotul de pe ea. Mai mult i-l rupse. Pușa rămase goală.

— Lasă-mă ! Lasă-mă ! Bruto ! gemu ea.

Încleștă picioarele, dar palma lui Misirliu i le desfăcu. Împotrivirea ei deveni din ce în ce mai slabă. Brațele care îl îndepărtaseră îi încolăciră gîtul. Răsuflarea femeii devenise șuierătoare, pînă cînd se schimbă în țipete mici, apoi într-un icnet de eliberare supremă.

Misirliu se ridică de pe ea cu o senzație de greață. Se ridică și Pușa în capul oaselor, acoperindu-și goliciunea prea tîrziu.

— Răule, se alintă ea. Nu puteai să-ți scoți tinichelele alea de pe piept? Mi-ai zgîriat fața cu prostiile alea! adăugă ea. Horia nu-i răspunse. Se preocupă de ținuta lui. El pleacă din București cam două, trei zile pe săptămînă... Poți veni atunci... Se opri, uitîndu-se la el, în vreme ce își aranja părul care se desfăcuse din capcana acelor.

Misirliu o privi cu niște ochi străini și reci. O avusese cu ură, cu dezgust aproape. Și cu cîtă dragoste venise înspre ea!...

— Cît face? o întrebă el, scoțînd portvizitul.

— Ce anume? spuse ea uimită, trăgîndu-și rochia pe ea.

— Distracția asta, răspunse el, aruncîndu-i pe noptieră niște bani mototoliți. Restul îl completează alții. Ce să-i faci? Punem mînă de la mînă, ca în vreme de război, adăugă el.

Ieși fără să spună nimic. Prin oglinda mare, o zări pe Pușa albă la față de indignare. Trînti ușa în urma lui. O greutate uriașă i se cuibări în suflet. Parcă tot freamătul acestui oraș murise pentru el.

Afară în poartă, se ciocni de un bătrînel elegant, cu un aer de crai de mahala.

— Hei, tinere! Uită-te pe unde mergi! Pe cine căutai în casa asta? îl luă bătrînul la zor.

— Du-te în mă-ta de boșorog! îl repezi Horia.

Bătrînul ridică bastonul, dar Horia i-l smulse din mînă, aruncîndu-l cît colo. Apoi se depărtă grăbit. Mai auzi în urma lui vocea furioasă, ascuțită a bătrînului: „Te aranjez eu! Ți-arăt eu! Te bag la pușcărie!"

În sufrageria părintească, Horia fu întîmpinat cu strigăte și urale. Casa era plină de musafiri. Rude și prieteni. Îl îmbrățișau sărutîndu-l, se mirau, îl chestionau,

în timp ce el zîmbea forțat, simțind plînsul inimii în zăbrelele coastelor.

— Ia mai lăsați-mi băiatul în pace, spuse doamna Misirliu, că mi-l prăpădiți de tot! Mai bine așezați-vă la masă.

Se așezară cu toții. Vreo două mătuși, vreo trei unchi, un văr cam idiot care se uita și încrucișat și cîțiva prieteni ai tatălui său, împreună cu soțiile. Horia se uită la chipurile lor. I se părură indiferente, preocupate doar de ce era pe masă.

— Să te văz general, îi ură unul din unchi, ridicînd paharul.

Ciocniră cu toții. Horia îl zări pe unchiul care îi ură să-l vadă general înșfăcînd și înghițind felioarele de costiță, aproape pe nemestecate. Începură să vorbească între ei, de parcă el nici n-ar fi fost la masă.

— Dacă aceste canalii de nemți vor mai strica niște case cu zepelinul lor blestemat, va fi mult de lucru și se vor cîștiga bani buni, spunea domnul Misirliu.

— Să te audă Dumnezeu, spuse una din mătuși, surdă, care clefăia de zor.

— Și afacerile merg șnur, n-am de ce să mă plîng, spuse Lăzărescu, unul din prietenii lui Misirliu bătrînul. Nici nu mai știi cum e mai bine; să fie sau să nu fie război, adăugă el sorbind o înghițitură de vin din pahar.

— S-aude că frontul merge prost și că trupele noastre suferă înfrîngeri serioase, vorbi un alt unchi, care purta o barbă mare ce îi acoperea aproape tot pieptul.

Vorbea mîncînd și mesteca, ducînd falca de jos exagerat înainte din cauza lipsei de dinți.

— Nu-i adevărat, sări Horia. Soldații noștri se bat cu un eroism supraomenesc...

— Lasă eroismul, Horică, spuse unchiul. Războiul se face cu bani și armament. Eroismele sînt bune pentru ziare, pentru turmă și pentru flăcăiași ca tine, adause unchiul, surîzînd cu bonomie.

Sublocotenentul Horia Misirliu se văzu dintr-o dată redus la scara minimă a unui desen oarecare. Decorațiile îi dispărură de pe piept. Și gradele. Avu senzația unui băiețel venit în mijlocul familiei la vreme de vacanță. Simți că i se face rău. Asta era lumea de aici? O lume

mică, josnică, rapace, egoistă, desfrînată, batjocoritoare... „Nu asta e lumea cea adevărată. Nu Pușa, care se terfelește pentru bani, nici cei cîțiva unchi boșorogiți și îmbuibați, ci aceia din linia întîi. Acolo e adevărata lume", îi șopti cineva înlăuntrul ființei lui.

I se urcă sîngele în cap. Se ridică și bătu cu pumnul în masă de zăngănire paharele. Mătușa cea surdă continua să clefăie mai departe.

— Atunci pentru ce ne trimiteți să murim ?! strigă el și bărbia îi tremura de nervi.

Cîteva minute se lăsă o tăcere penibilă.

— Horia ! Ce înseamnă ieșirea asta ? spuse domnul Misirliu cu un ton de reproș. Uiți că sînt oameni mai în vîrstă ca tine ?...

— Vreau să știu pentru ce ne trimiteți să murim ? stărui Horia, de parcă nici n-a auzit cuvintele lui tătăsău. Dacă moartea noastră nu interesează pe nimeni, dacă nu ni se dă nici o atenție, dacă războiul ăsta nu-i decît niște eroisme bune de umplut gazetele, pentru niște „flăcăiași" ca mine, atunci pentru ce aruncați cu flori și urlați pe străzi „Ura" ? Așa, de paradă ?... Dumneata, tată, i se adresă Horia lui Misirliu, îți freci mîinile cînd avioanele nemțești doboară case, omorînd atîția oameni nevinovați... E o afacere bună ! Și alții ca dumneata, care se îmbogățesc pe spinarea celor ce mor, morți sfinți, țăranii aceia care rabdă foamea, frigul, suferința, închinîndu-și viața ca niște martiri... Pentru ce ? Și pentru cine ?...

— Ia mai lăsați-mi copilul și nu mi-l mai supărați, spuse doamna Misirliu, încercînd să aplaneze discuția cu o glumă.

— Isprăvește, mamă, cu prostiile ! o repezi Horia. Nu sînt băiețașul pe care îl necăjește nenea cutare, luîndu-i jucărica. Sînt sublocotenentul Horia Misirliu, comandant de pluton și de vieți, care a simțit pe gît mîinile înghețate și umede ale dușmanului încercînd să mă sugrume ! O privi o clipă sfidător, apoi adăugă : Mi-e scîrbă să mă uit la voi !

Aruncă șervetul și ieși din odaie. Doamna Misirliu făcu o criză de nervi. Domnul Misirliu se făcuse roșu la față. Ceilalți tăceau încurcați.

— Iată în ce hal îi aduce războiul pe copiii ăştia, spuse unchiul care provocase discuţia. Miros puţin praf de puşcă şi pe urmă li se urcă la cap. Nu mai ţin seama de vîrstă, de respect, de nimic...

— Iuli, spuse domnul Misirliu bucătăresei, care încremenise lîngă uşă, du-te şi spune-i lui domnişorul Horia să vină imediat la masă şi să-şi ceară scuze, vorbi el pe un ton grav, ameninţător.

Iuli ieşi, ca să se întoarcă după cîteva minute.

— Domnişorul Horia a plecat !

— L-ai văzut tu plecînd ? o întrebă Misirliu, nevenindu-i să creadă.

— Cînd am ajuns la poartă, se suia într-o birjă. Şi-a luat şi valiza, adăugă ea şi începu să plîngă.

În noaptea aceea sublocotenentul Misirliu se întoarse pe front. Sublocotenentul Damian îl văzu de departe şi îi făcu semn cu chipiul. Se îmbrăţişară cu dragoste. Parcă nu se văzuseră de ani de zile.

— Ne-ai lipsit mult, frate Horia, spuse Damian bucuros.

Şi soldaţii îl primiră cu un „Să trăiţi" spus din toată inima. Horia respiră uşurat. Avea senzaţia că a fost scos dintr-o mocirlă în care era gata, gata să se înece.

— Ce mai e prin Bucureşti, frate Horică? îl întrebă Damian.

— Mai nimic.

— Nimic ?

— Nimic.

— Cei de-acolo se mai gîndesc la noi sau ne-au uitat ? mai întrebă Damian. Era dornic de noutăţi, de altă desfăşurare a vieţii.

Horia se făcu că n-aude întrebarea şi nu răspunse. Scoase tabacherea şi i-o întinse lui Damian. Şi soldaţilor le aduse tutun cumpărat în pripă din gară.

— Şi pe ea... ai văzut-o ? se mai interesă Damian.

— Pe cine ?...

— Pe... logodnica ta !

— N-am văzut-o, răspunse Misirliu, întunecîndu-se la faţă. A... murit, rosti simplu Horia. Inexplicabil, dar a murit. Aşa cum voi muri şi eu, şi tu... În nici un caz ca

ea, şopti el ultimele cuvinte mai mult pentru el, încît Damian nici nu le auzi.

— Bombardamente ? insistă Damian.

— Da. Bombardamente.

— Biata fată !...

După cîteva zile, soldaţii Regimentului 61 format din rezervişti ilfoveni şi dîmboviţeni construiau tranşee şi ocupau casele părăsite din oraşul Predeal. Germanii au fost opriţi în faţa gării. Inamicul asaltă casă cu casă. Poziţiile româneşti din marginea de nord-vest a Predealului au fost răscolite de focul teribil al obuzierelor grele. Terenul desfundat, plin de pîlnii adînci reamintea grozăviile cumplitelor lupte de acum cîteva zile în urmă. Misirliu îşi aşează postul de comandă într-o casă ţărănească de pe deal. Ceva mai departe, Damian indica locul fiecărui soldat. Horia şuieră printre dinţi haiduceşte. Damian întoarse capul, zîmbindu-i şi salutîndu-l cu chipiul după obiceiul lui. Se întîlniră pe poziţie. Damian era palid.

— Ce-i cu tine ? îl întrebă Misirliu.

— Nu ştiu. Mi-e greaţă şi mă doare capul îngrozitor.

— Cine ştie ce ai mîncat ! spuse Horia. Ia o înghiţitură de coniac, adăugă el, întinzîndu-i bidonul de campanie pe care îl purta la şold. N-apucă Damian să înghită nici de două ori, că se porni o vijelie de artilerie ca niciodată. Damian sări într-o groapă. Horia se lipi de pămînt. Văzu cum se prăbuşeau vilele cuprinse de flăcări. Pămîntul părea un leagăn uriaş. Soldaţii alergau năuci, căutînd scăparea. Bombardamentul răscolea pămîntul, răsucindu-l, zvîrlindu-l în trîmbe negre, spurcîndu-l cu bucăţi de fier fierbinte şi pucioasă.

Misirliu începu să se tîrască prin acel labirint de pîlnii şi de şanţuri de adăpost distruse. Nu mai avea astîmpăr. Îşi căuta oamenii. De pe chipul înnegrit de noroi şi fum, ochii îi luceau ca la nebun. Dădu peste unul din soldaţi, unul Iancu Ion. Era răstignit pe spate, cu pieptul sfărîmat. În mîna dreaptă ţinea o scrisoare, pe care de-abia o terminase. Misirliu îşi plecă ochii pe ea. „Dragă Niculină, află că mulţumită lui Dumnezeu, sînt sănătos..." Misirliu rînji. Trecu mai departe, deşi vijelia nu încetase. Unul sta culcat pe o rînă, cu privirea

sticloasă îndreptată înspre munți. Avea fruntea încruntată, de parcă s-ar fi gîndit, căutînd cu mintea lui de țăran, să pătrundă uriașa nebunie ce a cuprins lumea. Horia se tîrî înainte. Se opri lîngă unul ce părea că stă de veghe. Misirliu îl strigă. Omul nu răspunse. Horia îl scutură ușor. Soldatul căzu într-o parte. Ceva mai încolo era raniță deschisă, cu pansamentul murdar de noroi. Probabil că încercase să-l scoată, dar n-a mai avut putere. Murise cu privirea ațintită asupra acelor obiecte, acum fără nici o valoare pentru el.

În Misirliu se trezi sentimentul acela ciudat de însingurare și odată cu el al culpabilității sale. Aceea de a trăi, în vreme ce aproape toți din jur au murit. Bombardamentul încetase. Cît cuprindeai cu ochii totul era sfărîmat și ars. Soldații zăceau striviți între dărîmături. Scenă de iad. Cineva se apropie de el și îi spuse să se retragă. Misirliu vru să-l întrebe ceva, dar omul fugise mai departe. Văzu resturile Regimentului 61 retrăgîndu-se înspre coastele văilor Joița și Poliștoaca. Oamenii erau învăluiți în aburi, părînd niște fantome.

Noaptea, tîrziu, din ordinul comandantului Armatei a doua, regimentul a fost retras din pozițiile sale și îndrumat spre Sinaia. Misirliu se interesă de Damian. I se spuse că a fost găsit într-o groapă, ars de febră și aiurînd. Tifos exantematic.

Munții asistau tăcuți și masivi la tragedia românească.

*

* *

Vremea începuse să se strice. Un vînt rece spulbera frunze uscate, adunîndu-le și împrăștiindu-le. Femeile își țineau pălăriile cu mîna. Oamenii treceau grăbiți cu bărbiile înfundate în piept. Lîngă terasa Oteteleșeanu, un bărbat fără picioare, într-o uniformă militară peticită, aștepta mila trecătorilor, fără să se vaite, fără să ceară. Stătea îngîndurat, cu privirile în pămînt, ca un om care se căznește să-și amintească ceva fără să reușească. Pălăria de lîngă el, așezată cu fundul în sus, adunase cîțiva bănuți. Vreo cîțiva trecători mai tinerei se opriră lîngă

el, uitîndu-se ca la o piesă de muzeu. Cioatele îi erau ascunse vederii de niște petice mari de postav grosolan.

— Unde ai luptat, omule ? îl întrebă unul din trecători.

Invalidul nu răspunse. Rămase în aceeași mutenie dispreţuitoare. Un poliţai scund, cu guşă şi ceafă roşie, apăru ca din pămînt.

— Hai, şterge-o d-aici ! Tocmai în centrul oraşului te găsişi să cerşeşti ? îl luă poliţaiul din scurt.

Omul nu răspunse. Se sprijini în mîini, săltîndu-şi jumătate de corp ca o ţîşnitură de lăcustă.

— Ce-ai cu el ? întrebă unul din trecători pe vardist.

— Dumneata ce te bagi ? E „orden“ să nu cerşească nimeni în centrul oraşului, spuse vardistul plin de importanţă.

— Da cînd l-au trimis la măcelărie, atunci era bine, nu ? sări altul cu gura. Să vă fie ruşine !

Văzîndu-se în minoritate, vardistul nu răspunse. Cîţiva îl huiduiră. Omul autorităţii se făcu că n-aude. Şi ca să nu-i scadă importanţa, duse fluierul la gură, fluieră pe niște cetăţeni de pe trotuarul de vizavi, care se opriră să privească. „Circulaţi, vă rog ! Circulaţi !“

Invalidul se opri la colţul străzii Brezoianu. Îşi puse pălăria soioasă jos, lîngă el, rămînînd în aceeaşi atitudine de absenţă totală. Îl chema Dumitru Lupu şi luptase în cadrul Regimentului 61 infanterie. Căzuse în luptele de la Predeal, cu picioarele ciuruite de schije.

Era de pe undeva din Teleorman. Femeia i se încurcase cu şeful de post, un vlăjgan tînăr şi voinic. Muierea nu a mai vrut să ştie de el. I-a strigat în faţă că ea n-are nevoie de ologi la ea în bătătură. Şi l-a alungat. Omul s-a plîns primarului. Dar acesta, bun prieten cu jandarmul cu care făcea toate coţcăriile, a ridicat din umeri. Şeful de post venea în casa omului, îmbrăţişîndu-i femeia în faţa lui, fără ruşine. Pe urmă femeia l-a ameninţat că îl va otrăvi dacă nu pleacă. Şi iacătă-l pe Dumitru Lupu, erou de război, cerşetor pe ulicele Bucureştiului, alungat de vardist din „orden“.

Misi Comăneanu se opri lîngă invalid, făcînd semn unei birje care trecea pe-acolo. Văzîndu-l pe cel fără picioare, îşi desfăcu poşetă punînd în pălăria cerşeto-

rului cîțiva lei. Omul nu mulțumi. Rămase așa, ca și cum n-ar fi văzut-o. Un bărbat cu aer de negustor de cherestea o sfătui prietenește :

— Nu le mai dați, domnișoară, că-i învățați prost. Îi știm noi pe ăștia ! Cerșesc și pe urmă dau fuga la cîrciumă !

Misi îi aruncă o privire dușmănoasă.

— Să-ți fie rușine, porcule ! îi strigă ea suindu-se în birjă. Auzi în urma ei înjurătura burtosului : „Tu-ți mama mă-tii de marșandă !"

Misi plecase hotărîtă să se ducă acasă la Sergiu Orghidan. Ce-o fi, o fi ! Îl mai întîlnise de cîteva ori la niște serate, nereușind să smulgă ochilor negri ai bărbatului nici o dorință, nici o făgăduială. Privirea lui Orghidan trecuse peste ea ca peste o apă. I se adresa cu cîteva cuvinte politicoase, în timp ce în pieptul ei, inima se zbătea nebunește. „La urma urmei, dă-l în moașă-sa !" își spunea ea, semănînd leit cu tată-său, Mihalache Comăneanu. A dansat cu oricine, s-a lipit șerpoaică de bărbatul cu care dansa fără să știe măcar cum îl cheamă, l-a făcut să tremure ca o piftie, lipit de trupul ei tînăr și ademenitor. Apoi s-a silit din nou să capteze privirile lui Orghidan cu ochii ei parșivi și răscolitori, care îi scoteau din minți pe bărbați. Zadarnic. Două săptămîni s-a frămîntat noapte de noapte în așternut, cuprinsă de febră, zvîrcolindu-se ca rîma cînd îi dai sare. Căută apoi să-l uite, gîndindu-se la ceea ce îi spusese tată-său, cîndva : Cui pe cui se scoate. Se ducea pe la toate petrecerile, nu refuza nici o invitație, bea pînă i se făcea rău, așteptînd înfrigurată, cu privirile la ușă, apariția lui Orghidan. Nu-l mai văzu. O cuprinse o deznădejde de moarte. Noaptea plîngea cu capul înfundat în pernă, apoi se apuca să-i scrie scrisori, în care i se oferea deschis, fără rușine, fără prejudecăți. Dimineața, rupea tot ce scrisese peste noapte. Se oferise voluntar ca soră într-un spital de răniți. Nu a putut rezista mult. Puroaiele împuțite, hălcile de carne amputate îi întorceau stomacul pe dos. Vaietele răniților, ploștile cu fecale, sexele virile arătate impudic, privirile arse de febră, toate astea la un loc au amețit-o, zdrobindu-i restul de

frumusețe sufletească. A fugit de-acolo și nu s-a mai întors.

Într-o zi, l-a întîlnit pe stradă pe Radu Buhuși. Venise în refacere cu regimentul lui. Buhuși îi povesti tot ce pătimise pe front. Lui Misi îi păru interesant, ba chiar plăcut. Buhuși nu-i făcu nici un fel de curte. Părea mai serios și mai grav. Asta îi plăcu lui Misi. Avea ceva din seriozitatea lui Sergiu Orghidan.

— Și tu ?... Tot îndrăgostită ? o întrebă Radu.

— Eu ? De cine ?

— Eh ! De tipul ăla cu cioc...

— Da de unde ! răspunse ea și se roși. Doar nu era să fac o pasiune pentru unul de vîrsta tatii ! De altfel nici nu l-am mai văzut. Îl luă de braț, așa cum își ia femeia bărbatul. Spune-mi, Radule, e chiar atît de îngrozitor pe front ? îl întrebă ea pentru a schimba discuția.

— O zi de război face cît un an de viață, răspunse Buhuși. De-abia acolo devii un om întreg, iar suferințele leagă prieteniile pe tot restul vieții, adăugă el.

Misi îi strînse brațul ușor. Poate involuntar. Îl privi cu coada ochiului. Era frumușel, iar uniforma de rosior îi venea foarte bine.

— Te întorci pe front ? îl întrebă ea și i se făcu teamă pentru viața lui.

— Desigur. Sîntem doar în refacere.

— Ar fi bine să ne mai vedem, propuse ea cu timiditate.

Buhuși întoarse capul, privind-o mirat.

— Cînd vrei. Sînt al tău pînă la moarte, spuse el pe un ton comic și începu să rîdă.

— Radule, vrei să ne logodim ? Cîndva spuneai că mă iubești !

Se uită la el, zîmbindu-i cum numai ea știa să zîmbească. Buhuși rămase cu gura căscată.

— Cum să ne logodim ? o întrebă el nedumerit.

— Bine. Așa cum se logodesc oamenii. Pe urmă ne căsătorim și gata.

— Misi, tu ești femeia exploziv. Oferi niște surprize unice ! Nu-mi vine să cred !

— Ești de acord sau nu ?

— Din toată inima, scumpa mea, spuse Buhuși și îi sărută mîna.

Misi simți buzele fierbinți ale lui Radu și îi făcu plăcere. Orghidan începuse să dispară într-o ceață amară și densă.

— Vrei să sărbătorim numai noi doi logodna noastră ? o întrebă el grăbit.

— Da ! Misi răspunse un „da“ aproape de șoaptă, fără să-și dea seama.

— După aia, anunțăm părinții și prietenii. Vrei, Misi ?...

Și din nou același „da“ șoptit în grabă ieși de pe buzele ei. Avea senzația că făptuiește o mare ticăloșie împotriva adevăratei ei dragoste. Prima și ultima ei dragoste : Sergiu Orghidan.

Se întîlniră în după-amiaza aceleiași zile, în casa unui prieten și camarad de arme al lui Buhuși. Radu o primi într-o haină de casă matlasată cu mătase. Pe o măsuță scundă erau așezate cele mai fine fursecuri și într-o frapieră o sticlă de șampanie „Cordon-Rouge“. De la ușă, Radu o prinse în brațe, sărutîndu-i gura cu dreptul posesiv al aceluia care în curînd îi va fi soț. Buhuși începu să-i vorbească din nou despre front, de brigada din care făcea parte, de dealul Seciului, unde brigada era să fie capturată de o divizie germană, de Regimentul 3 vînători, care a susținut lupta împotriva atacului german la Sita Buzăului, acoperind grosul brigăzii, acte de vitejie dementială...

Buhuși vorbea fără oprire. Misi îl găsi destul de plat, mediocru, fără haz. Nici pe departe nu se asemăna cu omul acela ciudat, care îi sucise capul, înnebunindu-i inima. Buhuși tăcu. Nu mai avea ce spune. Destupă sticla de șampanie și începură să bea. Mai băură una și încă una. Privirile lui Buhuși începură să lucească. Deveni cald, afectuos, spunînd niște fleacuri ieftine, apoi îngenunche la picioarele fetei, începînd să le sărute. Misi încercă să-l îndepărteze fără putere. Era din cale-afară de amețită. Deodată, bărbatul o cuprinse posesiv, ducînd-o înspre pat. Acolo se zvîrcoliră, se zbătură, luptîndu-se ca doi oameni care se urăsc. Misi nici nu-și dete seama cînd a rămas goală sub el. Simți mușcătura băr-

batului pe sîn, încît gemu de durere. Apoi o usturime fierbinte, crîncenă îi străbătu corpul ca un fier înroșit. O cuprinse un dezgust amar față de ființa ei înjosită de omul de lîngă ea. Îl privi cu ochii pe jumătate deschiși cum se dă jos din pat, gol, cu picioarele crăcănate și păroase. Se scutură de greață. Buhuși își aprinse o țigară, după care se trînti pe pat, lîngă ea, cu fața în sus, satisfăcut și obosit.

— N-ai idee ce înseamnă o țigară după o treabă ca asta, spuse el, uitîndu-se în tavan.

Misi nu-i răspunse. Observă cu dezgust labele lui răzimate de tablaua patului, degetele cu bătături, pe care și le mișca, desfăcîndu-le și strîngîndu-le.

— Hai să dormim puțin, puico, propuse Radu, strivind țigara în scrumieră.

Misi își mușcă buzele de rușine. Acel „Puico" i se păru de o vulgaritate oribilă. După cîteva minute, auzi sforăitul ușor al omului de lîngă ea. Se întoarse, privindu-l cu o vie curiozitate. Buhuși adormise cu gura deschisă. Din cînd în cînd, sufla pufăind, apoi se liniștea pentru o clipă, ca după aceea să înceapă iar să sforăie. Îi zări pieptul păros și lat și începu să-l mîngîie ușor cu degetul arătător. Bărbatul mormăi ceva, apoi îi întoarse spatele. Avea fese cu mușchi puternici și o ceafă rotundă și roșie.

Misi se privi zărindu-și însîngerarea și se cutremură de rușine. Durerea din ea se mai ostoise. Se ridică, îmbrăcîndu-se încet, cu oasele parcă zdrobite de o forță uriașă care îi călcase trupul. La scurt timp se trezi și Buhuși. Căscă lung, cu oftaturi, apoi își întinse brațele, după care începu să-și troznească degetele. Zărind-o pe Misi îmbrăcată, făcu ochii mari. Sări în picioare, încercînd să o sărute.

— Îmbracă-te, te rog, îi spuse ea pe un ton rece, străin.

Buhuși începu să se îmbrace încet. Misi se întoarse. Fără voie îl zări prin oglindă cum își trăgea ismenele lungi de flanel, apoi ciorapii. Pe urmă îl auzi rîzînd.

— De ce rîzi ? îl întrebă ea aproape cu ură.

— Mă gîndesc la o chestie... Mă gîndesc că azi-dimineață dacă mi-ar fi spus cineva că voi face dragoste cu

tine, l-aș fi sictirit. Rîse din nou. Apoi deveni dintr-o dată serios și gînditor. Trebuie să ne grăbim, spuse el, că la șapte vine amicul care locuiește aici, și nu vine singur... Mă înțelegi !... Îi făcu lui Misi din ochi, încheindu-și haina și privindu-se în oglindă. Mi-a dat apartamentul pentru două ore, adăugă el. Pe urmă, altă dată nu-l mai pup !

— Am fi putut merge la hotel, îl ironiză Misi.

— Vai de mine ! se miră Radu. Acolo merg cu altfel de femei... Făcu o pauză, privind-o pe Misi dintr-o parte. Auzi, Misi ? Aș vrea să te întreb ceva... Se opri din nou. Misi îl privi întrebător. Ce te-a făcut pe tine să te decizi așa dintr-o dată... Nu cumva...

O privi, făcîndu-i din ochi complice și începînd să rîdă.

— Nu cumva, ce ? îl întrebă Misi. Îi venea să-și tragă palme.

— Nu cumva te-ai jucat cu altul și, deh ! jucărica asta are urmări... Hai ? Ce zici ? Și e nevoie de un tătic... Rîse iar. Misi se albi la față. Tremura carnea pe ea de rușine și de furie.

— Cum îndrăznești ?...

— Îndrăznesc bine, puico ! Crezi că e primul caz ? Așa ceva se uzitează pe scară largă.

— Radule, vorbi ea cu o liniște teribilă, din clipa asta nu ne mai cunoaștem. Secătură.

— Stai dragă, se repezi el, n-are voie omul să glumească ? Ce dracu !

Vru să i se așeze în cale, pentru a o opri să plece, dar Misi îl îndepărtă cu brațul. Ieși trîntind ușa. Coborî scările în grabă. Buhuși nici nu stărui în gestul său de a o opri. Îl auzi răcnind furios la ordonanța prietenului său : „Ce mă-ta ai păzit pînă acuma ? Nu puteai să-mi lustruiești cizmele ?“

Misi se trezi în stradă cu o senzație de leșin. O ardeau pulpele, iar picioarele i se făcură grele ca de plumb. Seara, acasă, nu mîncă nimic. Făcu o baie caldă și se băgă în pat. Își trase plapuma peste ea, gîndindu-se cu oroare la ceea ce făptuise cu atîta ușurință puțin mai devreme. Chipul lui Orghidan îi apăru înainte. Parcă

zîmbea ușor, în timp ce ochii îi erau triști, nespus de triști. Rămase așa mîngîindu-și sînul distrată, acolo unde mușcase Radu Buhuși. Își trase mîna repede, ca și cum ar fi dat peste un paianjen. Apoi își plimbă mîna pe celălalt sîn, încet fără grabă, întîlnind acolo ceva tare. Cît un bob de mazăre. Strînse ușor. Nu o durea. Lăsă mîna în jos, fără să mai dea nici o atenție. Gîndurile se învălătuceau în mintea ei, ametind-o și obosind-o. Remușcări ? Regrete ? Scîrbă ? Stinse lumina, încercînd să adoarmă și să uite. Peste putință. Aprinse lampa din nou, rămînînd cu brațele încrucișate sub cap și cu privirea în tavan. „Ce porcărie ! murmură ea. Cu idiotul ăla de Radu Buhuși ! Cum de am putut ?...“ Auzi clanța, mișcîndu-se. „Asta trebuie să fie mama“, își spuse ea și se prefăcu că doarme. În odaie intră Comăneanu. Misi îl zări printre genele ușor întredeschise cum se opri, nehotărît, în mijlocul camerei. Apoi se apropie de patul ei. O privi lung, apoi o înveli mai bine. Misi îi observă părul albit la tîmple. „A îmbătrînit și tata“, făcu ea o reflecție în gînd, cu un început de milă. Deschise ochii, prefăcîndu-se uimită.

— Dormeai ? o întrebă el.

— Da. Mai bine zis, încercam să dorm.

Comăneanu se așeză pe marginea patului fără să spună o vorbă. Părea posomorît și îmbătrînit. Puse mîna pe plapumă, de parcă ar fi vrut să o acopere pe Misi mai bine. Făcu gestul fără a-l duce la sfîrșit. Mîna tatălui se opri o clipă pe pieptul ei, tocmai pe mușcătura lui Buhuși. Misi simți o sfiiciune amară.

— Misi, vorbi el, m-am gîndit că n-ar fi rău dacă ai pleca din țară cu maică-ta...

O privi o clipă, apoi își întoarse ochii de la ea. Vocea părea blîndă, potolită ca niciodată.

— Să plec din țară ? De ce ? îl întrebă Misi mirată.

— În curînd nemții vor intra peste noi. De asta sînt sigur. Frontul merge prost de tot, așa cum am prevăzut de la începutul războiului... Nu mi-ar surîde să devii zdreanța nemților...

Un moment, Misi se gîndi să-i spună isprava ei cu Radu Buhuși, dar se stăpîni. Ar fi fost zadarnic și apoi nu mai era nimic de făcut.

— Veți sta acolo pe toată durata războiului. Am bani în Elveția, acțiuni și aur...

— Și Dinu ? întrebă Misi.

— Pe Dinu îl voi ține lîngă mine. Îl aranjez eu undeva, la ministerul de război sau la partea sedentară, răspunse Comăneanu.

— Și cînd va trebui să plecăm ?

— Cît de curînd, spuse el și se ridică de pe pat. Să-ți sting lumina ?

— Stinge-o !

— Noapte bună.

— Noapte bună.

Misi auzi ușa închizîndu-se în urma lui. „Cred că mai voia să-mi spună ceva. Nu ăsta a fost motivul pentru care a venit la mine", își zise ea. Adormi greu aproape de ziuă. Îl visă pe Orghidan, apoi trupul fără cap al lui Buhuși. Numai picioarele crăcănate și păroase, cu fesele vulgare și puternice. Îl văzu cum se întinde spre ea, ca un paianjen uriaș, murdar de praf. Dădu un țipăt și se trezi. Se uită la ceas. Tîrziu. Se ridică din pat cu o senzație de sfîrșeală în tot corpul. În sufragerie, Natali și Mihalache vorbeau încet. La vederea lui Misi, schimbară vorba. Mihalache învîrtea la nesfîrșit lingurița în ceașca cu cafea cu lapte. Gestul era nervos, obositor.

— Spui că trebuie să plecăm eu cu mama ? întrebă Misi pe tată-său, așezîndu-se. Și dumneata ce-ai să faci ? îl întreba, ca și cum discuția ar fi avut loc acuma și nu aseară.

— Pe mă-sa ! Ce să fac ? Oi vedea, răspunse Mihalache mohorît, apoi își aprinse o țigară de foi pufăind din ea.

— Mamă, cînd eram mică îmi cumpărași tu un maimuțoi...

Făcuse legătura între jucăria aceea și Radu Buhuși.

— De unde să mai știu eu, mamă, răspunse Natali. O fi în pod. În altă parte n-are unde să fie ! Da ce-ți veni ? o întrebă Natali pe Misi.

— Mi-am adus aminte, răspunse Misi.

— Sper că nu vrei să te joci cu el ! o întrebă maică-sa.

— De ce nu ? Omul cît trăiește se joacă toată vremea. Cu jucăriile, cu viața, cu dragostea, cu moartea...

— Ce sînt vorbele astea pe tine, scumpa mamei ? o întrebă îngrijorată Natali.

Comăneanu o privi dintr-o parte și surîse.

— Nu sînt nimic, mamă ! Am întrebat pur și simplu de maimuțoiul meu. Atîta tot. Nu mai face din toate fleacurile o dramă.

După ce își luă gustarea, Misi se urcă în pod. Podelele trozneau sub pașii ei. Dădu peste cufere vechi, din răchită, scaune rupte, un cuier, tot felul de troace. Zări un cufăr mare, desfăcut. Acolo erau jucăriile ei și ale lui Dinu de pe cînd erau mici. Maimuțoiul sta crăcănat, cu brațele întinse posesiv peste o pușcă de jucărie a lui Dinu și peste o păpușă cu ochii scoși de Misi. Îl ridică, uitîndu-se la el cu atenție. I se păru că seamănă perfect cu Radu Buhuși. De ciudă, îl aruncă cu capul în jos înapoi în cufăr. Se întoarse să plece, cînd privirea îi fu atrasă de un tablou mare în ulei. Înfățișa pe un bărbat cu ochi negri, pătrunzători, cu nas puternic, așa ca pliscul de vultur, cu buze roșii, cărnoase și ovalul feței prelungit printr-o bărbiță ascuțită. „Orghidan", tresări ea văzînd asemănarea fantastică. Rămase multă vreme acolo, nemișcată, în fața tabloului. O lumină difuză, strecurată prin geamul prăfuit al podului, dădea ochilor lui Serafim strălucire metalică. Zîmbetul acela ușor superior o pironi locului. Se apropie mai mult, trăgînd cu degetul peste chipul tabloului. Rămase o dîră neagră, restul rămînînd acoperit de praf. Găsi o cîrpă și șterse tot praful. Acuma îl putea privi mai bine. Om și tablou rămaseră față în față, ochi în ochi. Misi se trudea să ghicească de unde năpădise în sufletul ei atîta oboseală și melancolie dinaintea acestui bărbat, care îi zîmbea cu prietenie binevoitoare, de parcă ar fi cunoscut-o de multă vreme, gata să-i mărturisească numai ei nesfîrșita lui singurătate. Ochii lui Serafim sticliră viclean, invitînd-o să se apropie mai mult. Misi își duse mîna la frunte. O cuprinse o durere ascuțită de cap. Lăsă ochii în jos, frecîndu-și tîmplele. Și din nou ridică privi-

rea, ca la o poruncă venită de undeva. Serafim îi urmărise toate mișcările. O cuprinse o liniște nefirească, aproape de nesimțire. I se făcu un dor năpraznic de Sergiu, ba i se păru că lîngă portret își făcu apariția Orghidan, răspîndind un fel de teroare deznădăjduită, pe care portretul nu o avea.

În clipa aceea, Misi se hotărî să se ducă acasă la Sergiu. Așa, fără să anunțe și fără să spună nimănui nimic. Părăsi podul, închizînd bine ușa în urma ei. „Trebuie să-l văd... Să-i vorbesc... Să-i explic... Nu se poate să nu mă înțeleagă!" murmură ea. Celor din casă nu le spuse nimic nici despre tablou, nici despre zvîrcolirile ei sufletești.

Birja care o ducea înspre strada Visului făcu la stînga, apoi se opri în fața casei lui Orghidan. Misi nici nu realiză cînd a putut ajunge atît de repede. O trezi din gînduri vocea birjarului. Plăti fără a mai aștepta restul. În fața porților masive, de fier, o cuprinse o emoție puternică. Se gîndi o clipă dacă n-ar fi mai bine să se întoarcă, dar parcă un magnet o atrăgea înspre casa celui pe care îl iubea. Sună scurt, apoi își trase degetul de pe butonul soneriei, de parcă ar fi atins o placă înroșită în foc. Își duse mîna la inimă pentru a-i liniști bătăile nefiresc de repezi. Întîlni din nou acea tărie rotundă cît boaba de mazăre.

Casa era una dintre acelea pe lîngă care nu poți trece fără a nu-ți arunca privirea, căutînd să ghicești ce se petrece înapoia zidurilor îmbătrînite. Misi zări prin grilajul de fier un drum pietruit și un bazin uscat. În mijlocul lui, înălțat pe un suport de piatră pe care se prinsese mușchiul verde, trona statueta de fier aproape coclit a unui Adonis rămas cu o mînă întinsă cine știe de cînd! O șuviță de păr buclat îi cădea pe frunte și un zîmbet dulce îi înflorea chipul. Ochii priveau de zeci de ani aceeași poartă, același grilaj.

Misi apăsă din nou pe sonerie. Se întristă la gîndul că Sergiu nu e acasă. Mai trecu un timp. Misi vru să renunțe și să plece, cînd văzu o femeie bătrînă apropiindu-se încet. Avea o privire bănuitoare și ursuză. Pe cap avea o bonetă albă ca jupînesele de case mari. O cercetă pe Misi cu privirea uscată.

— Pe cine căutați ? o întrebă femeia.

— Pe domnul Sergiu Orghidan.

— Conașul nu mi-a spus că așteaptă pe cineva și mi-a poruncit să nu dau drumul la nimeni, mormăi ea și se întoarse să plece, fără a mai aștepta răspunsul vizitatoarei.

— Pe mine mă așteaptă de mult, dar n-am putut veni, minți Misi.

Bătrîna o mai privi o dată circumspect, apoi după o clipă de șovăială deschise poarta, făcîndu-i loc să intre. O pofti într-un salon uriaș cu draperii grele de pluș cenușiu. Mobila era puțină și sobră, toată în lac negru. Parchetul era acoperit cu un covor persan cît toată camera.

— Așteptați, îi spuse bătrîna, îndreptîndu-se spre niște uși masive de stejar cu ornamente migălos lucrate.

Misi rămase în picioare. Observă tavanul din lemn scump cu lambriuri aurite. În mijloc spînzura un candelabru superb de Murano. Auzi prin ușă vocea ușor mînioasă a lui Orghidan : „Ți-am spus că nu primesc pe nimeni", apoi vocea bătrînei nedeslușită. După cîteva minute, apăru femeia făcînd semn lui Misi să intre. Misi trecu pragul, rămînînd locului, nemișcată. Bătrîna închise ușa în urma ei. Camera în care intrase era de peste patruzeci de metri. Aproape tot atît de mare cît salonul. Ferestrele mari dădeau în grădina din spatele casei. Perdelele trase lăsau să intre lumina dulce a unui amurg de toamnă, dăruind camerei o atmosferă grea, solemnă. O bibliotecă din lemn de stejar îmbrăca toți pereții. O scăriță mică permitea cercetătorului posibilitatea de a umbla la cărțile din rafturile de sus, pe un fel de balustradă care înconjura odaia. În colțul odăii de lîngă fereastră, era biroul masiv al lui Orghidan. La vederea lui Misi, Sergiu se ridică surprins. Înaintă spre ea cu mîinile întinse. Mîinile lui Misi erau reci ca gheața de emoție. O privi în ochi și Misi avu senzația unui leșin binefăcător.

— Scuze pentru tot ce s-a întîmplat, vorbi Orghidan cu vocea aceea metalică și plăcută, dar vina este a dumitale, pentru că nu ți-ai spus numele, iar eu am dat dispoziții ca să nu primească pe nimeni.

— Într-adevăr, n-am procedat așa cum se cuvenea, bîigui Misi, roșindu-se.

— Atunci cum stăm cu politețea celor de la Paris de care îmi vorbeai mata la nu știu ce serată ? o întrebă Sergiu și începu să rîdă.

O invită să ia loc pe unul din fotoliile de piele din fața biroului. După ce Misi se așeză, Orghidan se plecă asupra ei, luîndu-i mîinile.

— Ți-e frig ? o întrebă el.

— Nu. Nu știu ce am.

— Îți sînt mîinile înghețate ! Un ceai fierbinte face minuni, spuse Sergiu vesel.

Se îndreptă spre ușă și ieși pentru a spune bătrînei să pregătească ceaiul. Misi se ridică și începu să cerceteze rafturile cu o curiozitate vie. Văzu o mulțime de cărți de călătorie. Multe din ele tratînd despre India. Apoi jurnalul lui Marco Polo, colecții întregi din „Journal Asiatique", cărțile lui Tavernier, Jaccolliot, texte asiro-babiloniene, toate legate în piele. Auzind pașii lui Orghidan, se așeză repede în fotoliu, ca o fetiță care nu vrea să fie surprinsă asupra unui fapt interzis ei.

— Ei ? o întrebă el, așezîndu-se la biroul său. Să vedem acum ce s-a întîmplat !

— Ce ar fi trebuit să se întîmple ? răspunse Misi.

I se uscase gura și făcea eforturi disperate pentru a părea cît mai degajată.

— Totuși, vizita dumitale, care de altfel m-a surprins în mod plăcut, nu poate fi gratuită, vorbi el prețios ca de obicei, împreunîndu-și palmele.

— Întotdeauna, vizitele pe care le primești au un scop ? întrebă ea ceva mai dezghețată.

— Firește. Nimeni nu te vizitează fără a avea ceva de spus. Există o permanentă comunicare între oameni. Chiar cînd te vizitează numai pentru a te vedea, o fac dintr-un interes interior al unei satisfacții de moment, spuse el zîmbind.

Misi tăcu încurcată. Cîtă diferență între Orghidan și Buhuși !

— După spusele dumitale, există un interes și atunci cînd un om vrea să vadă pe un alt om...

— Întocmai. Acuma spune-mi pentru ce ai vrut să mă vezi ? o chestionă mai departe Orghidan.

— Ce-ai spune dumneata, domnule Orghidan, dacă...

— Spune-mi Sergiu, o întrerupse el. E mai uşor. Comunicarea vine mai direct. O privea cu nişte ochi jucăuşi, veseli.

Misi îi mulţumi în gînd. Bine că eliminase, cu autorizaţia lui, distanţa protocolară.

— Ce-ai spune, Sergiule, îndrăzni ea, dacă o femeie te vizitează pentru a-ţi spune că te iubeşte mult de tot ?...

— Cînd o femeie te vizitează pentru a-ţi spune că te iubeşte, înseamnă că a ajuns la limita decenţei şi atunci se petrece ceva grav : dispariţia demnităţii, răspunse el. Cînd însă te vizitează un copil pentru a-ţi spune că te iubeşte, e o chestie admirabilă, dar fără importanţă...

Surîse prietenos şi binevoitor. Lui Misi îi veni să plîngă. Ar fi vrut să se ridice şi să plece, dar tocmai atunci intră bătrîna cu tava pe care erau aşezate ceştile cu ceai şi platoul cu sanvişuri de tot felul. Bătrîna îi servi, după care ieşi închizînd uşa binişor. Sorbiră ceaiul fără să-şi vorbească. Sergiu părea preocupat şi îngîndurat. Apoi, trezit ca dintr-o beţie ciudată, se ridică şi, venind lîngă Misi, îi luă din nou mîinile în mîinile lui.

— Nu-i aşa că nu mai ţi-e frig ? o întrebă el ca pe un copil, privind-o drept în lumina ochilor.

Misi aprobă tacit, susţinîndu-i privirea. Simţi aceeaşi sfîrşeală bizară, epuizantă, ca atunci cînd venise lîngă ea în salonul lui Grădişteanu. O greutate mare îi apăsa pleoapele. Căuta să se opună din răsputeri acelui somn nefiresc, care o cuprindea din toate părţile.

— Nu-i aşa că nu mai ţi-e frig ? auzi ea întrebarea lui Sergiu venită de la mare distanţă.

Clipi de cîteva ori ca un om la început de somn. A mai vrut să-l întrebe de ce o priveşte aşa, dar cuvintele se pierdură undeva în fiinţa ei. Îl zări pe Orghidan depărtîndu-se, ca prin ceaţă. Pe urmă nu mai ştiu nimic de ea.

Se trezi într-o grădină mohorîtă, într-o neobosită frămîntare vegetală, doar fructele păreau liniştite, purtate parcă într-o dulce şi nevăzută legănare. Apoi cineva îi

porunci să muște dintr-una din acele fructe. Misi o smulse, ducînd-o la gură, dar imediat o aruncă departe de ea cu oroare. Era capul lui Buhuși care o privea încrîncenat, cu ochii mari, deschiși, însîngerați. Pe urmă o înconjură o lume străină, necunoscută. Parcă era la un bal. De undeva se auzea o muzică veselă. Dansatorii treceau pe lîngă ea, ciocnind-o, dar ea nu simțea nimic. Păreau niște umbre care i se așezau dinaintea ochilor tulburînd-o. Cineva o invită la dans, și ea întinse mîinile fără să prindă nimic. Și totuși dansa. Și nu singură. Partenerul o învîrtea cu o iuțeală ametitoare. Apoi o voce metalică, cu rezonanță de gong de aramă, o strigă ca după un catalog. „Ce trebuie să fac? Ce trebuie să fac?“ murmurau buzele ei. Retrasă pe lîngă pereți, lumea aceea necunoscută o privea cu teamă și milă. Se văzu singură în sala aceea uriașă. Geamurile se deschiseră ca la o poruncă, și vîntul începu să șuiere nebun.

Deschise ochii cu greu și nu văzu pe nimeni în odaie. Afară se întunecase. Pe biroul lui Orghidan ardea o lămpiță cît o lumînare. Auzi tic-tacul ceasornicului de buzunar al lui Sergiu.

— Sergiu! strigă ea, ridicîndu-se ametită din fotoliu.

Sergiu continua să-i țină mîinile într-ale lui și să-i zîmbească.

— Nu-i așa că nu mai ți-e frig? auzi ea vorbele lui, tare, puternic ca o bubuitură.

— Nu știu ce a fost cu mine, bîigui ea.

Sergiu continua să-i zîmbească.

— Nu s-a întîmplat nimic, zise el lăsîndu-i mîinile. Te-am trimis într-altă lume, apoi te-am rechemat...

— Am auzit o voce metalică, dură, care mă striga, șopti ea înfiorată.

— Eu te-am strigat, vorbi el liniștit. Și te-ai întors. A fost o joacă a mea. Sper că nu te-ai supărat?...

— Nu. Nu m-am supărat. Mi-a fost teamă. Atîta tot! Apoi i se adresă rugătoare: Cînd te mai pot vedea?... Nu mai era îndrăcita fată a Comăneanului, nici Misi cea plină de mîndrie și ifose, ci o biată muierușcă topită de dragoste, gata să se dea omului adorat, ca ultima prostituată.

— Cînd vrei tu, spuse el cu aceeași blîndețe distantă, mîngîindu-i obrazul.

Misi îi apucă mîna, sărutîndu-i-o.

— Misi, ce se întîmplă cu tine ? o întrebă Orghidan surprins de gestul ei neașteptat. Îi văzu lacrimile curgîndu-i pe obraz.

— Nu știu ! Nu știu ! În orice caz e ceva rău... simt că se apropie ceva de mine... inexplicabil... Nu știu cum să spun...

— Misi, nu e posibil să te îndrăgostești de o himeră, de cineva care nu trăiește în apropierea ta, cu care nu ai comunicări, care nu are nici o apetență pentru acel „coup de foudre".

— Sînt atît de dezorientată, de singură, fără nici o înțelegere de nicăieri ! Exist pentru că sînt condamnată să exist !

— Și cauți sprijin într-o dragoste născută de tine nu adusă de soartă. E o halucinație a minții, nu o nebunie a inimii ! Cît privește singurătatea de care vorbești, tu îți cauți însingurarea...

— Nimeni nu mi-a adresat un cuvînt bun, o mîngîiere... Tata e un sloi de gheață, mama e de o neutralitate dezarmantă, frate-meu e închis în el ca într-o cetate întunecată și amară... Lîngă sufletul tău mi-am încălzit mîinile și trupul înghețat de indiferența și nesimțirea oamenilor...

— Dar nu asta e dragostea, fetițo, vorbi cu blîndețe Orghidan. Asta e mai degrabă dorința unei ocrotiri...

— Dragostea presupune și ocrotire. Adică în sfera ei intră și ocrotirea. Vrei să știi ce-am făcut acum cîteva zile ? spuse ea cu un ton iritat.

— Nu vreau să știu ce-ai făcut acum cîteva zile, răspunse el amuzat.

— Ba da. Trebuie să știi ! Trebuie...

— Probabil că ai vrut să dai foc casei, sau ai vrut să te sinucizi, sau te-ai culcat cu vreun nătărău... Cam asta fac copiii de vîrsta ta ajunși la o pseudo-disperare.

— Ei da ! M-am culcat cu un imbecil, un bădăran moral. Și acum îmi vine să mă spînzur !

— Nu regreta niciodată ce-ai făcut. Să regreți întotdeauna ce n-ai putut face !

— Acuma plec, spuse ea brusc și se ridică. Te rog să uiți ce ți-am spus în privința acelui bărbat, adăugă ea.

— N-am reținut, spuse el și se ridică. Te rog să vii de cîte ori simți nevoia unei descătușări. Te aștept cu multă plăcere, o invită el.

O conduse pînă la poartă, oprind o birjă. Misi îi urmări statura înaltă, mersul sigur și mîndru, pînă cînd Orghidan intră în casă. Se simțea bolnavă fără să aibă nimic. Ajunse acasă tocmai cînd Natali și Mihalache se așezau la masă.

— Dinu n-a venit ? întrebă ea așa, ca să întrebe ceva.

— N-a venit, răspunse Natali, uitîndu-se cu teamă la Mihalache care mînca zăvorît în el.

Știa, mai bine spus, aflase că fiu-său frecventa un club al socialiștilor. Îi atraseră atenția cîțiva prieteni la club și, discret, un comisar care îi făcuse o vizită acasă, atrăgîndu-i atenția asupra activității băiatului. Comăneanu nu spuse nimic. Într-o după-amiază intră în odaia lui Dinu și începu să cotrobăie. Dădu peste cîteva cărți ale lui Dobrogeanu-Gherea, apoi o alta, care trata despre socialismul științific, „Capitalul" lui Marx, „Originea privată a familiei" a lui Friedrich Engels și încă vreo cîteva cărți franțuzești de autori necunoscuți pentru Mihalache. Văzîndu-le, Comăneanu se întunecă la față. Deci erau îndreptățite temerile poliției. O durere puternică îi prinse gîtul și urechile, făcîndu-l să geamă. Ieși din cameră decis să vorbească cu Dinu, deschis, pe față.

Ridică ochii din farfurie și o văzu pe Misi absentă, preocupată, plecată parcă din lumea asta.

— Dar tu ce ai ? o întrebă el. Natali sună pe femeia de servici să vină să strîngă farfuriile.

— Tată, spuse ea, eu... nu mai plec în străinătate !

Mihalache își aprinse trabucul. Nu răspunse imediat. Mușchii fălcilor lui jucau prinși în scrîșnetul dinților, apoi Mihalache închise ochii, trăgînd colțul gurii în jos, de parcă s-ar fi temut de lovitura cuiva.

— Mamă, dacă a spus tata... îndrăzni Natali.

— Repet. Nu mai pot pleca, repetă ea cu hotărîre.

— Ai motive ? o întrebă Comăneanu fără să se uite la ea.

— Foarte serioase, răspunse Misi.

— Să le auzim !

— Tată, regret, dar viața mea, cu stricta ei intimitate, mă oprește de la destăinuiri, vorbi Misi cu prețiozitatea lui Orghidan.

Comăneanu pianota în tablaua mesei. Tăcu o vreme, privindu-și fata.

— Ascultă, fato... Crucioiu mă-tii ! Păi ce crezi tu ? Că ești de capul tău ? Cînd am spus că ai să pleci, ai să pleci ! strigă Comăneanu bătînd cu pumnul în masă. Explodase.

Își auzi bătăile inimii în urechi și treaba asta îl enervă și mai mult.

— Nu te mai supăra, Mihalache, pentru Dumnezeu ! Sigur că o să plece ! interveni Natali gata să izbucnească în plîns.

— N-am să plec, spuse Misi cu încăpățînare. V-am spus că am motivele mele !

— Foarte bine ! Dar spune-mi-le și mie ! Care sînt ? Ți-ai găsit vreun hăndrălău și nu vrei să-l părăsești ?

— Să zicem că da, răspunse Misi, forțîndu-se să-și păstreze calmul.

— Adu-l în casă. Facem formele, vă dau bani, situație, după aia n-aveți decît să vă duceți dracului...

— Mihalache ! spuse Natali ca un reproș ușor ; tremura toată.

— Ia mai ține-ți gura și tu ! Nu mi-e de ajuns cu fiu-tău, acum a luat-o razna și fie-ta...

— Tată, aș vrea să mă înțelegi... începu Misi cu un ton foarte scăzut. Nu se rezolvă nimic cu țipete și urlete sau violențe. Înțelege-mă ! Aproape că se ruga.

— Nu vreau să înțeleg nimic ! Ai să pleci cu mamă-ta !

— Ți-am spus o dată că nu se poate ! De cîte ori să repet ?

— Ce-i aia nu se poate ? întrebă Comăneanu roșu la față de furie. Ești borțoasă ? Nu-i nimic. Îl scoți și s-a terminat ! Ia uite, domnule, drăcia dracului !...

— Tată, oare nu ți-e rușine să mă consideri ca pe zdrențele alea cu care ți-ai consumat tinerețea ? îl luă Misi din scurt.

Comăneanu o privi năuc. La așa ceva nu se aștepta. Vru să răspundă, dar se răzgîndi.

— Ce-ai spus ? Ce-ai spus ? întrebă Natali, îngrozită de vorbele lui Misi.

— Ce-ai auzit ! o repezi fie-sa. Vrei să știi pentru ce nu se poate ? Pentru ce nu vreau să plec ? se adresă ea lui taică-său. Pentru că am găsit pe cineva care știe să-mi adreseze o vorbă bună, o mîngîiere, cineva care mă consideră o femeie în toată firea, nu o copiliță cum mă credeți voi ! Amîndoi nu v-ați văzut decît de viața voastră ! Ne-ați adus pe lume fără să vă gîndiți că nu aduceți pe pămînt niște animale, ci niște copii ! Auziți ? Copii ! Misi se dezlănțuise ca tată-său.

— Cum, Misi, eu nu te-am mîngîiat niciodată ? o întrebă Natali și o cuprinse tristețea nerecunoștinței.

— Mîngîierile tale ! Îmi dădeai cu mîna prin păr de două ori și îmi spuneai : „Hai, Misi, du-te la culcare !" Nu v-ați uitat că sînt om în toată firea. Uitați-vă ! Am țîțe și fund, strigă ea, bătîndu-se peste buci. Natali își astupă urechile. Mihalache o privea cu ochii holbați. Nu v-ați văzut decît de avere, continuă ea. Să o creșteți. Să o faceți mare-mareee... Tu, îi spuse Misi lui Natali, nu te interesai decît de cîți pui a scos cloșca aia sau ailaltă, tata, de cîți viței au fătat vacile, dacă a crescut prețul grîului, dacă acțiunile au scăzut, dacă se poate cumpăra pămînt pe nimica toată... Ne-ați întrebat vreodată ce-i cu sufletele noastre ? Cu inimile noastre ? Cu speranțele și visele noastre ? V-ați pus palma în fund și v-ați văzut de socoteli. De bani. De chiverniseală. Ăsta a fost rostul vostru pe lume. Și ați vrut ca și al nostru să fie la fel de obtuz, de banal, de uscat și fără de viață. Se lăsă pe scaun cuprinsă de o mare oboseală. Începu să plîngă.

— Cum, dragă Mihalache, vorbi mirată Natali, nu i-am dat noi la școală ? Nu le-am dat mîncare ? Îmbrăcăminte ? Ce le-a lipsit ?

— Dă-o în mă-sa de isterică ! răspunse încurcat Comăneanu.

Cînd Misi ridică ametită capul de pe braț, se văzu singură. Maică-sa și taică-său se retraseseră în dormitor.

După vreo săptămînă, Misi porni din nou spre strada Visului. Se simțea bine lîngă Orghidan și lîngă liniștea lui. Văzu casa de departe și o cuprinse un sentiment de bucurie și de siguranță pe ea, pe forțele ei. Sună lung, fără teamă, ca o vizitatoare cunoscută care este așteptată. Nu apăru nimeni. Misi nu se impacientă. Știa că bătrîna se deplasează încet. Mai sună o dată, ținînd degetul pe butonul soneriei albe, rotunde. Privi printre gratii. Curtea i se păru lipsită de viață. Părea casa unui om care plecase de mult sau murise de mult.

O copleși un sentiment de tristețe nostalgică. „De ce nu s-a căsătorit acest om pînă acum?", se întrebă ea. Își scoase mănușa, simțindu-și mîna umedă. O văzu pe bătrînă venind din fundul curții. Venea încet, ursuză și întunecată ca de obicei. Misi îi surîse prietenos.

— Bună ziua! o întîmpină Misi și vru să intre pe poartă.

— Conașul nu-i acasă, spuse bătrîna drept răspuns la binețea lui Misi.

— E plecat în oraș? se mai interesă ea.

— Conașul a plecat pe front, spuse bătrîna și, fără să mai aștepte vreo vorbă, se întoarse depărtîndu-se, tîrîndu-și pașii.

Misi se prinse cu mîna de grilajul de fier. I se muiară picioarele. O noapte brutală, sălbatecă o cuprinse nimicind tot ce mai era lumină în ea.

*

* *

„Compunerea grupului român de la Jiu era foarte amestecată. Se suspendase mișcarea de regrupare a Diviziei a 2-a și se adusese tot ce se putuse lua de la grupele vecine. Erau mai mult batalioane și companii de milițieni și din părțile sedentare. Unele companii au sosit nearmate, fără cartușiere și centiroane. Totalul trupelor grupului Jiu se ridica la aproximativ 14 batalioane. Se mai formă o rezervă de aproximativ trei batalioane care au sosit în noaptea de 26-27 octombrie și în cursul zilei de 27, în gara Copăcioasa. Ca artilerie, grupul Jiu dispunea de opt baterii, din care cele mai multe erau

tunuri vechi de 27 mm cu pulbere și fum și tunuri mici de 53 mm. Comanda grupului de la Jiu era încredințată colonelului Anastasiu, instalat la Copăcioasa, iar directivele de operații ale detașamentului Dejoianu se dădeau de comandantul interimar al Diviziei întîia..."

Noaptea trecu relativ calmă. Doar cîteva focuri răzlețe, ici și colo, mai sfîșiau liniștea ei. Peste ceața lăptoasă care se lăsase burnița mărunt de tot. Soldații își ocupară pozițiile de luptă. Chipuri fantomatice în decorul acela umed și întunecat.

Sublocotenentul Horia Misirliu trecea din om în om. Vremea rea începuse să-și arate colții. Oamenii erau îmbrăcați în niște mănățuțe subțiri și flenduroase bune de scos la reformă. Unii din ei erau încălțați în opinci. Puțini dintre ei aveau căciuli. Restul, caschete cu două țuguiri. Majoritatea din ei erau rezerviști, milițieni, oameni de grămadă. Misirliu îi cerceta, sta cu ei de vorbă, îi întreba de locurile natale.

— Cîți ani ai, taică ? întrebă Misirliu pe un soldat oacheș, cu mustața tușinată, oprindu-se în fața lui.

— Să trăiți don sublocotinent, merg pe patruzeci și nouă, răspunse omul în poziție de drepți.

— Ce dracu fac eu cu voi, bre ? vorbi Misirliu mai mult pentru el. Soldatul ridică din umeri. De unde să știe el ?

— Ce știm noi don sublocotinent ? Noi am venitără unde ne trimeseră...

Misirliu trecu mai departe. N-avea nici o încredere în adunătura asta de oameni trecuți de vîrsta tinereții pe care îi comanda. Cu ce și cu cine să ții piept unui atacator tînăr și bine înarmat ? Se opri lîngă un grup de soldați ce stăteau ciuciți pe vine, fumînd țigările în pumn și sporovăduind între ei. La vederea ofițerului, săriră în picioare, luînd poziția de drept. Horia le cercetă fețele. Aceleași chipuri supte, obosite, îmbătrînite.

— Voi de pe unde sînteți ? îi întrebă el.

— Sîntărăm gorjeni, să trăiți, don sublocotinent, răspunse unul din ei.

— Ați mai fost pe front ? întrebă Horia. Soldații tăceau, de parcă n-au înțeles întrebarea. Care dintre voi a mai fost pe front ?

— Unii din noi au mai fostără, alții sînt boboci, răspunse unul ce părea mai descuiat la minte.

Misirliu îi privea cu milă. Îi venea să plîngă. „Mă lasă nervii", gîndi el, în vreme ce ochii îi jucau în lacrimi. O întoarse pe glumă.

— Păi sînteți voi în stare să vă cățărați pe dealurile astea ?

— Da dumneavoastră credeți că pe la noi pe-acasă avem „șușele" date cu asfalt ? vorbi în numele celorlalți tot șmecherul ăla descuiat la minte.

Misirliu se stăpîni să nu rîdă. Ceilalți îl priveau pe Horia serios, cu gurile ușor întredeschise, cu o mirare ironică pe față ; mirarea țăranului care de veacuri se face a se smeri dinaintea celui tare și mare.

— Don sublocotinent... începu cel cu „șușelele".

— Ce-i, mă ?

— Cînd se pune pace ?

— S-o pună și ea la vremea ei, răspunse Misirliu.

— Acu... dacă domnii ăi mari au făcut încurcătura, de ce trebuie s-o descurcăm noi ? mormăi țăranul.

Misirliu se făcu că n-aude. Li se aduse mîncarea. Hrană rece. Pîine și brînză. Cîte unii scoteau de prin raniță ceapă sau o căpățînă de usturoi. Cei de la țară își scoteau căciulile și, după ce își făceau cruce, începeau să mănînce. Cei de la oraș parcă mestecau pietre. Mîncau și înjurau.

Misirliu se strecură în bordeiul lui de pămînt săpat în peretele tranșeii. Firoiu, ordonanța lui, întinse un fel de cergă pe pămîntul gol. Din cîteva lemne făcuse o măsuță și un scăunel.

— Să vă încălzesc ceaiul, don sublocotinent ? îl întrebă Firoiu.

— Încălzește-l, Vasile, răspunse Misirliu cu gîndurile aiurea.

Vasile Firoiu era cămara mișcătoare a sublocotenentului Horia Misirliu. Într-un buzunar păstra ceaiul, într-altul zahărul, în buzunarul mantalei avea sticla cu rom, iar în lada de campanie a ofițerului ținea încuiate

și alte bunătăți : slănină, pastramă, un cozonac cu nuci care se învechise bine. Pentru că Firoiu păstra totul cu strășnicie, neîndurîndu-se să dea la nimeni vreo bucățică, ba pînă și lui Horia îi dădea cu porția, ca să se ajungă. Iar dacă se întîmpla ca Horia să primească vizita vreunui ofițer în bordeiul său și ordona lui Firoiu să scoată ceva din lădiță, soldatul făcea o mutră ca unul ce a căzut din cer.

— De unde, don sublocotinent, că s-a terminat ! ?

— Cînd, mă ? se burzului Misirliu.

— Păi acu vreo două zile !

Misirliu nu mai insista. Știa că Firoiu minte, dar nu voia să-l facă de rîs. După ce pleca musafirul, Horia îl lua la rost.

— Ascultă, Vasile ! Pentru ce ai mințit că nu mai ai nimic în lădiță ?

— N-am mințit, don sublocotinent ! Să moară ăl de a mințit !

Și bolovănea niște ochi în cap cît albușul de ou.

— Ia dă-mi cheia de la lădiță să controlez, îl soma Misirliu.

Firoiu se scotocea prin toate buzunarele, făcînd pe miratul.

— Pierdui cheia, don sublocotinent !

Misirliu îl lăsa în plata lui. Seara, Firoiu găsea cheia. De cîte ori îi venea vreun pachet de acasă, Misirliu îi făcea parte și lui Firoiu.

— Ia și tu, măi Vasile ! își îndemna el ordonanța.

— Să trăiți, don sublocotinent, vă mulțumesc, da eu îs sătul.

— Ia, măi Vasile, că pe urmă o pățești ! îl amenința Misirliu.

Atunci Firoiu lua bucata de cozonac pe care i-o întindea ofițerul și se așeza pe jos, în ușa bordeiului, ca să nu stea cu „don sublocotinent la masă", și începea să mănînce. Misirliu îl privea cu coada ochiului. Rupea dumicatul de cozonac cu degetele lui aspre de țăran, făcîndu-l boț, apoi îl înghițea cu evlavie.

— Îți place, Vasile ? îl întreba Misirliu surîzînd.

— Place, don sublocotinent, da dacă nu mai păstrăm se termenă repede... Și p-ormă, ce-i facem ? Dacă vă

vede mama dumneavoastră slab și ocîrjit, dă vina pe Firoiu...

Le spunea toate astea pe un ton foarte serios. Misirliu se umfla de rîs.

La acest soldat, contingentul 1900, ținea Horia ca la ochii din cap. Fusese ordonanța sublocotenentului Damian. Cînd i-a murit ofițerul, Firoiu a cerut să-l îngroape el. I-a săpat groapă adîncă, apoi din două lemne late geluite cu baioneta, i-a făcut o cruce pe care a scris stîngaci cu un plaivas : „Aici zace don sublocotinent al meu, Florea Damian, căzut în luptă cu inamicul". Și se iscăli : „Scris-am io, ordonanța dumnealui, soldat Firoiu Vasile". Apoi îi aprinse la cap un rest de lumînare, bolborosind cu ochii în lacrimi : „Iartă-i, Doamne, păcatele vrute și nevrute ale lui don sublocotinent, amin !"

— Păi bine, măi Firoiule, bietul Damian a murit de tifos, îi spuse Misirliu, văzînd crucea.

— Dacă ! răspunse Firoiu, păduchele nu-i tot inamic ? Și-i mai dihai ca neamțul, că pe ăla îl vezi, da pe păduche nici nu știi cînd te-a mușcat...

Pe urmă, Misirliu îl întrebă pe Firoiu dacă vrea să vină ordonanță la el.

— Nu vreau, să trăiți ! îi răspunse Firoiu.

— De ce nu vrei, Firoiule ?

— Să trăiți, don sublocotinent, nu poci !

— De ce, mă, n-auzi ? se răsti Misirliu la el.

— De cînd a murit don sublocotinent al meu, plînge sufletu' în mine ! Și dacă vi se întîmplă ceva...

Se opri cu privirea în altă parte. Misirliu îl lăsă în plata Domnului vreo săptămînă. La un contraatac, Misirliu îl zări pe Firoiu, în vreme ce românii înaintau, cu un neamț dinainte. Firoiu se pregătea să-l străpungă cu baioneta. Neamțul aruncă arma, ridicînd brațele : „Kamerad", strigă el. Firoiu rămase cu arma ridicată. „Pleacă în mă-ta de-aici !" și îl mînă la urmă. Lupta odată sfîrșită, românii s-au instalat pe noile poziții. Misirliu îl chemă la el pe Firoiu.

— Bine măi, Firoiule, îl iertași pe neamțul ăla al tău ?

— Care, don sublocotinent ? făcu el pe miratul. Nu se există !

— Păi nu te-am văzut eu cum l-ai trimis la urmă ?...

— Ăăă... Păi dacă săltă mîinile, ce era să-i fac ? Să bag baioneta într-un om fără apărare ?...

Pînă la urmă, primi să fie ordonanța lui Horia. Îl dădăcea ca pe Damian, învelindu-l peste noapte, păzindu-l și ocrotindu-l. La atacurile de baionetă, se ținea tot timpul lîngă Misirliu, ca nu care cumva să se întîmple „Doamne ferește“ ceva.

Acum, că își văzu ofițerul în bordei, întinse un ziar pe măsuță și, după ce încălzi ceaiul și tăie cîteva felioare de slănină și cîteva de pastramă, se trase mai înspre ușă, neuitînd să-i spună lui Misirliu un „poftiți la masă !“ Misirliu mîncă repede, parcurgînd distrat ziarul pus de Firoiu drept față de masă. Ochii i se opriră pe un titlu : „Moartea unui mare bogătaș, Vasu Lichiardopol“. „Unde am mai întîlnit eu numele ăsta ?“ mormăi Horia. Citi mai departe : „În urma unei congestii cerebrale, a încetat din viață, la locuința sa, marele armator și om de afaceri Vasu Lichiardopol...“ Misirliu, după un efort de gîndire, își aminti de el. Îl văzuse în casa lui Grădișteanu. Mic, gras, sufocîndu-se la fiecare vorbă.

— Vasile ! îl strigă el pe Firoiu, continuînd să citească ziarul.

— Ordonați ! ?

— Ce mai îmi dai să mănînc ? îl întrebă el pe Firoiu cu nasul în gazetă.

— Păi... s-a terminat !

Misirliu surîse și nu mai insistă. Era sigur că Firoiu mai are în lădița de campanie niște lucruri bune, dar le ținea pentru ziua de mîine.

— Ce mai scrie la gazetă, don sublocotinent ? întrebă Firoiu, cu gînd ca Horia să se ia cu altceva și să uite de mîncare.

— Ce să scrie, Vasile ? Muri un mare bogătaș...

— Muri de bine, don sublocotinent... Acu rămîn banii la copii și la cocoană...

— N-avea pe nimeni.

— Păi dar ! se minună Firoiu. Atunci pentru cine a strîns atîta bănet ? Că doar nu mînca cu zece burți !

Măi să fie și să fie! se minuna el. Acilea, la noi, mor oamenii zilnic și nu-i mai dă nimeni la gazetă. Se vede treaba că ăștia cu bani mor așa de la ei, fără să-i silească nimeni și d-aia îi dau la gazetă, ca să se minuneze oamenii.

Firoiu împărțise lumea. „Acilea la noi" era o lume care trebuia să moară zilnic, din ordin, „acolo la ei", una care murea, crăpa de bine.

Prin fața bordeiului trecu subofițerul Dușan. Îl zări pe Misirliu înăuntru și se întoarse.

— Să trăiți, don sublocotinent, am fixat posturile de santinelă.

— Bine, Dușane! Ai pus dintre cei mai tineri? Că ăștia bătrîni adorm cu arma la ochi.

— Pus, don sublocotinent! raportă Dușan.

— Ia vezi, Vasile, n-ai vreo înghițitură de rom pentru domnu subofițer? îl întrebă Misirliu pe Firoiu.

— De unde să mai fie, don sublocotinent, că s-a terminat! răspunse Firoiu cu prefăcută nevinovăție.

— Cum, mă? Nu mai e nici un strop? se repezi Misirliu la el.

— Nu să existe! Să mă trăznească, dacă mai e!

— Dă cheia încoace! se înfurie Horia. Să știi că dacă găsesc rom, te-am belit!

— Să mă beliți, don sublocotinent, răspunse Firoiu, căutîndu-se prin buzunare. Apoi luă o figură îngrozită: Pierdui cheia, bat-o s-o bată de cheie! Da să spargem lădița? propuse el, știind bine că Misirliu nu-l va lăsa.

— Lăsați-l, don sublocotinent, interveni Dușan, că mai degrabă vezi de la un cal mort o b... decît de la ăsta un pahar cu apă!

— Ești un Harpagon, Firoiule! îl certă Misirliu de formă.

— Sînt cum spuserăți dumneavoastră, răspunse Firoiu minunîndu-se de ce ar putea fi aceea „Harpagon".

Noaptea trecu repede. Dimineața, se risipi și ceața. Pe la orele opt, se auziră cîteva bubuituri înfundate. Apoi, altele și altele. Artileria română instalată pe dealurile de la est de Jiu deschise focul asupra flancului inamic de la Vădeni. Se primi ordinul de atac. De pe dealul Preajba, Misirliu zări prin binoclu forfota nem-

ților. Ridică mîna sărind peste taluz. Soldații îl urmau cu armele strînse în mîini, aplecați înainte, sărind peste gropi. De departe, năvala românilor se văzu ca o funie verzuie, clocotitoare. Surprinși, germanii încercară să reziste. Dinspre est peste Jiu și dinspre sud, de-a lungul rîului, românii atacau cu înverșunare. Se ajunsese la baionetă. Firoiu alerga lîngă Horia. În goana aceea, Misirliu se împiedică de trupul unui soldat român, dîndu-se de două ori peste cap. Se ridică, înjurînd și șchiopătînd. Un luptător inamic se repezi cu baioneta întinsă pentru a-l străpunge. Nu avu vreme. Baioneta lui Firoiu îl străbătu.

Germanii rezistară o vreme, dar furia oltenilor și a gorjenilor îi sili să dea îndărăt.

La ceasurile două după-amiază, conacul și moara din Turcinești erau ocupate de români. Dușmanul fusese înfrînt pe toată întinderea frontului. Spre seară, începu o ploaie deasă și rece. Drumurile se schimbară în făgașuri mocirloase. Prin ploaia care biciuia obrajii, și pe întunericul care se lăsase, detașamentele germane se retrăgeau pe toată linia. În calea lor, soldații sublocotenentului Misirliu dădură peste un mic grup de dușmani care rătăciseră cărările. Stăteau acolo ascunși, căutînd o ieșire. Misirliu făcu semn oamenilor săi să nu tragă și să nu facă zgomot. Îl zări pe ofițerul german înspăimîntat, neștiind ce să facă. Nu avea mai mult de douăzeci de ani. Văzîndu-i pe români, ofițerul ridică mîinile. Misirliu se pregăti să se apropie de el, dar în clipa aceea auzi un troznet sec de armă venit din spatele lui. Îl zări pe ofițer cum se frînge, căzînd cu fața în jos. Soldații lui tremurau cu mîinile ridicate.

Misirliu se întoarse. Zări pe soldatul care trăsese. Era tuciuriu la față, cu ochi verzi ca de pisică. Rînjea, lăsînd arma în jos. Misirliu îi trase cîteva perechi de palme și îl scuipă în obraz.

— Am tras în dușman, mîrîi potaia.

— Canalie! Ai tras într-un om cu brațele ridicate! îl înjură Horia. Era primul soldat pe care îl pălmuia. Dușan!

— Ordonați?

— Mîine să nu-l mai văd pe bestia asta în plutonul meu. Ai înțeles ?

— Am înțeles !

Tocmai cînd intra Misirliu în Turcinești cu prizonierii în frunte se porni artileria dușmană. Moara din Turcinești fu făcută zob. Pălălaia de foc lumina cerul întunecat cu jerbe mari. Dintr-o casă, apăru în fugă căpitanul Visarion, comandantul companiei din care făcea parte Misirliu și plutonul său. Fugea și înjura. Încercă să-și aprindă țigara, dar ploaia i-o făcuse fleașcă. Visarion o aruncă cît colo. Văzîndu-l pe Misirliu, se opri protăpindu-se în fața lui. Era mic de statură, smolit la față, cu niște sprîncene negre și dese ca niște mustăți de cazac. Peste haina de pijama îmbrăcase mantaua. Lui Misirliu îi venea să rîdă, văzînd mutra lui Visarion.

— De unde, Dumnezeii mă-sii, bat ăia cu tunurile, sublocotenente ? întrebă el galben de mînie. Văzu un soldat care se holba la el. Și tu ? Ce caști ochii la mine ? Nu m-ai mai văzut ?

— Să trăiți, don căpitan, vorbi soldatul, dați-mi cîțiva oameni și dacă nu vin eu cu artileria lor după mine să-mi faceți ce vreți.

Misirliu surîse. Îl știa pe soldat. Era unul Leață din plutonul lui. Înfigăreț, dat dracului ! Gata de acțiuni îndrăznețe și rapide. Surprins, căpitanul Visarion se uită la Leață, măsurîndu-l de sus pînă jos.

— Și ești tu în stare să pui mîna pe tunurile lor ? îl întrebă Visarion, nevenindu-i să creadă.

— Dacă nu vin cu tunurile după mine, să mă împușcați !

Visarion își dădu chipiul pe ceafă. Rămase o clipă pe gînduri.

— Ce zici, Misirliule ? Putem avea încredere sau facem rahatul bici ?

— Domnule căpitan, eu îl știu pe diavolul ăsta de Leață. E în stare să facă cîteodată și o faptă bună, răspunse Misirliu, ștergîndu-și apa de pe ceafă.

O explozie puternică îi sili pe cei trei să se arunce la pămînt. Proiectilul căzuse undeva pe aproape. Căpitanul Visarion se ridică, înjurînd îngrozitor. Era tot una

de noroi. „Pijama nouă, domnule ! Mama lor de primitivi !“ se văita el și înjura.

— Ce mai stai, mă ? se răsti el la soldatul Leață. Du-te... Da să știi că de nu vii cu treaba făcută, te-am belit !

— Să mă beliți, don căpitan, răspunse Leață foarte încîntat. Se întoarse să plece.

— Stai, mă ! îl strigă Visarion. Cunoști drumurile ? Că pe întunericul ăsta nici nu vezi pe unde să calci...

— Cum să nu le cunosc dacă sînt de prin partea locului !

— Atunci ce mai stai ? Ia-o din loc ! Ai venit ?...

— Pînă să strigați „Leață“ sînt înapoi !

O luă la fugă înspre pluton. Se propti în fața lui, masiv, crăcănîndu-se. Soldații se întoarseră spre el. Erau rebegiți de ploaie și de frig. Mantăile și capelele erau ude leoarcă.

— Măi, care din voi te știi curajos ? îi întrebă Leață, dîndu-și aere de comandant.

Urmă o clipă de tăcere. Unul dintre ei, Grozavu, zis „rața“ din cauza mersului său legănat ieși înainte. Era un țăran de prin Vîlcea, tăcut și afurisit.

— Iaca io, măi Leață !

— Boon ! Treci de o parte ! Și mai care ?

Mai ieșiră vreo doisprezece. Leață îi cercetă cu privirea. Părea încîntat. Printre cei doisprezece era și acela care îl împușcase pe ofițerul german.

— Care te știi căcăcios, rămîi aici, se adresă el celor doisprezece. Să știți că nu mergem în primblare... S-a înțeles ?

— Da ! răspunseră toți într-un glas.

— Atunci, după mine, ordonă Leață, paștele și grijania lor de pîrțîiți !

Porniră prin noapte. Visarion și Misirliu îi urmăriră cu privirea pînă cînd Leață cu ai lui dispărură în beznă.

— Și cu ăștia ce-i facem, domnule căpitan ? întrebă Misirliu pe Visarion, arătînd cu capul pe prizonierii care stăteau nemișcați în ploaia rece.

Visarion se apropie încet de grup. Se opri dinaintea unui subofițer.

— Cum te cheamă, măi Friț ? îl întrebă el, plictisit și somnoros.

— Bitte ?... răspunse neamțul.

— Cum te cheamă ?... Name...

Știa și Visarion vreo două-trei cuvinte nemțești.

— Ah, ja ! Feldwebel Otto Sturmer, răspunse neamțul și luă poziția de drepți.

— Ce vorbești, măi Friț ? Păi tu ești mare, măi ! spuse Visarion zîmbind. Ce naiba căutarăți prin coclaurile noastre ?

— Was ?...

— Reghiment ?... mai întrebă Visarion și își aprinse o țigară.

Neamțul tăcu mîlc.

— Face pe nebunul, domnule căpitan, interveni Misirliu. Se face că nu înțelege !

Subofițerul german se uita cînd la unul, cînd la altul, mirat din cale-afară.

— Ei, lasă că ai să „ferștezi“ tu acolo unde trebuie ! Mama ei de viață ! înjură Visarion și se zgribuli de frig.

În vremea asta, Leață se strecură prin lunca Jiului cu multă prudență. Din cauza ploii și a întunericului, mersul era foarte anevoios. Cărările pe care le știa el de pe cînd era copil erau pline de hîrtoape. Mergeau fără să scoată o vorbă, fără să facă un zgomot cît de mic, trăgîndu-și cu greu picioarele din noroiul care parcă voia să-i țină pe loc. Se opriră la marginea unui sat, de unde se auzeau ordine răstite într-o limbă aspră, străină.

— Măi Leață, aici sînt nemții, spuse Grozavu.

— Dă-i în mă-sa, răspunse Leață fără să se sinchisească.

Ocoliră satul binișor, aproape tîrîndu-se peste cîmp. Se auzi o împușcătură, și o rachetă se înălță luminînd cerul ca ziua. Se trîntiră cu toții la pămînt. Întunericul acela binefăcător îi învălui, ascunzîndu-i.

Porniră mai departe, mergînd mai mult aplecați. Deodată, unul, Dinică, îl trase pe Leață de mînă, arătîndu-i cu brațul întins niște mogîldețe negre ce se mișcau greoi. Leață făcu semn oamenilor să se oprească.

— Or fi „barbarezi“, șopti Grozavu.

Leață nu răspunse. Sta la pîndă cu urechile ciulite. Mogîldețele dispărură.

— Sînt grupuri inamice care se retrag, spuse Leață și făcu semn de înaintare.

Artileria dușmană începu să tragă din nou. Parcă mai violent. După un drum istovitor, soldații intrară în satul lui Leață. Era mai mult un cătun decît un sat. Un cătun sărăcăcios, cu casele împrăștiate pe rîpe. Leață cunoștea fiecare ulicioară. Nimeriră în mijlocul satului. Acolo, Leață și cu ai lui descoperiră o baterie de obuziere de 105 mm, așezată în poziție de tragere, iar o a doua baterie era încolonată pe o uliță. În fața casei părintești a lui Leață, un ofițer german se căznea să-și aprindă pipa. Leață se strecură în spatele lui, lovindu-l cu patul armei în cap. Ofițerul se prăbuși fără nici un geamăt.

— Acum, fraților! urlă Leață. Se repeziră cu chiote și urlete sălbatece asupra servanților dușmani.

Care au scăpat de baionetă, nu s-au mai oprit, hăt, pînă departe! Cîțiva servanți încercară să dezlege caii. Dar sînt doborîți de oamenii lui Leață. Necunoscînd forțele care îi atacaseră, germanii părăsesc în fugă și bateria a doua.

Cînd l-a văzut căpitanul Visarion pe Leață venind cu tunurile trase de cai după el, a înlemnit.

— Să trăiți, don căpitan, am adus tunurile! raportă liniștit Leață.

— Cum făcuși, măi blestematule? îl întrebă Visarion perplex.

— Cum, necum, le-am adus, după cum a fost vorba? întrebă Leață pe Visarion.

— Ptiu, bătu-te-ar norocul să te bată de urît! făcu Visarion admirativ.

Misirliu se apropie de Leață cu un aer foarte serios.

— Soldat Leață!

— Ordonați, don sublocotinent?

— Ia să-ți iei oamenii și să mi-l aduci pe Wilhelm aici, la Turcinești. Ai înțeles?

— Am înțeles, să trăiți! Numai să-mi adun oamenii, spuse el.

Căpitanul Visarion făcu ochii cît cepele. Misirliu se abținea cît putea.

— Da tu știi cine-i Wilhelm? îl întrebă Misirliu pe Leață.

— Nu știu, don sublocotinent, dar dacă așa e ordenul...

Visarion se ținea cu mîinile de burtă de rîs. Leață se uita la el foarte mirat. Nu știa de ce rîde căpitanul.

— Măi Leață, Wilhelm e împăratul nemților, spuse Misirliu.

— Și veni el acilea la noi? întrebă Leață minunîndu-se foarte.

— Veni, măi Leață!

— Gata, don sublocotinent! Numai să-mi strîng oamenii și să-mi spuneți încotro a apucat-o! Apoi, întorcîndu-se către cei doisprezece soldați: Măi, care te prinzi mare să-l aduci pe împăratul nemțesc de barbă?...

Misirliu nu se mai putea stăpîni. Visarion se tăvălea de rîs. Leață se uita cînd la unul, cînd la celălalt, neînțelegînd nimic.

— Ce fac, don sublocotinent? Plec după împăratul nemțesc, ori mă duc să predau tunurile la comandament și să-mi dea fitanță de primire?...

— Misirliule! îl chemă Visarion, ștergîndu-și lacrimile.

— Ordonați, domnule căpitan?

— Mi-l propui pe soldatul Leață la gradul de sergent și îl propui pentru decorare. Mergem înainte. Mama ei de viață! S-a înțeles?

— S-a înțeles, domnule căpitan.

*

* *

Comăneanu trîntea și pufnea. Nici Natali, nici servitorii nu-i intrau în voie. Singurul care îndrăznise să intre în dormitor fu Victoria, fata din casă. Văzînd-o, Mihalache se burzului.

— Da tu, ce mă-ta cauți aici? Te-am chemat eu?

— Nu m-ați chemat, conașule, dar am venit să aprind focul, spuse fata fără să se sinchisească prea mult de hachițele lui Mihalache.

Comăneanu deschise niște sertare, pe care le trînti înapoi cu zgomot, înjură, se înecă, deschise șifonierul, smuci scaunele, de parcă ar fi vrut să le arunce pe

geam. Pe urmă rămase în mijlocul odăii cu mîinile în șolduri.

— Ce căutați, conașule? îl întrebă fata, după ce aprinse focul în soba de teracotă.

— Pe dracu îl caut, bombăni Comăneanu, uitîndu-se chiorîș la fată.

Îi văzu ochii verzi, jucăuși, puțin alungiți, nasul mic și cîrn, gura cu buze groase, roșii, senzuale. Privirea expertă a lui Comăneanu lunecă pe sînii fetei. Erau încă neîmpliniți.

— Ia zgîiește-te sub pat, vezi nu-s bretelele mele acolo?

Fata se lăsă în genunchi, arătîndu-și fundul pe care Mihalache îl bănui tare ca piatra.

— Nu-s, conașule, spuse fata ridicîndu-se.

— Păi sigur! De ce să fie? În casa asta nu găsești nimic atunci cînd îți trebuie, bombăni el.

Deodată fata izbucni în rîs.

— Ce-ai găsit de rîs, fă? o întrebă el, uitîndu-se urît la ea.

— Aveți bretelele pe dumneavoastră!

Comăneanu se cercetă, apoi zîmbi stingherit. „Mă ramolesc", își spuse el. Apoi o ciupi pe fată de sîn, pînă o trecu lacrimile. „Ce-ar fi să o pun pe pat?" se întrebă el. Îl apucară poftele cele năbădăioase, ca în tinerețe, dar se temu de Natali și de copii. Într-adevăr, Natali intră în dormitor chiar în clipa aceea. Fata se strecură afară cu un zîmbet viclean, urmărită de privirile lui Comăneanu.

— Pleci undeva, Mihalache?...

— Plec la dracu să mă ia! mîrîi Comăneanu, furios că nevastă-sa intrase peste el tocmai atunci. Plec la minister, să-l scap pe fiu-tău. L-au concentrat!

— Cum l-au concentrat? întrebă ea înghețată de spaimă.

— Bine. Cum se concentrează. Te miră?

— Dinu știe?

— Nu. Ordinul de chemare l-am primit eu. Mă duc să-l bag în mă-sa pe ministru! Să nu mă aștepți cu masa! adăugă el și ieși trîntind ușa.

În hol Victoria, în patru labe, ștergea pe jos. La vederea lui Mihalache, se roși toată.

— Făăă, tot eu îți pun poalele în cap, îi aruncă el din mers.

Porunci să tragă mașina la scară. Petruț conducea încet, uitîndu-se la forfota străzii. Pe Mihalache îl apucară dracii.

— Da tu ce moașă-ta ai ? Ești adormit ?

— Nu, coane Mihai, credeam că nu vă grăbiți, răspunse Petruț.

— Dă-i drumul mai repede, porunci Comăneanu.

Petruț apăsă pe accelerator. Ajuns la ministerul de război, Comăneanu urcă scările în fugă. Sus, la intrare, se opri să-și tragă sufletul. Gîfîia și îl prinse iar durerea aceea nesuferită în grumaz, urechi și piept.

— Dumneavoastră ? întrebă portarul, punîndu-i-se în față.

— La domnul ministru !

— Nu se poate !

— Ce faceee ? întrebă Comăneanu, de parcă n-ar fi auzit bine.

— Nu e voie, să trăiți ! spuse portarul.

— Mă nenorocitule ! Tu vrei să mai mănînci pîine sau sau nu ? îl repezi Mihalache.

— Apăi... cum credeți ! o lăsă portarul mai moale, temîndu-se de bărbatul acela furios. „Cine știe cine o mai fi și ăsta ?“ își spuse el.

Comăneanu trecu grăbit. Șeful de cabinet îl anunță imediat. La vederea lui, ministrul se ridică, zîmbindu-i cu mîna întinsă. Se cunoșteau de mult, în afara faptului că făceau parte din același partid. Mihalache nu-i dădu mîna. Se făcu că nu observă.

— Ai înnebunit, ministrule ? îl luă Comăneanu la zor în loc de bună ziua.

— De ce, nene Mihalache ? Cine te-a supărat ? întrebă ministrul mirat.

— Păi îmi concentrați băiatul ?

— Aaa, asta era ! spuse ministrul și începu să rîdă.

Comăneanu se trînti în fotoliu ca la el acasă. Nu-i ardea de rîs. Scoase o țigară de foi, îi rupse vîrful cu dinții, scuipîndu-l pe covor. Ministrul îi puse scrumiera

dinainte, prevenitor, apoi sună de două ori. Şeful de cabinet intră cu un zîmbet stereotip pe figură. Era un băiat tînăr, slab şi deşirat.

— Mişule dragă, spune să ne facă două cafele...

— Tari, îl întrerupse Comăneanu.

— Auzi, puiule ! Tari. Şi să ne aducă şi două coniacuri.

Şeful de cabinet se înclină tăcut şi ieşi.

— Ăsta cine mai e ? întrebă Comăneanu. Îl văd zdravăn, tînăr... De ce nu e pe front ?...

— E băiatul lui Ferekide, mon cher ! Ce puteam să fac ?

— Şi Dinu e băiatul meu. Al lui Mihai Comăneanu, spuse Mihalache pus pe ceartă.

— Nu te mai supăra, nene Mihalache, că se aranjează treaba.

Ministru îi zîmbea binevoitor.

— Te rog să crezi că am rămas înlemnit, spuse Comăneanu.

— Te cred. Ce să-i faci ? Ordin de sus, nene Mihalache, de la vodă. Şi-apoi... ar mai fi ceva... Ministrul se opri stînjenit.

— Ce mai e ? întrebă Comăneanu, închizînd ochii şi trăgînd colţul gurii în jos.

— Să nu mi-o iei în nume de rău, dar am primit nişte rapoarte.

— Rapoarte ? Nu înţeleg ! De unde ?...

— De la ministerul de interne...

— Ce fel de rapoarte ?...

— Referitor la băiatul dumitale, la Dinu. Ştii... el e... cum să-ţi spun... Are alte vederi... E socialist şi a rămîne în Bucureşti... Aşa că ne-am gîndit...

— Să-l trimiteţi pe front, să mi-l omoare, nu-i aşa ? Comăneanu strigă atît de tare, încît şeful de cabinet, care îşi curăţa unghiile dincolo, în biroul său se făcu mic de tot.

— Dar cine spune asta, nene Mihalache ? se fîstîci ministrul. Cum să-l trimitem în linia întîia ? Cel mult la un regiment, pe undeva, departe de front...

— Uite ce e, ministrule, începu Comăneanu şi se ridică. Dacă în douăzeci şi patru de ore nu mi-l descon-

centrați, îmi dau demisia din partid, bani nu mai pupați de la mine, cît privește pe alegătorii din Olt, îi lămuresc eu. Nu mai vedeți un vot ! S-a înțeles ?

— S-a înțeles, nene Mihalache, spuse ministrul roșu la față.

— Douăzeci și patru de ore ! Atîta aștept !

— Nici măcar aici, la minister, nu mi-l lași, să-l am eu sub ochii mei ? adăugă ministrul timid.

— Nici măcar ! Garantez pentru el și îți dau cuvîntul meu că îl satur eu de socialism !

— În cazul ăsta, du-te liniștit acasă, nene Mihalache. Chiar acum voi da ordin să fie desconcentrat. E cavalerist, nu-i așa ?

— Călăreț.

— Gata, mon cher ! Se poate să te aprinzi pentru nimica toată ?

— Cum să nu mă aprind, frate ? E vorba de copilul meu...

— Du-te acasă liniștit. Totul e în ordine, spuse ministrul și se ridică.

— Nu vrei să te duc cu mașina ? îl întrebă Comăneanu, dispus dintr-o dată.

Întotdeauna făcea scandal intimidîndu-și adversarul, pînă ce ieșea totul după voia lui.

— Nu, nene Mihalache. Mai am o mulțime de treburi !

— Și la noi, la masă, cînd binevoiești să vii ?

— Cînd ordonă coniția Natali, răspunse ministrul politicos.

— Pot să plec liniștit ? se mai asigură Comăneanu din ușă.

— Fără grijă, mon cher ! Sărutări de mîini coniței Natali ! Îmbrățișează copiii din partea mea. Și spune-i lui Dinu să se facă băiat cuminte și să nu se lase influențat de niște vagabonzi ! Contez pe dumneata, nene Mihalache ! se asigură și ministrul.

— În privința asta, poți dormi liniștit. Te-am pupat !

Comăneanu ajunse acasă la vremea prînzului. Îi trecuse furia. Intră în sufragerie ca o furtună. Acolo îi găsi pe toți ai lui așezați la masă. Natali se ridică, speriată. Dacă s-a supărat Mihalache...

— Ai spus să nu te aștept cu masa, se scuză ea.

— Am spus, dar asta nu înseamnă să nu-mi pui tacîm, răspunse el și se așeză la locul lui, în capul mesei.

Fata din casă îi puse tacîmul, prilej ca Mihalache să-i mîngîie discret pulpa. Era bine dispus. Desfăcu șervetul de olandă, băgîndu-i colțul între guler și gît.

— Tată, unde-i ordinul meu de chemare ? îl întrebă Dinu.

— Care ordin ? făcu Mihalache pe miratul.

— Ordinul care mi-a venit.

— Nu ți-a venit nici un ordin, i-o reteză scurt tată-său.

— Mi-a spus mama...

— Mă-ta vorbește prostii ! Apoi către Natali : Ce-avem la masă ?

— Ciorbă de miel, drob și friptură cu salată de andive, răspunse ea ca un chelner bine stilat.

— Tată, știu că ai fost la minister, insistă Dinu.

— Ei și ? Ce dacă am fost ?

— Să știi, tată, că nu accept sub nici o formă intervențiile tale în ceea ce mă privește, spuse Dinu iritat.

— Dinule, te rog, lăsați toate astea acum, interveni Natali. Nu mai pot ! Nu mai suport ! Nu mai am nervi pentru veșnicele voastre ciondăneli, adăugă ea și vocea îi tremura a plîns.

Misi se ridică de la masă. Era palidă și îi veni să vomite. Ieși repede ducîndu-se la ea în odaie.

— Dar asta ce are ? întrebă Mihalache pe nevastă-sa, arătînd cu capul spre Misi. V-au apucat dracii pe toți ? Nu mai sînt stăpîn în casa mea ? Dumnealui nu acceptă... Adică eu mă duc și mă ploconesc la toți neisprăviții, și „boierul“ nu acceptă...

— Nu te-am rugat să te ploconești în fața nimănui, ripostă Dinu.

— Dar ca să primesc bobîrnace peste nas de la ministru îmi dai voie ? îl întrebă Mihalache zeflemitor.

— De ce te-ai dus la el ?

— De ce ? Pentru că mi s-a atras atenția că ilustrul meu fiu este periculos pentru statul român. Pentru că s-a înhăitat cu niște haimanale fără nici un căpătîi.

Pentru că vorbește ce nu trebuie și unde nu trebuie. Pentru că agenții fac rapoarte peste rapoarte, în vreme ce dumnealui face pe socialistul...

— Nu fac pe socialistul. Sînt socialist ! ripostă Dinu.

— Daaa ? Ei bine, eu sînt sătul de socialiști din ăștia care se îmbată cu șampanie franțuzească și se îndoapă cu icre negre !

— Și dumneata ce-ai vrea ?

— Să suferi alături de cei săraci, nu să trăiești pe spinarea lui tată-tău și să faci pe revoluționarul...

— Asta-i tot ce ai înțeles din ideile unei lumi noi ? întrebă Dinu și îl privi pe tată-său cu o milă plină de dispreț.

— Ce trebuie să mai înțeleg ? Că pămîntul e al ălora care îl muncesc ?

— Exact ! Pămîntul e al celor ce-l muncesc. Logic !

Natali trînti șervetul, se ridică și ieși. Simțea cum îi bate inima și cum o prinde un fel de leșin. Cei doi nu-i dădură nici o atenție. Comăneanu se scobea în dinți, scuipînd resturile în farfurie.

— Pămîntul meu e al meu ! Eu l-am cumpărat. Nu l-am furat și nici nu l-am luat de pomană. Eu l-am apărat în 1877. Cînd n-am să mai fiu, pămîntul îți va aparține.

— Nu mă interesează, răspunse Dinu. Nu sînt dispus să trăiesc din moștenire ca infirmii...

— Nu te interesează ?

— Defel.

— Foarte bine ! Îi va rămîne soră-tii.

— Tată, să ne oprim aici. Nici eu n-am să te schimb pe dumneata, nici dumneata n-ai să mă schimbi pe mine. Deocamdată mă voi prezenta la regiment.

— S-o văd și pe asta !

— Ai s-o vezi.

— Nu te va primi nimeni. E ordinul ministrului. Cît trăiesc eu, vei face ce spun eu. Cînd n-oi mai fi, n-ai decît să faci ce vrei !

— Atunci mă voi adresa regelui...

— Ha ! Mă faci să rîd ! Deocamdată am garantat pentru tine.

— Foarte rău ai făcut! Pentru mine nu pot garanta decît eu și ceea ce îmi dictează conștiința mea. Cît privește chestiunea că trăiesc pe spinarea dumitale, este neadevărat. Trăiesc din munca mea...

— Eu te-am făcut om! Eu te-am făcut avocat! Eu te-am băgat în contenciosul băncii lui Fischer...

— Pe care l-ai adus în stare de faliment, silindu-l să-și zboare creierii...

— Asta nu te privește pe tine! Dacă ar fi fost în stare, mă curăța el pe mine. Legea celui mai tare!

— Legea junglei.

— N-ai decît să o numești cum vrei! De mîine îți vei amîna toate procesele și în cîteva zile vei pleca din țară cu mamă-ta și cu Misi.

— I-ascultă tată! Dumneata ai impresia că vorbești cu un copil?

— Cu copilul meu vorbesc cum poftesc! Bagă-ți mințile în cap! Nu mă sili să iau alte măsuri...

— Să le vedem!

— Ții neapărat?

— M-ai făcut curios.

— Bine! Am să-ți satisfac curiozitatea!

Și spunînd aceasta, Comăneanu se sculă de la masă și ieși trîntind ușa. După cîteva zile, într-o seară, cîțiva agenți îl arestară pe Dinu pe cînd se întorcea acasă. Comăneanu lucrase bine. Decît să facă fiu-său cine știe ce trăznaie, mai bine să stea închis o vreme.

Natali îl întîmpină pe bărbatu-său, plîngînd în hohote. Văzuse că Dinu nu a venit acasă o noapte-două și a aflat întîmplător cum că s-ar afla arestat. A urmat o criză de nervi, cu țipete și leșinuri, cu palpitații, păr smuls, și cînd s-a întors Mihalache de la țară, pentru că vulpoiul a șters-o, făcînd pe nisnaiul, i-a ieșit înainte.

— Mihalache, ne-au arestat băiatul!

— Cine a îndrăznit? a strigat el de a crezut biata Natali că îl va lovi damblaua. Am să fac un scandal de o să-i meargă fulgii porcului ăla de la Interne. Da ce-a crezut el? Că se joacă cu mine?

Pe urmă, Mihalache s-a prefăcut că umblă să aranjeze situația băiatului, amețind-o pe Natali și impu-

indu-i capul cu tot soiul de bazaconii, pînă a liniștit-o oarecum...

Misi a dormit prost. S-a trezit de cîteva ori pe la mijlocul nopții, lac de sudoare. Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Vrînd să-și astîmpere bătăile acelea puternice cu mîna, întîlni iar tăria aceea de la sîn. De data asta părea ceva mai mare decît o boabă de mazăre. „Am să mă duc la doctorul Mayer", își spuse ea ușor îngrijorată. Se sculă cu o vagă amețeală. Senzație destul de neplăcută.

Pe la zece o căută Mimi Grădișteanu. Fata aceea cu aspect de bibelou. Cînd îi spuse fata din casă că o caută domnișoara Grădișteanu, Misi se strîmbă. Nu avea chef de ea. De altfel nu avea chef de nimeni și de nimic. De la plecarea precipitată a lui Orghidan, Misi se schimbase cu desăvîrșire. Devenise tăcută și morocănoasă. N-o interesa nimic. Privea totul cu o indiferență exasperantă. Pe Sergiu îl visa noaptea cum o cuprindea cu brațele, pînă și mirosul acela de ambră și flori veștede, parfumul lui, îl simțea în nări. Puse să i se aducă tabloul lui Serafim din pod și îl așeză în odaia ei.

Asemănarea flagrantă cu Orghidan îi făcea bine și o înfricoșa în același timp. Stătea mai mult singură. Mai mult zăcea, de parcă era doborîtă de lingoare. Mamă-sa, de la arestarea lui Dinu, bolea mereu. Tată-său plecase la moșie pentru a mai strînge din lucruri, spre a nu cădea în mîinile dușmanului, despre care se zvonise că în curînd va ocupa țara.

Mimi Grădișteanu fu poftită în odaia turcească, acolo unde Serafim se droga în nopțile lui de pîndă orientală. Privea cu ochii aceia de păpușă odaia bizară, covoarele de culoarea sîngelui, armele ciudate din panoplie, lampa arabă lucrată numai în filigran... Pe urmă se așeză cu sfială pe canapeaua akadiană, încolțită de tăcerea aceea rea, ca un întuneric de cimitir. Misi intră peste cîteva minute. Se îmbrățișară, așa cum se îmbrățișau femeile din lumea lor, abia atingîndu-și obrajii. Mimi observă paloarea lui Misi, dar se feri să o întrebe ceva. Discuția începea. Vorbiră de rochii, de plecarea lui Mimi în străinătate, de pretendentul pe care îl găsise tată-său

pentru ea. Misi asculta fiind total absentă. Din cînd în cînd, aproba dînd din cap, cu gîndurile în altă parte. Fata din casă aduse pe o tăviță de argint dulcețile și cafelele. După plecarea fetei, Mimi începu să plîngă. Scîncea mai mult, ca o vietate rănită, singură, fără posibilitatea de apărare.

— De ce plîngi ? o întrebă Misi surprinsă. Ce ai ?

— Nu vreau să mă căsătoresc cu ramolitul ăla de Baranga, pe care l-a găsit tata... Nu înțelegi că se va alege praful de viața mea ? Că îl voi înșela ca ultima femeie de stradă ? Că orice ar fi...

— De ce îmi spui mie toate astea ? o întrebă Misi, și glasul îi suna răutăcios.

— Pentru că trebuia să le spun cuiva...

— Și eu cu ce te pot ajuta ?

— Nu știu. Mie mi-e drag altcineva ! E curios cum părinții distrug sufletele copiilor, silindu-i să facă ceva împotriva voinței lor... Iubesc pe altcineva, Misi !

— Foarte bine ! N-ai decît să-i spui tatălui tău că iubești pe altcineva și că nu te măriți cu Baranga ăla de care vorbești ! După cîte știu eu, domnul Grădișteanu pare un om de înțeles...

— Pare, fără a fi. Tu nu-l cunoști pe tata. Mîță blîndă... Îi luă mîinile lui Misi în mîinile ei. Mîinile lui Misi erau reci ca gheața. Spune-mi ce să fac, Misi ? Învață-mă ce să fac.

— Mauvais conseil retombe sur qui le donne, răspunse Misi. Ce-aș putea să-ți spun ? De ce nu vorbești cu acela pe care spui că îl iubești ?

— Pentru că nu l-am mai văzut. Nu știu unde este. Poate că mă ajuți tu !

— Eu ? întrebă Misi mirată. De unde să știu eu ? Nici nu-l cunosc.

— Ba îl cunoști !

— Cine e ?

— Dinu.

Misi respiră ușurată. O clipă a crezut că prostuța de Mimi i-a descoperit dragostea ei pentru Orghidan.

— Dinu e arestat, spuse Misi cu un ton calm, prea calm pentru o treabă ca asta.

— Arestat ?

Mimi făcu ochii mari. Așa ceva nu putea fi cu putință.

— De ce te miri ? Nici tu nu-l cunoști pe tata, zîmbi Misi cu amărăciune.

— Misi, nu te înțeleg !

— Poate e mai bine așa, răspunse Misi, și gîndul îi fugi la zgaiba aia tare, pe care o simțea la fiecare palpare a sînului. În orice caz, reluă ea, chiar dacă Dinu ar fi fost liber, eu nu puteam face nimic. Dinu este o ființă foarte ciudată. Nu poți ști niciodată ce gîndește și cum reacționează. Și-apoi, sîntem prea departe unul de altul. De mult sîntem prea departe unul de altul. Așa am fost de mici. Dar asta nu înseamnă că nu ne iubim, sfîrși Misi, zîmbind.

— Deci, după tine, nu se poate face nimic ?...

— Știu eu, draga mea ? În dragoste, ca și în moarte, fiecare își rezolvă problemele singur, vorbi Misi aproape în șoaptă și din nou se gîndi la tăria aceea de la începutul sînului. Și apoi, adăugă ea zîmbind cu o ușoară tristețe : „Le fruit le plus mûr ne vous tombera pas dans la bouche !“...

Se despărțiră, amîndouă cu convingerea inutilității acestei vizite. Mimi cu gîndul că Misi este un om rău și prefăcut, iar Misi cu gîndul că Mimi este o prostuță care nu știe să lupte pentru fericirea ei. O fetiță de pension, care se va căsători cu un ramolit găsit de părinți (afacerea va fi mai mult a părinților, pentru a-și avea bătrînețea asigurată), pe care îl va înșela pe la toate colțurile, va face copii cu altul și va leșina la vederea unui șoarece. Dar lucrurile nu stăteau chiar așa. Mimi dovedi o perseverență diabolică. Nu se lăsă, pînă nu-l hotărî pe tată-său să facă ce-o face și să-l scape pe Dinu, cu riscul de a rupe relațiile cu Mihalache.

Îndată ce se văzu liber, Dinu alergă la regiment. Cu tată-său nu mai vru să aibă nimic de a face. Se mută urgent, înainte ca Mihalache să se întoarcă de la moșie, închiriind o cameră la doamna Pop, soția lui Ghiță Pop, cu toate protestele disperate ale Nataliei. Acolo scria memorii, făcînd fel de fel de demersuri, pentru a fi chemat sub arme. Nu primi nici un răspuns. Comandantul regimentului îl primi foarte prietenos, îmbrățișîndu-l cu căldură și întrebîndu-l mirat ce vînt l-a adus la el.

— Domnule colonel, v-aș fi recunoscător, dacă mi-ați permite să-mi servesc patria !

— Dragă Dinule, mă bucur să aud din gura ta asemenea cuvinte. De obicei, băieții din lumea ta vin să mă roage să-i las la vatră. Din păcate, treaba nu depinde de mine. Mă depășește. Nici cu tată-tău nu vreau să mă pun rău, și-apoi am ordin din partea ministrului să te las în pace. Judecă și tu sau pune-te în situația mea !

Dinu nu-i mai ascultă ultimele cuvinte. Simțea o amăreală în gură și în suflet. Rămase un timp cu privirile pe fereastra biroului. Văzu pe cîțiva ofițeri pe care îi cunoștea. Îl zări pe Buhuși intrînd pe poarta cazărmii în fruntea plutonului său. O trompetă suna adunarea.

— Domnule colonel, sfătuiți-mă ce să fac ? întrebă el cu o vagă speranță.

— De, măi băiete, știu eu ce să spun ?... Rămase o clipă pe gînduri. Ar mai fi o soluție, dar, cum să-ți spun... Asta pe barba mea...

— Care anume, domnule colonel ? întrebă Dinu și se însenină.

— Aceea de a veni la regiment. Eu mă fac că nu știu nimic, iar tu te ferești să dai ochii cu mine... Dacă respiră ceva, eu voi face scandal, pedepsind pe cei de la biroul mobilizării, iar tu te vei descurca, te privește cum ! Dacă îți convine așa, bine, dacă nu, vezi-ți de treabă. Și să mai știi că nu te voi trimite pe front în ruptul capului ! Vei sta aici, pe lîngă mine... Poate pe parcurs se va liniști și Mihalache, văzînd că nu-ți faci decît datoria, aici, înapoia frontului...

— Domnule colonel... sînteți... Nu știu cum să vă mulțumesc ! Mîine mă pot prezenta ?...

— Prezintă-te, băiete ! Dacă lucrurile ies bine, tăcem mîlc, dacă ies rău, voi spune că a fost o greșeală. Acuma șterge-o, că am o mulțime de treburi pe cap ! Caută să nu te prea vadă ăștia pe-aici, acum. La biroul mobilizării voi vorbi eu. La revedere !

În ziua aceea, Dinu era foarte fericit. Ajunse acasă, la gazdă. Pentru prima oară, doamna Pop îl văzu zîmbind, ba chiar ceva mai vorbăreț. Se interesă de soțul ei. Unde este ? Dacă are știri de la el ? Dacă e sănătos ?...

Seara, după ce doamna Pop se culcă, Dinu își pregăti uniforma, apoi, după ce deschise fereastra, se întinse pe pat. O noapte deznădăjduită, rece și fără de sfîrșit îl privea prin toți porii ei de stele...

*
* *

Trupele grupului Jiu formau o linie de apărare subțire, întinsă peste Jiu pînă la Copăcioasa. În față, aveau diviziile de infanterie 41 și 109 germane, iar în flancul stîng diviziile 6 și 7 de cavalerie. Dușmanul înaintase pe la vest de Jiu de-a lungul și de-a curmezișul văilor Bistricioarei și Tismanei, ocolind sau respingînd slabele detașamente românești și ajungînd în valea Motrului, la Broșteni și Roșia, executînd în flancul stîng român o largă mișcare ocolitoare. Aripa poziției principale române, sprijinită pe Jiu la Cărbești era întoarsă complet. Detașamentele de cavalerie inamică se găseau la Fărcășești, la 15 kilometri în spatele poziției române de la Cărbești. În același timp, diviziile germane 41 și 109 au atacat de front poziția română Cărbești — Dănești — Copăcioasa.

Locotenentul Sergiu Orghidan își aprinse o nouă țigară. Apoi își frecă mîinile, ca și cum i-ar fi fost frig. Era calm, stăpîn pe el, ca omul care nu se teme de nimic. O vreme stătu nemișcat, uitîndu-se peste poziții, apoi o porni încet prin tranșee. Nu regreta că venise pe front. „Omul trebuie să cunoască toate suferințele care îi sînt hărăzite", își spuse el. Ceruse să fie trimis pe front fără a trîmbița acest lucru. Își trase revolverul ceva mai în față. Făcu gestul aproape mecanic. Se trezi cu telefonistul lîngă el.

— Să trăiți, don locotinent, sînteți chemat la telefon.

Porni spre postul de comandă cu pași repezi. Intră în bordei, aplecîndu-se.

— Locotenent Orghidan, ordonați !

— Colonel Obogeanu, auzi Sergiu de la celălalt capăt al firului. Cum stai, Orghidane ? îl întrebă colonelul.

Vocea părea nervoasă, hîrîită.

— Deocamdată e liniște, domnule colonel.

— Fii cu ochii în patru, Orghidane! Se pare că nemții pregătesc ceva, îi atrase atenția colonelul. Am vorbit cu tot sectorul. Nemții pregătesc ceva, repetă colonelul, și Orghidan își dădu seama că Obogeanu este într-o mare tensiune nervoasă.

De-abia închise locotenentul Sergiu Orghidan telefonul, cînd se porni o vijelie de artilerie peste capetele soldaților. Lostopane de pămînt înghețat zburau odată cu apărătorii. Sîrma ghimpată dinaintea tranșeelor a fost ruptă în mai multe părți. Mitralierele lătrau besmetice. Căpitanul Visarion alerga aplecat prin șanț, cu țigara în gură. Îl întîlni pe Orghidan, care dădea ordine calm, liniștindu-și soldații nervoși, zăpăciți de tirul artileriei.

— Începură nunta, Orghidane, glumi Visarion.

— Să vedem care e mireasa, domnule căpitan, răspunse Sergiu pe glumă. În orice caz, sperăm să ieșim bine.

— Bine pe dracu! Mergem înainte! Mama ei de viață!

Trecu mai departe, în fugă. Ceva mai în jos era sectorul sublocotenentului Misirliu. Orghidan se pomeni cu un locotenent român, noroit de sus pînă jos.

— N-ai o țigară, domnule locotenent? îl întrebă acesta pe Sergiu.

Orghidan îl privi atent. Parcă a mai văzut cîndva figura aceasta. Îi întinse tabachera, apoi îi oferi un foc. Mîna locotenentului tremura.

— Vă mulțumesc! Dacă scăpăm din iadul ăsta, vom mai sta de vorbă, dacă nu, pe lumea cealaltă! spuse locotenentul și se depărtă în grabă, fără să-i mai întindă mîna și fără să se prezinte.

Sergiu îl urmări cu privirea. Îl văzu cum se strecura prin șanț, cu pași mari, înspre plutonul lui. Deodată, un freamăt trecu printre soldați. Sergiu îi zări pe nemți înaintînd. Veneau în valuri. Artileria încetase. Se făcu atîta liniște, încît Orghidan își auzi propria respirație. Trecea din om în om, încurajîndu-i, liniștindu-i. Se opri lîngă un soldat mai tînăr, care tremura tot.

— De unde ești, Mitrule?

— Din Muscel, să trăiți, don locotinent!

— Ți-e frică ?

— Da, don locotinent !

Sergiu îi bägă o țigară în gură și i-o aprinse. Soldatul se mai liniști. Deodată, Orghidan strigă răgușit: „Foooc pe toată linia !"

Armele răpăiră cu violență. O mitralieră își începu tac-tacul nebunesc. Orghidan zări cum se rostogolesc soldații în uniforme cenușii, soldații kaizerului. Urletele de durere se auzeau pînă departe. Un alt val de atac luă locul celui sfărîmat. Mulți al naibi ! „Puneți baioneta !", ordonă Orghidan. Soldații săriră din șanțuri, urlînd și chiuind. O clipă valul atacatorilor se opri pe loc. Sergiu îl zări pe căpitanul Visarion, alergînd cu țigara în gură și cu revolverul în mînă. În dreapta, locotenentul necunoscut care îi ceruse țigara își îndemna oamenii. Baionetele se înfigeau în bietele corpuri vlăguite de luptă, de nesomn, de disperare. Soldații lui Misirliu se amestecară cu cei ai lui Orghidan. Tranșeea rămasă în urmă căpătase o înfățișare dărăpănată și bizară. Fel de fel de prăvălișuri făceau să onduleze pămîntul ca un tobogan. Orghidan se împiedică în sîrma ghimpată și căzu. Un soldat german se repezi cu baioneta întinsă. N-apucă să lovească. Revolverul sublocotenentului Misirliu pocni scurt. Atacatorul începu să dea înapoi. Românii se traseră înspre tranșee. Unii din ei, cu obrajii zgîriați de sîrma ghimpată și mîinile însîngerate. Orghidan trecu pe lîngă unul, care ținea brațele lipite de-a lungul trupului. Pieptul era spart de baionetă. Cu capul ridicat pe un ghemotoc de nămol, privea pe deasupra tălpilor ridicate în sus la cei ce se întorceau. Fața îi era întunecată. Ochii însîngerați păreau opăriți. Altul, cu o față mică și albă, de parcă ar fi fost dată cu făină, părea încordat într-un efort deznădăjduit, parcă ar fi încercat să ridice ceața. Această sforțare venită din adîncuri îi schimonosea chipul într-o strîmbătură hidoasă. Soldații își reluară locurile, căscau nervoși, umblînd de colo pînă colo. Se întîlneau iarăși unii cu alții, începînd din nou să trăiască. Oboseala apăsa asupra tuturor. Aveau chipurile palide și ochii roșii, ca după plîns. Spinările păreau încovoiate, îmbătrînite. Peste ei se așternu o liniște cernită și grea.

— Era cît pe ce să vă curețe, domnule locotenent! auzi Orghidan o voce tînără în spatele lui.

Se întoarse. Sublocotenentul Misirliu îi zîmbea prietenos. Văzînd mirarea pe fața lui Orghidan se grăbi să explice :

— Dacă nu-l împuşcam, atunci cînd v-ați împiedicat, nu vă mai întrebam acum de sănătate!

Misirliu rîse, grăbindu-se să-şi ridice ochelarii pe rădăcina nasului cu degetul arătător.

— Deci dumitale îți datorez viața! spuse Orghidan, uitîndu-se la tînărul ofițer cu simpatie.

— În război nu ne datorăm nimic, domnule locotenent. Cel mult făgăduința de a ne mai vedea, răspunse Misirliu şi se prezentă milităreşte.

Orghidan îi întinse mîna, prezentîndu-se la rîndul său.

— Domnule locotenent, să ştiți că nu mă înşel, dacă vă spun că eu vă cunosc de undeva...

— Tot ce se poate, zîmbi Orghidan. Țara e încă mică, aşa că e firesc să ne cunoaştem unul pe altul... Uneori ne descoperim şi rude.

— Cunoaşteți cumva familia Grădişteanu? întrebă Misirliu.

— Da.

— Acum îmi aduc bine aminte, pocni vesel din degete Misirliu. Erați în salon cu o domnişoară foarte nostimă, Misi Comăneanu, după care era căzut Radu Buhuşi...

Orghidan zîmbi. Îşi aduse aminte de seara aceea, de Misi, de toți aceia care petreceau neştiutori, destupînd sticlă după sticlă de şampanie, de fetele acelea luxoase, întărîtate de dans şi de băutură, de viața aceea zadarnică şi inutilă, în care s-a complăcut şi el o vreme. Îşi aminti cu plăcere de Misi, de vizita ei, de disperările ei şi îşi spuse că acum şi-o fi găsit un tinerel de vîrsta ei, cu care se sărută pe la colțuri sau pe terase, pe la petreceri.

— Spune-mi, şi dumneata cui îi făceai curte? îl întrebă Sergiu, luîndu-l pe după umeri pe tînărul ofițer şi făcînd cîțiva paşi.

— Păi... cam la toate, rîse Misirliu.

Rîse şi Orghidan.

— Ai vreo treabă cu mine, camarade? întrebă Orghidan pe un soldat apărut ca din pămînt în spatele lui Misirliu.

— Nu, să trăiți! răspunse soldatul, stînd în poziția de drepți.

— Ce-i, Vasile? îl întrebă Misirliu pe soldat.

— Să trăiți, don sublocotinent, e vremea cînd trebuie să îmbucați ceva...

— Asta e dadaca mea, domnule locotenent, explică Misirliu.

— Deci dumneata ești un fel de femme de chambre, spuse Orghidan lui Vasile Firoiu.

— Fandra-șandra, să trăiți, răspunse Vasile foarte serios uitîndu-se mirat la Misirliu, care se prăpădea de rîs, auzindu-l pe Firoiu cum stîlcea cuvintele.

— Da ceva coniac mai avem noi, Vasile, ca să-l tratăm pe domnul locotenent?...

— De unde să avem, don sublocotinent... că s-a terminat! se văită Firoiu.

Misirliu nu renunță. Îl căută pe Firoiu în buzunare. Găsi sticla plată ascunsă la piept.

— Asta ce e, Vasile? îl întrebă Misirliu, făcînd pe supăratul.

— Ăăă... că și uitai de ea, răspunse Firoiu roșindu-se la față.

De undeva, începu să secere o mitralieră. Apoi auziră fluieratul obuzelor, care treceau peste ei. Colinele lăsau să iasă din ele un fum albicios și gros. Pămîntul se cutremura. Misirliu o luă la fugă, înspre plutonul său, urmat de Firoiu. În fața liniei de apărare, soldați geniști culcați pe burtă căutau să repare rețelele de sîrmă ghimpată. Tranșeele se scuturau ca de frig, măcinîndu-se, sfărîmîndu-se. Germanii atacau în pas alergător. Locotenentul Orghidan îl dădu la o parte pe soldatul de la mitralieră, luîndu-i locul. Prinse în linia de ochire pe un ofițer german cu barbă mare, roșcovană, care alerga cu pași mari, înălțînd sabia. Mitraliera lui Orghidan începu să secere. Germanii se aruncară la pămînt, ca să se ridice din ce în ce mai puțini. Ofițerul german își plecă ușor capul, parcă ar fi căutat ceva cu multă atenție, apoi se rostogoli într-o parte. Locul celor căzuți îl ocupau

alții, mereu alții ! În schimb, românii rămîneau aceiași. Nu-i schimba nimeni. Nu le venea nimeni în ajutor. Armele răpăiau încontinuu. Cu baionetele la armă, soldații porniră iar la contraatac. Grenadele fîlfîiau prin aer, făcînd un fel de „șșșș“ sinistru.

Locotenentul Orghidan zări nu departe de el un soldat în vîrstă, fără mînă. Arunca grenadele, cu unica-i mînă, cu o precizie fantastică. Românii luptau cu disperare. Unul contra trei. În fundul tranșeii, telefonul de campanie sună la nesfîrșit. Cine să-l audă ? Cineva strigă înspăimîntat : „Înapoi ! Înapoi !“ Sublocotenentul Misirliu se pomeni cu un vlăjgan deșirat în față. Apucă să-și descarce revolverul în pieptul aceluia. Germanul se lăsă la pămînt, căzînd într-o parte. Dintr-un unghi, un subofițer dușman se pregătea să arunce grenada cu coadă lungă. „Fandra-șandra“ de Firoiu îi sări în spinare, răsturnîndu-l.

O luptă inegală, urîtă. O învălmășeală de trupuri, de strigăte de moarte. Horcăieli și respirații șuierătoare. Oameni deveniți fiare. „Zurük !“ striga o voce răgușită, înspăimîntată. Germanii începură o retragere precipitată. Fugeau înspre locul de unde au pornit. Urmă un moment de liniște binefăcătoare. Soldații suflau greu, scoțînd aburi pe gură. Căpitanul Visarion urla ceva în telefon. După cîteva minute se sună retragerea. Soldații se amestecau între ei. Erau resturile regimentelor 18, 58 Gorj, 43 și 59.

Orghidan se întîlni, nas în nas, cu căpitanul Visarion.

— Ce facem, domnule căpitan ?

— Nu vezi ? Ne retragem. Mama ei de viață !

— Sînt soldați de-ai noștri căzuți între linii. Nu-i putem lăsa, spuse Orghidan, surprins de ordinul dat.

— Și ce vrei, domnule locotenent ? Să-i sacrificăm pe toți pentru cei căzuți ? Inamicul a rupt frontul pe o distanță apreciabilă. Înaintează din două direcții. Ne prind în clește și „fertig“ cu noi ! Mama ei de viață ! Ce știu ăia de la Statul Major ? Vax ! E ușor să dai ordine, frecîndu-ți turul nădragilor de scaun. Rezistați ! Muriți ! Faceți ! Dregeți !

— Domnul colonel Obogeanu știe de această retragere, domnule căpitan ? întrebă Orghidan.

— Doar nu cumva crezi că mă retrag de capul meu? spuse Visarion, aprinzîndu-și țigara. Pe lîngă ei se strecurau soldați înfrigurați, palizi, cu gulerele de la mantale ridicate, cu capelele trase peste urechi, clătinîndu-se de oboseală, cu amărăciunea retragerii întipărită pe față.

— Cînd îi văd pe nenorociții ăștia de soldați ai mei, mă apucă nebuniile, gîndindu-mă la cei de la București, care stau la căldurică, cu burta plină, și fac strategie de cafenea: „Ai noștri vin pe-aici, le cad nemților în spate, lovesc flancul drept, fugărindu-l, și gata! Într-o lună, cel mult două, războiul e isprăvit! Vă pot asigura! Pe onoarea mea, doamnelor și domnilor!“ Tu-le mama lor de clănțăi și mîncători de rahat! Căpitanul era din cale-afară de furios. Iar noi ne retragem, domnule! Îi respingem cu picioare în fund, pe urmă ne retragem. Scuipă într-o parte cu dispreț și aruncă țigara.

— Pe unde ne retragem, domnule căpitan? întrebă Sergiu cu acel calm al său care nu-l părăsea niciodată.

— Prin aia a mă-sii! Ne retragem prin valea Cioaina, în direcția Rășina-Tunși, bombăni Visarion. Pe lîngă ei trecu soldatul în vîrstă, fără mînă. Îl vezi pe ăsta? îl arătă, cu capul, Visarion lui Orghidan. Și-a lăsat mîna la Plevna, și acuma a venit voluntar să-și lase și inima! Tare aș fi vrut să văd un cuconaș făcînd gestul martiriului!

— Cum te cheamă, camarade? îl întrebă Orghidan pe soldat.

— Să trăiți, don locotinent, sînt soldatul Pelimon Constandin, din Regimentul 58 Gorj, compania a doua, plotonul trei, se prezentă soldatul regulamentar.

— De ce ai venit în iadul ăsta, măi omule?

— Dece'șa! E și fiu-meu cu mine! Nu ne putem lăsa pămînturile și rosturile pe mîini străine, răspunse Pelimon în poziție de drepți.

Lui Visarion i se umeziră ochii. Orghidan își aminti de Lichiardopol, cum se văicărea prin saloane: „Ce țară?... Care țară?... Averea mea!“

— Poți pleca, spuse Orghidan, soldatului.

Pelimon salută cu unica-i mînă, pornind mai departe. Un soldat tînăr se alătură lui Pelimon. Era încruntat și tot scrîșnea din dinți.

— Hai, tătucă ! Iar ne retragem, paștili mă-sii de treabă ! i se adresă el soldatului fără mînă.

Soldații se bălăbăneau, amestecîndu-se între ei pe drumul desfundat de ploi și de ninsori. Privit de sus, convoiul părea o rîmă neagră, uriașă, ce se tîra alene, clătinîndu-se. Nu vorbea nimeni. Visarion mesteca chiștocul țigării între dinți. Misirliu își tot sălta ochelarii pe rădăcina nasului. Orghidan își aminti de biblioteca lui din strada Visului. Ceva mai în urmă, venea locotenentul necunoscut care îi ceruse lui Orghidan o țigară. Începuse să ningă rar, cu fulgi mari. Nu prea departe, se vedeau niște luminițe. Visarion se opri pe loc, întorcîndu-se înspre soldați.

— Am nevoie de niște oameni, care să meargă în recunoaștere, spuse el cu voce tare.

— Merg eu, domnule căpitan, se oferi locotenentul necunoscut.

— Bine ! Dacă e ceva, te retragi în grabă, dacă nu, înseamnă că ne putem încălzi și noi în vreo casă de creștin, spuse Visarion.

Locotenentul își luă cîțiva oameni, pornind grăbit. Visarion și ceilalți se opriră pe loc. Bătălia de la om la om s-a topit. Perdeaua subțire de apărători s-a sfărîmat. Nu mai exista nici o împotrivire. Un mare gol se întindea în fața unui șir de groaznici spectatori. Gloata vie care a ajuns sfîrtecată pînă aici, după ce a dat piept cu obuzele și baionetele dușmane, se recunoștea cu greu, ca și cînd tot restul vieții ei s-ar fi pierdut dintr-o dată la mari depărtări. O frenezie tragică îi agita pe toți, făcîndu-i să-și piardă firea. „De ce dracu ne-am oprit aici ?“ scrîșni unul. Vecinul lui ridică din umeri apatic. Îi era lene să deschidă gura.

— Cred că fiecare dintre noi s-a născut cu un rost, mai mult sau mai puțin absurd și, deodată, absurdul ăsta este răsturnat de niște adevăruri logice, care ne zguduie pe toți ! În sfîrșit ! N-are a face ! Mergem înainte, mama ei de viață ! mormăi căpitanul Visarion.

Orghidan nu răspunse. Din față se auziră focuri de armă automată. La scurtă vreme, locotenentul necunoscut se întoarse.

— Cum e ? îl întrebă Visarion.

— Sînt grămădiți la intrarea în sat. Ne-au întîmpinat cu foc, răspunse acesta. Visarion fluieră a pagubă. Își trecu mîna peste față, cu un gest nervos.

— Nu ne rămîne decît să atacăm și să forțăm trecerea, altfel sîntem rași, tunși și frezați, vorbi Visarion.

Sfărîmăturile regimentelor porniră la atac cu furia disperării. Dar pozițiile dușmane erau întărite cu artilerie puternică și cuiburi de mitralieră. Din spate, trupe de infanterie dușmană urmăreau coloana română. De peste Jiu, începură să cadă proiectile dușmane. La Fărcășești, în fața satului Vlădulenilor, au sosit două brigăzi germane ; una de infanterie și una de cavalerie. Ceasuri de încordare maximă ! Soldații români n-au reușit să forțeze trecerea. Erau epuizați și deprimați. Nu mai era nici o nădejde de scăpare.

Colonelul Obogeanu îl ajunse pe Visarion. Era calm. Sau se forța să pară. Trimise niște patrule, care se întoarseră cu vestea că un pod de pe Jiu nedistrus în întregime nu era ocupat de germani. Obogeanu ordonă ca un batalion să facă față dușmanului spre Fărcășești. Reuși să treacă restul artileriei peste podul neocupat. Trecu și infanteria. Care pe pod, care prin vad, prin apa rece ca gheața. Se lăsase un ger cumplit. Pe cer se înălțau rachetele dușmane. Trecerea s-a făcut într-o liniște desăvîrșită.

— Domnilor ofițeri, li se adresă Obogeanu, care reușise să salveze toată artileria și o parte din infanterie. Am nevoie de un pluton, care să rămînă pe loc pentru a ține piept și a înșela pe inamic ! Cine se oferă ?...

— Domnule colonel, vă rog să-mi încredințați mie această misiune, spuse sublocotenentul Misirliu, făcînd un pas înainte.

Obogeanu îl privi o clipă cu neîncredere. I se părea prea tînăr pentru acest sacrificiu. După o clipă de gîndire, îi dădu învoirea. Ar fi vrut să-l întrebe pe tînărul ofițer ce-l îndemna să se ofere cu atîta ușurință, dar se răzgîndi.

— Bine, sublocotenente, spuse Obogeanu, strîngîndu-i mîna.

Mîna tînărului ofițer ardea.

— Care din voi vrea să rămînă cu mine, aici ? întrebă Misirliu pe soldați. Cei care nu au...

Rămase cu vorba neterminată. Primul care ieși înainte a fost Pelimon cel fără mînă. Ghiță, fecioru-său, vru să rămînă și el, dar tată-său îl alungă.

— Ai muiere. Ai rost. Ai plod... Vezi-ți de viața ta ! spuse bătrînul, apoi îl îmbrățișă scurt, făcîndu-i semn să plece.

Li se lăsară lăzi cu muniție, grenade și o piesă de mitralieră. Ceilalți îi priveau pe cei hărăziți pierzaniei cu o milă sălbatecă. Sufletele li se amestecau în hora morții...

— Domnule locotenent...

Orghidan se întoarse. Pentru prima dată în viața lui i se umeziră ochii. Misirliu sta în fața lui și zîmbea.

— Domnule locotenent... Vă rog să... Adică nu, se răzgîndi el. Să nu afle mama... Dacă veți putea, să-i spuneți că am căzut prizonier și că...

Se opri. Orghidan îl îmbrățișă cu căldură și milă, apoi se întoarse, căutînd să-și smulgă tălpile din noroi. Cei treizeci de oameni priveau în urma celorlalți, care se lăsau înghițiți de noapte, fără păreri de rău, apoi pe dinăuntru, cu dorința de a se termina și cu viață și cu tot. Încet-încet nu se mai auzi nimic. Colonelul Obogeanu reușise să scape toată artileria din cleștele de fier al inamicului.

Misirliu își amplasă unica piesă de mitralieră. Se împărți muniția, și grenadele, pe oameni. Totul se făcea în liniște, fără vaiete, fără vorbărie, ca și cum ar fi fost vorba de niște gospodari care munceau în ograda lor. Lîngă Misirliu se opri Pelimon. Sufla greu.

— Ce-i, Pelimoane ? îl întrebă Misirliu, punîndu-i mîna pe umăr.

— Nu-i păcat de tinerețele dumneavoastră, don sublocotinent ? îl întrebă ciungul cu milă părintească.

— Nici un păcat, Pelimoane, spuse Misirliu și surîse. Deodată încremeni. De el se apropie Vasile Firoiu, ordonanța. Ce cauți aici ?! strigă Misirliu la el cu asprime. Ți-am ordonat să pleci cu ceilalți... Pentru ce n-ai ascultat ordinul ?

— Să trăiți, don sublocotinent, mă schimbai cu unul care are cinci copii... Nu vă supărați!

Lui Misirliu îi venea să plîngă. Se uită la Firoiu, la țăranii aceia cu privirea blîndă, miei duși la tăiere, rămași amanet morții, fără să crîcnească, fără se se plîngă.

A doua zi în zori, artileria dușmană își începu tirul. Soldații sublocotenentului Misirliu își căutau adăpost în sînul pămîntului îndurerat și sfîrtecat de bombe. Apoi artileria dușmană își încetă tragerea. Dușmanul porni la atac din toate părțile, convins că armata lui Obogeanu căzuse în capcană. Cercul de fier se închise în jurul unui gol. Soldații lui Misirliu îi văzură venind. Cei bătrîni își făcură cruce, apoi scuipară în palme, ca atunci cînd puneau mîna pe coarnele plugului. Misirliu se așeză la mitralieră. De emoție i se aburiră ochelarii. Ceru o țigară unui soldat de lîngă el. Nu fumase în viața lui. „Să încerc și asta, înainte de a pleca de pe planeta pămînt", își spuse el. La început se înecă și tuși. Apoi, căutîndu-și batista, dădu peste scrisoarea maică-si. „Am aranjat tot! Tată-tău este un „lasă-mă să te las" cum n-am văzut! În cîteva zile, vei fi transferat la o unitate, în București. Să fii cuminte, Horică mamă, și caută să nu răcești! Mult a fost, puțin a rămas!" Închise scrisoarea, și gura i se schimonosi într-un rînjet. „Mult a fost, puțin a rămas!" Într-adevăr, puțin a mai rămas, puține ore de viață, mormăi el.

— Ați spus ceva, don sublocotinent? îl întrebă Firoiu, care nu se clintise de lîngă el.

— Nimic, Vasile! Mama îmi scrie să mă feresc de răceală...

— Deh, săraca! Mama și dumneaei, spuse Firoiu înțelegător.

Lanțul de năvălitori se apropiase bine. Li se vedeau uniformele, căștile, ba chiar și figurile. Un freamăt, ca un fior, îi prinse pe cei treizeci de apărători, treizeci de sacrificați, de răstigniți pe crucea unui neam ce nu îngăduia să se lase călcat în picioare.

Sublocotenentul Misirliu își auzi bătăile inimii, ca atunci cînd sunase la ușa Pușei cu gîndul nunții și al unui cămin. Își fixă înălțătorul la mitralieră, forțîndu-se să-și stăpînească tremurul mîinilor. Își mai frecă o dată mîi-

nile, spre a și le încălzi. Năvălitorii dispărură în spatele unui dîmb de pămînt.

— Ce-ar fi don sublocotinent, să se întoarcă și să se ducă dracului, spuse Firoiu și începu să rîdă.

Rise și Misirliu, tot frecîndu-și mîinile.

— Iacătă-i ! șopti Pelimon, ținînd grenada în unica-i mînă.

Deodată mitraliera lui Misirliu începu să latre furioasă. Grenadele începură să zboare pe sus, cu șișîitul acela de șarpe. O clipă, dușmanul se opri buimăcit de focul cu care fusese întîmpinat. După ce își reveni, reluă înaintarea. Parcă se rupsese un dig, lăsînd apa să năvălească. Misirliu mînuia mitraliera cu dibăcie, cuprins de furie. „Și vezi să nu răcești, Horică, mamă !“ stăruiau rîndurile doamnei Misirliu în mintea lui. Nici nu-și dădu seama cînd au ajuns germanii la baionetă. Își văzu, cu uimire, oamenii bătîndu-se îndîrjiți, răsturnați, nimiciți. Răsuflarea morții îi împingea, îi smucea, îi clătina. Ochii clipeau înnebuniți. Înaintea ochilor lui Misirliu, o avalanșă de fulgere. Vîrtej de flăcări. Soldații sublocotenentului Misirliu se răsuceau, prăbușindu-se. Un soldat îl privi o clipă cu ochi rătăciți, alb la față, apoi alergă mai departe cu arma întinsă. O vîlvătaie roșie scurmă pămîntul, smulgîndu-i-l de sub picioare. „Înainte !“ urlă cineva. Unde înainte ? Nu mai era nici un înainte !

Misirliu continuă să tragă, pînă nu mai auzi țăcănitul sec al mașinii de tocat oameni. Întoarse capul. Lîngă el, Firoiu sta chircit, cu capul spînzurat înainte. Ochii îi erau ieșiți din orbite. Părea că surîde și se strîmbă în același timp. Misirliu simți o durere ascuțită în inimă. Bietul Firoiu ! Se pomeni cu Pelimon lîngă el. Tîra, cu singura lui mînă, o bandă de mitralieră. Mașina își reîncepu lătratul. Peste țeava fierbinte a mitralierei se prăbuși un soldat. Misirliu îl împinse în lături, înjurînd nervos. Un altul căzu aproape, tăcut ca o vită. Pelimon se strînse instinctiv lîngă Misirliu. Mai erau cîțiva. Ceilalți fuseseră căsăpiți de baionetele germane. Nici nu avu vremea să vadă puhoiul de dușmani în față. Se ridică în picioare, convins că baionetele cu reflexe albastre se vor opri intimidate în fața lui. Își simți corpul siluit de loviturile ascuțite de cuțit. Căzu peste mitralieră cu fața

în jos. În cădere, mai apucă să înregistreze pe Pelimon, apărîndu-se cu ciotul, după care se făcu o mare liniște. Nu mai auzi nici o împușcătură. Oare s-a terminat? Lîngă el se opri un civil, în haine de culoare gri. Aducea a funcționar de bancă sau a învățător. Îi întinse mîna, zîmbindu-i prietenos.

— Să mergem, îi spuse acela.

— Da. Să mergem, răspunse Misirliu, apucînd mîna rece ca gheața a civilului.

Nu-l mai durea nimic. Și parcă uitase totul. Porniră amîndoi peste cîmp. Misirliu zări un ofițer căzut pe mitralieră, cu fața în jos, și se întrebă cine putea să fie. Apoi totul se închise într-o lumină mare, mare, caldă, binefăcătoare.

Cineva îi descleștă mîinile înghețate de pe țeava mitralierei, împingîndu-i cadavrul peste cel al lui Pelimon. Capul sublocotenentului Misirliu căzu pe pieptul țăranului, ca al unui copil ce se ascunde la pieptul părintelui. Brațul îi alunecă inert pe brațul lui Firoiu. Un soldat dușman călcă peste ochelari sfărîmîndu-i sub cizmă.

Lovitura germană nimerise în gol. Românii reușiseră să rupă lupta, evitînd încercuirea. Un pluton de soldați, cu ofițerul lui, plăti cu sînge acest joc de-a viața și de-a moartea.

*
* *

Doctorul Mayer o primi pe Misi cu brațele deschise. Era un bătrînel simpatic, vesel, mereu cu surîsul pe buze. Nu o mai văzuse pe Misi de multă vreme. O îmbrățișă cu o dragoste caldă, părintească. Apoi se depărtă puțin de ea, privind-o admirativ.

— Măi, măi, măi, ce domnișoară mare ne-am făcut! Și frumoasă... Ei, bată-te să te bată! Ia spune-mi cîte victime ai la activul tău? Pe cîți i-ai scos din minți? Hai, spune, spune, nu te mai preface!

Lui Misi îi veni să rîdă. Pentru o clipă, alungă gîndul care o adusese la doctorul Mayer. O îngrijea de pe vremea cînd era de o șchioapă. Și pe ea, și pe Dinu. Își aduse aminte de vizitele pe care le făcea, de pachețelele

de ciocolată cu alune, ascunse în buzunarul paltonului căptușit cu blană de vizon, de rîsul lui vesel, reconfortant, de complicitatea lor, cînd i se văita că nu i se dau clătite cu dulceață pentru că avea scarlatină, de scandalul pe care îl făcea doctorul Mayer, de formă, în fața ei, spunîndu-i lui Natali să-i facă de urgență clătite copilului, ca afară să-i interzică maică-si să-i dea clătite, oricît ar cere Misi.

— Să-ți facă nenea doctorul o ciocolată fierbinte ? o trezi el din visare.

Misi îl opri. Nu avea chef de nimic.

— De ce nu vrei ? insistă el. E o ciocolată grozavă, și ție îți plăcea cînd erai mică...

— Acuma nu mai sînt mică, nene doctore, spuse ea zîmbind.

Mayer ridică din umeri dezarmat. Se așeză pe un scaun, în fața ei, cu mîinile pe genunchi, după ce aprinse lampa de pe birou. Privirea lui de medic experimentat îi cercetă chipul. Misi avea o paloare neobișnuită.

— Ce e cu tine, Misi ? De ce ești atît de palidă ? o întrebă bătrînul.

— Nu știu. Nu prea mi-a fost bine în ultimele zile, minți ea.

— Vrei să te examinez ?

— Nu-i nevoie, nene doctore ! Am trecut doar să te văd și să mă sfătuiesc cu dumneata...

— S-auzim, fetițo !

— Nene doctore, e vorba de o bună prietenă a mea...

Nu-i pomeni nimic despre ea, pentru a putea să afle adevărul curat. Altfel Mayer poate că ar fi mințit-o, pentru a nu o înspăimînta.

— Ei ? Ce-i cu prietena asta a ta ? Și de ce n-ai adus-o cu tine ?

— E o fricoasă fără pereche, rîse Misi. Cînd aude de doctori...

— Să-i spui că eu nu mănînc oamenii, spuse Mayer și zîmbi cu bonomie.

— Să vezi, nene doctore. Într-o zi, a descoperit pe sîn ceva tare ca o piatră, de mărimea unui bob de ma-

zăre. Pe urmă s-a făcut cît o boabă de fasole. Ce-ar putea să fie ?

— Ce vîrstă are prietena asta a ta ? o întrebă Mayer și fața i se posomorî.

— Cred că e de vîrsta mea.

Îl privi pe Mayer, așteptînd. Bătrînul își ridică ochelarii pe frunte, încurcat.

— Misi, începu el, cred că e vorba de ceva foarte grav...

— Și-anume ? întrebă ea și inima începu să-i bată tare de tot.

— Cancer.

Misi simți o sfîrșeală în tot corpul. Deci ceea ce bănuia și ea.

— Poate să fie o grăsime, nene doctore. De ce neapărat cancer ?

— Pentru că grăsimea este moale la pipăit...

— Ești sigur, nene doctore ?

— Sigur, fetițo !

— Și nu există nici o scăpare ?

— Din păcate, nu !

— Nici chiar dacă ar pleca în străinătate ?

— Medicina n-a avansat atît de mult, încît să facă față acestei boli perfide. Spune-mi, o doare la palpat ?

— Defel ! răspunse ea repede, în speranța că lipsa durerii ar putea însemna ceva.

Doctorul Mayer începu să se plimbe nervos prin cabinet.

— Și cît ar mai putea-o duce ?

— Știu eu ? spuse Mayer, ridicînd brațele. În orice caz, nu prea mult. Te-aș ruga să nu-i spui nimic, îi atrase atenția Mayer.

— N-am să-i spun nimic. Îți făgăduiesc !

— E îngrozitor ! La vîrsta asta...

— Se moare și la vîrsta asta, nene doctore, spuse Misi zîmbind cu tristețe. De asta am venit... Ca să te mai văd și ca să... Se ridică să plece.

— Pleci ? o întrebă Mayer surprins.

— Trebuie ! spuse ea, gîndindu-se la o altfel de plecare.

— Totuși, lasă-mă să te consult, spuse el uitîndu-se la fața fetei.

— Nu. Nu acuma. Voi mai trece pe-aici, răspunse ea speriată.

— Misi, cine-i fata de care mi-ai vorbit ? o întrebă Mayer cuprins de o bănuială amară.

— Ce rost mai are ?

Îl sărută brusc pe amîndoi obrajii și se întoarse să plece. Simțea că îi vine rău. Mayer îi prinse mîna.

— Misi, fetița mea...

— Lasă-mă, nene doctore !

— Misi, dacă e vorba de tine, îngăduie-mi să te văd. Poate că e altceva și eu m-am grăbit, ca un dobitoc bătrîn ce sînt ! Se ruga de ea. Doar că nu plîngea.

— E vorba de mine, spuse ea și se lăsă pe scaun, cu mîinile în poale.

— Să vedem, fetițo, să vedem. Dezbracă-te !

Misi se dezbrăcă încet, executînd ordinul ca o somnambulă. Mayer palpă sînul. O dată, de două ori, de trei ori. Fața i se congestionă. Misi îi urmărea orice mișcare a feței, cu inima strînsă. Deodată, Mayer izbucni într-un rîs forțat. Fals.

— Nu-i nimic, fetițo ! Vai ce m-ai speriat ! spuse el.

Își scoase ochelarii, ștergîndu-i de poala halatului.

— Nene doctore, cînd eram mică îmi spuneai să nu mint niciodată, spuse Misi cu un ușor ton de reproș.

Îl privi pe Mayer cu o milă amară. Doctorul nu răspunse. Lăsă capul în jos. Toată puterea lui de convingere se scurse din trup. Rămase cu brațele spînzurate de-a lungul corpului, neîndrăznind să ridice ochii.

— Să nu le spui nimic la ai mei. Îmi promiți ?

— Îți promit.

— De altfel, asta-i o treabă pe care nu o poți rezolva nici dumneata, nici ei. Singura sînt eu, nene doctore !

Îl mai îmbrățișă încă o dată, apoi se întoarse pe călcîie și ieși repede.

— Misi !

Mayer ieși după ea, dar fata închise poarta în urma ei. Aerul de toamnă, umed, cu miros de flori și frunze veștede, îi făcea bine. Întors în cabinet, doctorul, care

văzuse în profesiunea lui atîția oameni prăbușindu-se în suferință și în moarte, începu să plîngă încet, așa cum plîng bătrînii.

Misi încetini pasul. Merse mult pe jos. Era curios că nu o mai preocupa starea ei fizică și sufletească. Se simțea goală, lăsîndu-se îmbăiată de vîntul rece de toamnă. Se pomeni, fără voia ei, în strada Visului. Se opri în fața porților mari, prinse cu lanț gros și lacăt. Mîngîie ușor clanța, pe care pusese mîna Sergiu. O cuprinse o dorință nebună de a-l vedea, de a i se cuibări la piept, de a-i spune toată suferința și condamnarea ei. Ba chiar i se păru că dacă el ar fi fost aici, boala și sfîrșitul ar fi ocolit-o. Își aminti de jocul din bibliotecă, atunci cînd Sergiu o trimisese într-o lume necunoscută, așa cum va trebui să plece în curînd, în lumea astrală. Nici nu și-a dat seama cînd a apăsat pe sonerie. Ferestrele mari, cu draperiile lăsate, păreau niște ochi închiși pentru totdeauna. Mai sună o dată. Nu veni nimeni. Lampagiul aprinse felinarul de peste drum și lumina pîlpîitoare făcea să lucească una din ferestre. Misi se depărtă încet, ca o biată ființă care se ducea înspre moarte. Pe lîngă ea trecu un cetățean. Lălăia un cîntec, părînd bine dispus. „Întîi se face ancheta, urmează judecata, apoi se dă sentința", își aminti ea de una din cărțile de specialitate ale lui Dinu.

Ajunse acasă. Comăneanu zbiera ca de obicei la Natali. Se certau din cauza lui Dinu. Mihalache aflase că Dinu se mutase și făcuse un scandal îngrozitor. Își dădu cuvîntul de onoare că îl va aduce înapoi pe fiu-său cu jandarmi, apoi o lăsă mai moale. Se jură că nu mai vrea să-l vadă niciodată și că nu-l mai interesează. Văzînd-o pe Misi intrînd pe ușă, se opri din zbierete o clipă, apoi începu să urle din nou.

— Ascultă, madmoazelo, mie nu-mi plac furlandiselile astea solitare! Cînd vei fi la casa lui bărbatu-tău, n-ai decît să faci ce vrei!

Se aștepta ca Misi să înceapă să urle sau să plîngă, sau să trîntească, dar fata îl privea cu o mare tristețe, fără să spună ceva. Apoi se apropie de el și, spre uimirea lui, îl sărută pe obraz, apoi ieși.

— Ce-o fi cu ea, frate? o întrebă el pe Natali.

Aceasta ridică din umeri. O înțepa inima și i se zbătea grăbită între coaste.

— Tu ce ai ? o întrebă Mihalache.

— Nimic. Ce să am ? Mă înțeapă inima tare de tot, spuse ea. Și pentru prima oară în viața lui, Comăneanu o mîngîie pe păr.

— Ai îmbătrînit și tu, Natali ! O mai fi și vremea de vină...

— Poate !

— Crezi că poți pleca în străinătate cu fata ? o întrebă el cu o voce foarte obosită.

— Nu știu. Nu cred ! șopti ea. Mihalache, dacă mi se va întîmpla ceva, te rog din suflet să te împaci cu Dinu. E copilul nostru și e un copil bun ! Tot ce a făcut și gîndit a pornit dintr-o mare înțelegere pentru oameni și dintr-o mare dragoste. Așa ceva e străin pentru tine, necunoscut. Și Misi a așteptat o vorbă bună. Un cuvînt. Noi n-am făcut nimic pentru ei. Le-am dat mîncare și îmbrăcăminte. Un animal e mulțumit cu atît ; hrană și adăpost, dar, vezi tu, omul cere mai mult. De cîte ori ai stat cu ei de vorbă, așa, ca un prieten mai mare ? De cîte ori i-ai sărutat ? Și cu mine te-ai purtat la fel. Atît de mult am așteptat mîngîierea asta a ta de acum ! Știi de cînd ? De ani de zile ! M-ai tratat ca pe o slujnică oarecare, cu care te mai culci din cînd în cînd ! nu te supăra, Mihalache, că îți spun toate astea, pe care nu am îndrăznit să ți le spun vreodată, dar acuma nu mai am ce pierde. Totul vine așa, pe nesimțite... Și moartea tot așa vine, pe nesimțite... Se opri, pentru a putea respira. Și la țară zbierai la țărani, ca la vite, continuă ea.

— I-am ajutat întotdeauna cu bani, cu grîne... De ce naiba mai aveau nevoie ?...

— De suflet, Mihalache ! Țăranii nu te iubesc. Nici nu ar putea să te iubească. Ți-o spun cu gîndul că măcar acum vei înțelege că în fiecare om, cît ar fi el de rău, există un strop de dumnezeire, pe care tu ai spurcat-o și ai înjosit-o.

Se opri. Obosise. Gîfîia. Comăneanu sta răzimat de sobă și o asculta buimăcit.

— Eu nu înțeleg povestea asta cu sufletele, de care vorbești tu, mormăi el, tulburat. Îi dau omului tot ce are nevoie...

— Crezi ?

— Ce dracu să mai fac ? Nu-s nici popă, nici medic. Nu mă pricep să ascult tainele nimănui ! Auzi ? Fiecare să se spovedească lui însuși. Ei, fir-ar să fie ! Eu nu știu ce mai vreți de la mine !

— Nu țipa, Mihalache ! Te rog ! Nu mai suport.

— Nu țip. Poftim. Nu țip. Parcă n-am vorbi aceeași limbă !

— Așa este. Nu vorbim aceeași limbă. De la bun început n-am vorbit aceeași limbă. Ne uitam unul la altul, de parcă fiecare din noi aparțineam altei planete. De partea cui stă adevărul ? De partea mea ? De partea ta ? Nu știu. Nu mai știu. Întotdeauna m-am temut de oameni. Parcă am trăit într-o rezervație de vipere. Eu nu am rezistența ta. Am muncit alături de tine, fără să precupețesc nici un efort. Ai avut grijă de mine, așa cum ai de boul din curte. Îi dai fîn, apă, apoi îi pui jugul de gît și asta e ! Oamenii se zbat cu disperare, pentru a fi oameni. Se pare că nu-i ceva ușor...

— Ce vrei să spui ? Că sînt o vită insensibilă ? Că nu sînt om ?

— Să nu crezi că oricine merge în două picioare se numește om !

— Mersi !

— Te rog să nu te superi ! Niciodată nu ți-am spus ce am avut de spus. Crezi, oare, că mereu ai avut dreptate ? Că n-ai luat-o razna niciodată ? Oho ! De cîte ori îți observam greșelile...

— De ce nu mi-ai spus ?

— Fiindcă începeai să strigi. Să înjuri. Să jignești. Și atunci preferam să tac. De cîte ori n-ai bătut copiii degeaba, pentru că te întorceai nervos de la vreo nereușită de a ta. Și atunci te descărcai pe ei...

— Și acum, ce vrei, Natali ?

— Acum ? Nu mai vreau nimic. Ce-aș mai putea să vreau ? Pe copii i-ai îndepărtat de tine. Ai să rămîi singur tocmai cînd vei avea mai multă nevoie de cineva...

— Prostii ! Am avere...

— Asta nu-ți va ține de cald. Azi o ai, mîine nu o mai ai ! De un lucru poți fi sigur, Mihalache. Să știi că te-am iubit foarte mult ! Așa, cu toate defectele tale. Acum am obosit. Aș vrea să mă culc... Și nu fi supărat ! Ia-le și tu ca pe niște vorbe de femeie tîmpită, așa cum îmi spui tu mie.

Surîse și ochii îi jucau în lacrimi. Se ridică și ieși încet din sufragerie, ca o umbră. Comăneanu îi auzi pașii pe scara de lemn ce ducea la dormitor. Rămase nemișcat. Îi era teamă să calce pe parchet. Își auzi zvîcnetul sîngelui în urechi : Vu, vu, vu. Ca o locomotivă veche, obosită. Porni spre ușă, în vîrful picioarelor, ca pentru a nu trezi pe cineva. Trecu prin odaia turcească, apoi o luă la dreapta, prin holul mare. Ușile de la camerele copiilor erau închise. Nici o lumină nu răzbătea pe sub ușa lui Misi. „Doarme", se gîndi el. Puse mîna pe clanță și o simți rece ca gheața. Și-o retrase repede, fără să apese pe ea. Nu știa că Misi stătea în picioare, lîngă fereastră, privind undeva, în noapte, căutînd lumea nevăzută spre care se va îndrepta în curînd.

Se întoarse și se opri în fața ușii lui Dinu. O deschise ușor și rămase în prag. Odaia era luminată de felinarul din stradă. Zări patul făcut, biroul, biblioteca și simți ceva parcă din ființa băiatului. Mai văzu pe birou o fotografie mare a lui Misi. Rîdea cu toată gura aceea frumoasă și senzuală. Lîngă ea, era o prietenă. „Oare cine o fi ?" se întrebă Comăneanu fără nici un rost. De altfel, nici nu-l interesa. Se întrebase așa, ca să-și spună ceva. Ca să nu i se pară prea grea singurătatea din el, blestemata aceea de singurătate, care îl izolase atîta amar de ani, de oameni, de familie, de tot. Curios, cînd își dădea seama că ființele nu sînt decît umbre, că totul e zadarnic, se îndepărta de lume cu sentimentul contemplației nimicului, cînd ar fi putut rămîne în umbrele și nimicul de fiecare zi. De undeva țîșnea acea nevoie de a interpune între el și oameni această umbră a disperării, a permanentei nemulțumiri, izolîndu-l, sfărîmîndu-i gîndurile, silindu-i voința de apropiere, de înțelegere. N-a știut nici să iubească, nici să urască. N-a știut

decît să urle și să strivească tot ce era frumos în sufletele din jurul lui. Explozia cosmică a conștiinței a fost înlocuită. De cine ? Sau în numele cui ?...

Se opri în odaia turcească, lăsîndu-se pe canapeaua akadiană, cu senzația, mai degrabă cu dorința de a muri. Existau niște dezlipiri de lume ca niște adieri mortale, care se produceau în ființa lui, în gîndurile lui, fără a-i cere consimțămîntul. Nu știa nici măcar să sufere, el considerînd suferința activitatea de a nu face nimic. Se opri din gînduri, ținîndu-și respirația. De dincolo se auzea plînsul disperat al lui Misi. O clipă se gîndi dacă n-ar fi bine să se ducă, să stea de vorbă cu ea. Dar își dădu seama că nu știe nici să mîngîie, nici să vorbească. Se ridică și ieși. Străbătu sufrageria. Camera era goală. O goliciune urîtă de odaie părăsită în grabă de cei ce au vrut să se salveze de la un cataclism. Așa i se păru lui. Mirosea a închis, a covoare vechi, prăfuite, a mîncare încălzită, a resturi de oameni. Urcă scara spre dormitor, răsuflînd greu, ca un condamnat al cărui instrument de tortură se află undeva, în vîrful unui munte, unde ajunge epuizat și cu dorința grabnică de izbăvire.

*

* *

— Pe unde sîntem, Amirale ? își întrebă Gică Năvodaru prietenul de vagabondaj.

— Pe pămîntul lui Dumnezeu, vorbi Amiralul, fără să se oprească.

Mergeau de multă vreme, orbecăind prin noapte, în căutarea unei case de creștin. Cîmpul în care intrară părea fără sfîrșit. Poposiră ei pe la țărani, pe la ciobani, mai cu bani, mai din milă, pornind mai departe, ca să nu-i apuce noaptea prin coclauri din care nu ar mai fi știut cum să iasă. Încercară să treacă munții, urcînd mult, ferindu-se să nu întîlnească armată.

— Mai e puțin și ieșim la liman, îl liniști Amiralul.

Un vînt înghețat le biciuia fața. În traistă, Amiralul avea puțină slănină, pîine și o sticlă de rachiu primită în dar de la niște oameni de omenie. Amiralul știa că rătăcise drumul, dar nu-i spuse nimic lui Gică,

pentru a nu-l descuraja. Era hotărît să meargă mai departe, în speranța că va ieși la un drum, de unde se va putea orienta. Cunoștea bine munții și cărările lor, dar acum nu-și dădea seama cum a putut să se rătăcească.

— Cînd pornești la o treabă, poete, trebuie să-ți închipui că nu va merge totul pe roate. Mai sînt și greutăți, și primejdii, și neprevăzut, dar cu voință, le învingi pe toate, vorbi Amiralul.

— Numai de am ieși la un capăt, spuse Gică cuprins de descurajare.

Îi părea rău după podul lui, pe care l-a părăsit și pe care nu știa dacă îl va mai vedea vreodată, luîndu-se după un zăpăcit ca Amiralul. Lăsase acolo cărțile și patul. Nu luase decît pătura, cu care se înfășurase peste paltonul jerpelit, pentru a se apăra de frig. I se făcu deodată dor de București și de crîșma lui don Pandele, de prostituatele acelea fardate violent, de tăifăsuiala tihnită din pod, de bucățile de piatră pe care le transforma, din ciocan și daltă, în cruci mari.

Zăpada spulberată de vînt se ridica în fața lor ca o balerină fantastică, ce dănțuia frenetic, răsucindu-se și căzînd la pămînt, ca să se ridice din nou pe poante subțiri ca fusul.

— Amirale, mi se pare că nu cunoști drumul, spuse Gică dezamăgit.

— Cum să nu-l cunosc? Acuma trecem greul, vom da peste o casă cu căldurică, cu ceva de înfulecat și cu un vinișor, care ne va înfierbînta ca o femeie, răspunse Amiralul, din ce în ce mai îngrijorat.

Mergeau tăcuți, Amiralul cuprins de remușcări, și Gică înfrigurat și înfricoșat. Își simțea mîinile înghețate și căuta să și le încălzească, băgîndu-le în pătura cu care era înfășurat. Amiralul îl văzu pe Gică îngîndurat și se gîndi să-l înveselească puțin.

— Ce-ai zice, poete, de o tărie la don Pandele? Și de niște covrigi uscați?

— Ar fi trebuit să plecăm la începutul toamnei, bombăni Gică ursuz.

— Toamna e prea frumoasă în București ca să mă pot despărți de ea fără părere de rău. Să știi de la mine, poete, că suferința împletită cu frumosul, pentru că și

în suferință există ceva frumos, e cea mai întăritoare licoare sufletească, vorbi Amiralul ștergîndu-și fața de zăpadă.

Deodată, Năvodaru se împiedică de ceva tare, așa, ca o rădăcină sau trunchi de copac.

— De unde bușteni pe-aici ? se întrebă Gică cu voce tare, aplecîndu-se să vadă ce este. Dădu un țipăt de spaimă și oroare. Un mort, Amirale ! spuse el, ștergîndu-și mîna de pătură cu scîrbă.

— Ți se pare, poete ! zise Amiralul și se plecă să vadă mai bine.

Se ridică repede cu toată carnea încrîncenată pe el. Mortul era un soldat român. Țeasta curățită de carne era acoperită în parte cu zăpadă. Prin găvanele ochilor, mortul îi privea rînjind schimonosit. Era spălat de ploi și împietrit de zăpezi într-un soi de spumă murdară și înghețată. Între acest mort năpăstuit în singurătatea lui supraomenească și cei doi nu se zărea decît cerul, masiv ca o placă de plumb, gata să-i strivească.

— Să mergem, poete, spuse Amiralul, luînd-o repede la picior.

Năvodaru îl urma gîfiind. Începură să calce peste trupuri căzute și înmărmurite acolo, în moarte. Își dădură seama că locul acela fusese teatrul unei încleștări înfiorătoare.

— Să ne întoarcem, șopti Năvodaru, și Amiralul îi auzi dinții clănțănind.

— Unde să ne mai întoarcem ? îl întrebă el pe Gică.

Deodată trase o înjurătură strașnică, dispărînd de lîngă Năvodaru.

— Unde te-ai băgat, Amirale ? întrebă Gică, scrutînd întunericul.

— Sînt aici, în groapă, strigă Amiralul din adîncul pămîntului.

Obuzul mușcase adînc. Gică se lăsă în groapă, după Amiral. Îl găsi, stînd liniștit, răzimat de peretele groapei.

— Să ieșim de-aici, Amirale, că îmi vărs mațele, scînci Gică.

— Stai să mîncăm ceva și să înghițim o gură de rachiu, căută să-l liniștească Amiralul.

— Eu ? Să mănînc aici, între morți ?

— Măcar să fumăm o țigară. Aici nu bate vîntul.

Gică nu avu încotro și se așeză resemnat lîngă Amiral. Se băgară unul în altul. Amiralul aprinse țigara, apoi lumină groapa. Zăriră cu groază ceva mai departe un maldăr de cîrpe murdare, dintre care ieșeau două picioare în cizme. Era un soldat german. Casca îi era căzută alături de arma ruginită cu baioneta prinsă de ea. Cei doi amuțiră. Năvodaru se trase ceva mai în sus, sprijinindu-se în mîini.

— Să ieșim de-aici, șopti Gică. Vorbea încet, de parcă s-ar fi temut să nu-l trezească pe dușmanul căzut.

— În definitiv, am văzut atîția morți, vorbi Amiralul într-un tîrziu.

— Da, dar în alte condiții... I-am văzut ziua, bărbieriți... Erau și oameni vii în jurul lor, spuse Gică, scuturîndu-se ca de frig.

— Tot aia e, Gică frate ! Eu, dacă vreau, sînt gata să mă duc lîngă el, vorbi Amiralul apucat brusc de curaj.

— Nu, strigă Gică îngrozit. Nu mă lăsa singur !

Dar Amiralul nu-l ascultă. Coborî, tîrîndu-se pe șezut. De groază, Gică îl urmă. Amiralul luă arma celui căzut, învîrtind-o cînd pe o parte, cînd pe alta. Se uita la baioneta ruginită foarte mirat.

— În viața mea n-am umblat cu chestii d-astea, spuse el. Ăsta-i argumentul suprem al oamenilor, atunci cînd nu mai pot face nimic cu vorba. Își conving semenii cu bucata asta de fier și lemn, care zace lîngă stăpînu-său, țeapănă ca și el ! zise el, aruncînd arma cît colo cu dezgust.

Arma izbi pămîntul înghețat cu un sunet sec. Apoi, Amiralul scotoci, sub ochii îngroziți ai lui Gică, buzunarul de la piept al celui căzut, acolo unde bătuse cîndva o inimă tînără și fierbinte. Scoase un plic, din care căzură cîteva fotografii.

— Ce vrei să faci, Amirale, îl strigă îngrozit Năvodaru, fără să se apropie prea mult.

— Vreau să văd cum arăta ăsta pe cînd locuia pe planeta pămînt și pe care semenii lui l-au trimis cu un picior în fund în altă lume, spuse sarcastic Amiralul, aprinzînd un chibrit.

Zări, strînși în jurul unei mese, mai mulți bărbați, femei și copii. În colțul camerei, se vedea un brad în care ardeau o mulțime de lumînărele. Rîdeau cu toții, iar femeile aveau pe cap niște conuri de hîrtie, așa cum au clovnii, desenate cu stele.

— Aici erau la un Crăciun, făcu Amiralul. Uite și torța, și sticlele...

— Ce naiba a căutat aici ? întrebă Gică Năvodaru, cuprins brusc de un fior de patriotism.

— Nu el a venit, nenorocitul, destinul lui l-a trimis să moară în groapa asta împuțită, vorbi Amiralul.

— În orice caz, ce-a căutat a găsit, spuse Gică, așa, ca o femeie a dracului.

— N-am reușit să-l descopăr printre toți bărbații din fotografie, spuse Amiralul, aruncînd fotografia pe pieptul mortului.

— Să mergem, Amirale ! Morții îmi strică cheful. Sînt prea nemișcați, pentru a fi pe placul celor vii.

— Așa ca noi, deocamdată, spuse Amiralul.

— Dă-ți peste gură ! spuse Gică, închinîndu-se discret.

Porniră, tîrîndu-se pe brînci, pînă ieșiră din groapă. În drumul lor au mai dat peste un tun de tranșee cu chiulasa scoasă. Lîngă el erau cîteva proiectile întrebuințate.

— Vezi, poete, cîtă viață și efort presupune executarea acestui nimic ? zise Amiralul, arătînd cu capul înspre tunul cuprins de rugină și zăpadă. Cîtă viață irosită, pentru a aduce moartea ! Fac ceva pe inteligența umană, adăugă el cu dispreț.

— Ori noi sîntem niște nebuni nenorociți, care nu înțelegem rostul vieții și al morții, ori lumea asta, care construiește, pentru a avea ce distruge, spuse Năvodaru.

Morții începuseră să se rărească. Nu mai dădură peste nici unul.

— Gata ! S-a terminat împărăția morții, spuse Amiralul bucuros. Mergem mai departe ! În curînd, vom da peste „Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte". Jur să nu mă mai întorc niciodată în lumea asta unde mor oamenii, rosti solemn Amiralul.

— Și eu jur ! spuse Gică.

Amiralul începu să cînte încet, era vesel.

— Am scăpat și de împărăția scorpiei și a ghionoaei, mormăi Amiralul.

— Auzi ? Dacă tot i-ai scotocit buzunarul... poate avea ceva bani... Ne-am fi descurcat mai bine... spuse Năvodaru, ținîndu-se alături de Amiral.

— Ți-am mai spus că detest hoții !

— Eu cred că hoție este numai atunci cînd furi de la cei vii. Ce nevoie mai are mortul de bani ? Mi se pare o tîmpenie ceea ce spui tu, Amirale !

— Ești primul om care îmi spune în față că vorbesc tîmpenii ! zise Amiralul supărat.

— Cît o fi ceasul ? întrebă Gică, pentru a schimba vorba.

— Dacă nu spun o tîmpenie, răspunse Amiralul, călcat pe coadă, cred că e trecut de miezul nopții.

— Amirale !

— Ce e, poete ? Cu ce te-am mai ofuscat ?

— Privește, Amirale ! îl îndemnă Gică, cuprins de o bucurie mare.

— Lumini ! exclamă Amiralul. Oameni vii... pîine... căldură...

— Să ne grăbim, Amirale, spuse Gică, și oboseala îi dispăru ca prin farmec.

Nici teamă nu mai avea. Luminițele acelea rezolvară totul : și odihnă, și siguranță, și adăpost. Iuțiră pașii. Cu cît se apropiau, luminițele se făceau tot mai mari. Începură să zărească și conturul întunecat al caselor. Năvodaru se opri încolțit de bănuială.

— Amirale !

— Ce-i, poete ?

— Și dacă acolo sînt nemții ? Aia ne curăță cît ai zice salam !

— Ce să caute nemții acolo ?

— Sau românii, adăugă Năvodaru.

— Ce să caute românii acolo ? Cine știe pe unde or fi ai noștri, săracii ! Crezi că ne pîndesc pe noi, așteptîndu-ne cu luminile aprinse ?

— Mă gîndesc că n-am făcut armata nici eu, nici tu...

— Poete, s-ar putea ca eu să spun cîteodată o tîmpenie, dar tîmpit nu sînt, ca să pot gîndi ca tine, i-o trînti Amiralul.

Gică nu-i răspunse. Începură să coboare. De bucurie nu mai simțeau frigul.

— Ajunși odată acolo, ne pripășim pe la o casă de român. Ne odihnim bine și mîine, cum se înserează, pornim mai departe, spuse Amiralul.

— Nu mai plec noaptea la drum !

— Nu vorbi prostii, poete ! Noaptea e cel mai bine de mers. Ascultă-mă pe mine ! Eu am umblat mult, frate Gică. Am experiență...

Năvodaru nu mai spuse nimic. Îl lăsă pe Amiral în plata Domnului, gîndindu-se la patul pe care se va culca și unde va adormi în cîteva clipe. Începură să înainteze cu prudență, uitîndu-se cu băgare de seamă în toate părțile. Nu mai aveau mult. Vreo cîteva zeci de pași. Se uitară unul la altul și își zîmbiră.

— Ce or să zică creștinii ăștia cînd te-or vedea cu joben ? glumi Năvodaru.

— Vor zice că au în fața lor un domn și se vor ploconi înaintea noastră, spuse Amiralul plin de demnitate.

Deodată, se auzi o împușcătură puternică și o rachetă albă se înălță pe cer. Se făcu o lumină ca ziua. Cei doi înghețară.

— La pămînt ! șopti Amiralul.

Se trîntiră la pămînt. Gică își auzi inima galopînd. Îl apucă o frică grozavă și ciudă împotriva prietenului său. Numai datorită lui a ajuns în situația asta. „Stai ! Cine-i ?“ auziră ei o voce puternică, aproape de ei. O altă rachetă mînji cerul cu aspra ei strălucire. La lumina ei, cîțiva soldați români se apropiară în fugă.

— Am dat de dracu, bîigui Năvodaru.

— Sînt de-ai noștri. N-au ce să ne facă, răspunse Amiralul căutînd să-și liniștească prietenul.

Se gîndiră, o clipă, dacă n-ar fi mai bine să o ia la goană. Nu mai avură timp. Se treziră înconjurați.

— Puneți mîna pe ei ! auziră ei vocea unuia dintre soldați.

— Nu ne omorîți, fraților, că sîntem români, ca și voi, se văicărea Amiralul.

— Las că vedem noi ce fel de români sînteți, vorbi subofițerul care i-a prins.

Îi încadrară între baionete și intrară în sat, în prima casă. În odaie era cald și mirosea a lut umed. La o masă stăteau doi ofițeri ; un căpitan și un locotenent.

— Ce-i cu ăștia ? întrebă căpitanul pe subofițer.

— Să trăiți, don căpitan, am prins doi spioni, raportă subofițerul.

— Doamne-Dumnezeule ! De unde pînă unde noi și spioni ? se lamentă Amiralul.

Gică Năvodaru amuțise. Tremura tot, deși se forța să se stăpînească.

— Gura ! se răsti la Amiral căpitanul.

— Am tăcut, domnule căpitan ! Ziceam că...

— Actele ! ceru căpitanul, săltîndu-și mantaua pe umeri.

— N-avem acte, domnule căpitan, să trăiți ! Le-am pierdut, și pe urmă noi nici nu ne folosim de ele. Ce ne trebuie nouă acte ? Nici n-avem pe cine moșteni, nici n-avem de gînd să ne cumpărăm proprietăți. Și nu sîntem chiar atît de uituci, încît să fim nevoiți să ne uităm în acte, pentru a ne aduce aminte cum ne cheamă. Vă spun pe dinafară. Mă numesc Niță Salcie, zis și „Amiralul", pentru că am colindat lumea, iar dumnealui, zise el arătînd spre Gică, e Gică Năvodaru, poet român și sculptor de monumente funerare. Sîntem din București, să trăiți, domnule căpitan, și ne cunoaște și don Pandele, care ține crîșmă în fața cimitirului Belu și care...

— Măăă, tu îți bați joc de mine ? strigă căpitanul Visarion, proțăpindu-se în fața Amiralului. Locotenentul de la masă se abținea, pe cît îi era posibil, să nu izbucnească în rîs.

— Cum o să-mi permit una ca asta, domnule căpitan ? Tocmai de dumneavoastră, care luptați pentru țărișoara noastră ? spuse smerit Amiralul.

— Ascultă mă, jobenatule, scoate actele, dacă vrei să nu te pun cu spatele la șanț și să te trimit pe lumea cealaltă, zbieră Visarion la el.

— Domnule căpitan, vă rog să nu strigați la mine. Sînt foarte sensibil, spuse Amiralul pe un ton așa de fi-

resc, încît locotenentul Orghidan nu se mai putu abține și pufni în rîs.

— Cum ai spus, mă ? Ești sensibil ? Dar ca să umbli noaptea pe linia frontului nu ești sensibil ?

— Tocmai din asta se vede nevinovăția noastră, spuse Amiralul, pentru că dacă am fi știut că aici e linia frontului, o ocoleam.

— Ce căutați aici, pe linia frontului ? îl întrebă Visarion pe Amiral.

— Ne-am rătăcit, domnule căpitan. Aveți cuvîntul meu de onoare ! răspunse Amiralul și înălță capul plin de demnitate.

— V-ați rătăcit ? Și unde ați plecat, mă rog ?

— Am plecat să ne plimbăm, spuse Amiralul pe un ton atît de convins și de natural, încît lui Visarion i se urcă sîngele în cap.

— Subofițer ! Ia-i și împușcă-i imediat ! Aștia își bat joc de mine ! ordonă Visarion subofițerului, care se pregătea să-i scoată și să execute ordinul.

— De ce nu ne credeți, domnule căpitan ? Dacă v-am fi prezentat niște acte false, atunci ne-ați fi crezut, nu-i așa ? O hîrtie are mai multă crezare decît un om ! Iată în ce stare de degradare umană am ajuns !

— Cum să te cred, mă, că ai plecat la plimbare, pe frigul ăsta, ca prin Cișmigiu, bătu-te-ar Dumnezeu să te bată ! se cruci Visarion. Și pe unde voiați să vă plimbați ? Vreau să văd și eu pînă unde ajungeți cu tupeul...

— Domnule căpitan, vă spun drept ; voiam să plecăm din țară, vorbi Amiralul foarte serios.

Cei din odaie pufniră în rîs, văzîndu-i atît de flenduroși și jerpeliți. Amiralul, lung și deșirat, ca o păleață, iar Gică mititel și înfășurat în pătură.

— Va să zică, voiați să plecați din țară ! se miră mucalit căpitanul. Și încotro ? La Paris ? La Monte-Carlo ? La Biaritz ?... Se umfla și de rîs, și de nervi. „Aștia doi ori sînt nebuni, ori spioni", se gîndi el.

— Domnule căpitan, vorbi Amiralul, e vorba de o datorie sfîntă. Plecam din țară cu dorința de a pune o floare pe mormîntul unei ființe ce nu aparține și nu va aparține vreodată acestui pămînt ticălos și murdar !

Spuse astea cu o mare tristețe. Căpitanul Visarion rămase interzis. Locotenentul Orghidan îl privi pe Amiral cu atenție. Pînă acuma, cei doi reușiseră să-l distreze din cale-afară.

— Bine ! Să admitem că ați plecat să puneți o floare pe mormîntul nu știu cui ! Și pe urmă ? îl întrebă Visarion pe Amiral.

— Pe urmă ne întorceam, răspunse Amiralul liniștit.

Visarion începu să fluiere, dîndu-și chipiul pe ceafă.

— Orghidane, i se adresă el lui Sergiu, dă-mi o țigară, că îmi vine să înnebunesc ! Apoi se adresă subofițerului : Perchiziționează-i !

Se dădu cîțiva pași înapoi, pentru a-și aprinde țigara oferită de locotenentul Orghidan. Subofițerul le întoarse buzunarele pe dos. Găsi niște fleacuri. Un briceag, o oglinjoară, un pieptene știrb, cîțiva lei, țigări, pîinea, slănina, sticla cu rachiu și fotografia Norei, pe care Amiralul o păstra la piept, lîngă inimă.

— Asta cine-i ? întrebă Visarion, uitîndu-se la fotografie.

— Fata pe mormîntul căreia vrem să punem o floare... Vă rog, domnule căpitan, dacă vreți să ne împușcați, îngăduiți-mi să dau foc acestei fotografii. Nu vreau să las nici măcar imaginea ei sfîntă oamenilor, vorbi Amiralul.

— Hmm, pufni Visarion, eu am impresia că sînteți nebuni ! Nu cumva ați fugit din casa de nebuni ?

— Ce vă face să credeți că sîntem nebuni, domnule căpitan ? vorbi Amiralul. Viața e făcută din adevăr și minciună. Nu știu proporția exactă. Din păcate, sînt mai mulți mincinoși, decît oameni cinstiți ! Cînd cineva vă spune adevărul, simplu, curat, îl puneți la îndoială. Îl cercetați. Îi răstigniți sufletul. Îl jigniți. Vi se pare de necrezut, domnule căpitan, că un om care a suferit o viață întreagă își găsește, în sfîrșit, liniștea și dragostea lîngă o ființă, pe care din nenorocire a pierdut-o, și vrea să pună o floare pe mormîntul ei. În lumea asta crudă și nedreaptă în care trăim, vi se pare gestul de neînchipuit ? Prietenul meu, poetul Năvodaru, nu a cunoscut-o, pe fata asta niciodată, dar eu am adus-o din moarte în

fața lui, și el m-a crezut și m-a înțeles! Nu-i așa, poete? îl întrebă el pe Gică. Năvodaru aprobă tacit. „Am mai văzut eu chestii d-astea! Te iau pe tema sentimentală și nici nu știi cînd te-ai trezit cu dușmanul în cîrcă! N-am eu destulă bătaie de cap, mai îmi trebuie și povestea asta?“ se gîndea Visarion, în timp ce se uita la cei doi.

— Ce le facem, don căpitan? întrebă subofițerul, grăbit.

— Împușcă-i! ordonă el, deși n-avea chef de așa ceva.

Orghidan îl privi surprins. Îl știa pe Visarion un om blajin, bonom, afectuos, toate astea sub masca unui comandant rigid și dur. Dar Visarion aștepta reacția celor doi. Poate că vor mărturisi ceva, pentru a-și scăpa viața. Subofițerul le făcu semn să iasă. Cei doi nu se mișcau. Se albiră la față. Năvodaru începu din nou să tremure. Lacrimile i se rostogoleau tăcute pe obraji, cu plînsul hohotitor în suflet.

— Vă mai dau o șansă, vorbi Visarion, scoțînd ceasul din buzunar și punîndu-l pe masă. Dacă în cinci minute mărturisiți adevărul, vă dau cuvîntul meu de ofițer că vă dau drumul. Dacă nu, vă scot în drum și acolo, la marginea șanțului... Poc, poc... Mă înțelegeți, tu, ăla sensibilul? i se adresă Visarion Amiralului. Pe urmă puteți pleca unde vreți și puteți pune flori pe mormîntul cui veți pofti!

Amiralul îl privi pe Visarion ca de la o mare înălțime.

— Domnule căpitan, interveni Orghidan, ăștia doi nu sînt spioni! Mai degrabă doi vagabonzi, doi copii mari, care mai cred în povești...

— Și dacă se întîmplă ceva, răspunzi dumneata, locotenente?

— Dacă n-aveți nimic contra, răspund eu, răspunse Orghidan.

— Ce te face pe dumneata să garantezi pentru ei? îl întrebă Visarion pe Orghidan, ceva mai liniștit.

— Mai întîi, niște spioni au asupra lor niște lucruri care se leagă de problemele ostășești...

— Nu-i obligatoriu, răspunse Visarion.

— Mă rog ! Nici un spion nu-ți merge fără un act fals asupra lui și fără un răspuns bine pregătit, asta în cazul că va fi prins... Apoi, nici un spion nu va face niște declarații de strictă intimitate sufletească, pentru că însăși construcția spionului respinge o astfel de prezentare total neveridică ! Iar dacă totuși sînt spioni atunci sînt geniali ! conchise Orghidan. Desigur că e mai ușor să împușcăm niște oameni, care poate sînt nevinovați, decît să cercetăm. Dă bătaie de cap, adăugă Sergiu, de parcă ar fi ghicit gîndurile lui Visarion. Și-apoi, la vreme de război, chirurgul n-are vreme să îngrijească piciorul rănit... Îl amputează... E mai rapid, mai spuse el cu o ironie tăioasă.

Visarion se roși la față. În sinea sa, îi dădea dreptate lui Orghidan, deși era convins că locotenentul judecă la fel ca un civil. Nu putea crede că cei doi pot juca atît de liniștiți și cu atîta naturalețe rolul unor vagabonzi visători și nebuni.

— Ei ? V-ați hotărît ? îi întrebă el, băgînd ceasul în buzunar. Gîndiți-vă bine ! Peste cîteva minute, veți zăcea în șanțul șoselei !

Noi v-am spus ce-am avut de spus, adică adevărul, vorbi Amiralul. Dumneavoastră nu ne credeți. E normal. Întotdeauna adevărul a trecut drept minciună și minciuna drept adevăr. Și asta este una din pedepsele oamenilor. Dumneavoastră n-aveți decît să împușcați adevărul prin noi, acolo, la marginea șanțului...

— Ia-i, subofițer ! urlă Visarion înfrînt și umilit. Ia-i și pune-i la... curățat cartofi, pînă cînd vom cerceta !

Subofițerul îi scoase afară din odaie. Îi încadră între soldați.

— Tu-vă mama voastră ! Voi tot spioni sînteți ! mormăi el.

Îndată după plecarea celor doi, Visarion izbucni în rîs, izbindu-și chipiul de masă.

— Ce zici, Orghidane ? Așa-i că am întors-o bine ? I-am făcut să se c... pe ei !

Rîdea ca de o glumă bună. Orghidan îl privi cu răceală, învîrtind tabachera pe masă.

— Păi sigur, adăugă Visarion, voi, civilii, nu sînteți niciodată de acord cu...

— Domnule căpitan, îl întrerupse Orghidan, mi se pare crud jocul cu doi nefericiți, care în vreme de război se gîndesc să pună o floare pe un mormînt...

— Mai ales că acuma a muri e o chestie, ca și cum ai bea un pahar cu apă, îl completă Visarion pe Orghidan.

— Tocmai, domnule căpitan, vorbi mai departe Orghidan, v-ați jucat, strecurîndu-le spaima în suflet, cu brutalitate, deși în conștiința dumneavoastră erați sigur că nu pot fi spioni...

— La început am crezut... se scuză Visarion.

— Și pe urmă ? insistă Orghidan.

— Pe urmă ? N-ai văzut ? I-am trimis la curățatul cartofilor, rîse el, dar imediat rîsul îi muri pe buze.

Rămase cu privirea agățată de privirea neagră, fascinantă, a lui Orghidan. Încercă să-și miște ochii, dar îi fu imposibil. Se pomeni cu o altă identitate. Nu mai era căpitanul Visarion, ci Amiralul. Își aminti că a fost prins între linii și adus în fața unui căpitan român, necunoscut. Căpitanul avea o gură mare și strîmbă. Urla ceva la el, apoi ordonă să fie împușcat. Pe Visarion îl cuprinse o spaimă grozavă. Inima îi bătea în piept, de parcă sta să i-l spargă. Sîngele îi năvăli în cap. Fu dus de niște soldați la o margine de drum. Picioarele de-abia mai mergeau. I se muiară. Auzi închizătoarele armelor țăcănind scurt. „Acum mă omoară", se gîndi el și începu să plîngă. Căpitanul acela necunoscut ordonă „foc", cu gura aceea mare, urîtă și strîmbă. Dar în loc de răpăitul armelor, auzi rîsul hohotitor al căpitanului. Totul dură cîteva clipe. Se trezi buimac și se uită la Orghidan, ca și cum l-ar fi văzut întîia oară.

— Nu vă simțiți bine, domnule căpitan ? îl întrebă Sergiu și zîmbi.

— Nu știu ce am, spuse Visarion. Mă doare capul teribil.

Îi fu rușine să-i spună locotenentului ce i s-a întîmplat. L-ar fi crezut nebun. De-afară se auzeau pașii și vocile soldaților. Visarion avu sentimentul unei sfîrșeli fără de sfîrșit. Se rezemă de masă, lăsîndu-se ușor pe scaun. Orghidan îl privea țintă. Își șterse fruntea brobonită de o sudoare rece.

— Cred că pe lumea asta nu există nici un adevăr și dacă totuși există, ne temem să-l numim... mormăi Visarion.

— Ați spus ceva, domnule căpitan ? îl întrebă Sergiu, care nu auzise bine mormăiala căpitanului.

— Eu ? Da. Adică nu... ridică ochii. Orghidan îl privea zîmbind. În numele cărui adevăr facem acest război ? mai întrebă Visarion.

— Aici nu e vorba de adevăr, ci de niște drepturi, răspunse locotenentul.

— Drepturi izvorîte din niște adevăruri, șopti Visarion. Apoi ridică din umeri. Nu mai înțeleg nimic, nu mai știu nimic. Mama ei de viață ! Știu doar că oamenii sînt niște nefericiți...

— Noi sîntem creatorii nefericirilor, domnule căpitan.

— Asta mi se pare paradoxal. Pentru că nu vin din afară, ci din noi, din interiorul nostru. Și nu le putem stăvili. Nu că nu vrem, nu putem ! Cu ce drept un alt om îți ordonă să vii aici, să te tîrîi prin sîrma ghimpată, să înduri suferințe nemaiîntîlnite, să ucizi pe un alt om, pe care îl vezi pentru prima oară în viață și care poartă numele de „dușman" ? Unii mă decorează că am ucis, alții, dacă mă prind, mă împușcă pentru că am ucis. Unii mă decorează și alții mă împușcă ! Înțelegi ? Cînd stau cu capul în jos și cînd stau în picioare ? Adevărul este că adevărurile sînt niște rahaturi mari ! conchise Visarion, scuipînd pe jos cu scîrbă.

— Să-mi fie iertat, domnule căpitan, dar judecați lucrurile mult prea simplist. Sau mai bine spus, judecățile dumneavoastră sînt niște judecăți false, vorbi Orghidan. Visarion se încruntă. În esența lor, războaiele nu sînt decît niște izbucniri ancestrale ale bipedului. Neexistînd forma de exprimare, cuvîntul, oamenii soluționau nemulțumirile lor cu ciomagul, cu piatra, cu pumnii. După ce a apărut cuvîntul, războiul ar fi trebuit să fie ceva anacronic. Ceva depășit. În ceea ce privește adevărul, el există, domnule căpitan, din păcate, respectarea lui nu există. Asta e cu totul altceva. Uneori s-a mers pînă acolo, încît Adevărul și Realitatea să fie două aspecte la fel de veridice sau iluzorii ale unei aceleiași existențe. Adevăr, fără creștere cosmică, și Realitate,

fără forță creatoare, lasă imaginea unei săli cu cea mai modernă aparatură, dar luminată cu lampa de gaz. Cîndva vor veni alții și vor sufla în lampa de gaz, iar beznele dinlăuntrul lor nu-i vor mai înspăimînta, ci dimpotrivă se vor simți mai în siguranță decît în plină zi. Atunci războaiele vor fi fatalmente ceva din domeniul trecutului întunecat al acestei lumi, care nu-și găsește liniștea și așezarea decît prin războaie și moarte. Cum s-ar spune, îndeplinim munca lui Sisif, mai mult decît infernală, înălțînd războiul pînă la culmile păcii, ca imediat să coborîm pacea la picioarele războiului. Un fel de „perpetuum mobile"...

Căpitanul Visarion înțelese și nu prea cele spuse de Orghidan. În momentul acela, intră subofițerul care îi prinsese pe Amiral și pe Năvodaru. Lipi călcîile și luă poziția de drepți.

— Ce-i, subofițer ?

— Să trăiți, domnule căpitan, raportez că cei doi nu fac nici o treabă. Bucătarul s-a luat cu mîinile de' cap ! Ăia în loc să curețe cartofii, cîntă și spun poezii. Ce ordonați ?

Orghidan izbucni în rîs. Visarion rîse și el. Nu știa ce măsuri să ia.

— Tu ce le-ai face, subofițer ? îl întrebă Visarion.

— Să trăiți, don căpitan, eu le-aș trage o mamă de bătaie, să le treacă gustul de poezii... Acu... cum ordonați ?

— Lasă-i să cînte și să spună poezii. Sînt niște bieți nebuni !

— Am înțeles ! spuse subofițerul, vădit nemulțumit, întorcîndu-se pe călcîie și ieșind.

— Ce spui de asta, Orghidane ?

— Subofițerul a judecat ca și Kaizerul, bineînțeles la altă scară. Cîntă și spun poezii ? Atunci să-i batem ! Așa îi vom convinge ! Se înțelege că ei nu vor mai cînta, ci vor curăța cartofi. Dar nimeni nu-i va putea face să priceapă că în momentul de față nimeni n-are nevoie de poezie, că trupa are nevoie de cartofi...

— Cînd oare vom ști ce se petrece în mințile oamenilor ? întrebă Visarion, aprinzîndu-și o țigară.

— Niciodată, domnule căpitan, răspunse Orghidan, oferindu-i foc.

*

* *

— La noapte fugim, şopti Amiralul. Lui Gică îi căzu cartoful din mînă. Doar nu crezi că am plecat din Bucureşti cu gîndul ca să vin aici să curăţ cartofi!? adăugă el.

— Şi dacă pun iar mîna pe noi? îl întrebă Gică.

— Dacă vor pune mîna pe noi o să ne trimită iar la cartofi, şi noi vom fugi iar, şi uite aşa, pînă se vor plictisi, ei de noi şi noi de ei. Capisco?

— Ce-i asta „Capisco"? întrebă Gică, privindu-l pe Amiral cu ochii aceia de copil.

— Înseamnă pe italieneşte „ai înţeles". Că am fost şi prin Italia, la macaronarii ăia!

— Ce vorbeşti, Amirale? Ai fost în Italia? se minună Gică, de parcă Italia ar fi fost undeva la capătul pămîntului.

— Am fost, bă Gică! Şi acolo am fost. Nu mi-a plăcut, că mîncau pisici.

— Pisici? Puah!

Năvodarul simţi că i se întoarce stomacul pe dos.

— Totul e să ştii să stai deoparte, vorbi Amiralul, grav, deşi Gică nu înţelegea ce legătură putea fi între a „sta deoparte" şi pisicile italieneşti.

Noaptea fugiră. Reuşiră să treacă de cîteva santinele, care moţăiau cu arma la umăr. La ultimul post, santinela dădu alarma. Fură duşi înapoi la căpitanul Visarion.

— Ce-i cu ăştia, subofiţer? îl întrebă Visarion pe subofiţerul care îi adusese, cum se spune, „între baionete".

— Să trăiţi, don căpitan, au fugitără şi i-am prins.

— Mama voastră de vagabonzi! se stropşi Visarion la ei. De ce aţi fugit?

— Că nu ne place aici, domnule căpitan, răspunse Amiralul.

— Dacă mai încercaţi să mai fugiţi, să ştiţi că vă împuşc!

— Ce le facem, don căpitan? întrebă subofiţerul, uitîndu-se chiorîş la cei doi.

— Du-i înapoi la cartofi şi fii cu ochii pe ei!

Vreo cîteva zile, Amiralul și Năvodarul își văzură de treabă. Din cînd în cînd, subofițerul îi mai „anghiola".

— Lua-v-ar dracu de jagardele ! Voi ne mai lipseați ! Io, în locul lui don căpitan, vă puneam cu cracii în sus și termenam cu voi.

— Da ce sîntem noi de vreți să ne puneți cu cracii în sus, domnule subofițer ? îl întrebă Amiralul țifnos.

Gică îl trase de mînă prudent.

— Ce sînteți ? se scandalizâ subofițerul. Niște jigodii ! În loc să luptați pentru țară, bateți cîmpii, grierii dracului !

— Il est fou ! spuse Amiralul, ca să facă impresie.

Gică aprobă, dînd din cap, fără să înțeleagă nimic.

— Ce spuseși, bă ? Mă înjuri pe păsărește ? Grijania mă-tii de țivil ! Să-mi spui imediat ce e aia ilefu ?..

— În franțuzește, înseamnă „l-am supărat", explică Amiralul.

— Păi cum să nu mă supărați ? o lăsă subofițerul mai moale. Făceți-vă oameni de treabă, că p-ormă, schimb foaia ! adăugă el și se depărtă.

Cei doi îl urmăriră cu privirea, abia stăpînindu-și rîsul. Subofițerul mergea crăcănat și plin de importanță. Peste cîteva nopți, cei doi fugiră iar. Și n-au mai fost prinși. Cînd i se raportă lui Visarion că cei doi „spioni" au fugit, căpitanul clătină din cap cu lehamite.

— Dă-i în măsa ! Mai mă încărcam cu ei de doamne ajută ! Poate dau de sectorul lui Bărbulescu...

— Apăi, don locotinent Bărbulescu nu-i iartă, spuse subofițerul cu necaz.

— Ăștia sînt niște fericiți ! Nu știu de nimic ! Război ? Suferință ? Vax !

„Fericiții" umblară cîteva nopți bune. Ziua se ascundeau, și noaptea mergeau. Proviziile li se isprăviră. Frig al naibii ! Mai ales noaptea ! O încăpățînare nebună puse stăpînire pe ei. Întîlniră o cocioabă părăsită, dărăpănată, fără geamuri, cu pămînt pe jos. Amiralul se întinse de-i trozniră oasele.

— Iată Gică, fiule, palatul nostru !

— Rămînem aici, Amirale ? întrebă Gică mirat.

— Nici nu mă gîndesc ! Vom părăsi reședința la noapte.

Făcură un foc cu lemnele și paiele găsite acolo. Se tologeau la căldură, întinzîndu-se și nechezînd. Își încălzeau mîinile deasupra focului. Din cînd în cînd, Amiralul se întorcea, încălzindu-și și fundul.

— Mai ții minte, Amirale, romanța aia de la don Pandele! Aia de o cînta Dincă pianistul? începu Gică să fredoneze.

— „De ziua nunții tale-ți scriu... Acum, cîteva rînduri...“ cînta și Amiralul, cu vocea lui puternică și groasă. Își așează jobenul pe o ureche. Mă, Gică, fiule, să vezi tu cîte minunății sînt pe lumea asta! N-ai să te mai saturi de viață! Ne prinseră ăia ai noștri și ne-au pus să curățăm cartofi. Săracii! Ce-au înțeles ei din viața asta? Voiau să ne împuște. De ce să ne împuște? Ce le-am făcut noi? Nimic. Așa e? Dar ei, care nu știu să asculte decît de moarte, ce să facă să nu o supere? Și subofițerul ăla crăcănat... Se opri, apoi începu iar să cînte: „La nuntă n-am să pot să viu... Și dacă pot, la ce să viu...“

— „Să te mai văd pe gînduri!“ completă Gică și se dădu vesel peste cap.

Posturile înaintate germane ciuliră urechile. Undeva, în apropiere se vedea foc și se auzeau cîntece și rîsete. O patrulă fu trimisă în recunoaștere. Amiralul și Năvodaru habar n-aveau că se aflau în apropierea liniilor germane. Patrula mergea ghemuită. Ajunsă lîngă colibă, subofițerul german le făcu semn soldaților să înconjoare coliba. Se zgîiră pe locul unde erau ferestrele și văzură cu mirare doi civili, care rîdeau și cîntau de mama focului. Unul din soldați scoase grenada cu coada lungă, pregătindu-se să o arunce înăuntru, dar subofițerul îl opri. Apoi lovi ușa cu piciorul, trîntind-o de perete Amiralul și Gică săriră în picioare încremeniți.

— Halt! îi somă subofițerul.

Văzură niște uniforme străine și căștile pleoștite cu cornițe.

— Ăștia parcă nu sînt de-ai noștri, Amirale! se miră Gică naiv.

— Am încurcat-o, Gică, fiule, îngăimă Amiralul alb la față.

Fură duși la comandant. Acesta, un sas de prin părțile Sibiului, cunoștea limba română. Se opri în fața lor, cu mîinile la spate, măsurîndu-i cu o privire încărcată de dispreț.

— Cine sînteți și ce căutați aici ? îi întrebă ofițerul.

— Sîntem din București și... începu Amiralul.

Gică tremura ca varga.

— Și ce căutați aici ? stărui căpitanul german.

— Ne-am rătăcit ! răspunse Amiralul ceva mai degajat.

Un surîs ironic apăru pe buzele ofițerului.

— Pe ce drum ați venit ?

— Nu știm, să trăiți ! spuse Amiralul și începu să transpire.

— Actele ! zbieră la ei ofițerul.

— N-avem, răspunse Amiralul și începu să tremure și el ca și Gică.

Căpitanul german ordonă subofițerului să-i percheziționeze, în timp ce el se plimba prin cameră, fără să se uite la ei. Nu s-a găsit nimic asupra lor care să atragă atenția. Totuși căpitanul era convins că cei doi mint de spurcă.

— Mîine dimineață veți fi împușcați, spuse ofițerul calm, ca și cum le-ar fi spus că mîine dimineață li se va servi cafeaua cu lapte. Du-i de-aici și ține-i sub pază ! ordonă el subofițerului.

Acesta pocni călcîiele, semn că a înțeles. Doi soldați îi împinseră cu paturile armelor spre ușă. Deodată, căpitanul îi opri. Parcă se răzgîndise.

— Tu, ăsta cu țilindru, să-mi spui unde sînt românii. Dacă spui adevărul, s-ar putea să fiu indulgent. Aveți timp de gîndire pînă mîine la orele cinci dimineața, i se adresă căpitanul Amiralului. Ia-i ! ordonă el subofițerului.

Amiralul și Gică fură închiși într-un fel de cocină de porci. Santinela germană se plimba nepăsătoare înainte și înapoi. Cei doi îi văzură spatele lat și ceafa groasă, carabina, casca aceea urîtă, mersul mătăhălos.

— Ăștia sînt înarmați, Amirale, șopti Năvodaru apucat de un dîrdîit nervos.

— Și tu ce-ai vrea ? Să poarte fiecare o chitară pe umăr ? rîse Amiralul și îl mîngîie pe Gică pe obraz, ca pe un copil.

— Și dacă ne pun și ăștia la curățat cartofii ? mai întrebă Gică.

— Repetăm figura. Curățăm cît curățăm și pe urmă, huit ! O ștergem. Mai ai vreo țigară ?

— Nici de leac, Amirale ! Mi le-au luat nemții.

— Trăzni-ar Dumnezeu să-i trăznească ! Nu puteau să-ți ia briceagul ? Poate că are vreo țigară dihania asta care ne păzește ! Kamarad ! Hei, Kamarad ! strigă Amiralul la soldatul german.

Omul se întoarse fără grabă. Casca îi era mare și îi acoperea fruntea și urechile. Se apropie de Amiral, uitîndu-se la el ca la o gînganie.

— Țigară ! îi strigă Amiralul și își duse două degete la gură, făcînd gestul fumatului.

Neamțul ridică din umeri, apoi se întoarse și se depărtă. O vreme, cei doi rămaseră tăcuți. Nu se auzeau decît pașii santinelei, rari, puternici, apăsați.

— Dacă aș fi știut că tu ești moartea mea... vorbi Gică mohorît.

— Eu ? Moartea ta ? De unde pînă unde, Gică, fiule ?

— Pentru că de nu te-aș fi cunoscut, n-aș fi ajuns aici. Stăteam acolo, în podul meu, cu cărțile mele, cu hărțile mele, cu călătoriile mele imaginare...

— Gînduri de șoarece ! răspunse Amiralul disprețuitor. Niciodată n-ai să fii mare și nici poet ! Nu știi să zbori, băiete ! Știi doar să te tîrîi... adăugă Amiralul, scuipînd într-o parte. Deci te lepezi de mine ?

Se uita la Gică cu durerea vagabondului părăsit de toți.

— Nu vreau să mor, Amirale. Mă înțelegi ? Vreau să fac și eu ceva pe lumea asta, spuse Năvodaru, și ochii i se roșiră.

— Dar cine te oprește, poete ?

— Moartea, pe care o simt în jurul meu.

— Prostii ! Poeții nu mor niciodată ! Și-apoi scăpăm noi de-aici. Îi sucim, îi învîrtim și cînd ne-o veni bine o ștergem.

— Crezi ? îl întrebă Gică cu un licăr de speranță.

— Absolut sigur, mon cher ? Căpitanul ne-a dat o portiță de scăpare. Ne-a cerut cîteva informații... Le dăm, ne dă...

— Chiar vrei să le spui că am întîlnit trupe românești ?

— Minciuna este cel mai desăvîrșit adevăr, cînd știi s-o rostești.

În dimineața următoare, la orele cinci, fură aduși în fața comandantului. Erau murdari de noroi și miroseau a cocină.

— Ei ? întrebă căpitanul. Își potrivi monoclul, uitîndu-se la ei de sus.

— Dacă vă spunem, ne dați drumul ? îl întrebă Amiralul.

— Aici eu pun condiții, nu tu, îl repezi căpitanul pe Amiral.

Amiralul dădu niște indicații cu totul aiurea. Arătă cu degetul pe hartă cu atîta siguranță, încît ofițerului german i se aburi monoclu de emoție. Năvodaru întări spusele Amiralului.

— Acum putem pleca ? îl întrebă Amiralul pe neamț.

— Nu chiar atît de repede. De ce vă grăbiți ? îi întrebă ofițerul și surîse.

Făcu un semn, și cei doi fură închiși din nou. Timpul trecea chinuitor de greu. Amiralul închise o clipă ochii, de parcă ar fi încercat să aținească. Gică își freca mîinile una de alta, pentru a și le încălzi. Îi păzea un alt soldat, ceva mai în vîrstă.

— Nu se poate să ne împuște ! N-au nici un drept. N-au găsit nimic la noi ! izbucni Năvodaru. Îl cuprinse un frig nervos, zgîlțîindu-i tot trupul. Amiralului îi era a zăcere. Din cînd în cînd, își ștergea mîna umedă de pantalon. Nu scotea o vorbă. Se mulțumi să surîdă, auzind izbucnirea lui Gică. Îl prinse căscatul. Gică plîngea în tăcere, cu capul îngropat în palme.

— Nicht weinen, nicht weinen ! îl consolă soldatul german pe Gică, văzîndu-l că plînge.

— Ce vrea ăsta ? întrebă Amiralul și scuipă pe cizma neamțului.

Raportînd cele spuse de Amiral, căpitanul german puse toată linia germană în alarmă. Un avion de recunoaștere survolă deasupra așa-ziselor poziții românești. Artileria își pregăti bateriile. Pînă la urmă s-a constatat că totul fusese o minciună. Nu era nici o trupă românească acolo unde arătase Amiralul. Telefoanele sunau fără încetare.

În cocina lor, Amiralul și Gică se mai liniștiră. Căscau, bătîndu-se cu palma peste gură.

— Există două posibilități, poete, vorbi Amiralul.

— Care ? întrebă Gică între două căscături.

— Ori ne dă drumul, și atunci e bine, ori ne împușcă, și atunci nu e bine. A treia posibilitate nu există.

— Ești nebun, Amirale ? se revoltă Gică. Începu să tremure. Cum să ne împuște ? Ar fi din cale-afară ! Așa, fără judecată ? Fără dovezi ?

— Dacă descoperă că i-am mințit, sîntem rași ! vorbi Amiralul.

Gică vru să răspundă, dar ușa cocinei se deschise și soldații îi încadrară pe cei doi, ducîndu-i în fața căpitanului german. Ofițerul era roșu la față. Își păstra totuși calmul. Se juca, chipurile, cu lănțușul de aur ce-i slujea drept brățară. Înălță mîna și lănțușul aluneca în jos, apoi mișcarea se executa invers. Se făcea că nu-i vede pe cei doi, care tremurau lîngă ușă.

— Ah ! Dumneavoastră... spuse el, făcînd pe surprinsul. Le surîse cu toată gura. Se ridică și veni în dreptul lor. Ați spus adevărul, le spuse el și îl bătu prietenos pe Amiral pe umăr.

Celor doi nu le veni să creadă. Nu cumva românii intraseră în poziția indicată cu atîta siguranță pe hartă de către Amiral.

— Sînteți liberi ! îi anunță căpitanul. După cum vedeți, și noi ne-am ținut cuvîntul. Și voi, și noi am jucat cinstit, cu cărțile pe masă. Puteți pleca ! spuse ofițerul și le surîse binevoitor. Nu le întinse mîna.

— Și dacă soldații dumneavoastră ne opresc ? îndrăzni să întrebe Amiralul.

— Fiți fără teamă !

Amiralul și Gică ieșiră cu spatele, ploconindu-se de cîteva ori. Într-adevăr, nu-i opri nimeni. Poarta era deschisă. O porniră repede înspre șosea.

— De necrezut, de necrezut!

— Ce e de necrezut, poete? îl întrebă Amiralul pe Gică.

— Amirale, cred că puține capete ca al tău există pe lume, spuse Năvodaru, înconjurînd talia Amiralului cu brațul.

Amiralul surîse măgulit.

— Ai văzut, Gică, fiule, că nu mor oamenii așa de repede!

— I-ai dus al dracului de frumos! se minună Gică.

— Oamenii nu sînt chiar atît de deștepți pe cît ar vrea să pară, spuse Amiralul, potrivindu-și jobenul.

Mergea cu pieptul scos în afară, ca un comandant victorios.

— Să vezi comedie, cînd or vedea că i-am păcălit! Ce or să ne mai blesteme! spuse Gică și începu să rîdă naiv, convins că nemții i-au crezut pe cuvînt.

Erau atît de fericiți, că nici nu auziră în urma lor tropăit de cizme. Amiralul își duse mîinile la spate, mergînd țanțoș înainte. Gică iuți pasul, ca să-l ajungă.

— Vezi tu, Gică, fiule, începu să explice Amiralul, ridicînd un deget în sus, în momentul cînd fericirea ți-a ieșit înainte...

Auziră în spatele lor niște împușcături. N-au mai avut vreme să se întoarcă. O mînă uriașă îi trînti la pămînt. Mai întîi căzu Amiralul, împleticindu-se, apoi Gică, după ce mai făcu cîțiva pași. Căzură trăzniți de gloanțe. Gică încercă să ridice capul, dar o greutate mare îl ținuia pe loc. Curios! Nu-l durea nimic. Totuși reuși să întoarcă puțin capul. Îl zări pe Amiral, căzut cu fața în jos, cu capul întors într-o parte. Parcă rîdea. Apoi privirea îi deveni indiferentă și cețoasă. Nu putu să scuipe, așa că înghiți cu greu dulcegăria aceea călduță, care îi umpluse gura. Mai zări lîngă Amiral o femeie tînără și frumoasă. „Asta trebuie să fie Nora", gîndi Năvodaru. Nora îl ajută pe Amiral să se ridice din țărînă, apoi îi dădu mîna și lui Gică. Porniră veseli tustrei. „De ziua nunții tale-ți scriu..." cînta Amiralul, cu vocea aceea de bas

profund „Acum, cîteva rînduri", completă Gică Năvodaru ascuțit.

Pe noroi rămaseră cele două cadavre, Gică Năvodaru, poet și sculptor de pietre funerare, și Niță Salcie, zis și „Amiralul", milionar american, așa cum îl știa soru-sa de la Brăila. Un soldat german, din cei ce au tras în ei, se apropie și îi întoarse cu vîrful cizmei cu fața în sus. Se uită o clipă la ei cu atenție, apoi se depărtă repede.

Derutați de declarațiile mincinoase ale Amiralului, nemții neglijară flancul lor stîng, lăsîndu-l descoperit. N-au trecut nici două ore și românii izbiră puternic și pe neașteptate flancul descoperit al dușmanului. Căpitanul sas nu mai avu vreme să fugă. O baionetă cît un țăruș îi pătrunse în coastă. Căzu icnind. Soldații germani aruncară armele și se predară. Atacul românesc a fost atît de fulgerător și neașteptat, încît unii din soldații germani nici n-au mai avut vreme să se echipeze.

Căpitanul Visarion mergea vesel pe șosea, cu chipiul pe ceafă, urmat de locotenentul Orghidan. Acolo dădură peste cadavrele celor doi. Pe fața Amiralului încremenise un rîs batjocoritor, iar chipul lui Gică exprima o uimire mare.

— Dacă ar fi rămas la noi ar fi trăit și astăzi, spuse Visarion lui Orghidan, cu o vagă părere de rău.

— Erau niște zburători, și noi i-am considerat rîme! vorbi Orghidan și se întoarse, spre a nu le mai vedea chipurile încremenite.

Nimeni n-a știut că, datorită acestor două haimanale visătoare, trupele românești repurtaseră o victorie frumoasă în sectorul acela.

*
* *

Misi își privi izvorul morții ei cu sentimentul unei mari mîntuiri. Și tăcerile din suflet și le auzea. Tăria aceea rotundă de la sîn o ținea ca un cîrcel, ca un fel de elastic care strînge și incomodează. Nu avea nici un fel de teamă, doar o nesfîrșită tristețe. Stătea întinsă pe pat, cu mîinile sub cap. „Poate că rostul meu nu-i aici", gîndi ea, ridicîndu-se într-un cot și uitîndu-se

țintă la revolver. Arma stătea lîngă ea, cu țeava înspre inimă. Misi ridică privirea și întîlni portretul lui Serafim. Auzi vocea lui, cum îi picura șoapte în creier : „Nu-ți fie teamă ! Nu doare. Doar remușcările dor". Vocea lui părea că vine de la o mare depărtare. Apoi cuvintele spionului se învălătuciră, devenind difuze ca niște zgomote ciudate. „Încotro voi porni și unde mă voi opri ?" își auzi Misi șoapta. Serafim surîse. Părea că se distrează, ca de o glumă bună. Apoi chipul lui se mistui într-un fel de ceață, lăsînd să apară în locul lui figura lui Sergiu Orghidan. Fără să-și dea seama, Misi întinse mîinile, ca pentru îmbrățișare. Dar Orghidan nu schiță nici cel mai mic gest de apropiere. „Sergiu", șopti Misi, abia mișcîndu-și buzele. Își simți fruntea brobonită de o sudoare rece, pe care renunță să o mai șteargă. Era incapabilă de a face cel mai mic gest, aidoma unui călător care stă și se gîndește ce lucruri trebuie să-și mai ia pentru călătorie. O secundă, revăzu chipul lui Buhuși, cu trăsături frumoase, ușor vulgare, și închise ochii, încercînd să alunge vedenia.

Afară începuse să plouă mărunt, țîrîit, și Misi auzea cum se scurge apa pe burlan, zgomotoasă, cu esență de viață. De undeva, din stradă, cineva întreba pe altcineva : „Cînd pleci ?" Sau poate i s-o fi părut. Din casă nu răzbătea nici un zgomot. Totul era liniște și firesc. Misi se gîndi că această liniște se va sparge azi, nu mai tîrziu, asemenea unei oglinzi în care arunci o piatră. Apoi liniștea va reveni în casa în care nu avusese loc nici o frămîntare, nici o explozie. Zări pe noptieră scrisoarea Pușei Mavrodin. Era în Elveția, căsătorită cu un mare om de afaceri. Pușa o întreba de un oarecare Horia Misirliu. Cine naiba mai era și Misirliu ăsta ? căuta să-și amintească Misi. Ah, da ! Studentul acela cu ochelari, vorbăreț și flușturatec, pe care îl văzuse în casa lui Grădișteanu. Camera se umplu de năluci și amintiri. De undeva, se auzi fluieratul unui tren...

Apucă revolverul pe care îl luase din sertarul lui tată-său și, deodată, rămase singură. Toate nălucile dispărură. Văzu capsele lucioase ale cartușelor, ca niște ochi galbeni de pisică, așezate în butoiașul cu găuri. „Una-două-trei-patru-cinci-șase", numără Misi. Cînd ri-

dică arma, mîna înfierbîntată se strînse pe mînerul rece. Pipăi locul, sub sîn, apoi fixă țeava, fără să-i tremure mîna. Simți apăsarea țevii și își auzi inima zbătîndu-se nebună de spaimă. „Doamne-Dumnezeule, nu mă lăsa să mă lovesc de nepăsarea ta!“ bolborosi Misi, și degetul arătător se încovoie hotărît pe trăgaci...

Detunătura răsună înfundat. Misi nu simți nimic, decît o înțepătură și o arsură ușoară. „Poate că n-am nimerit“, își spuse ea și încercă să mai apese o dată pe trăgaci. Dar revolverul nu mai era în mîna ei. Căzuse. Se pipăi și își simți mîna udă. Portretul lui Serafim se învîrtea prin cameră, de parcă dansa. Misi făcu un efort pentru a se ridica. „Nu mai încerc! Este peste puterile mele...“ Gîndul se rupse ca un șnur putred. Lumina din cameră se schimbă brusc într-un întuneric de nepătruns.

Mihalache se întoarse acasă pe la ora unu și jumătate. Natali o trimise pe Victoria, fata din casă, să o poftească pe domnișoara Misi la masă.

— Dacă războiul se va termina anul ăsta, ceea ce nu cred... începu Comăneanu, căznindu-se să înțepe o măslină cu scobitoarea.

Un țipăt de spaimă îi făcu pe amîndoi să tresară. Victoria intră în sufragerie. Era albă la față, tremura toată și plîngea.

— Ce ai, fă? Te-au apucat năvîrliile? o întrebă Comăneanu, întorcîndu-se spre ea.

— Domnișoara Misi...

Nu putu vorbi mai departe. Natali se îngălbeni și se ridică de la masă. Mihalache se ridică și el. Porni grăbit înspre odaia fetei. Prin ușa întredeschisă, o zări pe Misi căzută pe pat, cu fața în jos. Văzu revolverul și pata de sînge și se cutremură. Auzi țipătul disperat al lui Natali și bufnitura unui trup care cade. Se întoarse năuc. Natali leșinase. O zăpăceală de nedescris cuprinse toată casa. Pe Natali o ridicară și o duseră în dormitor.

— Ce te belești la mine? urlă Comăneanu la Petruț, șoferul. Fugi după doctor!

Îl apucă durerea aceea ciudată, care îi sfărîma pieptul, gîtul și urechile. Medicul venit în grabă nu a mai putut constata decît moartea lui Misi. Procurorul sosit la fața

locului încerca să facă o mică anchetă printre servitori. Era foarte tînăr și emoția i se citea pe față.

— Lasă-mă, domnule, cu tîmpenile astea! îl repezi Comăneanu. Copilul meu s-a sinucis! Ce mai vrei?

— Știți... Noi trebuie să ne facem datoria... se bîlbîi procurorul.

Se așeză la o măsuță, pentru a încheia procesul-verbal, renunțînd la anchetă. Comăneanu zări niște oameni în halate albe, care umblau nepăsători prin odăi, apoi aceiași oameni ridicară corpul lui Misi, așezîndu-l pe o brancardă. Mihalache zări chipul alb ca hîrtia al copilului său, cu părul răvășit, cu ochii mari deschiși, sticloși. Oamenii o acoperiră și o scoaseră din casă.

— Domnul Comăneanu, va trebui să-i facem autopsia, vorbi medicul legist, dar dacă dumneavoastră...

Comăneanu nu răspunse. Parcă nici nu l-a auzit. Îi întoarse spatele. Medicul ridică din umeri și ieși în urma celorlalți. Ușile se închiseră și Comăneanu avu sentimentul unei singurătăți mortuare. Intră în odaia fetei, uitînd de Natali și de toți. Pe parchet rămăseseră niște pete de sînge, pe care Mihalache le ocoli. De-abia acum își simți sufletul răscolit de o mare durere și de-abia acum își dădu seama cît de mult a iubit-o. Se învîrtea prin cameră încă năuc, oprindu-se în fața patului murdar de sînge, apuca între degete cîte un lucru de-al ei, un combinezon, o cămașă de noapte, le privea lung, apoi le lăsa să cadă pe jos, fără a le mai ridica. Se lăsă pe patul lui Misi cuprins de o mare oboseală. Acolo îl prinse plînsul. Un plîns smuls din inimă, disperat, pe care în zadar căuta el să și-l stăpînească. Se ridică, trezindu-se în fața portretului lui Serafim. Îl privi cu ură. „Din cauza ta s-au întîmplat toate, tu, care nu ai răspîndit în jurul tău decît moarte!" se adresă el portretului. Serafim îi prinse privirea și Comăneanu nu și-o mai putu întoarce. Ochii spionului luceau drăcește, de parcă erau pictați cu fosfor. Comăneanu îl scuipă în față. Saliva curgea lenești pe chipul lui Serafim, prelingîndu-se pe lîngă colțul gurii, ca un fel de bale veninoase. „Am să te arunc în foc!" bolborosi Mihalache. Tresări, auzind ușa deschizîndu-se. Victoria bîiguia ceva neînțeles, sau poate așa i se părea lui.

— Ce tot spui ? Nu înțeleg ! Vorbește mai tare !

— Conașule, nu-ș ce are conița... Vorbește în dodii...

— Vorbește pe mă-ta în dodii ! o ocărî Comăneanu. Cum o să vorbească în dodii ?

— Să mă bată Dumnezeu dacă vă mint ! Cîntă și rîde. Ba a aruncat după mine cu vasul ăla marile de flori din dormitor. Că mă mirai și eu, de unde atîta putere !

Natali nu mai rezistase. Moartea lui Misi o doborîse. Nervii cedaseră. Comăneanu o internă într-o casă de sănătate chiar în ziua aceea. Natali făcuse o demență agresivă. Spărgea tot ce-i cădea în mînă, apoi rămînea cu privirea nemișcată într-un punct, de parcă ar fi vrut să-și amintească de ceva.

Comăneanu nu închise ochii toată noatea. Se plimba prin dormitor, de la ușă la sobă și înapoi. Spre dimineață se așeză în fotoliu. Ațipi pentru scurtă vreme. Văzu cum se deschide ușa încet și în cadrul ei o zări pe Misi. Era parcă mai frumoasă ca oricînd.

— Misi ! strigă Comăneanu, cuprins de o mare fericire. Ce naiba a fost gluma aia a ta cu sinuciderea ? Ne-ai băgat în răcori pe toți.

Se ridică, și Misi îl îmbrățișă, sărutîndu-l pe amîndoi obrajii, fără să spună ceva. Atunci, prinzînd-o în brațe, o lipi de pieptul lui și începu să o legene ușor. Mai văzu în mîna ei dreaptă, aceea care ținuse revolverul, un buchet de crizanteme. Chiar și parfumul stins de flori veștede și zdrobite îl simțea în nări. Apoi avu senzația că ceva cald îi picură pe mînă. Se uită și văzu sînge. Mult sînge. Toată mîna i se năclăise.

— Misi, de unde e sîngele ăsta ? se făcea că vorbește el, ștergîndu-și mîna de pantalon.

— Din inima mea, răspunse Misi rîzînd. De unde ai fi vrut să fie ?

Apoi Misi se apropie de patul pe care stătea Natali.

— Ai venit, Misi ? o întrebă Natali, bucurîndu-se nespus.

— Am venit să te iau, mamă ! Nu-mi place să mă duc singură la doctor ! În curînd voi avea un copil. Vrei să-l vezi ?

Cu un gest ușor, Misi își deschise pîntecul. Comăneanu zări printre intestine capul rînjit al lui Serafim.

Mihalache se trezi, urlînd de spaimă și oroare. Privi în jur și începu să se liniștească. Camera dădea senzația de pustietate și tăcere. Doar lumina mică, roșie, care încadra ușița de la sobă, mai aducea puțină viață în mohoreala din sufletul lui. Și, curios, pentru prima dată, Comăneanu simți înfiorarea înghețată a morții în zbaterea ei tragică...

La înmormîntarea lui Misi a venit toată lumea „bună" a Bucureștiului. Florile îi acoperiră trupul așezat în sicriu, încît aproape că nici fața nu i se mai zărea. Comăneanu asculta slujba preoților complet absent. Parcă n-ar fi fost vorba de fata lui, ci de o oarecare, la care s-a nimerit întîmplător să fie și el. Îl zări pe Grădișteanu și căută să-și amintească dacă l-a salutat sau nu. Lîngă sicriu, Jorj Donici, îmbrăcat în uniformă militară de cavalerie, își ștergea lacrimile pe furiș. La cîțiva pași de el, doctorul Mayer hohotea de plîns. Îl mai zări și pe Tărtășescu, bîțîind din cap în urma unui „Parkinson" vechi, între soția și fata lui. Apoi privirea i se opri pe Dinu. Nu-l mai văzuse de cînd se mutase. Îi cercetă statura înaltă, voinică. Ochii ușor nostalgici, ușor visători, ochii Nataliei. Uniforma de roșiori îi ședea de minune. Stătea cu mîinile dinainte, ținîndu-și chipiul. Sabia cu garda ce se sfîrșea cu un cap de vultur cu ochii de rubin îi spînzura la șoldul stîng. Auzi glasul preotului : „Dați celei ce a fost sărutarea cea de pe urmă !" Se apropie buimac de sicriu și sărută fruntea rece și galbenă ca fildeșul a copilei sale, după care se trase într-o parte, speriat parcă de zgomotul pașilor săi. Donici sărută mîinile încrucișate pe piept ale lui Misi și iconița de argint. Dinu se apropie timid. I se auzea zornăitul pintenilor. Își făcu cruce, apoi se plecă asupra lui Misi, privind-o cîteva clipe nedumerit parcă de tot ce se întîmplase. Îi sărută obrazul, fruntea, apoi mîinile. Se prinse de marginea coșciugului și răsuflă adînc. Ochii îi erau roșii și umflați de plîns. Porni în urma sicriului, auzind cum îi scrîșneau pietricelele de pe alee sub talpă. Simți o mînă care i se agață de braț. Întoarse capul. Comăneanu se sprijinea de el, fără să spună o vorbă. Parcă se mărunțise și se gîrbovise. Părul alb se răscolea de vînt.

— Acoperă-te ! îi spuse Dinu. E frig pentru dumneata.

— Nu mi-e frig ! La timpul ăsta, vremea e încă blîndă.

Aproape de groapă, Mihalache îi lăsă brațul și se întoarse, tîrîndu-și pașii înapoi pe alee. Porni către ieșire, fără să mai privească înapoi. Peste groapa acoperită, groparii așezară coroanele de flori cu panglici negre și violete. Dinu rămase pînă la urmă.

Seara rămaseră singuri. Dinu și tată-său. Tăceau amîndoi, de parcă nu aveau ce să-și spună. Fata din casă intră încet, cu ochii roșii de plîns.

— Servesc masa, conașule ? întrebă ea pe Mihalache.

Comăneanu nu răspunse. Poate că nici n-a auzit-o. Victoria întrebase cu glas de șoaptă.

— Vrei să mănînci ceva ? îl întrebă Dinu.

— Cine ? Eu ? Ah, nu ! Nu mi-e foame ! Poate tu... răspunse Comăneanu.

— Nici mie nu mi-e foame !

Victoria ieși fără zgomot. Mihalache se ridică și deschise dulăpiorul. Scoase din el o sticlă de vin vechi și luă din bufet două pahare cu picior.

— Bei ?

— Așa, ca să-ți țin dumitale companie, spuse Dinu.

Mihalache turnă vinul, apoi ridică paharul, privindu-l în zare.

— Ăsta e un vin, pe care l-am păstrat de cînd erați voi de o șchioapă. Îl țineam pentru nunta...

Se opri, ferindu-se să pronunțe numele lui Misi. Își plimba mîna peste fața de masă, ca și cum ar fi mîngîiat-o. Dinu îi zări cearcănele de sub ochi, ca niște pungi negre.

— Și-acum, ce ai de gînd să faci ? îl întrebă Dinu.

Comăneanu ridică din umeri, fără să răspundă. Sorbi din vin, așezînd paharul pe masă cu grijă. Și iar își plimbă mîna pe fața de masă, ca pentru a aduna niște firimituri nevăzute.

— Acum s-au terminat toate, răspunse el într-un tîrziu. Vreau să spun că s-au dat toate peste cap. Ca și cum ți-ar așeza cineva o bombă sub gospodărie... Tăcu din nou, umplîndu-și paharul. Tu nu bei ?

— Nu prea fac caz de băutură, răspunse Dinu.

— Ba eu, la vîrsta ta, beam de stingeam ! Războiul ăsta le-a încurcat pe toate, mormăi el, apoi bău paharul pînă la fund. Dinu observă cum închide ochii, trăgînd colțul gurii în jos, de parcă s-ar fi temut de lovitura cuiva. Misi nu trebuia să facă ce a făcut ! adăugă el și privirea i se împăienjeni.

— E foarte greu să pătrunzi în sufletul cuiva ! Nu-l poți fora la mari adîncimi, vorbi Dinu, muindu-și buzele în vin. Și-apoi, fiecare din noi sîntem niște unicate. Structuri deosebite...

— Așa o fi ! În orice caz, gestul ei mi se pare de un egoism feroce. Mă tot întreb și nu înțeleg ce a determinat-o să facă asemenea gest. Ce-i lipsea ? Că, slavă Domnului, avea de toate ! Hai să zicem că ar fi fost îndrăgostită... Cine ar fi oprit-o ? Nu a lăsat un rînd, o scuză, o motivare...

— Ți-ar fi folosit la ceva ?

— Nu. Firește că nu. Dar așa, ca principiu. Pe biata maică-ta ai văzut unde a adus-o moartea lui Misi ! Eu, mă rog, să zicem că am fost o brută, un om care n-am înțeles că nu averea aduce firicirea, deși, fără blestemata asta de avere, omul e la cheremul fiecăruia. Știu că nu plec cu averea în groapă, dar cît trăiesc sînt ferit de lovituri, temut și respectat...

— Ai uitat să spui și „iubit" tată, îl ironiză ușor Dinu.

— Iubit pe dracu ! Nimeni nu-l iubește pe cel cu avere. Îl urăște, îl invidiază, îl ascultă, de frică...

— Ai fost un om slab, tată, îl întrerupse Dinu.

— Slab ? Eu ? De ce ? Mi-am sfîșiat adversarii și am dat cu ei de pămînt. Asta dovedește putere, nu slăbiciune.

— Numai un om slab poate gîndi ca tine, îi răspunse Dinu. Cei mai fricoși oameni de pe lume au fost tiranii. Cei care înecau revoltele în sînge, cei care oprimau, temîndu-se și de umbra lor. Cui a folosit această cruzime ? Ți-ai sfîșiat adversarii, ca orice primitiv, bineînțeles, cu alte mijloace. Adică n-ai pus mîna pe ciomag, să dai în cap, ca să te aperi. Procedeul este în raport cu gradul de civilizație, dar efectul e același. Nici o avere nu se poate face pe căi cinstite, nu mă refer la traiul liniștit al celui ce a muncit și agonisit, pentru a duce o viață onorabilă,

ci la aceia care au sfîșiat pe alții, așa cum ai spus-o, ca să adune mai mult decît le trebuie. Decît necesarul lor de viață. Sigur că vîntul soartei suflă uneori pieziș, răsturnînd niște situații, că pămîntul n-a fost lăsat cu specificația de a aparține unui număr restrîns de oameni, că fiecare din noi avem dreptul la o viață mai bună și mai dreaptă, fără a fi construită pe cadavrele semenilor noștri...

— Dar războiul ăsta ce e ? Nu-i ridicarea unora pe cadavrele altora ? Nu are în substratul lui acapararea economică ? Nu este un rapt, cu care lumea s-a obișnuit ? Pentru ce ducem acest război costisitor de vieți și de averi ?

— Trebuie să existăm ca națiie și să apărăm un pămînt care ne aparține de mii de ani. A-l lăsa în mîna acaparatorului de care ai pomenit dumneata, este o slăbiciune și o lașitate. Niciînd românii n-au depășit fruntariile lor cu gîndul de a ocupa pămîntul altor neamuri. Ei n-au făcut altceva decît să se apere. Asta facem și în momentul de față.

— Nu ne-am înțeles niciodată unul pe altul, vorbi Comăneanu. Deși tu, ca mai tînăr, ar trebui să cedezi, adăugă el.

Nu-l supăra discuția. Dimpotrivă. Îl îndepărta de la tragedia fetei lui. Iar Dinu deschisese discuția tocmai pentru că îl văzuse pe tată-său dărîmat.

— Dacă te mulțumește acest fariseism ridicol, sînt gata să cedez, răspunse Dinu. Nimeni nu mă poate obliga să cred în teoriile cuiva numai pentru faptul că e mai bătrîn ca mine, adăugă el.

— Fă cum crezi, spuse Comăneanu mohorît. Eu nu-ți cer nimic. De altfel, nu mai cer nimănui nimic.

— Tată, nu cred că are vreun rost discuția de față, care n-are nici o legătură cu cele ce s-au întîmplat. Viața merge înainte fără a se opri nici măcar o fracțiune de secundă în fața nenorocirilor. Lucrurile s-au închis. Să încercăm să vedem mai departe...

— Unde mai departe ? Există pentru mine un „mai departe“ ? Și la ce bun ?

— Sigur că, în starea ta de-acuma, nu poți vedea lucrurile decît așa. Poate că mai tîrziu, va interveni acel

echilibru de care dispune fiecare om și care uneori se pierde, dar nu definitiv...

Dinu regreta acum că deschisese această discuție cu un om pe care soarta îl plesnise cu pumnul peste față, ameținându-l.

— Crezi că mamă-ta își va mai regăsi echilibrul acela de care vorbești ? Niciodată ! Întunericul care i-a învăluit mintea îi va cuprinde cu încetul și trupul... Rămase cu privirea ațintită la ușă, ca și cum ar fi așteptat pe cineva. Nu știu eu chestia asta cu echilibrul, reluă el, dar știu un singur lucru : că e o mare nenorocire să rămîi singur... Să fii un însingurat...

— Singurătatea nu este totuna cu însingurarea, îl corectă Dinu. Pe una ți-o cauți, pe alta ți-o dă soarta.

Noaptea coborî pe nesimțite. Vorbiră mult, pînă tîrziu. Comăneanu era ceva mai volubil, mai dezghețat. Discuția prelungită cu Dinu îl mai scoase din mohoreală. Aproape de douăsprezece noaptea, Dinu se ridică.

— Ce faci ?

— Va trebui să plec, spuse Dinu, uitîndu-se la ceas.

— Unde ? Nu dormi acasă ?

Întrebarea suna ca o invitație aproape de rugăminte.

— Trebuie să-mi strîng lucrurile... Regimentul meu va intra în luptă.

— Și tu ?...

— Eu fac parte din regiment, răspunse Dinu, zîmbind.

— Da, da. Așa e. Aproape că uitasem, spuse Comăneanu și se întristă. L-am văzut și pe Jorj la cimitir. Era în uniformă. Nebun bătrîn ! mormăi el. Ce-i trebuie ?

— Nu-i nici nebun, nici bătrîn, răspunse Dinu. Un bărbat care e gata să-și dea viața pentru un ideal sfînt nu poate fi socotit nebun, iar entuziasmul de care dă dovadă demonstrează că încă e tînăr. Foarte tînăr ! Nu te supăra, tată, dar dumneata ești bătrîn !

— Nu mă supăr, răspunse Comăneanu. Nu mai avea puterea împotrivirii și nici a contrazicerii.

Își dădea seama că a obosit. Și își mai dădea seama că Dinu era un alt fel de om, în vreme ce el nu era decît un capitulat. Se sfii să-i spună ce gîndește.

— Cînd ne mai vedem ? întrebă Mihalache.

— Cine știe ?... În orice caz, caută să te liniștești și ai grijă de mama !

— Aleagă-se praful de tot, mormăi bătrînul mai mult pentru sine.

Se despărțiră, amîndoi cu sentimentul că nu se vor mai revedea niciodată.

*

* *

De o săptămînă, soldații săpau tranșee în pămîntul înghețat și tare ca stînca. Munca era istovitoare. Tîrnăcoapele loveau pietrele, făcîndu-le să scapere. Săpat în mal, căptușit cu scînduri, bordeiul locotenentului Sergiu Orghidan era călduros ca un palton. Brazii îmbrăcați în zăpadă, ca într-o haină groasă și albă, făceau să joace în soare promoroaca în sclipiri de pietre prețioase.

Ghiță Pop, care printr-o întîmplare fericită ajunsese încheietorul plutonului fostului său coleg Sergiu Orghidan, citea pentru a nu știu cîta oară ultima scrisoare primită de la Luiza. Mai bine spus, nu o citea, căci o cunoștea pe dinafară, dar scoțînd scrisoarea din plic își amintea de Luiza, de casă, de București, de serviciul său. Și toate la un loc păreau un fel de manta de protecție, ce-l apăra de frig și de spaime. Băgă scrisoarea în buzunarul de la piept și porni încet înspre bordeiul locotenentului Orghidan. Soldații își suflau în pumni, ca să-i mai dezghețe. Din jumătate în jumătate de oră, Orghidan schimba santinelele, care dîrdîiau rebegite, în mănățuțele subțiri, necăptușite. Soldații, amețiți de înșelătoarea somnolență datorită frigului, stăteau lipiți de pereții tranșeii, sporovăduind între ei despre casă, despre copii, despre visele lor din noaptea trecută, trecîndu-și din mînă în mînă cîte o țigară, pentru un fum care le mai domolea nervii. Subofițerul Pop se ivi în pragul bordeiului.

— Ai înghețat, Ghiță ? îl întrebă Sergiu rîzînd.

— Cam așa ceva, răspunse Pop.

— Intră și te mai încălzește, îl invită locotenentul.

În bordei era cald. Ceva mai cald decît afară. Pop se așează pe scăunelul cu trei picioare făcut în pripă de un soldat care era tîmplar în civilie. Orghidan citea o carte, acoperit cu mantaua cu guler de blană. Pop nu îndrăznea să-l deranjeze. Stătea tăcut, frecîndu-și mîinile spre a și le încălzi. După un timp, Orghidan puse semnul în carte, apoi o așeză lîngă el. Îl zări pe Ghiță, stînd cu ochii închiși. De afară se auzeau rîsetele soldaților și tropăiturile lor, pentru a se mai încălzi.

— Pun rămășag pe ce vrei că acuma erai acasă ? spuse Sergiu.

Pop deschise ochii.

— Nu mă gîndeam acasă, răspunse Ghiță. Ca să fiu sincer, mă gîndeam la tot trecutul meu. La viața liniștită de funcționar, cu tabieturile ei. La ora asta, închideam biroul și plecam să-mi beau „litruța" de vin la „Mircea" sau la „Ciobanu". Acolo citeam ziarul, comunicatele de pe front, cu o totală indiferență. Mă mai gîndeam la ce se va întîmpla cînd ne vom întoarce. Voi mai fi în stare să revin la viața tihnită a cîrtiței de birou ? Cînd stau și mă gîndesc, aș vrea... cînd aud cuvîntul „pace", aș vrea să fac ceva extraordinar. Ceva care să merite toată suferința mea morală și fizică. Știu că nu mai sînt tînăr. Mai știu că sînt un fugar. Fug de mine însumi. Cîndva îndrăgisem lumea și viața. Și acuma, iată-mă nevoit să trag cu carabina în ele. Primul obuz pe care l-am auzit explodînd mi-a nimerit inima și gîndurile bune. Acuma nu mai cred în planuri, în vise, în năzuințl. Nu mai cred decît în război ! Vezi, Sergiule ! Stăm aici ca în propriul nostru mormînt. Parcă n-am aștepta altceva decît să fim acoperiți de pămînt. Uneori, gîndul de a muri mi se pare foarte firesc, mai mult decît firesc. Alteori, mă pufnește rîsul ! Să te trezești, din biroul cald de la vama poștii, cocoțat pe un munte, înfruntînd moartea și gerul ! Nu am crescut în puf. Am rămas fără tată de mic copil. Mama s-a prăpădit și ea la scurtă vreme după moartea tatii. Ca să pot să-mi țin zilele, dădeam meditații, trăind în mijlocul unei lumi egoiste și rapace. Citeodată eram invitat la masă de părinții odraslei pe care o meditam. Dar simțeam că invitația era

făcută mai mult din milă, nu din mila aceea firească a semenului față de sărăcia de care eram înconjurat și sufocat, ci de o milă rece, distantă, disprețuitoare. Pe scurt, aveam senzația leprosului, care primește bucata de pîine întinsă într-un vîrf de băț de către oameni. De multe ori, preferam să beau un ceai cu o felie de pîine în odăița mea, în care, deși mă acopeream cu paltonul, dîrdîiam de frig, decît să le mai văd mutrele încrezute și arogante. Îmi amintesc că mă angajase, să-i meditez fata, o doamnă Urlățeanu, sau așa ceva, nu mai țin bine minte. Avea o pramatie de fată obraznică și leneșă, trecută de șaptesprezece ani, care nu învăța nimic. Era și tîmpită după una alta... Eu îmi spărgeam bojocii, explicîndu-i, iar ea își rodea unghiile, privindu-mă languros. Mă făceam că nu bag de seamă. Într-o după-amiază, mi-am început lecția cu aceeași seriozitate de totdeauna. „Domnișoara" mă ascultă o vreme, apoi începu să-și roadă unghiile cu furie. Deodată, se ridică de pe scaunul ei și se așeză pe genunchii mei, încolăcindu-mi gîtul cu brațele. Am încremenit. „De ce nu vrei ? îmi șuieră ea la ureche. Am să vin în odăița ta, și acolo ai să vezi cît am să te iubesc !" „Domnișoară, vă rog să vă reveniți", spusei eu și o înlăturai. „Daaa ?" Fața i se schimonosi de mînie. Își răvăși părul și începu să strige. La țipetele ei, intră mamă-sa. Rămase în cadrul ușii înmărmurită. „Ce se întîmplă aici, domnule Pop ?" „Doamnă..." „Maman... a vrut... Mi-e rușine să spun..." minți fata, căznindu-se să plîngă. „Să-ți fie rușine, domnule Pop ! La mine în casă nu mai ai ce căuta !" „Vă rog să-mi îngăduiți..." încercai eu să vorbesc. „Nu îngădui nimic. Ai noroc că soțul meu lipsește, altfel te-ar fi dat pe mîna parchetului ! Și eu am o parte de vină, că am adus în casă orice nechemat", mai adăugă ea. Am plecat de-acolo cu sentimentul de vomă. Ajuns în stradă, ridicai privirea și o zării pe fată la geam. Rîdea și scotea limba la mine. Doamna Urlățeanu mă concediase ca pe un servitor. Cineva poartă toată vina nefericirii noastre. Dacă fac bilanțul vieții mele de pînă acuma, n-am ce constata. În afara unor fapte și întîmplări de o crasă banalitate, mai nimic. Nici un strop de soare n-a luminat această viață mohorîtă, nu prea deosebită de a oricărui animal. Mănînc, evacuez, în-

deplinesc unele funcții fiziologice și dorm. Și ca să mi se amintească totuși că sînt om, mi s-a dat un salariu, și dacă voi scăpa de-aici, probabil că voi primi și o pensie. După care viața mea se va stinge tot atît de neinteresantă, ca și atunci cînd a apărut. Nici o frămîntare, nici o strălucire. Nimic ! Cîndva am crezut că omul este o operă autentică, zămislită într-o clipă sfîntă, ca să constat că nu e decît o jonglerie zadarnică și nefericită. Și mai există ceva în ființa noastră ; faptul că unii din noi ne dăm seama de inutilitatea vieții noastre... inutilitate de care nu noi sîntem vinovați...

Pop vorbi mult, iritat, nervos. Orghidan nu-l întrerupse. Îl asculta cu bărbia sprijinită în pumn. Se gîndea să-l facă să înțeleagă pe fostul lui coleg că nimeni pe acest pămînt nu poate fi scutit de suferința scrutării propriei ființe, unde răscolind să întîlnească acel absolut al vieții eterne. Dar își dădu seama că Pop n-ar mai putea recepționa spusele lui. Nu mai avea putere. Îl privea, căutînd să refacă în minte chipul de copil al fostului său coleg. Și nu reuși. Îl uitase. Sau chipul lui Pop de atunci nu-i îngăduia să-l refacă.

— Dacă o fi să mor, vorbi Pop și vocea îi tremura, ar trebui să n-am nici un regret. Nici măcar pe acela al durerii fizice. Și totuși, ceva se opune din răsputeri, luptînd împotriva morții, pe care încă nu am chemat-o...

— Vezi tu, Ghiță, cu noi nu se întîmplă nimic, de mii de ani, vorbi Orghidan într-un tîrziu. Sîntem victimele propriilor noastre complicații și contradicții. Ca niște pești prinși în năvodul pescarului. La început, ne zbatem puternic, cu speranța scăpării, pînă cînd obosim. Atunci zbaterea devine mai slabă, rosturile noastre mai neînțelese, după care urmează finalitatea...

Se opri privind afară. Zări un petic de cer golit de nori. I se lumină sufletul. Parcă nu mai era pe front, ci turist, undeva în creierul munților. Pentru o clipă, inima i se umplu de viață și de fericire. Apoi totul redeveni ca la început.

— Diminețile astea au ceva din frumusețea halucinațiilor, vorbi Sergiu, continuînd să privească peticul de cer albastru.

— Eu nu îndrăznesc să privesc cerul, spuse Pop, fiindcă după aia mă privesc pe mine și mă cuprinde disperarea. Mă văd un obiect. Atît. Bun sau rău. Începu să rîdă.

Avea un rîs fals, amarnic, răutăcios. Orghidan continua să privească cerul.

— Și cînd mă gîndesc că peste o clipă sau două, toate gîndurile mele, toată suferința mea, nu aceea de a trăi printre oameni, ci neputința de a fi om, pot fi amuțite de un singur glonte... De o bucată mică de fier ascuțit și rotunjit la capăt ca un supozitor pe care ți-l bagi în fund... Ce negură cuprinde mintea, lăsînd să-ți mai bată mintea cîteva secunde ?...

Parcă fiecare din cei doi își vorbea lui însuși, nici o comunicare între ei. Se ridicară, amîndoi ca la o comandă. Sergiu ieși din bordei, urmat de Pop. Mîngîie cu mîna pereții reci, cafenii ai tranșeii, întîlnind colțuri de pietre ieșite în afară. De undeva, dinspre stînga, se auzea clocotul frontului. În treacăt, Orghidan își privi oamenii. Figurile păreau împietrite, palide, adînci. Sub uniformele lor era ușor de descoperit plugarii și muncitorii. Așteptau resemnați semnalul morții și al uciderii, jucînd rolul de nebuni, impus tuturor de nebunia neamului omenesc.

Deodată, artileria dușmană începu să tragă. La început slab, apoi mai tare, mai puternic. Se prăbușeau brazii, săreau bucăți de stîncă, ardeau copacii cu mîini de flăcări înălțate disperat înspre cer. Orghidan alerga printre oameni, împins ca de un resort nevăzut. Sectorul era bătut cu tot felul de obuze. Uraganul de foc și fier se revărsa peste oamenii tupilați pe fundul șanțului, cu inimile bătînd nebune de groază. Sergiu își zări soldații, tresăltînd la fiecare bufnitură de obuz. Flăcările plesneau văzduhul cu detunături înfricoșătoare. Schijele treceau pe deasupra, cu fluieratul lor oribil, țipăt de fier încins aruncat în apă. Un soldat scăpă pușca din mînă, apoi o ridică, împleticindu-se, împroșcat de zgură și funingine. O duhoare acră de salpetru înăbușea piepturile soldaților. Cineva striga înăbușit : „Vin ! Iacătă-i !“ Orghidan privi înainte. Era adevărat. Dușmanul a pornit la atac. Artileria încetase. Rețelele de sîrmă ghimpată au fost dezgropate, rupte, zvîrlite de bătaia tunurilor, încolăcite

și măturate ca de o mătură uriașă. Ghiță Pop își scutura urechea cu degetul. Nu auzea nimic. Dintr-o cocoașă a pământului se auzi, țăcănitul mitralierei. Pop îl zări pe Orghidan înălțînd brațul. Soldații se repeziră afară din șanțuri urlînd. Un roi de gloanțe țistuiră pe lîngă ei. Fiecare se avînta înainte, fără a mai întoarce capul la stînga sau la dreapta sa. Un rănit se agățase de piciorul unui soldat. Acela îl tîrî cîțiva pași, căutînd să se scuture de el. „Dă-mi drumul, cristelnița mă-tii!" Oamenii păreau duși de vînt. Urcau, coborau, se legănau... Cămăși albe, izmene, zvîrlite din raniță sparte însemnau pămîntul cu albul lor de pînză. Românii și dușmanii erau față în față. Baionetele începură să lovească. Povara trupului se repezea odată cu baioneta și cu „hîc"-urile pornite din străfundurile trupurilor din care viața se scurgea într-o clipită. Pop alerga în urma lui Orghidan. Mîinile lui mici, cu degete scurte, strîngeau carabina cu înfrigurare. Spaima îl părăsise. În locul ei își făcu apariția o plăcere hidoasă; dorința de a ucide. Fiecare lovea cu furie, chiar cu poftă. Germanii rămaseră o clipă descumpăniți, apoi se întoarseră, luînd-o la fugă înapoi. Orghidan se opri locului, buimac, ștergîndu-și fața. Cei vii au încetat să mai gîfîie, muribunzii horcăiau ca vitele înjunghiate, învăluiți de fum. Parcă nu mai era nici pămînt, nici cer, ci un fel de nor. „Înapoi, în tranșee!" strigă cineva. Soldații se opriră din fugă, nedumeriți.

— Cine a ordonat retragerea! zbieră Orghidan înspre soldați.

Apăru unul mic, cu o molitieră desfăcută. Își tot trăgea nasul, căznindu-se să ia poziția de drepți.

— Să trăiți, don locotinent, așa a ordonat de la comandament!

Soldații se întoarseră înjurînd, tîrîndu-se, sprijinindu-se unii de alții, alunecînd, căzînd și ridicîndu-se, cu mîinile tremurînde pe armele murdare de noroi și de sînge. Tot regimentul fusese redus la forța a două companii. Peste o zi, fură schimbați de pe poziție. Regimentul intră în refacere. Cu ajutorul lui Orghidan, Pop obținu o permisie de cîteva zile. Trecu grăbit pe lîngă popota ofițerilor, de unde se auzeau rîsete și vorbă. Cineva

dinăuntru cînta cu voce tare : „It's a long way to Tipperary...“ Ghiță surîse, îndreptîndu-se spre gară.

În tren se gîndi la Luiza, la căsuța lor, ca un copil cuprins de o mare bucurie la vederea jucăriilor strălucitoare ale pomului de Crăciun. Drumul i se păru nespus de lung. Avea impresia că se lungea numai pentru a-i face lui în necaz. Zări pe fereastră mutre de soldați care alergau într-o parte și în alta, stîlpi de rețele de sîrmă ghimpată, răsturnați de bombardament, șanțuri răscolite. Întoarse capul. În compartiment, un ofițer fără un picior, cu pieptul plin de decorații, vorbea foarte aprins cu un civil. Două femei își ofereau niște sanvișuri. Cineva, un bărbat întors cu spatele, fuma pe culoar. Pop închise ochii. Adormi în legănatul trenului. Nici nu și-a dat seama cînd a ajuns. Își făcu loc prin mulțime, strecurîndu-se grăbit. Ieși din gară și o luă la picior. Străbătu străzile aproape în fugă. Aproape de casă, încetini mersul. Sufla greu. „Dacă Luiza nu-i acasă, voi găsi cheia în burlan“, își spuse el. Intră încet în curte, fără să facă nici cel mai mic zgomot. Îl întîmpină Mitică, motanul, frecîndu-și trupul de picioarele lui, miorlăind ușor. Ghiță îl ridică în brațe, apoi îl puse pe scări. Intră pe la bucătărie. Un miros de tocană de berbec îi gîdilă nările. Pătrunse în holișor, apoi în sufragerie. Din dormitor se auzea rîsul tineresc al unui bărbat și rîsul Luizei. O gheară nevăzută îi strînse inima, oprindu-i bătăile pentru o clipă. Apăsă pe clanță și intră. În pat, Luiza stătea lîngă un băiețandru blonziu, pe jumătate gol, acoperit într-o parte de plapumă. Instinctiv, Pop scoase revolverul. Cei doi se ridicară în capul oaselor, îngroziți. Văzînd revolverul în mîna lui Pop, băiețandrul căzu în genunchi, bolborosind ceva. Luiza îl privea cu ochii holbați de spaimă. O clipă, Pop se gîndi să-i omoare pe amîndoi, apoi să se sinucidă. I se păru o crimă urîtă, măruntă, ridicolă, fără măreție, fără tragism. N-avea nimic comun cu uciderea aceea spectaculoasă de pe front. Ar fi fost o crimă josnică, cu miros de rîntaș, asemănătoare cu sinuciderile servitoarelor cu gămălii de chibrituri și spirt denaturat. Îi făcu semn amărîtului din fața lui să se ridice, să-și ia hainele și să plece. Băiețandrul spuse un „să trăiți“ șoptit, apoi înșfăcîndu-și hainele o zbughi pe

ușă afară. Pop băgă revolverul în tocul de piele și ieși din odaie, fără să-i adreseze Luizei nici un cuvînt. Auzi plînsul disperat al femeii, dar nu se întoarse. Vru să se ducă în salonaș, pentru a se întinde puțin. Era obosit de tren, de toate prin cîte trecuse. Odaia era închisă. Se așeză pe un scaun în sufragerie. Peste un sfert de oră, Luiza ieși din dormitor. Se apucă să așeze masa, fără să spună un cuvînt. Și Ghiță tăcea. Îi puse mîncarea dinainte, rămînînd în picioare. Ghiță nu se atinse de farfurie. „Ce caut eu aici ?“ se întreba el, de parcă nimerise fără voia lui într-o casă străină. Își frecă fruntea încinsă cu palma.

— Nu mănînci ? îl întrebă Luiza. Drept răspuns, Ghiță împinse farfuria din fața lui. Ghiță ! bolborosi ea.

Pop ridică privirea. Îi văzu lacrimile rostogolindu-se pe față și întoarse capul scîrbit. Își dădu seama că viața sa chinuită de funcționar trebuia să primească și umilința noroioasă a adulterului.

— Tu nu știi ce-i aici, vorbi ea cu greu, într-un tîrziu. Că nu se găsește nimic. Că totul se vinde la negru...

Se opri, privindu-și bărbatul cu teamă. Pop se uită la ea fără să o zărească. Îi simțea micimea omului de turmă, care se prostituează pentru un chil de carne sau o bucată de unt.

— Ce e ? Cîrciumar ? Măcelar ? întrebă el cu ironie amară.

— Băcan, răspunse femeia și începu să plîngă din nou.

Auzi pe cineva din ființa lui șoptindu-i în suflet : „Tu nu ești la fel ? Tu nu te ploconești în fața celor ce îți aruncă un ban-doi ? Nu rînjești, făcîndu-le loc să treacă ? Nu primești jignirile cu spinarea îndoită ? Asta nu e o prostituție a conștiinței ?“ Înțelese că erau la fel. Că se asemănau. Că erau gata să se lase la picioarele celui care le făgăduia sau le da ceva. Se ridică încet de la masă. Luiza plîngea cu capul îngropat în palme. Simțindu-l în apropierea ei, înălță capul. Pop întinse mîna. Luiza se feri ca un animal speriat.

— Nu te teme. Nu te bat.

— Dacă vrei să te speli...

— De ce e închis salonașul ? întrebă el.

— Am închiriat camera unui locotenent de cavalerie...

— De ce ?

— Din ce voiai să trăiesc ? Acum nu-i aici. Mi se pare că a plecat pe front.

— Te-ai culcat şi cu el ? o întrebă Ghiţă cu o liniştе bolnăvicioasă.

— Nu.

— Mă gîndeam că dacă te culci cu unu, te culci cu toţi...

Rîse chiţăit ca un şoarece, făcîndu-i Luizei cu ochiul. Apoi se schimbă brusc la faţă.

— Tîrfa dracului ! Gunoi ce eşti ! mîrîi Pop.

Îl cuprinse furia împotriva lui, împotriva slăbiciunii lui. Fiindu-i ruşine să se condamne singur pentru toate eşecurile şi neputinţele lui din viaţă, revărsă asupra Luizei un torent de cuvinte murdare. Îi tremura bărbia de mînie.

— Cu cine te-ai mai culcat ? Hai, spune ! Nu te teme ! Nu-ţi fac nimic ! Ba mă şi distrează ! Hai ? Cu cine ? Cu lăptarul ? Cu gunoierul ? Cu cizmarul ? Rîdea, tremurînd de nervi. Mi se pare că n-ai voie să faci trotuarul clandestin. Trebuie să ai condicuţă, dacă nu mă înşel. Tu ştii mai bine !

Vorbea cu ea, liniştit, chiar blînd, doborît de durere. Luiza se ridică fără să-i răspundă, apoi intră în dormitor. Lui Pop îi trecu prin minte, ca un fulger, gestul Luizei de a se omorî. Se repezi pe urma ei, deschizînd uşa. O văzu îngenunchiată lîngă fereastră, tuşind îngrozitor. Batista de lîngă ea era roşie de sînge. Se repezi înspăimîntat şi, ridicînd-o în braţe, o lipi de inima lui, ca atunci cînd se îndrăgostise de ea.

— Ce ai ? Ce-i cu sîngele ăsta ? o întrebă el, sărutîndu-i gura rece ca gheaţa. Îi părea rău de toate vorbele grele pe care le spusese mai înainte.

— Nu ştiu. Nu mai mi s-a întîmplat aşa ceva, hohoti Luiza şi se lipi de el.

— Trebuie să te vadă un medic imediat, spuse el, fără a o lăsa din braţe.

Luiza respira cu greutate. O ridică şi o duse, culcînd-o pe pat. Ieşi în stradă în căutarea unui medic. Acuma îşi dădea seama cît de mult o iubea. Că nu putea

trăi fără ea. Că viața lui atîrnă de viața ei, legată cu fire nevăzute. Se întoarse cît putu de repede, împreună un un medic tînăr, pe care îl găsi după firma din dreptul casei. Medicul îi luă pulsul, o ascultă, îi cercetă temperatura, zări batista plină de sînge și clătină din cap. Scrise o rețetă pe care o lăsă pe noptieră. Pop îl conduse pînă la poartă.

— Domnule doctor... îngînă Pop și vocea i se frînse de emoție.

— Domnul meu, nu vă pot spune nimic îmbucurător.

— Există vreo speranță ?

— Tuberculoza nu a fost încă înfrîntă de oameni, iar minuni nu face decît Dumnezeu. Va trebui să o duceți undeva la munte...

Pop plăti costul vizitei. Medicul îl salută și ieși pe poartă. Ghiță îl zări cum își număra banii.

— Ce ți-a spus doctorul ? întrebă ea îndată ce Ghiță se întoarse în dormitor.

— Ce să spună ? Că nu-i chiar atît de grav, că ne-am speriat de pomană, bineînțeles, va trebui să te îngrijești, să nu faci eforturi și să te duc undeva la munte...

Stătu lîngă Luiza toată noaptea. O ridica, scoțîndu-i perna de sub cap, o bătea de cîteva ori ca să se înfoaie, apoi îi schimba perina de dedesubt, ca să fie mai proaspătă, mai rece. Asta a făcut zile și nopți în șir. Îi tremurau mîinile și picioarele de nesomn și de oboseală. Luiza începu să se simtă mai bine. Într-una din zile, în lipsa lui de acasă, se apucă să spele rufe. Ridică un cearceaf din albie și începu să-l stoarcă. Deodată, simți o sfîrșeală și o ruptură în coșul pieptului. Își duse mîna la piept, icni de cîteva ori, clătinîndu-se, gata să cadă. Apoi vărsă un șuvoi de sînge. Încercă să se ducă în bucătărie, pentru a lua un pahar de apă amestecată cu sare, după cum îi spusese medicul, pentru a opri hemoragia. Prea tîrziu ! Se prăbuși în prag, cu fața în jos.

Pop o găsi într-o baltă de sînge. O ridică în brațe, ducînd-o în dormitor. Apoi, cu liniștea disperatului, aprinse lumînarea, după care se întinse lîngă ea ca un om care, sfîrșindu-și treaba, se întinde obosit lîngă femeia lui.

Zilele de permisie trecură de mult. Pop nu s-a prezentat la unitate. De altfel, nici nu-l mai interesa nimic. Locotenentul Sergiu Orghidan l-a acoperit cît s-a putut, pînă cînd n-a mai avut ce face. Subofițerul Pop Gheorghe a fost dat dezertor.

Cînd au venit să-l ia de-acasă, Ghiță sta în sufragerie, cu toate ușile deschise vraiște. Nu păru deloc surprins. Nici măcar nu a tresărit. A plecat între ei, lăsînd ușile la perete și lampa din odaia Luizei aprinsă, așa cum ar fi părăsit un cimitir.

A fost deferit Curții Marțiale. La toate întrebările care i s-au pus, Ghiță a rămas cu fălcile încleștate. Refuza să răspundă. Neavînd apărător, i s-a dat un avocat din oficiu. Era un ofițer tînăr, foarte timid. Nici avocatul nu a reușit să scoată un cuvînt de la acuzat. A vorbit o oră încheiată în fața unor militari încruntați, apărîndu-și clientul. Vorbi de eroismul lui Pop, de nefericirea care îl lovise, aminti de faptul că acuzatul fusese propus pentru decorare, ceru o expertiză medicală, care să constate că clientul său nu mai era în deplinătatea facultăților mintale. Făcu aproape imposibilul, dar totul a fost zadarnic. Subofițerul Pop Gheorghe fu găsit vinovat și condamnat la moarte prin împușcare. Poate că Pop ar fi scăpat cu cîțiva ani de închisoare dacă nu s-ar fi întîmplat în timpul acela cîteva dezertări, Ghiță fiind pedepsit ca exemplu, pentru ca alții să ia aminte și să se înspăimînte. Avocatul îl sfătui să ceară clemența regală, dar Pop refuză.

Într-o dimineață, a fost scos din arest și dus în fața unui careu de soldați. Un ofițer dădu citire sentinței. Pop nici nu o auzi. Privea absent undeva departe. Își aminti că la plecarea din casă lăsase toate ușile deschise și lampa din camera Luizei aprinsă. Un subofițer se apropie de el și, după ce îi smulse epoleții, îi zvîrli în obraz. Nici de data asta Ghiță nu tresări. Rămase inert, ca o paiață trîntită undeva într-un ungher după ce s-a sfîrșit reprezentația de păpuși. I se ordonă să se așeze cu spatele la zid. Pop execută totul mecanic. Un preot militar vru să se apropie de el. Ghiță îi făcu semn să-l lase în pace. Cineva, Pop nu-și dădu seama cine era a-

cela, veni cu o legătură de pînză neagră ca să i-o pună pe ochi. Pop refuză cu un gest obosit.

Zări ca prin ceață pe soldați luînd linia de ochire și nu se înspăimîntă. Gîndurile lui, sufletul lui se refugiară lîngă Luiza. Auzi comanda ofițerului, apoi zări în vîrful fiecărei țevi de armă îndreptată asupra sa o floare roșie de foc, ca sîngele Luizei. Căzu în genunchi, apoi într-o parte, cu sentimentul unei liniști profunde și al unei mari demnități. De undeva, Luiza îl privea, dintr-o mare lumină.

*

* *

Iuliu Șarga termină scrisoarea de scris, o reciti apoi o lipi și o expedie chiar în ziua aceea. Îi scrise Axiniei că e sănătos și că nu a luat încă parte la lupte. Mințea, ca să nu o sperie. Îi mai ceru în scrisoare ca ea să-i scrie mai mult, fiindcă dispunea de timp. Plecă cu pasul încet, cum îi era obiceiul, fără grabă, îndreptîndu-se spre popotă. Se așeză la o masă, cu gîndurile întoarse înspre gospodăria lui din Stoicănești. Își aminti de oamenii acelei comune, care îl primiseră cu dragoste după fuga sa din Ardeal, de copii, care îl iubeau, fiindcă nu-i certa niciodată, nici nu-i bătea. Cîte unul mai căpos îl scotea din sărite și atunci Iuliu se mulțumea să-l facă „loază" și „prostovan". Asta era tot.

Veniră și ceilalți ofițeri. Se așezară lîngă el, unii din ei încălecînd scaunele. În cîteva minute, popota se umplu de ofițeri tineri, gălăgioși și vorbăreți. Cei mai în vîrstă erau căpitanul Visarion, locotenentul Orghidan și un ofițer de artilerie. Soldații aduseră primul fel de mîncare. Șarga rămase tăcut dinaintea farfuriei aburinde, cu gîndurile duse, fără să dea nici o atenție celor din jurul său.

— Noa frache Șarga, au îți place mai mult pita de cartofi decît mămăliguța noastră ? îl luă Visarion în rîs, văzîndu-l că nu se atinge de mîncare.

— Ordonați ? întrebă Șarga, revenind pe pămînt.

— Noa tune dracu în foalele tale, auzit-ai ce-am vorbit eu ?

Cîțiva ofițeri începură să rîdă. Șarga zîmbi și el. Era tipul ardeleanului serios și tăcut care nu gusta gluma sprintenă a regățenilor. Sau poate că înțelegea poanta mai greu decît ceilalți.

— Ba-i fainâ și farina de cucuruz a dumneavoastră, răspuns el la gluma lui Visarion.

Au mîncat și au băut cîteva sticle de coniac, pe care le adusese unul din ofițeri, apoi popota începu să se golească. Rămaseră Visarion, Orghidan, Șarga și ofițerul de artilerie. Se făcuse liniște. O liniște aproape supărătoare. Nu se auzea decît zgomotul soldaților de la popotă, care strîngeau tacîmurile și farfuriile. Visarion ridică paharul cu coniac, privindu-l în zare. Orghidan se uita pe niște hîrtii, pe care le scosese din portofel. Artileristul făcea gogoloaie din miez de pîine, zîmbind ușor cuiva nevăzut. Afară creștea o lumină albăstruie, lină, rece, ridicîndu-se spre vîrful brazilor.

— Răsare luna, vorbi Visarion, uitîndu-se pe fereastră.

— Cînd eram copil de o șchiopă, la vremea asta, vara, plecam la scăldat, spuse artileristul. Pe atunci, mi se părea că viața nu are sfîrșit, că se întinde ca marea, căreia nu-i zărești capătul, adăugă el. Nu știam nici ce este sufletul și nici rostul nu i-l cunoșteam.

Tăcu, și privirea i se opri pe lumina albăstruie de afară.

— Pe urmă ai învățat să minți, spuse Visarion, fără să se uite la el.

— Da. Am învățat să mint, repetă artileristul ca un ecou. Tata mă trimitea noaptea să fur știuleți de porumb de pe moșia proprietarului. Eu nu cunoșteam bine noțiunea verbului „a fura". Tata m-a lămurit în cîteva cuvinte : „El are, noi n-avem !" Am furat cu ciudă, și ceea ce nu puteam fura călcam în picioare, ca să stric, să fac rău. Pe urmă m-au dat la carte. Tata și-a vîndut o junincă și cîteva oi ca să mă țină între străini, fără să se gîndească nici o clipă că m-aș putea înstrăina și eu. „Măcar să scapi tu de mizerie", îmi spunea el. Orașul m-a prins în labele lui ca o caracatiță. Învățam bine, eram invitat în casele camarazilor mei, copii de oameni bogați. Acolo se vorbea de legi, de dreptăți, de țăranii care

au ridicat „botul". Am vrut să-i evit, dar mi-au risipit voința, mi-au răsucit gîndurile, pe urmă mi-au dat de soție pe fata unui bogătaș și am devenit ginere de moșier. Tata n-a venit la nuntă și nu m-am sinchisit, ba chiar mi-a părut bine. Începuse să-mi fie rușine de ai mei. Nevastă-mea nu întreba niciodată de ei. Parcă nici nu existau. La '907 am tras cu tunurile în ei. În țăranii mei. În mine. Am ras satul părinților mei din temelii. Atunci mi-a ieșit taica înainte și mi-a strigat „Iudă !" Nu era taica. Era altul. Dar mie mi s-a părut că era taica. Noaptea am plîns și mi-am dat cu pumnii în cap. Atunci am înțeles că există și suflet, și inimă, și credință. Era însă prea tîrziu. Cînd după aceea m-am dus la țară la „ai mei", taica s-a făcut că nu mă cunoaște și nu m-a primit în casă. Mi-a spus că fiu-său a murit de mult și că maică-sa îi făcuse toate pomenile. Îmi vorbea cu „dumneavoastră" și cînd i-am spus că sînt copilul lui, a rîs și a intrat în casă, lăsîndu-mă în fața porții...

Artileristul vorbea, privind pe fereastră, recapitulînd ca pentru el toată viața lui. Ca și cum era singur, ca și cum simțea nevoia să-și vorbească sieși, în singurătatea lui.

— Pe urmă li s-a făgăduit pămînt, legi, dreptate, continuă el. Și acuma o să li se făgăduiască același lucru soldaților ăstora care luptă, așa cum ați văzut și dumneavoastră, și nu li se va da nimic, sau aproape nimic. Cînd ne vom întoarce pe la casele noastre, aceia care se vor mai întoarce, o să uităm tot ce a fost și tot ce-am îndurat, unii din noi vor fi niște civili slujbași, iar „ei", soldații, niște țărani „proști". care vor ști de frica primarului și a jandarmului, măcar că vor avea surtucul plin de decorații... Se opri intimidat de tăcerea celorlalți : Vă rog să mă scuzați. Nu știu ce mi-a venit...

— Poate că nu va mai fi așa, vorbi Iuliu Șarga. Poate că si cei mari vor trebui să înțeleagă că lumea nu mai poate fi împărțită în bogați și săraci, în fericiți și nefericiți...

— Poate, răspunse ofițerul de artilerie.

Visarion își privea unghiile, încruntînd sprîncenele acelea dese și negre ca o mustață de cazac.

— Sau poate că nu ne va rămîne decît dreptul de a visa, spuse Șarga.

— Apropo de ceea ce spunea Șarga despre dreptul de a visa, vorbi Visarion. Azi-noapte am visat niște copile frumoase ca niște îngeri. Mă priveau cu dragoste și se închinau în fața mea. „Întindeți-mi brațele voastre, ca să pot merge cu voi la cer", le rugam eu. Și ele mi-au întins brațele, iar eu, nu știu ce mi-a venit, le-am smuls brațele din umeri. Atunci copilele au murit. Și niciodată n-am văzut pămîntul mai urît și noroios ca în clipa aceea. Ce o fi însemnînd asta, Orghidane ?

— În noi se află un ținut întins, bîntuit de instincte și porniri, vorbi Orghidan cu vocea lui metalică și plăcută. Acest ținut se urcă la suprafața visului, într-o întrupare mai greoaie, aruncînd lumini în adîncurile noastre, slobozind monstruozitățile pe care rațiunea din timpul zilei le ține înlănțuite...

— Sofisticăriile astea nu sînt pentru mintea mea, spuse zîmbind Visarion. Ce mă iei pe mine cu abțibilduri de-astea ? Mie să-mi spui clar : Domnule căpitan, copile de vei visa, înseamnă... Pămînt noroios de vei visa, înseamnă că te cureți, etc.. etc...

Pufniră cu toții în rîs. Rîse și Visarion. Afară, luna se făcuse roșie ca o flacără rotundă, încremenită în răceala stelară. Stelele sclipeau cu indiferența lor de miliarde de ani față de această planetă, pe care o locuim de atîta amar de vreme, fără a-i descoperi sensurile și tainele ei.

Se despărțiră tăcuți, fără chef de vorbă. Orghidan găsi în odaia sa ziarul și două scrisori. Nu avu curiozitatea să le deschidă. Își făcu o cafea amară pe spirtieră și numai după ce și-o turnă în ceașcă se uită la scrisori. Una era de-acasă. Îi scria servitoarea bătrînă că acasă totul e bine, doar în dormitor curge apa prin tavan și că n-are ce-i face. Orghidan aruncă scrisoarea pe masă. A doua avea un scris necunoscut. O suci pe o parte și pe alta, fără să o deschidă. Își aprinse o țigară, sorbind din cafea. La piciorul mesei zări un paianjen mare, negru. Îl strivi cu cizma. Auzi acel troznet neplăcut de gînganie terciuită. Fuma, și gîndurile îi fugeau la ofițerul acela de artilerie care se apucase să facă niște destăinuiri

unor ofițeri necunoscuți. Ce îl mînase ? Revolta ? Mînia ? Remușcări ? Teama că va muri și nu a spus tot ce avea de spus ?

Se întinse pe pat și se acoperi cu pledul, apoi luă din nou scrisoarea necunoscută, rupînd marginea plicului fără grabă, fără curiozitate. Se uită mai întîi la semnătură : „Misi ? Încerca să-și aducă aminte. Aaa, da ! Fata aceea neliniștită a Comănenilor." Se apucă să citească. Scrisoarea era scrisă cu febră, cu furie, cu disperare. Misi i se destăinuia lui. Nu erau niște declarații de dragoste, ci o adîncă nemulțumire față de viață. Dorința de a realiza ceva, lipsa de înțelegere a celor din jur, boala și, în sfîrșit, nevoia certă de a muri. Scrisoarea se termina cu : „Te-am iubit mult, Sergiule ! Ai fost singura ființă pe care am iubit-o și pe care o voi iubi și în lumea către care voi pleca peste puțin timp..."

Scrisoarea nu părea a fi a unei fete care face teatru spre a părea interesantă, ci a unui om aproape bătrîn. O băgă înapoi în plic, cu liniștea celui care nu mai poate interveni cu nimic. Și-apoi, văzuse atîția morți tineri, încît rîndurile lui Misi i se părură palide pe lîngă suferințele pe care le trăise el. „Poate că fata căzuse într-o stare depresivă din care foarte probabil să-și fi revenit", își scuză el indiferența. Desfăcu ziarul, parcurgîndu-l neatent. Citi listele de prețuri, cronica mondenă, ordonanțele administrației militare, comunicatele de pe celelalte fronturi, îndemnurile „patrioților" din spatele frontului... Ochii începură să i se închidă, copleșiți de somn. Întoarse pagina, uitîndu-se la anunțurile mortuare. Deodată, făcu ochii mari. „Îndurerați : Mihai Comăneanu, tată — Natalia, mamă — Dinu, frate... Anunță încetarea din viață a scumpei lor Mietta Comăneanu, în parantează, Misi." „Deci biata fată își încredințase ultimele gînduri mie", își spuse el. Desfăcu din nou cu înfrigurare scrisoarea. Voia să vadă data, dar scrisoarea nu avea nici o dată. O mare tristețe i se cuibări în suflet...

Aproape de zori, batalionul primi ordinul de marș. Intra pe poziții. Bocancii încărcați de glod deveniră grei, ca niște poveri. Se auzea bine respirația gîfîită a soldaților, care urcau, amestecată cu sunetul metalic al bidoanelor izbite de baionete sau lopeți. Iuliu Șarga pășea

pe lîngă plutonul său cu privirile în pămînt. Își descheie nasturele de la gît. Tunica îl strîngea ca o chingă lată. Un miros puternic de putreziciune și ciupercă îl ameți. Începu să deslușească trunchiurile verticale, umbrele de crengi. Intrară pe poziție după mai multă vreme de mers. În fața ei, pe vale, ca niște pietre lunguiețe, erau morții. Soldații nici măcar nu tresăreau. Treceau pe lîngă foștii oameni cu indiferența și nepăsarea oboselii, tăcuți, adunați în ei, cu gîndurile lor, gata de măcelărie. Un om a tușit, și o umbră trecu pe lîngă Șarga, mergînd aplecată. Iuliu recunoscu în ea pe căpitanul Visarion. Întunericul începu să se destrame, lăsînd în locul lui o dimineață vînătă, acoperită de nori. Ceva mai în urmă venea locotenentul Orghidan cu plutonul său. Sergiu își aminti că trecuse cîndva prin locurile acestea ca turist. Era mult de-atunci. La stînga lor începură să bată tunurile. Soldații păreau grăbiți și nervoși. Mantăile fosneau aspru la fiecare mișcare. Noaptea mai spînzura undeva în vîrful copacilor. Tunurile începură să bată zdravăn. Erau ale noastre. Apoi începură ale „lor". Băteau metodic, pipăind poziția românească. Soldații stăteau strînși unul în altul, cu inimile adunate în gît. Un brad retezat la jumătate se clătină o clipă, apoi se prăbuși, oprindu-și vîrful în alți copaci. După un timp tunurile încetară. Minutarele ceasornicelor arătau secunda cînd germanii porniră la atac. Mitralierele începură să latre. Gloanțele fluierau căutînd. Grenadele fîșîiau prin frunzișul uscat, ca niște șopîrle de fier. Căpitanul Visarion își privea ceasul fără rost. Se uită la ofițerii lui, căutîndu-le privirea, apoi le făcu semn, bătînd cu arătătorul pe cadranul ceasului, apoi întinse brațul înainte. Orghidan și Șarga înclinară capul, într-un semn mut. Porniră la contraatac. Sergiu auzi vocea răgușită de tutun a lui Visarion : „Hai, băieți ! Hai, băieți !" Plutoanele se rostogoleau la vale, în întîmpinarea inamicului. Din fugă, Orghidan îl zări pe Șarga mînîndu-și soldații. Stăpîn pe el, calm. Oamenii se ascundeau în spatele copacilor, trăgeau, apoi o luau la fugă înainte. Gloanțele se înfigeau în lemn piuind. Orghidan zări un soldat din plutonul său răsucindu-se așa cum se învîrtesc copiii atunci cînd vor să amețească. Nu-și

aminti cum îl cheamă. Un altul scăpă arma din mînă, încercînd să prindă aerul. Şarga alerga înaintea soldaţilor, îmbărbătîndu-i. O lumină verzuie, aburoasă îi învălui, dîndu-le aspecte de strigoi. S-au încleştat la baionetă. Orghidan îşi descărcă revolverul în pieptul unui soldat german, care se năpustise asupra lui urlînd. Omul se lăsă în genunchi, de parcă i-ar fi retezat cineva picioarele. În învălmăşeală, se pomeni în spatele unui ofiţer german, care se pregătea să tragă cu revolverul. Era un tînăr blond, cu părul aproape alb. Germanul simţi, se întoarse, dar căzu răpus de glonţul lui Sergiu. Încercă să se ridice, dar puterile îl părăsiră. Orghidan alergă în învălmăşagul acela de oameni care se străpungeau, se sfîşiau, se sugrumau, zvîrcolindu-se mai rău ca fiarele. De undeva se auzi o goarnă. Sergiu călcă peste pieptul cuiva. Se întoarse din mers. Omul nu era mort. Îi rămase în talpă senzaţia pieptului strivit. Nimeni nu vedea ce-i în stînga sau în dreapta lui. Ţistuiesc gloanţele, împletindu-şi şuieratul oribil cu urletele celor vii şi cu horcăitul muribunzilor. Un soldat se tîrîie pe lîngă Sergiu. Faţa îi e roşie ca o mască însîngerată. Atacul se clatină. Carabinele troznesc cu flăcări scurte. „Haideţi, băieţi! Nu vă lăsaţi, băieţi!“ Vocea lui Visarion. Un rănit se clatină ca un om beat, apoi se prăbuşeşte în faţa altuia, împiedicîndu-l. Cîţiva germani aruncă armele disperaţi, acoperindu-şi faţa cu mîinile. Unul din ei strigă ceva în limba lui. Şarga aleargă înainte doar cu cîţiva oameni după el. Nu vede cum vine din stînga lui un alt val de năvălitori, care îl desparte de ai lui. Întoarce capul şi zăreşte cu groază căştile germane care îl înconjoară. Pustiit, ridică revolverul spre tîmplă, dar o mînă viguroasă i-l smulge. Duşmanul îl mînă înapoi. Atacul german s-a frînt. Unii au fugit, alţii s-au predat.

Pe o targă e purtat un trup aşezat într-o dungă. Orghidan îl recunoaşte. Căpitanul Visarion. Îi zăreşte chipul alb, golit de sînge, pe care stă parcă întipărit: „Nu-i nimic! Mergem înainte! Mama ei de viaţă!“ Oamenii răsuflă ca nişte animale fugărite. Orghidan se opreşte lîngă targa lui Visarion. Căpitanul deschide ochii. Încearcă să surîdă. Dar faţa i se strîmbă.

— Eşti aici, Orghidane ?

Vorbeşte încet, împletic ind cuvintele.

— Nu mai vorbiţi, domnule căpitan, îl sfătui Sergiu.

Visarion încearcă să vorbească din nou, dar din gîtul lui nu iese decît un fel de hîrîit. Sergiu se apleacă peste targă, căznindu-se să asculte. Vocea lui Visarion de-abia se aude, acoperită de vaiete şi strigăte de durere. Încearcă să-i ridice capul, dar mîna i se umezeşte de sînge cleios.

— Spune-mi... Şarga... Iuliu Şarga...

Tace. Doar ochii îl cercetează obosiţi pe Orghidan.

— Nu l-am văzut, domnule căpitan, răspunse Sergiu. Mîna lui Visarion se înalţă puţin, prinzîndu-se de mantaua lui Sergiu.

— Or să-l omoare... A fugit de la ei ! şopti stins Visarion.

Apoi mîna îi căzu inertă pe marginea tărgii. Orghidan îi aşează mîinile pe piept. Rămase o clipă lîngă Visarion, uitîndu-se la soldaţii care cărau targa.

— Nu mai e nevoie, le spuse el şi se depărtă grăbit cu sufletul pustiit de amărăciune.

Locotenentul Ilarion Iuliu Şarga fu predat autorităţilor austro-ungare, fiind recunoscut de un căpitan ungur, rezervist. Fu judecat sumar de o instanţă militară. Nu primi să fie apărat şi nici să se apere. Fu condamnat la moarte prin spînzurătoare. Nu departe de locul unde era închis, Ilarion Iuliu Şarga zări pe fereastră pe cei ce ii înălţau spînzurătoarea. Rîdeau foarte bine dispuşi. Soldatul care îl păzea, îl privi cu un început de milă. Ceru voie să scrie o scrisoare. I se dădu toc, cerneală şi hîrtie. Se apucă să scrie liniştit, fără să-i tremure mîna. Îi scrise Axiniei că a căzut prizonier şi că probabil va fi dus în Germania. O rugă să aibă grijă de băiat şi de ea. Îi mai scrise că de-abia aşteaptă să o revadă, apoi îi făcu teoria avantajului de a fi prizonier. Era ferit de gloanţe, pentru el războiul era ca şi terminat... Se opri din scris, zîmbind cu amărăciune. Zări pe fereastră laţul spînzurătorii legănîndu-se în vînt. Apoi încheie scrisoarea, cu disperarea celor care ştiu că mai au doar cîteva ore de trăit. „Te îmbrăţişez, te îmbrăţişez cu toată dragostea, dragă, dragostea mea de totdeauna... Ilarion Iuliu Şarga."

Dădu scrisoarea soldatului, rugîndu-l să o expedieze. Soldatul, un țăran tînăr și rumen la față, făgădui că o va expedia. (Ceva mai tîrziu o predă comandantului său, care o rupse fără să se uite la ea.) Șarga se așeză liniștit pe marginea patului. Îi lăsară uniforma românească. Un preot militar intră în cameră. Șarga se ridică surprins. Nu ceruse preot.

— Fiule, dacă dorești să te spovedești...

Scoase dintr-o servietă o cărticică cu scoarțe negre.

— N-am păcătuit cu nimic, părinte! Mi-am iubit patria ceea ce nu cred să constituie un păcat, ci dimpotrivă, o virtute, vorbi Șarga și se miră că vocea nu-i tremură. Ce-aș mai putea să-ți spun? Că îmi iubesc soția și copilul? Că doresc ca țara mea să cîștige războiul? Altceva?

— Fiule, vorbi preotul, sfîntul Dumnezeu a cărui bunătate este fără margine, va primi sufletul tău, judecîndu-l în împărăția cerească. Să ne rugăm, adăugă preotul și îngenunche.

Șarga rămase în picioare. Preotul mormăi în latinește rugăciunea celor ce părăsesc lumea aceasta. Iuliu zări ca prin ceață chipul Axiniei și al copilului și surîse, întinzînd mîinile. Apoi și le retrase repede, rușinîndu-se de preot. Un ofițer intră în cameră, urmat de cîțiva soldați. Îl scoaseră afară. Șarga respiră puternic aerul curat, ținînd capul sus. Lîngă el mergea preotul, vorbindu-i de fericirea cerească. Șarga nu-l asculta. Gîndurile lui erau acasă, la Stoicănești, lîngă Axinia și copil. Soldații vorbeau între ei, și Iuliu, care cunoștea limba, auzi pe unul din ei povestind celorlalți o aventură de a lui cu o femeie oarecare. Ajunseră. Acolo aștepta o companie de soldați sub comanda unui alt ofițer. I se citi actul de acuzare, apoi sentința. Citi grăbit ca și cum de-abia aștepta să-și termine neplăcuta însărcinare. Apoi trecu pe lîngă Iuliu, ferindu-se să-l atingă. Preotul îi apucă brațul, șoptindu-i sfios „curaj". Șarga zîmbi. Ori că mori plin de curaj ori fără curaj, drama celui condamnat se consumă cu aceeași tristețe sfîșietoare.

— La o parte, părinte, bolborosi ofițerul, alb la față.

Era un băiat tînăr, înalt, frumușel, însărcinat pentru prima oară cu o astfel de misiune dezagreabilă. Se apropie de condamnat cu teamă.

— Dacă doriți ceva... Dacă... se bîlbîi el.

Iuliu Șarga îl privi drept în lumina ochilor, fără să răspundă, încît ofițerul lăsă ochii în jos. Apoi se trase cîțiva pași înapoi, făcînd semn celor doi soldați ce împlineau funcția de călăi. În timp ce unul din cei doi îi legă mîinile la spate, Șarga zări chipurile soldaților aduși din ordin. Unii erau triști, alții păreau înspăimîntați, alții indiferenți. Celălalt soldat îi potrivi lațul pe gît. Îi tremurau mîinile.

— Dacă vreți... Urcați-vă pe scăunel... bolborosi soldatul.

Șarga zări cum se înalță soarele, apoi pălăria preotului. Cei doi întinseră lațul. Iuliu mai apucă să vadă prin fața sa pe Visarion, pe Orghidan, chipuri de soldați români din plutonul său. Primi aerul rece în piept, ca pentru a-și face o rezervă pentru rezistență. Călăul îi smulse scaunul de sub picioare. Trupul se întinse ca un arc în căutarea unui sprijin. Mîinile legate se zbătură să apuce ștreangul. Pe urmă trupul începu să se liniștească, rotindu-se ușor în bătaia vîntului.

În depărtare se auzeau tunurile așa, ca niște tunete prevestitoare de furtună.

*

* *

Dinu Comăneanu își găsi regimentul cantonat în satul Vlăduleni. Ulițele pline de noroi erau pustii. În cîte o curte, o femeie scotea apă din fîntînă, uitîndu-se lung după ofițerul înalt care înainta cu greu prin noroi. Ajuns în mijlocul satului, Dinu întîlni un soldat cu o găleată goală în mînă.

— Măi băiete, ia vino încoace, îl opri Dinu.

Soldatul luă poziția de drepți.

— Să trăiți, don locotinent !

— Nu știi pe unde e escadronul trei ?

— Ba știu, să trăiți ! Prima uliță pe stînga...

— Dar tu din ce escadron eşti ?

— Să trăiţi, don locotinent, îs din escadronul patru a lu don căpitan Herescu.

— Mulţumesc.

— Să trăiţi !

Porni mai departe. Cerul acoperit de nori îl privea mut. Mergea ocolind bălţile, ţinîndu-şi valiza în mîna stîngă. Ceva mai departe, auzi hărmălaia cîinilor. Pe marginea drumului, şanţurile erau pline cu apă. Iarba îşi mai păstra un verde ars, de sfîrşit de toamnă. Prin mintea lui Dinu trecu chipul lui Misi, palid, cu ochii închişi, puţin încruntat, izbucnit dintre florile care îi acopereau trupul ca ceva monstruos, nefiresc. Şi răceala obrajilor ei o simţi pe buze. Revăzu pe tată-său golit de gînduri, mergînd mecanic în urma sicriului, uşor adus de spate, sărutînd grăbit fruntea lui Misi, mîna lui albă cu pete gălbui, pete de ficat, agăţată de braţul său, preoţii, fumul de tămîie, groapa, apoi imaginea se frînse. Prin faţa ochilor trecu Natali. Îi zări privirea rătăcită şi ceţoasă, indiferenţele în gesturi, auzi vorbele fără şir, fără noimă, urmate de tăceri lungi, nălucile bolnave, tremurînde, casa lui Serafim pe care n-a iubit-o şi în care intra întotdeauna cu o strîngere de inimă. O lume care s-a risipit ca un fum ! Şi cum mergea, cu capul în jos, îşi zări cizmele murdare de noroi ce păreau să calce peste viaţă... Drumul se bifurcă. O clipă, Dinu rămase descumpănit, apoi îşi aminti de indicaţiile soldatului întîlnit în calea sa şi o luă pe ulita din stînga. Trecu pe lîngă case mici, cu pereţii din paiantă, văruiţi cu alb, cu acoperişurile din tablă unele, altele din stuf, peste care erau aşezate cărămizi ca să ţină la o năvăla a vîntului. Ogrăzile cu împrejmuiri de garduri dărăpănate, aplecate cînd spre înainte, cînd spre înapoi, îl priveau cu indiferenţă. De undeva se auzi scîrţîind o cumpănă de fîntînă. Din hornuri se înălţau fumurile albe ale vetrelor, mai întîi drepte, apoi legănate uşor. Dintr-o curte o vacă îl privea cu ochi mari, mişcîndu-şi coada alene. Împrejurul lui se instalase o mohoreală gravă, obositoare. Mirosea a pămînt jilav, a paie ude şi a bălegar. Casele începură a se rări. În faţa lui Dinu se întindea

cîmpul negru, urît, cu petice galbene de paie. Ceva mai departe, cerul se îmbucase cu pămîntul într-o culoare nepotrivită, lipsită de gust. Se auzi strigat dintr-o curte. Întoarse capul și îl zări pe Buhuși, care venea înspre el cu pași mari. Radu îl îmbrățișă cu căldură.

— Îmi pare nespus de bine că ai venit, Dinule!

— Am venit, da! răspunse Dinu absent.

— Am aflat de nenorocirea care te-a lovit, vorbi Buhuși și își luă o figură tristă. Moartea lui Misi m-a zguduit. N-aș fi crezut că... La urma urmei ce-a îndemnat-o, frate, să facă prostia asta? întrebă el cu o curiozitate de mahala.

— Nu mi-a plăcut niciodată să fac indiscreții cu sufletele oamenilor, răspunse Dinu. Cît privește dacă a făcut o prostie, e greu de spus. Nu știu dacă un astfel de gest n-are în el și un act de mare curaj.

— Mă gîndesc dacă nu cumva Misi n-a făcut o pasiune pentru cineva...

— Tot ce făcea Misi, făcea cu pasiune, cu dăruire totală.

— Știi, Dinule, cîndva, eu și Misi ne hotărîsem să ne căsătorim, vorbi Buhuși. Pe urmă, nu știu ce s-a întîmplat că s-au dat toate planurile noastre peste cap...

Dinu se uita peste umărul lui Buhuși undeva departe.

— Da, da. Pe urmă totul s-a dus peste cap, repetă Buhuși. Misi nu ți-a spus nimic?

— Misi nu spunea decît atunci cînd credea, răspunse Dinu morocănos.

— În orice caz, moartea lui Misi, să știi, Dinule, că m-a afectat...

— Spune-mi, unde îl pot găsi pe căpitanul Filiti? schimbă Dinu vorba.

— A cincea casă de-aici. Uite, acolo! arătă Buhuși cu mîna.

Dinu plecă mai departe, fără a-și lua rămas bun. Radu Buhuși rămase în mijlocul drumului, uitîndu-se lung după Comăneanu. „Oare o fi aflat ce a fost între mine și soră-sa?“ se întrebă el. Se întoarse în curte, cu sentimentul că Dinu știa tot și că îl disprețuia, considerîndu-l o hahaleră.

Comăneanu mergea grăbit, cu buzele strînse. Îl indispuse întîlnirea cu Radu Buhuși și toată discuția despre Misi. Ce rost mai avea să-i spună toată povestea cu căsătoria ? Misi nu mai era, iar Radu ar fi putut, dacă dispunea de puțină delicatețe sufletească, să dea uitării toată povestea asta. Întoarse capul, auzind niște voci. Zări pe cîțiva soldați din plutonul lui stînd pe prispa unei case ceva mai retrasă. Fumau și vorbeau între ei. Vorbeau țărănește, liniștit, cu pauze. Se strecură prin spatele casei, fără a fi observat. Unul din ei se întinse, de-i trozniră oasele. Dinu îl recunoscu. Era Ion Orfanu.

— Mă, ascultă la ce-ți spun eu, vorbea Orfanu, nu moartea vine la tine. Tu te duci la ea. Ea doar te întreabă : „VenișI, Nichita ?“ Iar tu îi răspunzi : „Iată-mă-s !“

— Ba să-ți fie limba a dracului ! bombăni Nichita, în hazul celorlalți soldați.

Cuvintele lui Orfanu i se agățară de inimă.

— De ce ți-e teamă, Nichita ? îl întrebă Orfanu. Că glonțul țiuie pe lîngă urechea ta și te tot întreabă : „Vrei, mă, să-ți găuresc scăfîrlia ? Sau spinarea ? Sau c... ?“ Și dacă vede că ție îți clănțănesc dinții în gură, te găurește. Adicătelea îți dă cep ! Dar dacă nu-l iei în seamă, se duce după altul...

— Mă, Nichita, măăă ! Știi tu vorba aia : „De ce ți-e frică nu scapi !“ îl consolă pe Nichita un vlăjgan cît toate zilele, unul Ispas.

Nichita își ridică gulerul de la manta. În minte i se rostogolea ca un izvor de munte acel : „Nu vreau să mor !“ Se pomeni vorbind tare : „Nu vreau să mor !“ Tăcu rușinat, uitîndu-se la ceilalți.

— E vreunul dintre noi care vrea să moară ? întrebă Ispas, fără să se uite la Nichita. Acu să mai știi ceva, măi Nichita... mai e și gîndul ăla blestemat că gospodăria ta încape pe alte mîini, că muierea ta se înnădește cu altul, că copiii te uită, că pe mormîntul tău se p... cîinii. Că dacă te gîndești bine, glonțul îți seceră viața într-o clipită. Pînă să te gîndești că mori, ai și murit...

— Ia mai tăceți din gură, javrele dracului, sări unul Iordache. Nu mai aveți altceva de vorbit decît de moarte ?

— Da tu despre ce ai vrea să vorbim, Iordache? întrebă Orfanu.

— Despre muieri, răspunse Iordache.

— Ehei! Paşte murgule... Alea sînt departe de noi şi-apăi cine ştie! Muierile sînt în urmă, şi moartea înainte! Într-acolo unde mergem noi, spuse Orfanu şi începu să fluiere.

Nichita privea cerul atît de fix, încît începură să-l doară ochii.

— Azi-mîine, intrăm în foc, continuă Orfanu.

— Mai du-te dracului! îl blagoslovi Nichita şi se ridică, hotărît să intre în casă. Nici nu văzu cînd îi ieşi Comăneanu înainte. Să trăiţi, don locotinent, spuse Nichita, fericit la gîndul că nu mai era nevoie să-l asculte pe Orfanu sau pe Ispas.

— Ce-i, Nichita? Te necăjeşte Orfanu? îl întrebă Dinu zîmbind.

Ceilalţi, la vederea lui Comăneanu, săriră în picioare, luînd poziţia de drepţi.

— Vorbesc numai de moarte, don locotinent, se plînse Nichita. Acu începură cu alta! Că se aude că intrăm în foc!

— Cine a spus?

— Aşa merge vorba, don locotinent!

— Şi în cazul că intrăm în foc, tu ce-ai să faci, Nichita?

— Ce pot să fac, don locotinent...

— Ce poţi să faci, Nichita? Ce putem face? Aşa ne întrebăm şi noi. Aşa se întreabă şi duşmanul. Aşa se întreabă cei ce ne conduc. Ce putem face? Se pare că nimeni nu poate face nimic! De altfel, e şi prea tîrziu... Mult prea tîrziu! Ar fi mai bine să cauţi să afli cum să lupţi şi cum să scapi, nu cum să mori, vorbi Comăneanu cu aceeaşi linişte blîndă.

— Eu crez, don locotinent, interveni Ispas, că oamenii tot trebuie să moară din ceva. Singura treabă proastă e că unii mor prea devreme, fără voia lor, şi alţii prea tîrziu. Asta e toată şmichiria. Că omul în război e ca bobul de fasole din ciorba noastră. Lingura e moartea care îl caută, da el, 'oţ al naibii, se ascunde ba sub un

morcov, ba sub un cartof și mai scapă, da pînă la urmă lingura tot îl dibuie și s-a zis cu el...

— Dar cu cei care stau în urma frontului ?... îl întrebă Dinu pe Ispas, amuzat. Pe ăia cu cine îi mai asemeni, Ispas ?

— Să trăiți, don locotinent, tot cu ciorba de fasole... Că bucătarul se face că pune fasolea în ciorbă, da n-o pune, iar noi ne facem că îl credem, dar nu-l credem. Așa-i și cu ăia din spatele frontului ; unii se fac că îi trimet pe front și ei se fac că se duc !

Comăneanu rîdea cu poftă. Rîdeau și ceilalți. Numai Nichita sta posomorît și întunecat.

— Uneori mai scapă și boaba de fasole, măi Ispas, întinse Dinu jocul mai departe.

— Se poate și asta, don locotinent, dar fasule întreagă nu mai e ! Că odată fiartă, nu mai dă roade... Așa cum ne întoarcem și noi de pe front. Ori betegi trupește, ori betegi la suflet. Că ce folos ne aduce niște dicorății și o pensie cu care să-ți ții zilele, dacă umbli în cîrji sau te duce un copil de mînă, ca să nu te izbești de toate gardurile și să nu dai în gropi ? Nici zece dicorății nu fac cît o mînă, un ochi sau un picior de om ! Cu ce-ți muncești pămîntul ? Cu ce-ți mîngîi muierea sau copiii ? Cu ce privești sfîntul soare ? Și-atunci, nu-ți vine să-ți scoți brîul și să ți-l legi de gît ? Eu crez, don locotinent, că ceva nu e bine pe lumea asta. Nu știu ce nu e bine, dar dacă mă gîndesc, tot aflu eu...

— Măi Ispas, măi, tu ești un filosof, spuse Comăneanu, zîmbindu-i prietenos.

— Apoi oi fi și d-ăla de care spuneți dumneavoastră, da eu așa crez !

Comăneanu își educase oamenii să spună deschis tot ce gîndesc. Pe față. Și soldații lui nu se mai fereau. Simțea în sufletul lui cum creșteau niște grădini frumoase, în care ar fi vrut să le dea drumul acestor țărani cuminți, sfătoși și înțelepți, dar cineva i le zăvorîse cu lacăte grele, izolîndu-l într-o singurătate tăcută ca un lac liniștit sub văpaia rece a lunii. Da, țăranii ăștia care acum erau duși la tăiere ca turma de miei albi dinaintea marii sărbători a Răstignirii și care cu ani în urmă

alergau năuci, potopiți de focurile de armă, vînați ca niște animale, urlînd și prăbușindu-se, scurmînd pămîntul cu ghearele, peste ei întinzîndu-se pînza de foc a tunurilor... Au vrut să vorbească, să-și spună nemulțumirile, pe față, deschis, dar cineva nu le-a dat voie. Cineva care nici măcar nu era atît de puternic ca ei! Și totuși... Comăneanu simți cum îl răzbește o greață morală. „Oare dacă acești soldați s-ar fi aflat în fața lui Radu Buhuși, ar mai fi avut curajul să vorbească așa?“ se întrebă el. Îl știa pe Buhuși, milităros, aspru, îngîmfat și prost de da în gropi. „Pe ce mîini încap oamenii!“ Se întoarse și ieși din curte, închizînd portița în urma lui. În ușa popotei, îl întîlni pe unchiu-său, pe Jorj Donici. Bătrînul îl îmbrățișă, întîrziind sărutarea pe amîndoi obrajii, fără să spună un cuvînt. Dinu îi zări ochii în ceața lacrimei și își dădu seama că Donici, ca orice sensibil, suferă încă din pricina morții lui Misi și a nebuniei Nataliei. Mîinile bătrînului i se lăsară pe urmei.

Dinu observă degetele lungi cu unghii late, frumos tăiate și venele albastre ce se vedeau prin piele.

— Ce știi de Natali? îl întrebă Donici cu o vagă speranță în glas.

— Știu că mama nu-și va mai reveni niciodată. Moartea lui Misi a doborît-o, spuse Dinu.

— Destine tragice, murmură Donici ca pentru el.

— Uneori, însăși existența omului e tragică, unchiule. Iar tragismul nu este decît creația omului. Se pare că individul nu poate trăi fără tragism. Misi a avut o doză de tragism mult prea mare pentru cît ar fi putut ea să suporte...

— Misi a fost o grădină de basm și de închipuire, vorbi Donici cu inima grea. Nu-i acuz gestul și nu am înălțimea ei morală pentru a-l înțelege!

Intrară amîndoi în sufragerie de unde se auzeau rîsete și vorbă. Înăuntru, în capul mesei, trona comandantul Regimentului 9 Roșiori, colonelul Călinescu. În dreapta lui, Dinu zări pe maiorul Odobescu, pe căpitanul Filitti, pe Herescu, Buhuși, locotenentul Emil Mora, pe sublocotenentul Mărgăritopol și pe încă vreo doi ofi-

țeri pe care Dinu nu-i cunoștea, probabil că erau veniți de curînd, în lipsa lui.

— Ehei ! Lume nouă ! explodă colonelul la vederea lui Donici și a lui Comăneanu.

Era un om vorbăreț, jovial, scund, cu mustăți răsucite în furculiță. Făcea haz de orice, se da în vînt după anecdote, mai ales din cele picante, călărea ca un zmeu și era mort după cuconițe și după patinaj.

— Ei ? Ce mai e nou, Comănene ? îl întrebă colonelul pe Dinu, bătîndu-l prietenește pe umăr. Domnii din București fac afaceri cu alimente, fac strategii de cafenea și se luptă cu damele, răspunse tot el și rîse cu poftă.

— Cam așa, domnule colonel, răspunse zîmbind Dinu.

— Îi știu eu pe ăștia, vorbi colonelul. Îi fac praf pe nemți, din gură, se ascund pe la părțile sedentare, și cînd aud de front, se ascund în gaură de șarpe. Nu-i așa Comănene ?

— Au mai fost și alții care s-au ascuns pe la părțile sedentare, interveni Buhuși în discuție, uitîndu-se stăruitor la Dinu.

— Ce vreți să insinuați cu asta, domnule locotenent Buhuși ? întrebă Dinu și se ridică în picioare. Se albise la față.

— Știu că s-au depus eforturi disperate ca să nu pleci pe front, răspunse Buhuși încurcat, încercînd să înlăture neghiobia spusă.

— Domnilor, vă rog să aplanați conflictul, interveni colonelul Călinescu. Nu permit asemenea discuții în unitatea mea ! Se poate să vă certați pentru o glumă idioată, glume în care Buhuși excelează. Locotenent Buhuși, îți ordon să-i ceri scuze imediat locotenentului Comăneanu !

— Te rog să primești scuzele mele ! își ceru iertare Buhuși și se roși la față.

Dinu se așeză, fără să-i răspundă. Donici îi prinse mîna pe sub masă, strîngîndu-i-o.

— Vă rog să nu se mai repete astfel de scene, spuse colonelul, după care pocni din degete, făcînd semn soldatului care servea să destupe o sticlă de coniac.

Soldatul umplu paharele, apoi ieși.

— Domnilor, spuse colonelul ridicîndu-se în picioare și înălțînd paharul, să închinăm acest pahar în cinstea și pentru victoria armatei române! Și pentru odihna celor ce și-au vărsat sîngele pentru Patrie!

Se ridicară toți în picioare. Ciocniră. Buhuși întinse paharul său spre Dinu, dar acesta se făcu că nu-l vede. Colonelul bău paharul pînă la fund. Ceilalți îl imitară. Numai bătrînul Donici nu se atinse de el. Îl puse ușor pe masă. Se așezară toți cu fețele aprinse de tăria coniacului.

— Dragă Comănene, vorbi căpitanul Filiti peste masă, spune-mi ce știi de bărbatul acela interesant pe care l-am cunoscut în casa lui Grădișteanu? Sergiu Orghidan!

— Vă spun eu, domnule căpitan, sări Buhuși. Dinu nici nu-i dădu atenție. Am auzit, începu Buhuși, că locotenentul Orghidan, prin relații, s-ar fi desconcentrat și ar fi plecat din țară. Spun unii că l-ar fi văzut îmbarcîndu-se pe vapor cu o destinație necunoscută! Poate probabil să se fi săturat de război...

Se opri cu o grimasă ironică întipărită pe față. Buhuși avea o poliță de plătit lui Orghidan. În tăcerea care s-a lăsat, se auzi vocea molcomă, cu accent moldovenesc, a lui Jorj Donici.

— Vă rog să-mi permiteți, domnule locotenent, să vă spun că sînteți greșit informat! vorbi Donici, uitîndu-se țintă în ochii lui Buhuși, care îl privi sever, ca pe orice inferior în grad.

— Care-i adevărul, nene Jorj? îl întrebă Filiti pe Donici.

— Locotenentul Orghidan a căzut ca un erou, în vreme ce încerca să distrugă un cuib de mitralieră inamic, sub un bombardament de artilerie năpraznic! Nu s-a mai găsit nici urmă de el, nici de soldații care îl însoțeau.

— De unde ai auzit dumneata așa ceva? îl întrebă Buhuși nervos.

— Eu nu spun din auzite, domnule locotenent, eu spun ce știu sigur! În viața mea nu am spus ce am auzit, ci numai ce eram eu sigur! Vocea lui Donici era aspră de data asta. Apoi, ca o dojană părintească, se adresă

lui Buhuși : Să nu aruncăm cu piatra înainte de a ști cînd și împotriva cui o aruncăm ! Locotenentul Orghidan a murit ca un erou, ca și bietul Matei Romalo, pe care îl acuzase de laşitate un oarecare consilier Başotă, un om de nimic... sfîrși Donici.

Buhuși se înroși tot, dar nu îndrăzni să spună nimic. Tăceau toți, cu sentimentul că tot ce au avut de spus s-a spus de mult, că nimeni nu mai dispune de nimic, că sufletul li-i gol ca un sac din care au zvîrlit toate bulendrele, lăsîndu-l secătuit la picioarele lor.

— De fapt, în dumneavoastră, de cînd ați venit aici, s-a dus o luptă surdă între curiozitate și dorința de evadare din liniștea cotidiană a păcii, vorbi colonelul. Sînt convins că fiecare dintre dumneavoastră nu este un laș, că fiecare are voința de a acționa, indiferent de consecințe, fără să vă temeți de un sfîrșit tragic. Desigur că veți rămîne în istorie. În perimetrul ei. Fie că vă veți numi „erou necunoscut“ sau „ofițer român“, undeva pe o cruce ștearsă de ploi și de vînturi...

Colonelul Călinescu se referea la bîrfa lui Buhuși referitoare la Sergiu Orghidan.

— Și chiar de nu vom avea parte de o cruce la căpătîi, vom avea conștiința împăcată că ne-am făcut datoria pînă la capăt, vorbi Donici.

— Așa este, nene Jorj, spuse Călinescu.

Afară, o pasăre se lovi cu putere în geamul ferestrei. Comăneanu îi văzu zbaterea buimăcită din aripi, ca și cum ar fi vrut să se prindă de sticla netedă. Emil Mora își făcu cruce.

— Asta-i semn, îi șopti Mora lui Comăneanu.

Acesta îl privi zîmbind.

— Ce fel de semn ? îl întrebă colonelul pe locotenentul Mora, cu un aer ușor ironic.

— Sînt semnele unei lumi nevăzute de noi, dar care stă în preajma noastră, asistînd la sfîșierile noastre, așa cum asistă un spectator la teatru. Numai aplauzele nu le auzim, și nici pe ea nu o vedem din cauza întunericului din sală ! spuse el. Apoi, văzînd privirea plină de neîncredere și ironică a colonelului, stărui : Lumea asta există, domnule colonel, și cîteodată ne trimite fel de fel

de semne, șopti Mora, de parcă s-ar fi temut de acea lume căreia îi dezvăluia existența în fața celorlalți muritori, artiști, pe o scenă crudă și inumană.

— Domnule locotenent, lumea de care vorbiți nu-i altceva decît rușinea și teama din noi pentru tot ce făptuim pe acest pămînt, vorbi Donici, în timp ce ștergea cu palma niște firimituri invizibile.

Locotenentul Mora îl privi cu neîncredere.

— Ce-s alea „semne, lume nevăzută" ? Fleacuri ! Lumea e aia pe care o vedem noi. Noi, care nu sîntem decît niște viitoare cadavre și care nu depindem decît de mila timpului, vorbi Călinescu. Restul e un moft ! Cuvinte goale, cu care ne place să poleim sufletele. Cît trăim pe pămînt, facem și lucruri bune și lucruri rele, iar cînd dăm ochii peste cap sîntem singuri, indiferent de cîți oameni ar fi în jurul nostru. Și cu asta, basta ! Am tras linie sub destinul nostru și ne ducem fără oprire...

— Unde ne ducem, domnule colonel ? îndrăzni să întrebe Mora, în speranța că îl va încurca pe comandant.

— În aia a mă-sii ! Unde vrei să ne ducem ? În pămînt ! Numai oamenii simpli cred în semne și în tot soiul de prostii, dragă Mora, încheie colonelul, ștergîndu-și mustățile.

Mora zîmbi cu îngăduință. Îl considera pe colonel un „terre a terre", care nu putea înțelege lucrurile elevate.

— Și eu cred în semne, dragă Mora, sări Buhuși, care se cherchelise puțin, dar în semnele pe care mi le fac damele la petreceri. Alea semne !

Colonelul Călinescu începu să rîdă. Rîdeau și ceilalți, în afară de Dinu și Donici. Sublocotenentul Mărgăritopol rîdea căprește, dînd capul pe spate. Mora nu dădu atenție. Era aprins la față, și ochii îi ardeau în cap.

— Și mai cred în lumea aia nevăzută, de care vorbește Mora, atunci cînd mă ametesc. Eu cred, vorbi el serios, în vinul băut cu rozeta în pahar, în calul meu și în luptă. Asta văd, asta cred ! Cînd n-oi mai fi, mi-e perfect egal dacă voi avea cruce la cap sau ba ! N-au decît să tragă și cîinii de mine, vorbi Buhuși, dînd paharul peste cap.

— Există o etică a vieții, Buhuși, vorbi colonelul de data asta serios.

— O fi existînd, domnule colonel, dar eu nu cred în etica mea şi în ceea ce aţi spus dumneavoastră ! Cît existăm-existăm, cînd nu, ne ducem în aia a mă-sii !

Colonelul Călinescu văzu că Buhuşi o luase razna. Se uită la ceas, apoi se ridică, pregătindu-se de plecare. Se ridicară toţi. Se făcuse tîrziu. Soldatul care servea moţăia într-un colţ.

— Domnilor, vorbi colonelul, m-am simţit bine în mijlocul dumneavoastră, timpul a trecut, e momentul să ne retragem. Noapte bună !

Ieşi urmat de maiorul Odobescu şi de ceilalţi. Se despărţiră îndreptîndu-se fiecare înspre casele unde erau cantonaţi.

Dinu auzi paşi în urma lui. Nu întoarse capul. Se pomeni cu Buhuşi lîngă el.

— Te rog să mă ierţi, Dinule ! Asta ţi-o spun între patru ochi, nu din ordin sau pe cale oficială...

Dinu se opri pe loc. Socoti că nu avea rost să-l ia pe Radu în serios.

— Eşti un aiurit, Radule, îi răspunse Dinu.

Buhuşi îl îmbrăţişă fericit.

— Asta înseamnă că m-ai iertat, spuse Buhuşi şi izbucni în rîs. Tu nu ştii că eu sînt regele gafelor ?

Se despărţiră în faţa casei unde stătea Dinu. Dimineaţa, la ora 6, subofiţerul Dincea, încheietorul său de pluton, bătu la uşă.

— Cine-i ? întrebă Comăneanu buimac.

— Eu, don locotenent ! Subofiţerul Dincea. Ordin de plecare...

În cîteva minute, Comăneanu se afla călare pe Farmec, armăsarul său, dinaintea plutonului. Îl zări pe Donici călare pe Cobilac şi surîse. Se încolonă după plutonul al doilea. Buhuşi îl salută cu mîna la chipiu, zîmbindu-i cu toată gura. Căpitanul Filitti călărea în fruntea escadronului său. Stătea în şa drept ca lumînarea. Nu se auzea decît tropotul cailor. Pe la porţi, copiii îi priveau cu gurile căscate, uitîndu-se lung la carabinele scurte şi la lăncile ţinute cu vîrful în sus.

Regimentul 9 Roşiori se îndrepta înspre Lăcriţa Mare, favorizat de terenul care prezenta văi lungi şi coline.

Pe la orele nouă, se afla la aproximativ un kilometru jumătate de flancul drept al inamicului — pădurea Pîrşani —, unde erau amplasate două batalioane bavareze şi un divizion de artilerie, care aveau misiunea de a înainta prin Robăneşti pentru a tăia retragerea Diviziei 1/17 române. Regimentul 9 Roşiori se opri într-o vale adîncă, în aşteptarea ordinului de luptă. Comăneanu îl căută cu privirea pe locotenentul Emil Mora. Nu-l zări. Donici se apropie de nepotu-său. Îi sticleau ochii de o bucurie ascunsă.

— Cred că de-aici pornim direct la luptă, spuse el şi îşi frecă mîinile vesel.

— Nu-l văd pe Mora, vorbi Comăneanu, înălţîndu-se în şa.

— E plecat de la ora şase dimineaţa în recunoaştere, răspunse Donici.

Din depărtare, un călăreţ se apropia de ei într-un galop nebun. Era locotenentul Mora. Comăneanu îl văzu îndreptîndu-se înspre comandantul regimentului. Raportă ceva colonelului, după care o porni iar în galop către maiorul Odobescu. Raportă scurt cele ordonate de comandant. Odobescu adună în jurul său pe comandanţii de escadroane.

— Domnilor, vorbi Odobescu, locotenentul Emil Mora, trimis în recunoaştere, raportează că la liziera pădurii se află o baterie de artilerie inamică. Pentru aceasta, ordinul domnului colonel comandant este următorul : un escadron să şarjeze bateria duşmană, care prin tirul ei împiedică desfăşurarea escadroanelor în vederea luptei. Cine se oferă ?

— Domnule maior, escadronul trei este gata, raportă căpitanul Filitti, strunindu-şi calul.

Maiorul Odobescu surîse. Îi plăcea bărbăţia acestui militar serios, oferindu-se generos, fără a sta o clipă pe gînduri.

— Căpitan Filitti, vei şarja bateria inamică de pe liziera pădurii Pîrşani ! sună ordinul scurt, hotărît.

— Am înţeles ! Escadronul trei va şarja bateria duşmană de pe liziera pădurii, repetă căpitanul Filitti ordinul.

Maiorul Odobescu trecu prin fața escadronului ca pentru a-i cîntări forțele.

— E cineva dintre voi care din diferite motive nu vrea să ia parte la această șarjă ? se adresă maiorul Odobescu soldaților.

Nu răspunse nimeni.

— Dacă se teme cineva... insistă Odobescu. Aceeași mare tăcere îl învăluia. Întoarse calul oprindu-se lîngă Donici : sergent Donici !

— Ordonați, domnule maior ?

— Aș vrea să nu mă înțelegi greșit. Dar datorită ritmului rapid al șarjei, cît și primejdiei la care te expui, te-aș ruga să nu iei parte la luptă, vorbi Odobescu.

Bătrînul Donici se înălță în șa, strîngînd dîrlogii lui Cobilac. Bucuria din priviri i se stinse.

— Domnule maior, vă rog să nu-mi răpiți cea mai deplină mulțumire a vieții mele ! spuse el, și vocea îi deveni rugătoare.

Maiorul Odobescu șovăi o clipă, apoi îl cercetă din ochi pe Filitti. Acesta surîse, înclinînd capul. Odobescu, fără să spună un cuvînt, întoarse calul și se depărtă. Comăneanu se uită la unchiu-său cu admirație și dragoste.

— Sergent Donici !

— Ordonați, domnule căpitan ?

— Te invit să șarjezi lîngă mine, pentru a da pildă tinerilor mei călăreți...

— Sînt gata și vă mulțumesc din tot sufletul, răspunse Donici, mîngîind cu mulțumire gîtul lui Cobilac.

Căpitanul Filitti trecu în fața escadronului, scoțînd revolverul. Ridică brațul înarmat într-un gest hotărît.

— Pentru atac, lancea în cumpănire ! Marș, marș !

Un „Ura“ puternic făcu să clocotească văile din apropierea Robăneștilor. Pintenii se înfipseră adînc, caii zvîcniră înainte, sforăind și scuturîndu-și coamele... Uraganul se dezlănțui. Fără voie, Comăneanu întoarse capul. îl zări pe Buhuși aplecat pe gîtul calului, cu sabia întinsă, cu ochii holbați. În dreapta, alerga Filitti urmat de Donici, care învîrtea boneta în mîna dreaptă. Nu voia să omoare. Escadronul se năpustea înainte ca un șuvoi de ape furioase revărsate peste cîmpie. Nichita și Ispas

călăreau în dreapta lui Dinu. Ţineau lancea în cumpănire cu cureluşa prinsă peste încheietura mîinii. Soldaţii chiuiră năpraznic. Bătrînul Donici striga răsucind boneta în vînt: „Înainte, copii! Înainte! Acolo e duşmanul!" Caii începură să urce. Nechezau şi sforăiau, stropind cu bale verzui cizmele călăreţilor. Coborîră în pantă în acelaşi galop ameţitor, chiuind ca la nuntă. Bateria duşmană văzu torentul care se revărsa peste ea. Ofiţerul german, disperat, alb la faţă, dădu nişte ordine scurte. Servanţii duşmani, unii din ei, reuşiră să scoată bateria de pe poziţii, alţii, înspăimîntaţi, o luară la fugă. Ca biciuiţi de furtună, cai şi călăreţi se năpusteau asupra duşmanului care, în capul gol, cu spaima morţii în oase, îşi căută scăparea în spatele unei compănii de infanterie, care deschise focul asupra escadronului, din şanţul şoselei. Goana continuă. Deodată, din dreapta escadronului, ascunse vederii după nişte glugi de coceni, începură să latre mitralierele duşmane. Din faţă, compania germană trăgea salvă după salvă. Prins între două focuri, escadronul se clătină. Căpitanul Filitti urlă ca scos din minţi: „Înainte!" Comăneanu îl zări pe locotenentul Mora rostogolindu-se cu cal cu tot. Îl căută cu privirea pe Donici. Bătrînul alerga lîngă Filitti. Îl mai zări pe Nichita, proiectat din şa ca de o mînă nevăzută. Calul se oprise, zvîrlindu-şi călăreţul care rămase nemişcat cu faţa în jos. Mitralierele nemţeşti continuau să secere cu disperare. „Măriţi galopul!" auzi Dinu vocea lui Filitti. Soldaţii strîngeau convulsiv lăncile în mîini. Orfanu se dădu peste cap cu cal cu tot. Încercă să se ridice, dar puterile îl părăsiră. Căzu peste cal. Capul descoperit, cu părul tuns scurt se plecă într-o parte. Undeva, vocea lui Buhuşi urla sălbatec: „Înainte! Înainte! Ce paştele mamii voastre faceţi?..." Îi tăie drumul lui Comăneanu, cu sabia întinsă, apoi se înălţă în şa, lovind peste gît un servant duşman, care ţipă ca o femeie, ducîndu-şi mîna la carotidă, prăbuşindu-se. Caii săriră peste cel căzut. Deodată, Buhuşi zvîrli sabia, de parcă ar fi vrut să scape de o mare greutate şi înălţă braţele. Căzu din şa şi rămase cu piciorul agăţat în scară. Calul alerga înnebunit, apoi se ridică în două picioare, după care căzu străpuns

de gloanțe. Mitralierele își plimbau țevile de la dreapta spre stînga, căutînd lacome trupurile călăreților descoperiți. Căpitanul Filitti întoarse capul. Donici alerga în urma lui. Deodată Cobilac, calul lui Donici, căzu trăznit de gloanțe. Bătrînul se așternu pămîntului. Gîtul îi era plin de sînge. Dinu, care galopa în urma lui, zări cu strîngere de inimă moartea lui Donici. Calul lui Dinu sări peste bătrîn. Și mitralierele secerau, secerau mereu... Țiuiau gloanțele pe lîngă călăreți ca bondarii. Copilăria lui Dinu se înjghebă din cioburi, adunînd în mijlocul ei savoarea blîndă a lui Donici. Și hora morții continua să se învîrtească nebunește. Imaginile se dădeau peste cap, se sfărîmau, se alcătuiau, ca să se spargă iar. Dinu încercă să alunge orice gînd ; servanții germani înspăimîntați, dușmanul despicat de sabia lui Buhuși, rostogolirea lui Donici, Misi, Natali și moartea uriașă cît toată cîmpia. Comăneanu galopa aproape lipit de grumazul calului. Vru să strige ceva, indiferent ce, numai să strige. Simți cîteva înțepături în corp așa, ca niște vîrfuri de ac, și gura i se umplu de ceva cald și dulce. Îl cuprinse o toropeală ciudată. Se clătină în șa. Mîinile scăpară dîrlogii. Încercă să se prindă de coama calului. „Unde m-o fi lovit ?“ se gîndi el și se rostogoli din șa. Farmec alerga înainte, scările îi băteau coastele, apoi căzu în genunchi și, întinzîndu-se, zvîcni din picioare. Lîngă Dinu se opri un civil, făcîndu-i semne prietenești cu mîna. Părea un funcționar de bancă sau un învățător. „De unde a apărut și ăsta ?“ se întrebă Dinu toropit de un somn ciudat. „Mor“, șopti Comăneanu. Civilul surîse. Pe urmă s-a făcut întuneric. Un cer fără stele, negru ca pămîntul a răsărit în fața ochilor rămași deschiși ai lui Dinu. Căpitanul Filitti întoarse capul și încremeni. Rămase ultimul tributar al morții. În urma lui alerga un cal fără călăreț, apărut parcă din neguri. Căpitanul simți o durere ascuțită în genunchi. Calul îi căzu trăznit, cu burta spartă, aruncîndu-și călărețul. În cădere, Filitti zări cîțiva soldați germani, care alergau înspre el.

O liniște tragică, hîdă, se întinse peste cîmpie. Erau orele zece și cincizeci de minute. Vîntul care sufla zbur-

lea coamele cailor căzuți. Un soldat german se aplecă asupra lui Donici, cercetîndu-i fața, ca pentru a se asigura că nu mai trăiește, apoi îi trase cizmele din picioare, depărtîndu-se. Fiecare armată cu corbii ei !...

*
* *

Pe la orele nouă și jumătate dimineața, Comăneanu plecă la spital. Se gîndea să o aducă pe Natali acasă și să angajeze o îngrijitoare. De la moartea lui Misi și internarea lui Natali, casa i se părea pustie și mohorîtă. La un moment dat, îl bătuse gîndul să vîndă casa și să se retragă la moșie. Dar nu mai era în stare să ia nici o măsură. Nici apatia care îl cuprinse nu-l mai miră. Logofătul îi scria că hoții au spart magazia, furînd aproape un vagon de grîu. Altădată, Mihalache ar fi sărit ca ars, ar fi ridicat toată jandarmeria în picioare și nu s-ar fi lăsat pînă nu ar fi pus mîna pe făptași. Acuma însă nu-l mai interesa nimic.

Citi scrisoarea logofătului cu o indiferență totală, apoi mormăi un „bine", după care aținpi vreo jumătate de oră în fotoliu. Se trezi buimac, fără vlagă. Victoria, fata din casă, aduse micul dejun, îmbiindu-l să mănînce ceva. Comăneanu scuturâ din cap. Nici măcar nu se osteni să vorbească. Ar fi zăcut toată ziulica. Se ridică greoi din fotoliu și porunci să scoată mașina.

— Unde mergem, conașule ? îl întrebă Petruț.

— La spital, la conița Natalie ! Ce dracu mă tot întrebi, mormăi Mihalache fără chef.

Își privi cravata de doliu și băgă de seamă că e pătată cu sos. Răcîi pata de grăsime cu unghia. Un bărbat de pe trotuar îl salută. Comăneanu nu-i răspunse. O clipă îi trecu prin minte că bărbatul care îl salutase semăna bine cu Petrică Durma, tovarășul de chefuri și de dame. Dar Durma părăsise de mult țara, încă de la începutul războiului. Și Grădișteanu plecase, cu toată familia. „Mulți au plecat și mulți au murit !" se miră el, în vreme ce mașina vira la dreapta. Zări spitalul alb ca un cearceaf întins pe niște bețe. Petruț opri dinaintea porții.

— Băgăm în curte, conașule ?

— Nu, spuse Comăneanu și, coborînd din mașină, porni pe jos cu mîinile în buzunare.

Pălăria îi alunecase pe ceafă. Începuse să burnițeze slab. Portarul îl opri. Nu era zi de vizită. Comăneanu îl privi o clipă fără să se înfurie sau să se supere.

— Tu ce vrei ? îl întrebă el pe portar, ca și cum îl acostase un necunoscut.

— N-aveți voie să intrați, spuse portarul, așezîndu-i-se în față.

— Du-te mă, amărîtule ! Pleacă din calea mea ! spuse Comăneanu, dîndu-l la o parte.

— Se supără domnii doctori și domnul profesor, răspunse portarul.

Totuși îi făcu loc să intre. Mihalache urcă repede scările, apoi se opri pe la jumătatea lor. Obosise și gîfîia. Din nou îl prinse durerea aceea puternică în piept, gît și urechi. Ceafa îi ardea și bubuitul inimii îl auzi în tîmple. Nu mai era ritmic. Acum bătea, acum se oprea. Urcă fără grabă. Fruntea i se umezi de o sudoare rece. Nu se șterse. Se îndreptă înspre rezerva în care era Natali. Intră fără să bată. Rămase în prag, mirat. Patul era gol și strîns. Rămase o clipă descumpănit, apoi ieși, pornind pe coridor. Se întîlni cu medicul de serviciu. Era un doctor tînăr, brun, cu ochi ca de femeie. Se opri în fața lui Comăneanu, vădit încurcat.

— Unde e soția mea, doctore ? îl întrebă Comăneanu ; o gheară nevăzută îi înhăță inima.

Doctorul bîigui ceva din care Comăneanu nu înțelese nimic sau aproape nimic.

— Ceee ? Ce spui ? Vorbește mai tare, omule !

— Domnule Comăneanu... doamna... a murit !

Se opri, sfiindu-se să se uite în ochii lui Mihalache, ca și cum el ar fi fost vinovat de moartea Nataliei.

— Unde e ? întrebă Comăneanu și fața i se aprinse.

— A murit azi-noapte...

— Unde e ? repetă Mihalache.

— La morga spitalului.

— Du-mă la ea !

— Domnu Comăneanu, nu vă sfătuiesc...

— Du-mă la ea ! insistă Mihalache.

— Cum doriți ! spuse doctorul și porni înainte.

Comăneanu îi zări umerii strîmți și ologeala piciorului drept pe care îl trăgea. Coborîră la subsol. Doctorul se trase la o parte, făcîndu-i loc să intre. Mihalache se opri în prag, respirînd greu. Un miros de formol și de cadavru îl izbi. Intră încet în camera cu cîteva mese căptușite cu tablă galvanizată și cu cîte o gaură la capăt, pe unde se scurgeau apa și sîngele. Trecu pe lîngă prima masă, pe care zăcea un tînăr cu fața vînătă și părul răvășit. Comăneanu nici nu avu curiozitatea să se uite. Auzi tîrșîitul piciorului olog al doctorului, care îl urma fără să spună o vorbă. Pe ultima masă era întinsă Natali, goală complet. Capul îi era așezat pe o bucată de lemn scobit la mijloc. Se opri lîngă ea. Îi zări dinții descoperiți într-un fel de rînjet, apoi ochii îi alunecară pe coapsele și pulpele pe care de atîtea ori le mîngîiase, pe sînii căzuți, pe cusătura grosolană a carcasei și a stomacului. Își aminti de nopțile lor de dragoste și se scutură înfiorat. Fața moartei era galbenă ca șofranul. Un ochi îi rămăsese pe jumătate deschis.

— Cînd zici că s-a întîmplat, doctore ?

— Azi-noapte, domnule Comăneanu. N-a mai rezistat inima, se grăbi să răspundă medicul.

— Inima, spui ?

— Da. Inima.

Comăneanu se întoarse, îndreptîndu-se spre ieșire. Trecu pe lîngă masa pe care zăcea tînărul, aruncîndu-i o privire distrată. „Mă întreb dacă mai are vreun rost", mormăi el ca pentru sine.

— Ați spus ceva, domnule Comăneanu ?

— Nimic. N-am spus nimic.

— Certificatul de deces îl luați acuma ?...

Comăneanu nu răspunse. Urcă încet treptele, ieșind în curtea spitalului. Medicul îl urmă. Mihalache își băgă mîinile în buzunare, se opri o clipă pe loc, ca și cum uitase ceva, apoi porni mai departe. Zări mașina, pe care Petruț o întorsese, așteptînd în fața porții.

— Certificatul îl luați acuma ? repetă medicul timid.

Comăneanu scutură capul, fără să se întoarcă, fără să se oprească. Medicul rămase privind în urma lui, apoi se întoarse, tîrîndu-şi piciorul şi intră în spital.

— Ce face coniţa ? îl întrebă Petruţ, în vreme ce maşina se îndrepta spre casă.

Comăneanu privea pe geam fără să răspundă. În minte îi sunau cuvintele lui Orghidan : „Nu poţi salva şi familia, şi averea. Ori una, ori alta !“ Petruţ renunţă să repete întrebarea. Îi cunoştea toanele stăpînului de atîta amar de ani.

— Mai mergem undeva ? întrebă Petruţ.

— Nu. Poţi să bagi maşina în garaj, răspunse Comăneanu cu o voce nefiresc de liniştită.

Intră în casă pe la bucătărie. Se dezbrăcă în holul mic şi intră în sufragerie. Îl apucase un tremur nervos. Începu să-şi frece mîinile şi se îndreptă spre sobă. În treacăt zări pe masă o scrisoare. Nu se grăbi să o deschidă. O luă şi se răzimă de sobă, ca să se mai încălzească. După ce îşi simţi spatele cald, rupse marginea plicului. Desfăcu scrisoarea şi începu să citească încet, mişcîndu-şi buzele.

„Stimate domnule Comăneanu, Vă aducem la cunoştinţă pe această cale că locotenentul Comăneanu Dinu, comandantul plutonului trei din escadronul trei, Regimentul 9 Roşiori, a murit cu moarte de erou în ziua de 10 noiembrie a. c. în şarja de la Romăneşti împotriva duşmanului. Pentru faptele meritorii săvîrşite în această acţiune, locotenentul Comăneanu Dinu a fost decorat cu înaltul ordin „Bărbăţie şi credinţă“, clasa a doua, şi înaintat la gradul de căpitan post-mortem. Memoria sa va rămîne neştearsă în inimile ofiţerilor şi soldaţilor Regimentului 9 Roşiori...“

Mai scria ceva, dar Comăneanu nu citi mai departe. Deschise uşa de la sobă şi aruncă hîrtia în foc. Închise ochii, trăgînd colţul gurii în jos, ca şi cum s-ar fi temut de lovitura cuiva, apoi scoase o ţigară de foi şi, muşcîndu-i capătul, îl scuipă jos. Se lăsă încet în fotoliul de lîngă sobă, uitîndu-se la flăcările care mistuiau hîrtia devenită aproape neagră. Bubuiturile din tîmple şi zvîcnetele din urechi se înteţiră. Încercă să se ridice, spre

a-şi lua un pahar de coniac, dar ţigara îi căzu din mînă, fără ca el să simtă ceva. Se prăbuşi pe covor şi o mare lumină îi fulgeră prin faţa ochilor — sau înlăuntrul minţii. „Acuma mor !“ Şi nu simţi nici o părere de rău. Dimpotrivă. Covorul începu să ardă de la ţigara căzută. Zări fumul care se ridica înspre tavan şi încercă să întindă mîna, dar aceasta nu-l mai asculta. După aceea totul se întunecă. Comăneanu intră, înfrînt şi doborît, în marea noapte, cea fără de sfîrşit.

Flăcările cuprinseră mobila, care începu să ardă troznind. Fumul ieşi în hol, strecurîndu-se pe sub uşă. La bucătărie, Victoria sporovăduia cu bucătăreasa. Deodată se opri, adulmecînd. Simţise miros de fum. Se repezi în casă. O izbiră flăcările, care începură să mistuie holul. Se trase înapoi şi începu să strige : „Săriţi ! Arde casa !“ Flăcările furioase năruiau totul în calea lor. Arse şi odaia turcească, şi camera de biliard, şi odaia lui Misi, şi a lui Dinu. După mai multe ore de luptă cu flăcările, focul a fost stins. Se găsi portretul lui Serafim, ars pe jumătate. Nu mai rămăsese decît ochii şi fruntea. Cineva îl aruncă peste mormanul de moloz şi cărămidă. Nişte persoane străine cotrobăiau printre dărîmături. Pe Comăneanu îl găsiră cu faţa în jos, carbonizat, cu ochii plesniţi de pojarul focului.

Casa rămase pustie, cu zidurile mîncate de pecinginea focului, murdare de noroi şi apă. Familia Comănenilor s-a retras din viaţa publică a cetăţii, trecînd în moarte. Pe urmă tîrnăcoapele desăvîrşiră ceea ce nu putuseră desăvîrşi flăcările.

Casa lui Mateiu Romala, moştenită de la mamă-sa, Luiza, rămase şi ea pustie, ca un mormînt în care viaţa a îngropat discret toate amintirile celor ce au locuit cîndva acolo.

Şi casa din strada Visului, nr. 7, casa cu porţi mari de fier, în faţa cărora inima lui Misi bătuse nebuneşte în aşteptarea marii şi unicei iubiri se pierdu în vălmăşagul vremii. O cumpără un băcan bogat. Dărîmă zidul din faţă şi făcu vitrina, pe care scrise mare, în formă de potcoavă : „Bodegă“. În salonul cel mare, unde îşi plimba liniştea spirituală Orghidan, instală măsuţe şi ta-

burete. Biblioteca deveni o magazie încăpătoare, unde băcanul își depozită butoaiele cu măsline, brînză și lacherdă. Cărțile fură vîndute pe ce nu curgea pe apă, în afara revistelor de specialitate, care își transformară foile în hîrtie de împachetat.

Peste pămîntul ars de suferință năvăliră șobolanii.

SFÎRȘIT

București, 1981

Lector : SORIN MĂRCULESCU
Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Apărut : 1983. Bun de tipar : 16.09.1983.
Format : 16/54×84. Coli tipo. : 19,5.

Tiparul executat sub cd. 5174/1983, la
INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ BACĂU,
str. Eliberării nr. 63.

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată
la I.C.H. PĂLAS Constanța

MIHAIL JOLDEA

ȘAMPANIE ȘI ZILE DE MOARTE

CARTEA ROMÂNEASCĂ